

CİLT/VOLUME: 5 • SAYI/ISSUE: 2 • E-ISSN: 2602-4314

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES OF KIRKLARELİ UNIVERSITY

KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

2021-2

CİLT/VOLUME: 5 SAYI/ISSUE: 2 E-ISSN: 2602-4314

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES OF KIRKLARELİ UNIVERSITY

KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

KIRKLARELİ UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

E-ISSN: 2602-4314 Cilt 5, Sayı 2, Aralık 2021

Sahibi

Kırklareli Üniversitesi Rektörlüğü Adına
Prof. Dr. Bülent ŞENGÖRÜR / Rektör

Editörler

Baş Editör: Dr. Öğr. Üyesi Alaettin İŞERİ, *Kırklareli Üniversitesi*
Editör: Doç. Dr. Nuri Gökhan TOPRAK, *Kırklareli Üniversitesi*
Editör Yardımcısı: Arş. Gör. Dr. Nevin TÜRKER YILDIZ, *Kırklareli Üniversitesi*
Dil Editörü: Arş. Gör. Mehmet TUNCER, *Kırklareli Üniversitesi*

Alan Editörleri

Dil-Edebiyat Alanı: Dr. Öğr. Üyesi Birol BULUT, *Kırklareli Üniversitesi*
Eğitim Bilimleri Alanı: Dr. Öğr. Üyesi Alaettin İŞERİ, *Kırklareli Üniversitesi*
Felsefe Alanı: Prof. Dr. Can KARABÖCEK, *Kırklareli Üniversitesi*
Hukuk Alanı: Prof. Dr. Ahmet Mithat GÜNEŞ, *Kırklareli Üniversitesi*
İktisat Alanı: Doç. Dr. Raif CERGİBOZAN, Dr. Üyesi Aslı OKAY TOPRAK, *Kırklareli Üniversitesi*
İstatistik Alanı: Dr. Öğr. Üyesi Muhammet ATALAY, *Kırklareli Üniversitesi*
İşletme Alanı: Doç. Dr. Ömer Faruk GÜLEÇ, *Kırklareli Üniversitesi*
İlahiyat Alanı: Doç. Dr. Salih İNCİ, *Kırklareli Üniversitesi*
Kamu Yönetimi Alanı: Doç. Dr. İskender GÜMÜŞ, *Kırklareli Üniversitesi*
Tarih Alanı: Dr. Öğr. Üyesi Umut ÜREN, *Kırklareli Üniversitesi*
Turizm Alanı: Doç. Dr. Mustafa Cevdet ALTUNEL, *Kırklareli Üniversitesi*
Sosyoloji Alanı: Dr. Öğr. Üyesi Adem BAŞPINAR, *Kırklareli Üniversitesi*
Uluslararası İlişkiler Alanı: Doç. Dr. İhsan Ömer ATAGENÇ, *Kırklareli Üniversitesi*

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Alfredo SAAD-FİLHO SOAS, *Londra Üniversitesi (İngiltere)*
Prof. Dr. Alpaslan ÖZERDEM George, *Mason Üniversitesi (ABD)*
Prof. Dr. Desiree PANGERC, *CIELS Üniversitesi (İtalya)*
Prof. Dr. Hun Joo PARK, *KDI School of Public Policy and Management*
Prof. Dr. Julia DOBREVA, *VUZF Üniversitesi (Bulgaristan)*
Prof. Dr. Paul ZAREMBKA, *New York Üniversitesi (ABD)*
Prof. Dr. Shabir Ahmad KHAN, *Peshawar Üniversitesi (Pakistan)*
Prof. Dr. Ünal ÇAĞLAR, *Kırklareli Üniversitesi*
Doç. Dr. Darryl MCLEOD, *Fordham Üniversitesi (ABD)*
Doç. Dr. Mujib ALAM, *Jamia Millia Islamia Central Üniversitesi (Hindistan)*
Doç. Dr. Oleg B. ALEKSANDROV, *Moskova Devlet Diploması Enstitüsü-MGIMO Üniversitesi (Rusya)*

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Ata ATUN, *Yakın Doğu Üniversitesi - KKTC*
Prof. Dr. Barış ÖZDAL, *Uludağ Üniversitesi*
Prof. Dr. Hasret ÇOMAK, *İstanbul Kent Üniversitesi*
Prof. Dr. Mesut AYAR, *Kırklareli Üniversitesi*
Prof. Dr. Sadık TÜRKER, *Kırklareli Üniversitesi*
Prof. Dr. Sibel TURAN, *Trakya Üniversitesi*
Prof. Dr. Soyalp TAMÇELİK, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi*
Doç. Dr. Abdülkadir ATICI, *Kırklareli Üniversitesi*
Doç. Dr. Ali KURT, *Kırklareli Üniversitesi*

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Doç. Dr. Muharrem EKŞİ, *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü*

Kapak Tasarımı

Öğr. Gör. Yılmaz KUS, *Kırklareli Üniversitesi Basım Yayım ve Halkla İlişkileri Birimi*

Tarandığı İndexler

Academic Journal Index	International Scientific Indexing
Advanced Science Index	Journal Factor
ASOS indeks	Journament
CiteFactor	Jurix
Crossref	Paperity
Directory of Research Journals Indexing	Publons
Eurasian Scientific Journal Index	ResearchBib Academic Resource Index
Google Scholar	Scientific Indexing Services
İdealonline	TDV İslâm Araştırmaları Merkezi Veri Tabanı
Index Copernicus International	Türk Eğitim İndeksi
InfoBase Index	
International Institute of Organized Research (I2OR)	

Yazışma Adresi

Kırklareli Üniversitesi Rektörlüğü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
Rektörlük Kültür Merkezi B Blok Merkez / Kırklareli
Tel: 0288 246 16 01
Web: <http://sbedergi.klu.edu.tr/>
Mail: sbedergi@klu.edu.tr

EDİTÖRDEN

Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinin Haziran 2021 sayısı ile başlayan yeni yayın politikasında, süreli yayın olarak sürdürülebilir kurumsal bir kimlik tasarımı, nitelikli araştırmaların yayınlanması ve sağlıklı bir değerlendirme süreci için alan editörlüğü ve üç aşamalı değerlendirme süreci ile birlikte sıfır tolerans yaklaşımı esastır.

Sosyal bilimlerin farklı alanlarından bu sayımızın içeriğini oluşturan araştırmaların her biri; ilk aşamada derginin kapsamı ve yayın politikasına uygunluk, yazım kuralları ve benzerlik raporu oranının uygunluğu açısından dergi editorleri ön incelemesi ve ön kabul sürecini, ikinci aşamada alan editörleri ön incelemesi ve onay sürecini, üçüncü aşamada kör hakemlik değerlendirmesi ile iki hakemin yayınlanabilir onay süreçlerini içeren araştırmalardan oluşmaktadır. Aralık 2021 sayımız; dil bilim, edebiyat, ekonomi, felsefe, işletme, sosyoloji ve uluslararası ilişkiler alanlarından 7'si araştırma, 1'i ise eser incelemesi olmak üzere toplam 8 makaleden oluşmaktadır.

Dergimiz yayın politikası gereğince, dergi yazım kuralları ve makale yazım şablonuna uygun ve titiz hazırlanmayan, etik kurul ve veri toplama onayları bulunmayan, bilimsel araştırma süreç ve nitelikleriyle örtüşmeyen çalışmalar konusunda sıfır tolerans anlayışını benimsemekteyiz. Bu açıdan Aralık 2021 sayısı itibarıyla dergimiz sisteminde bulunan 205 makalenin 76'sı red ve iade edilen makalelerden oluşmaktadır. Bunun için dergimizi tercih edecek yazarlarımızdan beklentimiz, gönderecekleri çalışmalarının; dergimizin kapsamı, yayın politikası ile yazım kurallarına uygunluğu, bilimsel etik ilkeler ve ilgili kurul onayları konusunda sıfır tolerans yaklaşımımız açısından hassas olmalarını istiyoruz.

Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, bir ekip çalışması ürünü olup, Aralık 2021 sayısına emek veren editörümüz, editor yardımcımız, dil editörümüz, alan editörlerimiz, eserleriyle dergimize katkı sunan ve önerilerimizi olgunlukla karşılayan yazarlarımıza ve bu sayımızda yayımlanan araştırmaları titizlikle değerlendiren hakemlerimize en içten teşekkürlerimizi sunarız.

Sonraki sayılarda nice değerli çalışmalarla karşınızda olmak içtenliğiyle...

Dr. Öğr. Üyesi Alaettin İŞERİ
Dergi Baş Editörü

İÇİNDEKİLER

İlk Bölüm

Dergi Bilgileri I - vii

Sayı Makaleleri

Pazartesi Anomalisine Farklı Bir Bakış: ABD ve Avrupa Borsaları Üzerine Bir Uygulama.... 01 -20
Diler TÜRKOĞLU, Fatih KONAK

Toplam Kalite Uygulamalarının İş Görenler Üzerindeki Tatminsizliği 21 -54
Tayfun VARNALI

Türkiye’de Sektörel Teknolojik Gelişmelerin Makroekonomi Üzerindeki Etkisi: İnşaat Sektöründe Yapay Zeka Kullanımına Yönelik Bir İnceleme 55 -76
Ayça DOĞANER

Seçim Sonrası Dönemde Seçmenlerin Siyasal Memnuniyet ve Güven Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma 77 -100
Mehmet Can DEMİRTAŞ

Suriye İç Savaşı’nda Çatışma Yönetimi Perspektifinden Üçüncü Taraf Müdahaleleri 101 -128
Oğuzhan AKSOY

Sağlık ve Çevre Etkileşimine AB Perspektifinden Yaklaşmak 129 -155
Muzaffer AKDOĞAN, Didem SAYGIN, Ilknur GÜL

Lojistik Hizmet Kalitesinin Müşteri Güvenine Etkisi ve İntermodal Taşıma Hizmetlerinde Bir Uygulama 157 -187
Muzaffer AKDOĞAN, Didem SAYGIN

Sayı Eser İncelemeleri

Barnett, Clive ve Low, Murray (2004). Spaces of Democracy: Geographical Perspectives on Citizenship, Participation and Representation 189 -195
Semra AKAY

Son Bölüm

Dergi Yazım Kuralları 197 -203

Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi’ne gönderilen makalelerin bilimsel sorumluluğu yazarlarına, çeviri ve aktarma yazıların hukuki sorumluluğu çevirmenlerine aittir. Gönderilen her yazının yayım aşamasında esasa yönelik olmayan küçük düzeltmeleri dergimizin yazı işleri sorumluları tarafından yapılır. Yayınlanan yazıların her türlü telif hakkı Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’ne aittir.

Pazartesi Anomalisine Farklı Bir Bakış: ABD ve Avrupa Borsaları Üzerine Bir Uygulama¹

Diler Türkoğlu²
Fatih Konak³

Öz

Makale Türü
Araştırma Makalesi

Başvuru Tarihi
20.01.2021

Kabul Tarihi
17.08.2021

DOI
10.47140/kusbder.865306

Fama tarafından geliştirilen Etkin Piyasalar Hipotezi'ne göre piyasaya ulaşan tüm bilgiler eksiksiz bir şekilde fiyatlara anında yansımakta ve piyasa katılımcılarına ortalama üzerinde getiri elde etme olanağı tanımamaktadır. Bu durum teknik ya da temel analizin anlamsızlaşması olarak yorumlanabilmektedir. Diğer taraftan, piyasa anomalisi olarak ifade edilen normalden sapma olgusu, tahmin edilebilir piyasa hareketlerinin varlığını ortaya koymaktadır. Haftanın belirli günlerinde tahmin edilebilir ve süreklilik gösteren pozitif veya negatif yönlü fiyat hareketlerinin varlığı Haftanın Günleri Anomalisi olarak ifade edilirken, bu kapsamda, öne çıkan anomalilerden biri 'Pazartesi Anomalisi'dir'. Teorik olarak bu anomaliye, piyasayı ilgilendiren ve genellikle kötü olarak nitelendirilebilecek bilgilerin Cuma günü veya hafta sonu günlerinde duyurulması nedeniyle Pazartesi günü getirilerinin diğer günlere göre daha negatif olması durumudur. Bu perspektifte, araştırmanın temel amacı, Amerika Birleşik Devletleri'nin önde gelen borsalarında Pazartesi günü meydana gelen hisse senedi fiyat hareketlerinin, Avrupa'nın önde gelen borsalarına olası etkisini ortaya çıkarmaktır. Her bir borsa endeksine ait 06/01/2010- 06/01/2020 dönemini kapsayan günlük kapanış verilerinden faydalanılırken, olası etkinin varlığı ve devamlılığı GARCH (1,1) yöntemiyle sınanmıştır. Sonuç olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleşmesi muhtemel pazartesi anomalisinin gecikmeli olarak Avrupa borsalarında Salı günü kendini göstereceği iddiası kapsamında, Salı günü oluşan negatif durumun yalnızca İngiltere'de istatistiksel olarak anlamlı olmayan şekilde kendini gösterdiği görülmüştür.

Anahtar sözcükler: Etkin Piyasalar Hipotezi, Pazartesi Anomalisi.

¹ Bu çalışma, 22-23 Şubat 2020 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Sempozyumu'nda yazarlar tarafından sözlü sunulan özet bildirinin düzenlenip genişletilmiş son halidir.

²Sorumlu Yazar: Doktora Adayı, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, E-posta: diler.turkoglu@samsun.edu.tr., <https://orcid.org/0000-0001-5247-1590>

³Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, E-posta: fatihkonak@hitit.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6917-5082>

A Different Perspective On Monday Anomaly: An Application On USA and European Securities Markets

Diler Türkoğlu ⁴
Fatih Konak ⁵

Abstract

Article Type Research Article
Submit Date 2021-01-20
Acceptance Date 2021-08-17
DOI 10.47140/kusbder.865306

According to the Efficient Markets Hypothesis developed by Fama, all information reaching the market is immediately reflected in prices that does not allow market participant to beat the market's average. This return can be interpreted as making technical or fundamental analysis meaningless. On the other hand, the phenomenon of deviation from normal expressed as a market anomaly reveals the existence of predictable market movements. While the existence of positive or negative price movements that can be predicted and show continuity on certain days of the week is expressed as the Days of the Week Anomaly, one of the prominent anomalies in this context is the "Monday Anomaly". Theoretically, this anomaly is appeared due to the announcement of information concerning the market and generally considered bad, on Friday or on weekends. In this perspective, the main purpose of the research is to figure out the possible effect of Monday price movements occurred in the the leading stock markets of the United States on porminent European stock exchanges. While using daily closing data covering the period 06/01/2010 - 06/01/2020, the existence and continuity of the possible impact was tested with the GARCH (1,1) method. As a result, within the scope of the claim that the Monday anomaly, which is likely to occur in the United States, will manifest itself on Tuesday in the European stock markets with a delay, although it has been observed that the negative return that occurred on Tuesday only in the UK, that is not statistically significant.

Key words: Efficient Markets Hypothesis, Monday Anomaly.

⁴Corresponding Author: PhD. Candidate, Hitit University, Graduate School Of Scial Sciences, E-mail:diler.turkoglu@samsun.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5247-1590>

⁵Assoc. Prof. Dr., Hitit University, Faculty Of Aconomics and Administrative Sciences,, Department Of Business Administration, E-mail:fatihkonak@hitit.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6917-5082>

Giriş

Menkul kıymet piyasalarında fiyatların tahmin edilebilmesi ortalamanın üzerinde getiri elde etmek amacı güden piyasa katılımcılarının her zaman odak noktalarından birini oluşturmuştur. Fama'nın "etkin piyasalar" olarak adlandırdığı, normalin üzerinde getiri sağlamanın mümkün olmadığı ve fayda beklentisinin ön planda tutulduğu piyasa, menkul kıymet hareketlerini ve dolayısıyla yatırımcı kararlarını rasyonel verilere dayandırmaktadır. Yatırımcıların rasyonel olduğu temel varsayımı dayanak olarak alındığında, menkul kıymet fiyatlarının tahmin edilmesi mümkün görülmemektedir.

Anomalilere yer vermeyen teoriye karşı yapılan anomali destekli çalışmalarda irrasyonel davranışların piyasa kararlarını etkileyebileceği ve normalin üzerinde getiri elde edilebileceği ileri sürülmüştür. Söz konusu anomaliler ile ilgili yapılan ampirik çalışmalar da bunu ispatlar niteliktedir. Fama'nın etkin piyasalar hipotezi ile çelişen ve normalden sapma anlamına gelen anomaliler, insanın doğası gereği tamamen rasyonel olmayan kararlar alabileceği anlamına gelmektedir. Bu irrasyonelliğin finansal kararlarda da etkili olabileceği esasına ve beklenen faydanın aksine değer ön planda tutulduğu beklenti teorisine dayanan Davranışsal Finans ile birlikte normalüstü getiri sağlama amacı güden davranış biçimleri ortaya çıkmaktadır. Yatırımcıya ait bu psikolojik kararlar ve bilişsel önyargıların yanı sıra finansal piyasalarda menkul kıymet fiyatlarına yansiyebileceği düşünülen ve anomali olarak isimlendirilen birçok etki bulunmaktadır. Bunlardan birkaçı Ocak Ayı etkisi, Pazartesi etkisi, Ay içi etkisi, Tatil Etkisi, Bayram etkisi ve Fama- French'in literatüre dahil ettiği üç faktörlü modelin içerisinde yer alan firma büyüklüğü etkisi ve piyasa değeri/defter değeri etkisidir. Çalışma amacı dâhilinde, menkul kıymet piyasasına yansıyan ve genellikle kötü olarak nitelendirilebilecek bilgilerin Cuma günü duyurulması nedeniyle Pazartesi günü getirilerinin negatif olması beklentisi ile birlikte "Pazartesi Anomalisi" ön plana çıkmaktadır.

Araştırmanın temel amacı, Amerika Birleşik Devletleri'nin önde gelen borsalarında (S&P 500, Dow Jones Industrial ve New York Stock Exchange) Pazartesi günü meydana gelen hisse senedi fiyat hareketlerinin, Avrupa'nın önde gelen borsalarına (BIST 100-Türkiye, FTSE 100-İngiltere, Dax 30-Almanya, Cac 40-Fransa, MSCI İtalya ve Ibex 35-İspanya) olası etkisini ortaya çıkarmaktır. Bu kapsamda, literatürde yer alan çalışmalardan söz edildikten sonra, etkin piyasalar hipotezi ve davranışsal finans ile ilgili teorik bilgilere yer verilmiştir. Akabinde, Amerika Birleşik Devletleri'nin önde gelen borsaları (S&P 500, Dow Jones Industrial ve New York Stock Exchange) ve Avrupa'nın önde gelen borsaları (BIST 100-Türkiye, FTSE 100-İngiltere, Dax 30-Almanya, Cac 40-Fransa, MSCI İtalya ve Ibex 35-İspanya) hakkında bilgiler verilerek, araştırmanın kapsamı ve yöntemi ile ilgili açıklamalar yapılmış, sonuç bölümünde ise analiz sonuçları değerlendirilmiştir.

Etkin Piyasalar Hipotezi ve Davranışsal Finans

Fama'nın bir bütün olarak piyasanın, herhangi bir bireysel yatırımcıdan daha fazlasını bildiği şeklinde ifade ettiği (Bernstein, 1997, s.135) ve "bir yatırımcı normalin üzerinde getiri sağlayabilir mi?" sorusuna yanıt arayan etkin piyasalar hipotezine göre hisse senedi piyasaları, herkes tarafından ulaşılabilen bilgiyi yansıtmaktadır. Bununla birlikte, hipotez sadece hisse senetleri piyasasında değil, tüm piyasalarda geçerlidir (Karan, 2013, s. 277). Mishkin çalışmasında, etkin piyasalar hipotezinin menkul kıymetlerin fiyatlarının tüm bilgileri yansıttığını desteklemektedir (Mishkin, 1989, s. 603). Mevcut tüm bilgilerin tamamen yansıtıldığına vurgu yapan bir başka çalışmada da Nofsinger ve Hirsche, hisse senetlerinin ve tahvillerin fiyatlandırıldığı etkinliğin basit bir ifadesi olarak görülebildiğini belirtmişlerdir. Finansal bilgilerin neredeyse mükemmel bir şekilde dağıtılması, hisse senedi fiyatlarının tüm bilgileri doğru şekilde yansıttığı anlamına gelmektedir (Hirsche, Nofsinger, 2008, s. 154).

Etkin piyasalar hipotezi piyasa fiyatlarının geçmiş fiyatların tarihçesinde yer alan tüm bilgileri hızla yansıttığı savunulan zayıf tipte etkinlik, piyasa fiyatlarının halka açıklanmış tüm bilgileri yansıttığı yarı güçte etkinlik ve fiyatların gerçek değerleri belirlemede kullanılan güçlü tipte etkinlik olarak üçe ayrılmaktadır (Korkmaz ve Ceylan, 2017, s. 386-387). Zayıf tipte etkinlik kavramı, geçmiş fiyatların analizi esasına dayanan teknik analizi geçersiz kılarak mevcut tüm bilgilerin hâlihazırda menkul kıymet fiyatlarına yansımış olduğu, dolayısıyla söz konusu menkul kıymet ile ilgili geçmişe dayanarak bir alım ya da satım yöntemi geliştirmenin yatırımcıya herhangi bir normalüstü kazanç sağlamayacağı esasına dayanmaktadır (Eken ve Adalı, 2008, s. 2). Yarı güçte etkinlik tipi ise içerdiği bilgiler neticesinde hem teknik analizi hem de temel analizi geçersiz kılmaktadır. Zira yarı güçlü formda etkinlik tipine göre kamuya açıklanmış bilgiler yani finansal tablolar, haberler vb. etkenlerin yine mevcut tüm bilgilerin içerisinde var olduğu ve bu tür ulaşılması mümkün bilgilerin normalüstü getiri elde etme hususunda herhangi bir etkisinin olmadığını öne sürmektedir (Cornett, Adair ve Nofsinger, 2016, s. 245). Güçlü tipte etkinlik ise diğer iki etkinlik tipini de kapsayarak, insider trading durumunda bile normalüstü getiri elde edilemeyeceğini, dolayısıyla içerden elde edilebilecek bilgiler dahi mevcut fiyatlara yansımıştır görüşünü savunmaktadır (Mandacı, 2018, s. 93). Tüm bu bilgiler ışığında etkin piyasalar hipotezinin rasyonel verilere dayandığı, yani yatırımcıların oluşturdukları portföyden normalin üzerinde getiri elde edemeyeceği fikri ile birlikte finansal piyasalarda irrasyonel kararların etkili olduğu görüşünün öne sürülmesi ve hisse senedi piyasalarındaki krizden sonra yeni bir alanın doğması davranışsal finans kavramını ortaya çıkarmıştır. 2002 yılında Daniel Kahneman ve Amos Tversky'in Nobel Ekonomi ödülünü alan "Thinking, Fast and Slow" adlı kitaplarında Beklenti Teorisine yer vermiştir. Bu teoriyle birlikte insanın doğasında faydadan çok değerlerin önemli olduğu, insan

psikolojisinin risk alma konusunda kazanmayı istemekten ziyade kaybetmekten sakındığı ve dolayısıyla kararlarının da bu doğrultuda rasyonel olmasının beklenemeyeceği esasına dayanan davranışsal finansın temellerini atmışlardır (Kahneman, 2018).

Davranışsal finans, psikolojinin finansal davranış üzerindeki etkisiyle ilgilenen hızla büyüyen bir alan olmakla birlikte, Belsky and Gilovich'e göre bu alan insanların para harcadıkları, yatırım yaptıkları, biriktirdikleri ve ödünç aldıkları zaman neden mantıksız kararlar verdiklerini açıklamak için psikoloji ve iktisat konusundaki ikiz disiplinleri birleştirmektedir (behaviouralfinance, 2020). Genel anlamda Davranışsal Finans, yatırımcı davranışları ve bunun finansal pazarlar üzerindeki etkisi ile ilgilenmenin yanı sıra bireylerin rasyonel olmadığı varsayımına dayanmaktadır (Kıyılar, Akkaya, 2016, s. 112). Dolayısıyla, bireylerin vermek zorunda olduğu her türlü finansal kararlarla ilgili psikoloji ve davranış boyutunu, bu unsurların finans piyasaları, şirketler ve çok sayıda ekonomik faaliyete olan etkisini inceleyen bir bilim dalı olarak literatüre girmiştir (Oran Sözer, 2008, s. 33). Bu alan menkul kıymet fiyatlarının davranışlarını anlamak için yalnızca rasyonel değil, antropoloji, sosyoloji ve özellikle psikoloji gibi irrasyonel sosyal bilimler kavramlarını kullanmaktadır (Mishkin, 2007, s. 173). Davranışsal Finans alanında yapılan araştırmalar, hisse senedi getirilerinin geleneklerden etkilenebileceği vurgulamaktadır. Örneğin, insanların yıla yeni yıl kararlarıyla başlaması ve yatırımcıların yılbaşında portföylerini yeniden dengelemesi yaygın bir durumdur (Hirsche, Nofsinger, 2008, s. 179). Bu çalışmaların ışığında yatırım kararlarında, karar vericilerin psikolojilerinin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Etkin piyasalar hipotezi olarak literatürde yer verilen anomalilerden, çalışmanın amacı doğrultusunda haftanın günleri anomalisi ele alınacaktır. Haftanın günleri anomalisi, etkin piyasalar hipotezinin aksine, haftanın günlerindeki ortalama getirinin veya getiri dağılımlarının aynı olmadığını, günler arası getiri farklılıklarının var olduğunu istatistiksel olarak ortaya koymaktadır (Barak, 2008, s. 127). Korkmaz ve Ceylan Negatif Salı etkisinin nedenini ABD'deki negatif Pazartesi günü etkisinin Avrupa ve Uzak Doğu ülkelerinin ABD'den zaman olarak ileri olmasına bağlı olduğunu aktarmaktadır (Korkmaz ve Ceylan, 2017, s. 746). Söz konusu tespit, çalışmanın dayanak noktasını oluşturmaktadır.

Haftanın günleri anomalisi, hisse senedi getirilerinin haftanın ilk işlem gününde sistematik olarak negatif getiri sağlamasıdır. Uluslararası nitelikte olan bu anomaliye göre, hisse senedi fiyatları düzenli olarak haftanın ilk günü olan Pazartesi günü bir önceki güne göre düşmekte, kapanış günü olan Cuma günü ise bir önceki güne göre yükselmektedir (Kıyılar ve Akkaya, 2016, s. 172). Bir benzer ifade ile Pazartesi günü fiyat değişimleri ile Cuma günü fiyat değişimleri arasındaki ilişki, birbirini izleyen diğer iş günlerinde fiyat değişimleri arasındaki ilişkiden önemli ölçüde farklıdır (Cross, 1973, s. 68). Söz konusu anomali, bazı araştırmalarda haftanın ilk günü ve haftanın son günü anomalisi şeklinde belirtilmiştir.

Hükümetlerin hafta sonları kötü haberler açıklama eğilimi, hisse senetlerinin haftayı kötü kapatmasına neden olabilmektedir. Sonuç olarak, Pazartesi günleri haftanın en kötü performans gösterilen günüdür. Pazartesi etkisinde, hisse senetleri ilk 45 dakika boyunca düşme eğilimi gösterir ve ardından diğer günlerdeki gibi işlem görmeye devam etmektedir (Hirsche, Nofsinger, 2008, s. 186). Bu bulgulara benzer olarak, S&P Endeksi'nde 1953-1970 yılları arasında haftanın günleri anomalisinin varlığı araştırılmış olup yapılan çalışmalar sonucu Pazartesi getiri ortalaması $-0,18$, Cuma getiri ortalaması ise $0,12$ olarak hesaplanmıştır ve haftanın günleri anomalisinin varlığı kanıtlanmıştır (Eyüboğlu, 2017, s. 69).

İlgili Araştırmalar

Bu bölümde, anomali kavramı çerçevesinde, araştırmamıza hem dayanak sağlayacak hem de bu alanda yapılmış çalışmalar hakkında bilgi verecek literatürde öne çıkan bazı çalışmalara değinilmiştir.

Malkiel ve Fama (1970) tarafından etkin piyasalar hipotezinin teknik ve ampirik olarak yorumladığı makalede, teorinin tartışılmasıyla birlikte, fiyat düzenlemesinde bilgiyi üç alt gruba ayırmanın uygun olacağı düşünülmüştür. Varlık fiyatlarının etkin bir piyasada mevcut tüm bilgileri yansıtması durumu olarak etkin piyasalar hipotezi ele alınmıştır. Diğer taraftan, Cross (1973), Cuma ve Pazartesi günleri hisse senedi fiyatlarındaki fiyat değişikliklerini incelediği çalışmasında, Standart & Poor hisse senedi bileşik endeksindeki değişiklikler dikkate alınmıştır. Hisse senedi fiyatlarının Cuma günleri diğer günlere göre daha fazla artış gösterdiği, Pazartesi günleri ise diğer günlerden daha az azalış gösterdiği tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Jaffe ve Westerfield (1985), İngiltere, Japonya, Kanada ve Avustralya için günlük borsa getirilerinin incelendiği çalışmada, ABD'de gerçekleşen haftanın günü etkisi ve hafta sonu etkisinin söz konusu ülkeler üzerinde etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda her ülke için hafta sonu etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Ancak ABD'deki hafta sonu etkisinden bağımsız olarak kendi borsalarında bir hafta sonu etkisi olduğu anlaşılmış, saat dilimi teorisi ile Japonya ve Avustralya hisse senedi piyasalarında, Salı gününde en düşük getirinin oluştuğunu tespit etmişlerdir. Araştırmamıza yön verecek şekilde, Aggarwal ve Rivoli (1989), hazırlamış oldukları çalışmada iş dünyasının küreselleşmesiyle önem kazanan Hong Kong, Singapur, Filipinler ve Malezya sermaye piyasalarının etkinliğini incelemeyi amaçlamışlardır. 12 yıllık günlük veriler kullanılarak yapılan çalışmada, bu pazarlarda mevsimsel bir anomalinin varlığı desteklenmektedir. Ayrıca, haftanın günleri etkisinin de New York ile söz konusu gelişmekte olan pazarlar arasında Pazartesi getirileri zaman farkıyla Salı etkisi olarak görüldüğü vurgulanmaktadır.

Balaban (1995) tarafından, 1988-1993 dönem aralığında İMKB üzerine yapılan çalışmada aylara ilişkin olarak herhangi bir anomalinin var olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda, hisse senetlerinin kapanış fiyatları kullanılarak getiri hesabı yapıp, Türk hisse senedi piyasasında Ocak, Haziran ve Eylül ayları için yüksek olumlu yönde getiri elde edildiği tespit edilmiştir. Haziran ayı anomalilerine Ömer Hayyam Etkisi, Eylül ayı için bulunan anomalinin ise Ümit Yaşar Etkisi olarak adlandırıldığı çalışmada, Ocak ayında elde edilen hisse senedi getirisi diğer aylara oranla iki kat daha fazla olduğu anlaşılmıştır. Benzer şekilde, Turaboğlu ve Topaloğlu (2017), çalışmalarında BİST 100 ve BİST Tüm endekslerini kullanarak Ocak, Haziran ve Eylül ayları anomalilerini incelemişlerdir. Güç oranı yöntemi kullanılarak analiz edilen çalışmada her iki endeks için de Ocak, Haziran ve Eylül anomalilerinin varlığı ortaya konulmuştur.

Oran Sözer (2008), Davranışçı ekonomi ve davranışçı finans kavramlarına değindiği çalışmasında, davranışçı finansın iki temel üzerinde oluştuğunu, bunlardan ilkinin piyasalardaki arbitraj sınırlamaları, ikincisinin ise bilişsel psikolojin olduğuna vurgu yapmaktadır. Davranışçı finansı menkul kıymetler boyutunda anlatan çalışmada, alanda yapılacak araştırmalara kaynak teşkil etmek amaçlanmıştır. Ayrıca davranışçı finans terimlerinin Türkçe karşılıklarına yer verilmesi ile literatür araştırmalarında yol gösterici nitelikte olması hedeflenmiştir. Barak (2008), tarafından hazırlanan, hisse senedi piyasasında anomali olarak nitelendirilen aşırı reaksiyon davranışının Türkiye piyasasında geçerli olup olmadığını araştırmaya yönelik çalışmada, elde edilen bulguların yatırımcının herhangi bir risk almadan aşırı reaksiyonun olumlu etkilerinden yararlanarak normal üstü getiri elde edebileceği anlaşılmıştır. Sonuçlar kapsamında İMKB'nin etkin bir piyasa olmadığı ve davranışsal finans modelleri ile uyumlu bir şekilde normal üstü getiri elde edilebilecek bir piyasa olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, Kulalı (2016), Etkin Piyasalar Hipotezi ve Davranışsal Finans kavramlarına yönelik analizlerin ortaya konularak, olası tercihlere yardımcı olması amaçlanan çalışmada, modellerin birbirleriyle çatışan noktaların detaylı analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, krizlerin önlenmesi için, söz konusu iki kavramın birbirini tamamlayan yönlerinin ortaya çıkarılarak karma ve bütüncül modellerin geliştirilmesinin önemi vurgulanmıştır.

Metodoloji

Veri Seti

Borsa endeksleri, tüm borsa hareketlerinin elde edilmesi sebebiyle özellikle ekonomik analizler için çok önemlidir. Ekonomistler borsa hareketlerini değerlendirerek ekonominin gidişatı hakkında değerlendirmeler yapabilirler. Bu nedenle, borsa değerlendirmeleri yapılırken önce Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'daki gelişmiş borsa hareketleri ele

alınmaktadır (Karan, 2013, s. 60). Bu endekslerde yer alan hisse senetlerinin fiyatlarının belirlenmesinde rol oynayan faktörlerin tespiti, hisse senedi hareket yönünün başarılı bir şekilde tahmin edilmesi hususunda oldukça önem arz etmektedir (Ayaydın, Karaaslan, 2014, s.3). Bu bilgilere dayanarak, yatırım kararlarının yönünü etkileyen irrasyonel faktörlerin belirlenmesinin, dünyanın önde gelen borsaları açısında da bir ihtiyaç halini almış olması sebebiyle çalışma kapsamında, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yer alan benchmark endeksleri kullanılarak analiz yapılması planlanmıştır. Tablo 1'de çalışmada dikkate alınan borsa endeksleri ve açıklamalarına yer verilmiştir.

Tablo 1. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Borsalarında Yer Alan Benchmark Endeksler

Endeks	Ülke	Açıklama
S&P 500	ABD	Standard & Poor's tarafından yapılmakta olan endeks, 500 büyük Amerikan şirketini kapsamaktadır
Dow Jones Sınai Endeksi	ABD	ABD'de en büyük 30 şirketi içeren önemli hisse senedi endekslerinden biridir.
New York Stock Exchange	ABD	New York Menkul Kıymetler Borsası, işlem gören hisse senetlerinin piyasa değeri açısından dünyanın en büyük borsasıdır.
BİST 100	Türkiye	Borsa İstanbul'a kayıtlı en yüksek hacim ve piyasa değerine sahip ilk 100 şirketten oluşmaktadır.
FTSE 100	İngiltere	Avrupa borsaları içinde en büyük piyasa sermaye değerine sahip borsadır. Londra Borsası'nda işlem gören 100 büyük şirketin hisse senetlerini kapsar.
DAX 30	Almanya	Frankfurt piyasasında işlem gören en büyük 30 şirketi içeren Alman Birleşik borsa endeksidir.
CAC 40	Fransa	Avrupa'nın ikinci büyük borsa endeksidir. Yaklaşık 300'ün üzerinde şirketin hisse senetleri işlem görmektedir.
MSCI İtalya	İtalya	İtalya'nın büyük ve orta ölçekli şirketlerinin performansını ölçen ve İtalya borsalarındaki toplam işlem hacminin %85'ini kapsamaktadır.
IBEX 35	İspanya	İspanya'daki en büyük 35 şirketin hisselerinden oluşmaktadır.

Tablo 1'de Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa borsalarında yer alan benchmark endekslerinin açıklamalarına yer verilmiştir. New York Menkul Kıymetler Borsası (NYSE) işlem hacmi ve işlem gören hisse senetlerinin piyasa değeri bakımından Amerika Birleşik Devletleri'nin en büyük borsası olma özelliğini taşımaktadır. Avrupa'nın önde gelen borsa endekslerine bakıldığında ise Avrupa borsaları içinde ise FTSE 100 (İngiltere) en büyük piyasa sermaye değerine sahip borsa olma özelliğini taşımaktadır.

Çalışmada, Amerika Birleşik Devletleri'nin önde gelen borsalarında (S&P 500, Dow Jones Industrial ve New York Stock Exchange) ve Avrupa'nın önde gelen borsalarına (BİST 100-Türkiye, FTSE 100-İngiltere, Dax 30-Almanya, Cac 40-Fransa, MSCI İtalya ve Ibex 35-İspanya) ait endekslerin 06/01/2010- 06/01/2020 dönemini kapsayan günlük kapanış

verilerinden faydalanılırken, olası etkinin varlığı ve devamlılığı GARCH (1,1) yöntemiyle sınanmıştır.

Endekslerin günlük getirileri, normal dağılıma yaklaştırmak maksadıyla doğal logaritmaları alınarak şu şekilde hesaplanmıştır:

$$R_t = \log (P_t / (P_{t-1}))$$

Araştırmanın amacı kapsamında oluşturulan model ve hipotezler aşağıdaki gibidir:

$$R_{it} = \beta_1 PA_{1t} + \beta_2 SA_{2t} + \beta_3 \text{ÇA}_{3t} + \beta_4 PE_{4t} + \beta_5 CU_{5t} + \varepsilon_t$$

R_{it} , t gününde Avrupa ve ABD'nin önde gelen borsalarında meydana gelen günlük getiriyi göstermektedir. PA_{1t} , SA_{2t} , ÇA_{3t} , PE_{4t} , CU_{5t} sırasıyla Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe ve Cuma günlerini ifade etmektedir.

$$H_0: \beta_1 = \beta_2 = \beta_3 = \beta_4 = \beta_5$$

$$H_1: \beta_1 \neq \beta_2 \neq \beta_3 \neq \beta_4 \neq \beta_5$$

H_0 : Günler arasında istatistiki olarak bir farklılık yoktur. Piyasa etkindir.

H_1 : Günler arasında istatistiki olarak anlamlı farklılıklar söz konusudur ve piyasa etkin değildir.

Haftanın günlerinin menkul kıymet piyasaları üzerindeki etkisini kısa ve uzun vadede gözlemleyebilmek için Bollerslev (1986)'in geliştirmiş olduğu GARCH (p,q) modeli kullanılmıştır. Modelde dikkate alınan eşitlik aşağıda gösterilmektedir:

$$h_t = \sqrt{C + \sum_{j=1}^q V_A h_{t-j} + \sum_{j=1}^r V_B \varepsilon_{t-j}^2}$$

Koşullu varyansın elde edilebilmesi amacıyla $\sum_{j=1}^q V_A h_{t-j} + \sum_{j=1}^r V_B \varepsilon_{t-j}^2 < 1$ eşitsizliği olması gerekliliğiyle birlikte, V_A , V_B , ve V_C pozitif olmalıdır (Berument, Kıymaz, 2001).

Veri Analizi

Araştırma kapsamında ele alınan Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'nın önde gelen menkul kıymet borsa endeksleri arasında, Pazartesi Günü anomalisi ilişkisinin tespitine yönelik olarak geliştirilen model ve uygulama sonuçlarına bu bölümde değinilmiştir. Öncelikli olarak, tüm endekslere ait ADF (Genişletilmiş Dickey Fuller) testi uygulanarak seriler durağanlaştırılmıştır. Sonrasında, varyans dağılımları ile olası etki araştırılırken, nihai olarak GARCH (1,1) tekniği ile bu etkinin devamlılığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

⁶ Uzun vadede tahmin edilebilir piyasa hareketini V_A , göstermektedir.

⁷ Kısa vadede tahmin edilebilir piyasa hareketini V_B , göstermektedir.

Çalışma kapsamında tutulan Amerika Birleşik Devletleri Borsa Endekslerine ait durağanlığı sınamak için uygulanan ADF testi Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Amerika Birleşik Devletleri Menkul Kıymet Borsalarına Ait (Birim Kök) ADF Test Sonuçları

	T-İstatistiği	P-Değeri	Fark/Gecikme
S&P 500 (Amerika Birleşik Devletleri)			
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-5190	0.0001	Birinci Fark/ 0
Dow Jones Sınai Endeksi (Amerika Birleşik Devletleri)			
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-5166	0.0001	Birinci Fark/ 0
New York Stock Exchange (Amerika Birleşik Devletleri)			
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-5180	0.0001	Birinci Fark/ 0

Tablo 2’de Amerika Birleşik Devletleri Menkul Kıymetler Borsasına ait endekslerin ADF test sonuçlarını içermektedir. Ele alınan endekslerin verilerinin birim kök içerip içermediği ADF testi ile incelenmiş ve serilerin tamamının birim kök içerdiği tespit edilmiştir. Birim kök içerdiği tespit edilen verilerin durağanlaştırmak adına birinci farkları alınmış ve başlangıç serisi birinci dereceden bütünleşik veriler, analize dâhil edilmiştir.

Aynı şekilde çalışma kapsamında ele alınan Avrupa Borsalarına ait endekslere uygulanan Birim Kök Testi (ADF) sonuçları ise Tablo 3’te incelenmiştir.

Tablo 3. Avrupa Borsalarına Ait (Birim Kök) ADF Test Sonuçları

	T-İstatistiği	P-Değeri	Fark/Gecikme
BİST 100 (Türkiye)			
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-5.146	0.0001	Birinci Fark/ 0
FTSE 100 (İngiltere)			
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-4.961	0.0001	Birinci Fark/ 0
DAX 30 (Almanya)			
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-5.030	0.0001	Birinci Fark/ 0
CAC 40 (Fransa)			
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-5.038	0.0001	Birinci Fark/ 0
MSCI İtaly (İtalya)			
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-3.079	0,0283	Birinci Fark/ 0
IBEX 35 (İspanya)			
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-3.411	0.0107	Birinci Fark/ 0

Avrupa borsalarında ele alınan endekslere ait verilerin birim kök içerip içermediğinin (durağan olup olmadığının) tespiti amaçlı yapılan ADF testinin analizi neticesinde serilerin tamamının birim kök içerdiği dolayısıyla durağan olmadığı tespit edilmiş ve birinci farkları alınarak durağanlaştırılıp analize dâhil edilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri borsa endekslerine ait varyans dağılımı analizleri Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Amerika Birleşik Devletleri Borsaları için Varyans Dağılımı Analizi

	Katsayı	Std. Hata	Z-İstatistiği	P-Değeri
S&P 500 (Amerika Birleşik Devletleri)				
Pazartesi	-1.211	0,8012	-1.5110	0,1306
Salı	-0,5895	0,7836	-0,7523	0,4519
Çarşamba	-0,6114	0,6930	-0,8823	0,3776
Perşembe	-0,5082	0,7377	-0,6889	0,4909
Cuma	2.048	0,5326	3.845	0.000***
Dow Jones Sınai Endeksi (Amerika Birleşik Devletleri)				
Pazartesi	-7.473	6.896	-1.083	0,2786
Salı	-3.676	6.595	-0,5574	0,5773
Çarşamba	-2.479	6.119	-0,4052	0,6853
Perşembe	-2.129	6.384	-0,3335	0,7388
Cuma	1.523	4.644	3.280	0.001***
New York Stock Exchange (Amerika Birleşik Devletleri)				
Pazartesi	7.867	4.360	-1.804	0.0712*
Salı	-4.181	4.201	-0,9951	0,3197
Çarşamba	-4.221	3.960	-1.065	0,2865
Perşembe	-3.500	4.223	-0,8287	0,4073
Cuma	9.625	2.965	3.245	0.0012***

***,**, * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılıkları ifade etmektedir. $0 < p < 0.01$ ise %1 düzeyinde anlamlı etki, $0.01 < p < 0.05$ ise %5 düzeyinde anlamlı etki, $0.05 < p < 0.1$ ise %10 düzeyinde anlamlı etki olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 4'te uygulanan Amerika Birleşik Devletleri borsaları için varyans dağılımı analizinde, negatif pazartesi etkisinin ele alınan üç borsa endeksi için de ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Ancak P-Değerlerine bakıldığında bunlardan sadece NYSE'de negatif Pazartesi etkisi %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Diğer yandan Cuma günleri oluşması muhtemel pozitif fiyat hareketlerinin her üç endekste de %1 anlamlı olduğu yine P-Değerleri incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca haftanın diğer günlerinde hem pozitif hem de negatif fiyat hareketlerinde dalgalı bir seyir gözlemlenmesine rağmen istatistiksel olarak anlamlılık yoktur.

Öte yandan Avrupa Borsalarına ait endeksler için uygulanan varyans dağılımı analizi ise şu şekilde sonuçlar vermiştir:

Tablo 5. Avrupa Borsaları için Varyans Dağılımı Analizi

	Katsayı	Std. Hata	Z-İstatistiği	P-Değeri
BİST 100 (Türkiye)				
Pazartesi	8.932	5.990	1.491	0,1359
Salı	3,372	6,241	0.540	0.5890
Çarşamba	-1,777	6,257	-0.284	0.7764
Perşembe	3,655	6,114	0.598	0.5500
Cuma	2,433	4,642	0.524	0.6001
FTSE 100 (İngiltere)				
Pazartesi	-3,976	3,292	-1,207	0.2272
Salı	-0.277	2,977	-0.093	0.9260
Çarşamba	-3,803	3,096	-1,228	0.2193
Perşembe	-4,412	3,093	-1,426	0.1538
Cuma	4,746	2,238	2,120	0.034**
DAX 30 (Almanya)				
Pazartesi	0.318	5,591	0.057	0.9547
Salı	3,751	5,471	0.686	0.4929
Çarşamba	3,900	5,769	0.676	0.4989
Perşembe	0.427	5,568	0.077	0.9388
Cuma	3,702	4,082	0.907	0.3646
CAC 40 (Fransa)				
Pazartesi	-4,490	2,611	-1,719	0.085*
Salı	0.1523	2,484	0.0613	0.9511
Çarşamba	-1,072	2,709	-0.3958	0.6923
Perşembe	1,026	2,487	0.4128	0.6797
Cuma	3,459	1,797	1,924	0.054**
MSCI İtaly (İtalya)				
Pazartesi	-0.8104	0.5298	-1,529	0.1261
Salı	0.7764	0.5477	1,417	0.1563
Çarşamba	0.4510	0.5227	0.8628	0.3882
Perşembe	0.4328	0.5331	0.8119	0.4168
Cuma	0.0712	0.3864	0.1843	0.8538
IBEX 35 (İspanya)				
Pazartesi	-4,376	6,244	-0.701	0.4834
Salı	4,867	6,269	0.776	0.4375
Çarşamba	3,832	6,444	0.595	0.552
Perşembe	6,724	6,196	1,085	0.2778
Cuma	-0.307	4,478	-0.069	0.9454

***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılıkları ifade etmektedir.

$0 < p < 0.01$ ise %1 düzeyinde anlamlı etki, $0.01 < p < 0.05$ ise %5 düzeyinde anlamlı etki, $0.05 < p < 0.1$ ise %10 düzeyinde anlamlı etki olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 5'te Analiz kapsamı çerçevesinde Amerika Birleşik Devletleri'nde görülen Pazartesi günleri oluşan negatif fiyat hareketlerinin Avrupa Borsalarına Salı günü yansıtacağı varsayımı kapsamında Avrupa Borsalarına ait varyans dağılımı analiz edilmiş olup kurulan model çerçevesinde elde edilen bulgulara göre Türkiye, Almanya, İtalya ve İspanya endeksleri için istatistiksel bir sonuç tespit edilememiştir. İngiltere borsa endeksi için ise Salı günü muhtemel negatif fiyat hareketi tespit edilmiş; ancak bu negatif fiyat hareketleri istatistiksel olarak anlamlılık içermemektedir. Diğer taraftan İngiltere ve Fransa borsa endeksleri için Cuma günü pozitif ve %5 istatistiksel anlamlılık P-Değeri incelenerek tespit edilmiştir. Pazartesi anomalisi çerçevesinde negatif Pazartesi etkisi İngiltere, Fransa, İtalya ve İspanya borsa endekslerinde görülmekte ancak yalnızca Fransa borsa endeksinde %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı negatif Pazartesi etkisi tespit edilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri Borsaları için uygulanan GARCH (1,1) Modeli Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Amerika Birleşik Devletleri Borsaları için GARCH (1,1) Modeli Sonuçları

	Katsayı	Std. Hata	Z-İstatistiği	P-Değeri
S&P 500 (Amerika Birleşik Devletleri)				
C	1,336	1,480	9,026	0.000
RESID(-1)^2	0.159707	0.012218	1,307	0.000
GARCH(-1)	0.795939	0.015275	5,210	0.000
Dow Jones Sınai Endeksi (Amerika Birleşik Devletleri)				
C	7,814	9,571	8,164	0.000
RESID(-1)^2	0.156509	0.011311	1,383	0.000
GARCH(-1)	0.812765	0.013293	6,114	0.000
New York Stock Exchange (Amerika Birleşik Devletleri)				
C	4,294	5,429	7,909	0.000
RESID(-1)^2	0.145824	0.012044	1,210	0.000
GARCH(-1)	0.798715	0.016412	4,866	0.000

Tablo 6'daki veriler incelendiğinde Amerika Birleşik Devletleri borsaları için uygulanan GARCH (1,1) modelinde, her üç borsa endeksi için de modelleme katsayılarının birbirine oldukça yakın olduğu dolayısıyla bu borsaların şoklara verdikleri kısa ve uzun dönemli değişen varyans tepkisinin hemen hemen aynı olabileceği tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, varyans dağılımı kapsamında anlamlılık düzeyinin tüm seri ve alt periyotlarının tamamında %1 seviyesinde aynı zamanda sürekliliğin hem kısa vadede hem de uzun vadede devam edebileceğine işaret etmektedir. Hemen akabinde Avrupa Borsaları için GARCH (1,1) modeli uygulandığında aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

Tablo 7. Avrupa Borsaları için GARCH (1,1) Modeli Sonuçları

	Katsayı	Std. Hata	Z-İstatistiği	P-Değeri
BİST 100 (Türkiye)				
C	3.739	7.246	5.160	0,000
RESID (-1) ^2	0,0722	0,0065	1.107	0,000
GARCH (-1)	0,8980	0,0110	8.175	0,000
FTSE 100 (İngiltere)				
C	2.239	3.377	6.630	0,000
RESID (-1) ^2	0,1142	0,012248	9.323	0,000
GARCH (-1)	0,8150	0,01944	4.192	0,000
DAX 30 (Almanya)				
C	1.464	3.165	4.626	0,000
RESID (-1) ^2	0,0585	0,00623	9.397	0,000
GARCH (-1)	0,9288	0,00789	1.177	0,000
CAC 40 (Fransa)				
C	1.155	1.657	6.973	0,000
RESID (-1) ^2	0,11368	0,01021	1.112	0,000
GARCH (-1)	0,84105	0,01427	5.892	0,000
MSCI İtaly (İtalya)				
C	2.116	0,41078	5.151	0,000
RESID (-1) ^2	0,07388	0,00612	1.207	0,000
GARCH (-1)	0,90467	0,00937	9.651	0,000
IBEX 35 (İspanya)				
C	2.578	5.185	4.972	0,000
RESID (-1) ^2	0,08189	0,00632	1.296	0,000
GARCH (-1)	0,90363	0,00886	1.019	0,000

Avrupa borsalarında yer alan endekslerin getirilerinde GARCH (1,1) modelinde kısa dönemli ARCH ve uzun dönemli GARCH'ın farklılaştığı görülmektedir. Örneğin uzun dönemli varyansın etkisi Almanya için herhangi bir şok karşısında uzun dönemli değişkenliğin yükseldiğini göstermektedir. Öte yandan Almanya, Türkiye, İtalya ve İspanya'da nispeten küçük ARCH etkisi ve büyük GARCH etkisine sahip; İngiltere ve Fransa daha güçlü ARCH etkisi daha küçük GARCH etkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla borsa getirilerinin karşılaştığı bir şokun İngiltere ve Fransa'da daha çok kısa dönemli koşullu değişen varyansın arttığı görülürken, Almanya başta olmak üzere diğer ülkelerde şokun uzun dönemli koşullu değişen varyans üzerinde etkisi daha büyüktür. Diğer bir ifadeyle Avrupa borsaları için elde edilen bulgular, varyans dağılımı kapsamında anlamlılık düzeyinin tüm seri ve alt periyotlarının hepsinde %1 seviyesinde olması, sürekliliğin hem kısa vadede hem de uzun vadede devam edebileceği iddiasını öne çıkarmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada, menkul kıymet fiyatlarının tüm bilgileri içerdiği esasına dayanan etkin piyasalar hipotezi anomalilerinden pazartesi anomalisinin test edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Amerika Birleşik Devletleri'nin önde gelen borsalarında (S&P 500, Dow Jones Endüstriyel ve New York Menkul Kıymetler Borsası) pazartesi günü meydana gelen hisse senedi değişikliklerinin Avrupa'nın önde gelen borsalarına (BİST 100, FTSE 100-İngiltere, Dax 30- Almanya, Cac 40- Fransa, MSCT İtaly-İtalya ve IBEX35- İspanya) olası etkileri analiz edilmiştir. Değişkenlere öncelikle birim kök testleri uygulanıp, birinci farkları alınarak durağanlaştırılıp analize dahil edilmiştir. Bir sonraki aşamada, değişkenlerin varyans dağılımı analiz edilmiş olup istatistiksel olarak anlamlılıkları test edilmiştir. Son olarak her iki grup değişkenlere GARCH (1,1) modellenmesi uygulanmıştır. Tüm bu analizler ve modeller neticesinde ve ele alınan hipotezler kapsamında Türkiye, Almanya, İtalya ve İspanya'da haftanın günleri arasında herhangi bir farklılaşma görülmemiştir. Ancak İngiltere ve Fransa için farklı günlerde farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda Avrupa borsalarında Türkiye, Almanya, İtalya ve İspanya için piyasanın zayıf formda etkin olduğu, İngiltere ve Fransa için piyasanın etkin olmadığı iddia edilebilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri için ise, her üç borsada da anlamlı sonuçların varlığı H_0 hipotezinin reddine ve piyasanın zayıf formda etkin olmadığına işaret etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleşmesi muhtemel Pazartesi anomalisinin gecikmeli olarak Avrupa borsalarına yansiyebileceği iddiası çerçevesinde bakıldığında, bir diğer ifadeyle Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan negatif Pazartesi etkisinin Avrupa borsalarında Salı günü kendini göstereceği iddiası değerlendirildiğinde, Salı günü oluşan negatif durum yalnızca İngiltere'de tespit edilirken, bu etki istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu bağlamda çalışmanın sonuçları gösteriyor ki, Pazartesi anomalisi İngiltere ve Fransa için geçerli olabilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri için ise değişken olarak alınan her üç borsada da piyasa anomalilerine rastlamak mümkündür. Dolayısıyla söz konusu piyasaların etkin olmadığı söylenebilir. Jaffe, J. Westerfield, R. tarafından 1985 yılında gerçekleştirilen, ABD'de gerçekleşen haftanın günü etkisi ve hafta sonu etkisinin İngiltere, Japonya, Kanada ve Avustralya için günlük borsa getirilerinin incelendiği çalışmanın sonuçları ile karşılaştırıldığında Pazartesi anomalisini destekler nitelikte olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu çalışmada, saat dilimi teorisi ile Japonya ve Avustralya hisse senedi piyasalarında, Salı gününde en düşük getirinin oluştuğunu tespit etmişlerdir. Ancak çalışma Barak, O. tarafından 2008 yılında gerçekleştirilen çalışmanın bulguları ile çelişmektedir. Söz konusu çalışmada hisse senedi piyasasında anomali olarak nitelendirilen davranışların Türkiye piyasasında geçerli olduğu ve yatırımcının herhangi bir risk almadan aşırı reaksiyonun olumlu etkilerinden yararlanarak normal üstü getiri elde edebileceği tespit edilmiş ve çalışmada İMKB'nin etkin bir piyasa olmadığı sonucuna varılmıştır. Değerlendirmeye

alınan anomaliler ve zaman kısıtı kapsamında farklı sonuçların çıkması olasıdır. Bu kapsamda farklı borsa endeksleri, zaman kısıtları ve farklı dönemsel anomaliler ele alınıp yeni ve güncel modeller oluşturulabilir. Farklı analiz teknikleri kullanılarak yorumlanabilecek çalışmaların literatüre güncel bir bakış açısı getirmesi muhtemel görülmektedir.

Makalenin Araştırma ve Etik Beyanı Bilgileri

Yazar Çıkar Çatışması Beyanı	Araştırmaya konu olan olgu ve durum ile yazarlar arasında bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Yazar Katkı Oranı Beyanı	Diler Türkoğlu %50, Fatih Konak %50'dir.
Etik Kurul Onay Belgesi	Araştırmada veriler ikincil veriler olup, etik kurul onayı bulunmamaktadır. Araştırma verilerinin sunumunda, bilimsel etikle örtüşmeyen herhangi bir eylem söz konusu değildir.

Kaynakça

- Agarwal, R., & Rivoli, P. (1989). Seasonal and Day of the Week Effect in Four Emerging Stock Markets. *Finansal Review*, 24(4), 541-550.
- Ayaydın, H., & Karaaslan, İ. (2014). Ülke Riskinin Hisse Senedi Fiyatlarına Etkisi: Türk Bankacılık Sektöründe Bir Çalışma. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*(10), 1-28.
- Balaban, E. (1995). İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda Ocak Ayı Etkisi, Ömer Hayyam ve Ümit Yaşar Etkisi. *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü*, 9511, 231-252.
- Barak, O. (2008). *Davranışsal Finans Teori ve Uygulama* (1. b.). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Barak, O. (2008). İMKB'de Aşırı Reaksiyon Anomalisi ve Davranışsal Finans Modelleri Kapsamında Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 207-229.
- Bernstein, P. L. (1997). *Sermaye Üzerine Büyük Düşünceler-Çağdaş Wall Street'in İnanılmaz Kökenleri*. (S. Gürtunca, Çev.) Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.
- Berument, H., & Kıymaz, H. (2001). The Day of the Week Effect on Stock Market Volatility. *Journal of Economics and Finance*, 2(25), 181-193.

- Cornett, M. M., Adair, T. A., & Nofsinger, J. (2016). *Finans*. (V. Sarıkovanlık, Çev.) Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Cross, F. (1973). The Behaviour of Stock Prices on Mondays and Fridays. *Financial Analysts Journal*, 67-9.
- Eken, H., & Adalı, S. (2008). Piyasa Etkinliği ve İMKB: Zayıf Formda Etkinliğe İlişkin Ekonometrik Bir Analiz. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(37).
- Eyüboğlu, K. (2017). *Dünya Borsalarında Takvimsel Anomaliler*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Hirsche, M., & Nofsinger, J. R. (2008). *Investments: Analysis and Behavior*. Boston: McGraw-Hill/Irwin.
- Jaffe, J., & Westerfield, R. (1985). The Weekend Effect in Common Stock Returns: The International Evidence. *The Journal of Finance*, 2(40), 433-454.
- Kahneman, D. (2018). *Hızlı ve Yavaş Düşünme* (9. b.). (O. Deniztekin, & F. Deniztekin, Çev.) İstanbul: Varlık Yayınları.
- Karan, M. B. (2013). *Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi* (4. b.). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kıyılar, M., & Akkaya, M. (2016). *Davranışsal Finans* (1. b.). Literatür Yayınları.
- Korkmaz, T., & Ceylan, A. (2017). *Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi* (8. b.). Bursa: Ekin Yayınları.
- Kulalı, İ. (2016). A Conflict Between the Efficient Market Hypothesis and Behavioral Finance. *International Journal of Finance&Banking Studies*, 2(5), 46.
- Malkiel, B. G., & Fama, E. F. (1970). Efficient Capital Markets: A Review of Theory and Empirical Work. *The Journal of Finance*, 25, 383-417.
- Mandacı, P. E. (2018). Etkin Piyasalar Hipotezi. A. Gündoğdu içinde, *Finansın Temel Teorileri* (s. 83-111). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Minshkin, F. S. (1989). *The Economics of Money, Banking and Financial Markets* (2. b.). London: Foresman and Company.
- Minshkin, F. S. (2007). *Para, Bankacılık ve Finansal Piyasalar İktisadı* (1. b.). (S. Şahin, S. Çiçek, & Ç. Boz, Çev.)
- Oran Sözer, J. (2008). Davranışçı Finans: Fildişi Kuleler Sarsılıyor. *Öneri*, 8(29), 33-42.
- Turaboğlu, T., & Topaloğlu, T. (2017). Bir Etkin Piyasa Hipotezi Kavramı Olarak Anomaliler: Borsa İstanbul (BİST) Üzerinden Aylara İlişkin Anomalilere Yönelik Bir Araştırma. *ÇÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 216-230.
- (2021, 01 14). <http://introduction.behaviouralfinance.net/> adresinden alındı

A Different Perspective on Monday Anomaly: An Application on USA and European Securities Markets

Extended Summary

The ability to predict prices in securities markets has always been one of the focal points of market participants seeking to earn above-average returns. The market, which Fama calls "Efficient Markets", where it is not possible to provide returns above normal and where the expectation of benefit is prioritized, bases the securities movements and therefore investor decisions on rational data. Based on the basic assumption that investors are rational, it is not possible to predict security prices.

In the anomaly-supported studies against the theory that does not include anomalies, it has been suggested that irrational behaviors may affect market decisions and that returns above normal can be obtained. Empirical researchs on the anomalies in question also prove this. Contrary to Fama's Efficient Markets Hypothesis, anomalies, which mean deviation from normal, mean that human beings can make decisions that are not entirely rational by nature. With Behavioral Finance, which is based on the principle that this irrationality can also be efficient in financial decisions, and on the expectation theory in which value is prioritized as opposed to expected benefit, behavior patterns aiming to provide abnormal returns emerge. In addition to these psychological decisions and cognitive biases of the investor, there are many effects called anomalies that are thought to be reflected in the prices of securities in financial markets. A few of them are the January effect, the Monday effect, the intra-month effect, the holiday effect, the firm size effect and the market value/book value effect, which are included in the three-factor model that Fama-French included in the literature. Within the scope of the research, the "Monday Anomaly" comes to the fore with the expectation of negative returns on Monday, due to the announcement of the generally bad information reflected on the securities market on Friday.

The main purpose of the research is to analyze the stock price movements of the leading stock exchanges in the United States (S&P 500, Dow Jones Industrial and New York Stock Exchange) on Monday, to the leading European stock exchanges (BIST 100-Turkey, FTSE 100-England, Dax 30-Germany, Cac 40-France, MSCI Italy and Ibex 35-Spain). In this context, after mentioning the researchs in the literature, theoretical information about the Efficient Markets Hypothesis and Behavioral Finance is given. Subsequently, the leading stock

exchanges of the United States (S&P 500, Dow Jones Industrial and New York Stock Exchange) and the leading stock exchanges of Europe (BIST 100-Turkey, FTSE 100-England, Dax 30-Germany, Cac 40-France) , MSCI Italy and Ibex 35-Spain), explanations were made about the scope and method of the research, and the analysis results were evaluated in the conclusion part.

Purpose and Significance

The main purpose of the research is to reveal the possible impact of the stock price movements that occurred on Monday in the leading stock markets of the United States between 06/01/2010- 06/01/2020 on the leading stock markets of Europe in the following days.

Method

The series were made stationary by applying the ADF (Augmented Dickey Fuller) test for all indices. Afterwards, while the possible effect was investigated with the variance distributions, the continuity of this effect was tried to be revealed with the GARCH (1,1) model.

Findings

The findings of the research are that the negative return on Tuesday only manifests itself statistically insignificantly in the UK, with the intention that the Monday anomaly likely to occur in the United States will manifest itself on Tuesday with a lag in European stock markets. Within the scope of all these analyzes and models and the hypotheses discussed, no differentiation was observed in the days of the week in Turkey, Germany, Italy and Spain, respectively. However, differences emerged on different days for England and France. In European stock markets, it can be said that the market is weak for Turkey, Germany, Italy and Spain, while the market is not efficient for England and France. For the United States, the existence of significant results in all three stock markets indicates the rejection of the H_0 hypothesis and weak form efficiency of the market. Considering the claim that a possible Monday anomaly in the USA may reflect on the European stock markets with a delay, in other words, the negative Monday anomaly in the USA will be reflected on the European stock markets on Tuesday, a negative effect can only be detected in the UK on Tuesday. This effect is not statistically significant. In this context, the results of the research show that the Monday anomaly may be valid for England and France. It is possible to encounter market anomalies in all three exchanges taken as variables for the United States.

Discussion and Conclusions

As a result of these analyzes and models and within the scope of the hypotheses discussed, no differentiation was observed between the days of the week in Turkey, Germany, Italy and Spain. However, differences emerged on different days for England and France. In this context, it can be claimed that the market is weakly efficient for Turkey, Germany, Italy and Spain in European stock markets, while the market is not efficient for England and France. For the United States, the presence of significant results in all three stock markets indicates the rejection of the H_0 hypothesis and the weak form inefficiency of the market. Considering the claim that a possible Monday anomaly in the United States may reflect on European stock markets with a delay, in other words, when the claim that the negative Monday effect in the United States will manifest itself in European stock markets on Tuesday, the negative return on Tuesday can only be detected in England. While this effect is not statistically significant. In this context, the results of the research show that the Monday anomaly may be valid for England and France. For the United States, it is possible to encounter market anomalies in all three exchanges, which are taken as variables. Therefore, it can be said that these markets are not efficient. Therefore, it can be said that these markets are not efficient. When the results of the research conducted by Jaffe, J. Westerfield, R. in 1985, examining the daily stock returns for England, Japan, Canada and Australia, the day of the week effect and the weekend effect in the USA are compared, it is understood that the Monday anomaly is supported. In the aforementioned research, they determined that the lowest return occurred on Tuesday in the Japanese and Australian stock markets with the time zone theory. In the aforementioned research, it has been determined that the behaviors described as anomalies in the stock market are valid in the Turkish market and that the investor can obtain abnormal returns by taking advantage of the positive effects of the overreaction without taking any risk, and it is concluded that the ISE is not an efficient market in the research (Barak, 2008). It is possible to have different results within the scope of the anomalies and time constraints considered. In this context, different stock indices, time constraints and different periodic anomalies can be handled and new and current models can be created. It is likely to bring an up-to-date perspective to the literature, which can be interpreted using different analysis techniques in future researchs.

Toplam Kalite Uygulamalarının İş Görenler Üzerindeki Tatminsizliği

Tayfun Varnalı¹

Öz

Makale Türü
Araştırma Makalesi

Başvuru Tarihi
12.02.2021

Kabul Tarihi
02.11.2021

DOI
10.47140/kusbder.879361

JEL Kodları
Z90, Y60, Y30, Y40

Toplam Kalite Yönetimi anlayışı, sanayi devriminden sonra bütün şirketlere adım adım yayılarak çalışma hayatına girmiştir. Toplam Kalite Yönetiminin temelinde çalışanlara saygı, çalışanlara güven, çalışanların örgüt içinde sürekli gelişim ve değişim sağlayabileceği bir ortam yaratılması anlayışı vardır. Toplam Kalite Yönetimi işletmelerde kullanılırken bu yöntemin bir yönetim tekniği olarak yorumlanması amacıyla değil, müşterinin tercihlerinin ve memnuniyetlerinin zamanında farkına varılması ve başarıya, işletme olarak ulaşılması amaçlıdır. Örgütler bunu yaparken işletme içi çalışanların iş tatminine ulaşması için örgüt içi olumlu ve olumsuz yönlerini belirlemelidir. İşletme yeni kalite programına başlarken o kalite programını iyi anlamalı, yorumlamalı ve örgüt içinde sert geçişler yapmamalıdır. Yeni kalite programını uygulanırken işletmeler iş değerlendirmelerini doğru bir şekilde yapmalı ve çalışanların iş tatmin düzeyini artıracak çalışmalar yürütmelidir. Bu araştırmanın amacı, kalitenin gayesini tam olarak benimsemeyen yeni kalite programına geçen gıda fabrikasında yaşanan müşteri bazlı şikayetlerin artması ve çalışanların işletmeye küsmesinin kaliteye etkileri ve kalite ile ilgili problemlerin artışını araştırmaktır. Çalışmanın önemi ise firma kalite programını yanlış uygulamasından dolayı işletmenin deneyimli çalışan kaybı yaşaması ve masraf artışı açısından başka firmaların bu şekilde hatalara düşmemeleri için önem arz etmektedir. Yapılan araştırmada elde edilen sonuçlar ışığında firma yüksek miktarlarda ölü yatırım yapmış, çalışanların bir kısmı işletmeye karşı güven kaybı yaşayıp işten ayrılmış ve müşteri şikayet artışları gibi problemler sebebiyle yeni kalite programının sonlandırıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: toplam kalite yönetimi, güven, iş tatmini

¹*Sorumlu Yazar:* Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sürdürülebilir Büyüme ve Kalite Yönetimi Bölümü, İşletme Anabilim Dalı, E-posta: tayfun_kkk@hotmail.com , <https://orcid.org/0000-0003-3895-8620> ,

"Bu çalışma, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Sürdürülebilir Büyüme ve Kalite Yönetimi Yüksek Lisans Programında Yrd. Doç. Dr. Erdal YILMAZ'ın yürütücülüğünde 2017 yılında hazırlanmış olan "Toplam Kalite Uygulamalarının İş Görenler Üzerindeki Tatminsizliği" başlıklı dönem projesinden üretilmiştir."

Dissatisfaction of Total Quality Applications on Employees

Tayfun Varnali²

Abstract

Article Type
Research Article

Submit Date
2021-02-12

Acceptance Date
2021-11-02

DOI
10.47140/kusbder.879361

JEL Kods
Z90, Y60, Y30, Y40

The understanding of Total Quality Management has entered the working life by spreading step by step to all companies after the industrial revolution. The basis of Total Quality Management is the understanding of respect for employees, trust in employees, and creating an environment where employees can ensure continuous development and change within the organization. When Total Quality Management is used in enterprises, it is not for the purpose of interpreting this method as a management technique, but for the purpose of realizing the preferences and satisfaction of the customer in a timely manner and achieving success as a business. While doing this, organizations should determine the positive and negative aspects of the organization in order for the employees to reach job satisfaction. When starting a new quality program, the enterprise should understand and interpret that quality program well and should not make hard transitions within the organization. While applying the new quality program, businesses should make job evaluations correctly and carry out studies that will increase the job satisfaction level of employees. The purpose of this research is to investigate the effects of increasing customer-based complaints and embarrassment of the employees on the quality and the increase in quality-related problems in the food factory, which has passed the new quality program without fully adopting the purpose of quality. The importance of the study is that it is important that other companies do not make such mistakes in terms of loss of experienced employees and increase in costs due to the wrong application of the company's quality program. In the light of the results obtained in the research, it has been determined that the company has made large amounts of dead investments, some of the employees have lost confidence in the business and left the job, and the new quality program has been terminated due to problems such as customer complaints increase.

Key words: total quality management, trust, job satisfaction.

²Corresponding Author: Social Sciences Institute, Department of Sustainable Growth and Quality Management, Department, E-mail:tayfun_kkk@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3895-8620>.

Giriş

Kalite yönetim sistemleri hiç kuşkusuz dinamik, rekabetçi pazar koşullarında faaliyet gösteren şirketler için önemli avantajlar sunmaktadır. Gerek akademik çalışmalarda gerekse uygulamada dile getirildiği hali ile bu avantajlardan bazıları; rekabette güçlü bir pozisyon, pazar koşullarındaki ani değişimlere ve kanuni düzenlemelere hızlı adaptasyon, verimlilik artışı, iyi bir maliyet yönetimi, fire ve israfların azaltılması, karlılık oranlarının artırılması, müşteri memnuniyetinin ve bağlılığının artırılması, iş güvenliğinin yükseltilmesi, iş gören motivasyonunun artması, ortak ve paydaşların beklentilerinin karşılanması, daha yenilikçi olunması gibi başlıklarla ifade edilebilir. Görülebileceği gibi oldukça vaatkâr olan bu programlar üstelik kalitenin ve verimliliğin iyileştirilmesi yoluyla sadece şirket düzeyinde değil genel ekonomide de iyileşme sağlama, böylece toplumsal bir refah artışının yanında memnuniyet artışını da ön görmektedir. Bu vaatler önemli ölçüde yerine getirilmiş olmalı ki 1950'li yıllarda başlayan kalite yolculuğu özellikle 1980'lerden itibaren büyük bir hızla yayılmış, günümüze gelindiğinde ise temel yönetim paradigmalarından biri haline gelmiştir.

Olumlu yanları böylesine fazla olan ve sadece şirketler tarafından değil kar amacı gütmeyen işletmeler ve kamu kurumları tarafından da yoğun bir şekilde uygulandıkları dile getirilen kalite yönetim sistemlerinin olumsuz yönleri belirlenmeye çalışıldığında ise listenin avantajlardaki kadar kabarık olmadığı görülmektedir. Üzerinde uzlaşılan belki de yegâne dezavantaj, bu hususta zorluk demek daha doğru olabilir, kalite yönetim sistemlerinin başarılı bir şekilde uygulanabilme şartlarının tam anlamıyla yerine getirilmesindedir. Küçük bir ifade olarak tanımlanabilse de bu dezavantajın oldukça büyük etkileri olduğu söylenilebilir. Çünkü kalite programlarını hayata geçirmek için yola çıkan firmaların önemli bir çoğunluğu (çeşitli kaynaklarda farklı ülkeler için % 70 ile % 80 arasında oranlar ifade edilmektedir) başarısız olmaktadır. Bu tarz başarısızlıklar çoğunlukla kalite programlarının, özellikle bir kalite belgesini alabilmek ve sonrasında da belgenin elde tutulabilmesi gibi programın ruhunun değil belirli biçimsel şartlarının karşılanması düzeyinde uygulanması ile kendi göstermektedir. Bazı durumlarda ise firmalar mevcut kalite programlarını değiştirme yoluna gitmektedir. Peki, etkileri böylesine büyük olan söz konusu şartlar neler olabilir? Başarı şartlarından önce başarısızlık sebeplerine bakmak belirli ölçülerde problemin anlaşılmasında yardımcı olabilir. Genel kabul görmüş başarısızlık nedenlerinin başında üst yönetimin destek vermemesi ve sorumluluk almaması yer almaktadır. Bunun yanı sıra; uzun ve kısa vadeli hedeflerin somut bir şekilde tanımlanmaması ve paylaşılmaması, yetersiz eğitimler yanında verilen eğitimlerin uygulanmaması, kalite programının ağır bir bürokrasiye sebep olması, ödül ve teşvik sistemlerinin hedeflerle uyumlu olmaması, veri toplama ve işleme de etkin araçların

kullanılamaması, vb. sayılabilir. Bir bakıma bu tuzaklara düşmemek için kalite programının oluşturulması aşamasında başarı faktörlerinin farkında olunması sistemin sağlıklı bir şekilde çalışabilmesi için hayati bir öneme sahiptir. Başarılı bir kalite programının hayata geçirilebilmesi için; Yönetimin rolü, kalite için planlama, iş gören potansiyelinin değerlendirilmesi, Kaynakların akılcı / etkin kullanımı, Teknolojik ve diğer süreçlerin yönetimi, iş gören tatmini, Müşteri tatmini, Toplumsal ve çevresel etkileri ile organizasyon faaliyetlerinin sonuçları gibi faktörler tanımlanmıştır.

Görülebileceği gibi bu faktörler farklı boyutlardan oluşsa da üzerinde uzlaşılan bir konu kalite programlarının başarısı için en önemli faktörün insan olduğudur. Üst yönetim, çalışanların potansiyelleri ve iş tatminleri ile müşteri memnuniyetinin yanında işletmenin paydaşlarına ve topluma etkileri kalite programlarının içerisinde neredeyse her kademedede ve aşamada insan ile iç içe olduğunu bize göstermektedir. Burada da özellikle işi hayata geçiren iş görenin rolü özellikle öne çıkmaktadır. Kalite uygulamalarının başlangıcından itibaren iş görenlerin kalite programlarındaki yaşamsal rolü görülmüş ve öncesinde yığın üretimi içerisinde aşırı uzmanlaşma içerisinde niteliksizleştirilmiş çalışanlar yerine eğitilmiş, sadece kendisine verilen görevleri prosedürler çerçevesinde yapmanın ötesinde sürekli iyileştirme çalışmalarının ve kalite çemberlerinin de doğal birer üyesi, kalite bilincine sahip, takım ruhunu benimsemiş nitelikli iş görenlerle çalışmaya başlanmıştır. Kalite programları oldukça vaatkâr olsalar da bir yandan da oldukça yoğun bir şekilde disiplin, düzen talep eden, iş süreçlerini sık ve detaylı bir şekilde ele alıp, belirli prosedürler kapsamında standartlaştırılmasını sağlamalıdır. Fakat bu standartlaşmanın 'en iyi' yolu bulma ve onu uygulamada dondurma anlamında değil sürekli daha iyiyi arama çabalarının standartlaştırılması şeklinde vurgulamasındadır. Bu tarz çok kapsamlı ve boyutlu programların başarılı bir şekilde tasarlanması, firmaya uyarlanması ve sonrasında uygulanması ise oldukça önemli bir çalışmanın konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu noktadan hareketle çalışmada; kalite programlarının uygulanmasında iş görenin oynadığı kritik role odaklanmakta, özellikle üst yönetimin iş görenlerle kurduğu iletişimin, oluşturduğu kalite sisteminde iş görenlere verdiği önemin ve bu bakış açısı hayata geçirmek için oluşturduğu sisteme ve kullandığı araçlarının etkilerine odaklanılacaktır. Bu etkilerin kalite yönetimin başarılı bir şekilde uygulanmasındaki rolü bir örnek olay çalışması ile incelenmeye çalışılacaktır.

Çalışmada öncelikle kalite yönetim sistemlerinde başarı faktörleri ele alınmıştır. Örgütlerde işletme türü ve o örgütün kapasitesine göre uygulanan yönetim biçimleri farklılıklar gösterse de bu çağda örgüt yönetiminin ana teması insan üzerinde (Budak, 1998), bireye yapılan yatırım ise örgütlerdeki çalışan bireylerin daha huzurlu bir ortamda çalışmalarına imkân sağlayacak psikolojik, fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarının giderilmesi

konusunda yoğunlaşmaktadır (Balci, 2000). Fakat işletmeleri başarısız ve başarılı yapan koşulların, iş görenler ile bu örgütlerde çalışan bireylerin beklentilerine verilen önemin bağlantılı olduğu çağdaş yönetim anlayışında vurgulanmaktadır (Serbest, 2000). Özellikle geçmişten günümüze işletmelerde çalışan iş görenlerin değeri örgütlerde daha iyi anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu çerçeveye göre çalışanın motivasyonu ve iş tatmini gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. İş tatmini konusu üzerine örgütlerde çalışan iş görenlerin memnuniyeti ve bu memnuniyetin iş görenin performansına ve verimliliğe etkisi üzerine araştırmacıların ilgi alanı olmuştur. Bu ilgi alanı üzerine araştırmacılar birçok çalışma yapmış ve teori geliştirmiştir. Vroom'un "Beklenti teorisi", Adams'ın "ödül adaleti teorisi", Lawer ve Porter'in "beklenti teorisi", Lukce'nin "değer ayrılığı teorisi", Clelland'ın "başarı güdüsü kuramı", Alderfer'in "var olma ilişki-gelişme teorisi", Maslow'un "ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisi", Salancik ve Pfeffer'in "sosyal bilgi süreci ve genetik teorileri", Herzberg'in "çift faktör teorisi", Lawler'in "çok yönlü tatmin teorisi", motivasyon ve iş tatmini konularının temelini teşkil etmektedir. Bu araştırmacıların iş tatmini konusunda sayısız yaptıkları bu çalışmalarda, iş tatminin, bireyin işletmeye sağlayacağı katkıda önemli bir faktör olduğuna vurgu yapmaktadırlar. Bu sebepten dolayı bir işletmede çalışan iş görenlerin iş tatmin düzeylerinin ölçülmesi, aynı zamanda işletmedeki potansiyel problemlerin bulunmasında ve çalışanların verimliliği ile ilgili sorunların ortaya çıkarılmasında da bir geri bildirim sağlayacaktır (Feldman ve Arnold, 1983). Böylelikle işletmelerin kendi değerlerini bilimsel metotlar kullanarak ortaya çıkarması, örgütte çalışan yöneticilerin ham verilerden yanlış sonuçlar çıkarmalarına da engel olacaktır (Eren, 1998).

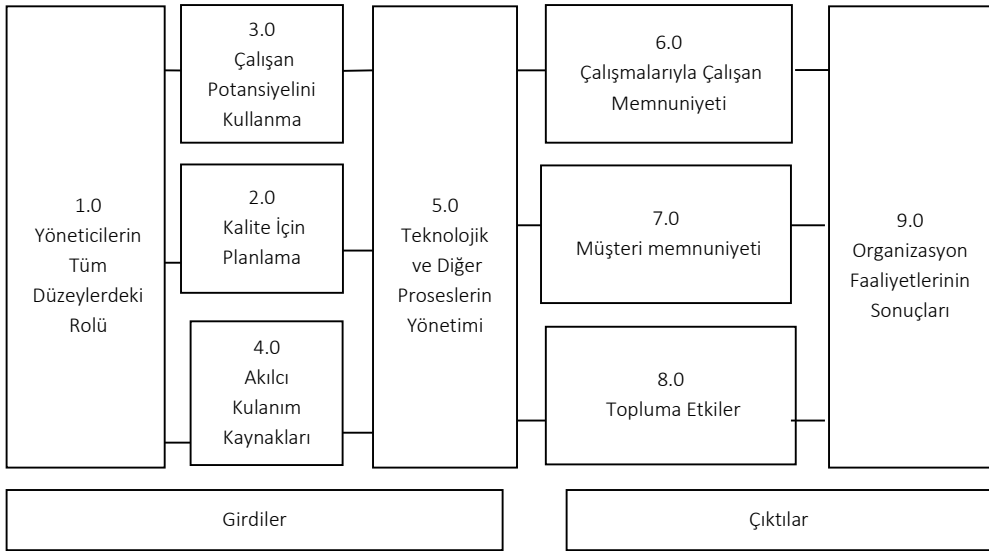
Diğer taraftan makineleşme oranı yüksek olan işletmelere göre makineleşme oranı fazla olmayan işletmelerde üretimin hata yapma ihtimali yüksek olmaktadır. Çünkü bu örgütlerde kullanılan mevcut makinelerin kontrolünün çalışan emeğine dayanması, müşteriye kaliteli ve standardı yüksek ürün üretilmesi imkânı sunmaktadır. Bir gıda üretim işletmesinde aynı iş gören tarafından üretilen ürün kalite bakımından farklılıklar gösterebilmektedir. İş görenlerin iş tatmini üretim sırasında taşıdığı duygu ve düşünceler, üretilen ürünün kalitesini etkilemektedir. Dolayısıyla gıda üreten işletmelerde çalışanların tatmini ile müşteri memnuniyeti ve dolayısıyla örgütün başarısı arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmaktadır. Gıda sektörü içerisinde faaliyet gösteren örgüt türlerinden biri olan firmalar da emek – yoğun bir sektör olması ve bireyin topluma ürün üretmesi, iş görenlerin tutumlarının üretilen ürün ve sunum sürecini tamamlayıcı ve en önemli nihai kaliteyi belirleyici önemde olmasını gündeme getirir. Bu durum ise gıda sektöründe çalışan kişilerin tutum ifadelerinin ölçülmesini gerekli hale getirmektedir. Bu doğrultuda, araştırmada fabrikalarda ve gıda üretim işletmelerinde çalışanların iş tatmini düzeyi

araştırmaya atıf yapılarak, mevcut duruma ilişkin veriler toplanarak bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışma işletme yöneticilerine ve literatüre katkıda bulunması amacı hedeflenmiştir.

Türkiye'deki kalite yönetimi geleneksel kalite kontrol sistemlerinin çok eski moda üretim kısımlarını yönetmede temel bir yönetim ilkesi olarak verilmiştir. 1980'lerde ISO 9000 gibi yeni kalite sistemleri ortaya çıkmaya başlamıştır ve yeni ortaya çıkan kalite sistemleri bir sürü Türk şirketlerinde uygulanmaya başlanmıştır.

Kalite Yönetiminin Kritik Başarı Faktörleri

Türkiye'nin eşsiz ekonomik dönüşümü ve sosyal yapıdaki farklılaşmalar, yönetimi, kaliteli eğitimi ve uygulamayı etkiledi. Türkiye'de faaliyet gösteren şirketlerin yönetilmesi için gereken başarı faktörleri şöyledir (Kalder,2010): 1. Liderlik, 2. Kalite planlaması, 3. Çalışanların Gelişimi ve Memnuniyeti, 4. Kaynaklar, Teknoloji ve Süreçler v.s., 5. Müşteri memnuniyeti gerekmektedir.

Şekil 1. Ulusal kalite ödülü sekretaryası (Kalder,2010)

Liderlik

Örgütlerde etkin bir liderlik ile kalite sistemin korunması, kalite sisteminin kurulması ve geliştirilmesi yöneticilerin çalışanlara önderlik etmesiyle sağlanabilir. Türkiye'de yöneticilerin çalışanlara örnek olması gerekmektedir.

Kalite planlaması

Türkiye’de kalite yönetimindeki stratejik planlama, sanayinin gelişmiş bölgelerin çoğunda başlamıştır. Rusya’da yapılan kalite planlaması araştırmasına göre sadece Doğu Avrupa ülkelerinin çoğunda kalite planlaması yapılmaya başlandığı görülmektedir. Günümüzde Rusya’daki kalite planlamasına göre ise değişikliklerle yüzleşerek çıkan sorunlara karşı çerçeveyi korumak ve yeni zorluklarla mücadele etmek, geleneksel kalite kontrol anlayışını çağdaş kalite anlayışıyla değiştirmek, hedefleri müşteri odaklı olarak belirlemek, işletmedeki tüm çalışanların kalite programlarına katkıda bulunmasını teşvik etmek, yenilik ve esneklik getirmek gibi amaçlar çerçevesinde kalite programını uygulamaktadır. Türkiye’de ise kalite planlaması yapılırken hedefler ve amaçlar tam net olarak belirlenmemektedir.

Çalışanların gelişimi ve memnuniyeti

Türkiye’de emek marketi verimsiz ülkede aktif olarak faaliyet gösteren pek çok işletme, işsizleri istihdam etme konusunda pek çok zorlukla karşılaşmaktadır. Şirketlerdeki çalışanların da çalıştıkları iş yerlerinde mutsuz oldukları görülmektedir. Türkiye’de çalışan işçilerden istenen genellikle az ücret ve çok iş anlayışına uymalarıdır.

Kaynaklar

Bazı ürünlere ülkesel bazda dışarıya bağlı olmamız bütün şirketleri olumsuz yönde etkilemekte ve bunun üzerine çalışmalar yapılmaktadır. Türkiye’de teknoloji Avrupa ülkelerine nazaran biraz ağır ilerlemektedir. Bunun sebebi ise Avrupa ülkelerinin teknoloji transferi etmek istememeleridir. Türkiye son yıllarda bu soruna alternatif olarak hükümet destekli yerli üretime yönelmiş ve Avrupa ülkelerini kısındıracak şekilde teknolojik ilerlemede hızlı bir ivme kazanmıştır.

Müşteri odaklılık

Ürün kalitesi; Türkiye ekonomisinin başarısı üzerinde kritik etkiye sahip olabilir. Türkiye halen yüksek büyük market rekabet taleplerini ve müşteri istek veya taleplerini karşılamak için büyük çaba harcamaktadır. Yapılan bir araştırmaya göre Türk müşterilerinin ürünleri alırken yüksek kalite ve sofistike özelliklerden dolayı ithal malları tercih ettiği görülmüştür. Onun için Türk firmalarındaki yöneticiler kaliteye önem vermeli ve bu kaliteye önem verirken kurum kültürünün gelişmesini sağlamalıdır. Bir işletmede kurum kültürü gelişmezse kaliteli ürün ortamı oluşmaz.

Çalışanların İş Tatmini ve İş Tatminini Etkileyen Faktörler

İş tatmini Locke kişinin iş durumuna karşı hissetmiş olduğu memnuniyet verici duygusal durum olarak açıklamaktadır (Locke, 1969). İş tatmini örgütte çalışan çalışanın duyduğu hoşnut, haz gibi olumlu duygulardan oluşmaktadır (Glisson ve Durick, 1988).

Günümüzde üstünde en çok durulan kavram iş tatminidir. Bunun nedeni örgütlerin işçi verimliliğinin ve performansının, örgüt başarısının çalışan verimliliğine bağlı olması iş tatmini ile gerçekleşmektedir. Poyraz ve Kama'nın yaptıkları çalışmalara göre iş tatmininin örgüt ve işçi açısından önemli sonuçları olduğu üzerine durmuşlardır (Poyraz ve Kama, 2008). İş tatmini, örgütlerde uyum yaratarak müşteri tatmin ve isteklerinin düzeyinin artmasına yol açmaktadır. Naktiyot ve Küçük 'ün Yaptığı araştırmalarda müşteri tatmininin örgüte çalışanların davranış ve tutum ilişkisi ile ilgili olduğunu net olarak görmüşlerdir (Naktiyot ve Küçük, 2003). Nitekim Akıncı (2002) iş tatmini örgütte yüksek seviyede çalışanların, iş tatmini düşük seviyede çalışanlara oranla daha fazla başarımla sağlama güdüsü olduğunu söylemiştir (Akıncı, 2002). Akıncı'ya göre; örgütteki çalışanların iş tatminin yüksek olmasını yöneticiler arzu ederler. Bundan dolayı örgütteki çalışanların iş tatminini sağlamak için yöneticiler olanak ve tecrübelerine imkân verir. Örgütte çalışanın yapıtı işe karşı genel tutumunu etkileyen faktörler birbirleriyle etkileşim içindedir. Bir faktör örgütteki çalışanın iş tatmini üzerinde önemli bir etkiye sahip olsa da tek başına belirleyici neden olamaz. Çalışanın iş tatminini etkileyen faktörler bireysel ve kurumsal olarak ele alınabilir demıştır (Akıncı; 2002:2).

Kişisel faktörler

Cinsiyet

Günümüzde Baş (2002), Bilge (2006), Yel Boğa (2007)' de yaptıkları çeşitli araştırmalarda örgütlerdeki iş tatmini düzeyi ile örgütte çalışan iş görenlerin cinsiyetleri her hangi bir arasında farklılıklar olmadığı görmüşlerdir (Baş, 2002: 33; Bilge vd. 2006: 11; Yel boğa, 2007: 15). Bu duruma karşılık olarak “ araştırmalarda iş tatmini konusunda cinsiyet faktörü etkili olduğu görülmüştür. Amerika Birleşik Devletlerinde seçilen 1100 kişi ve 80 üniversitede yapılan anket çalışmasında kadınların çalışan arkadaşlarından ve işlerinden memnun olurken, erkelerde ise kademe atlama, maaşlarda ve iç – dış denetim uygulamalarında memnun oldukları gözlenmiştir (Murat ve Çevik, 2008).

Yaş

Örgütlerde iş tatmini ile yaş faktörü birbiriyle ilişkilidir. Yapılan araştırmalarda yaşla birlikte iş tatminin arttığı görülürken, son yıllarda yapılan araştırmalarda yaş ile iş tatmini arasında “U” şeklinde bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu nedenle bir örgütte yeni işe

başlayan bir bireyin bir iş bulmasından veya yeni işe başlamasından dolayı iş tatmini düzeyinin daha yüksek olması beklenecektir. Ancak bu örgüte çalışan bireyin yıllar geçtikçe monotonluk yaşadıkça bu yüksek iş tatmini yerini bıkkınlığa bırakacak ve birey yıllar geçtikçe orta yaşlarında düşük iş tatminine sahip olacaktır.

Eğitim

İş tatmini ile eğitim arasında ilişki net değildir. Örgütlerde yüksek eğitim seviyesinde olan çalışanların yaptıkları işlerinde tatminsizliğe düşebilmektedirler. Bazen de işletmelerde yüksek seviyelerde iş yaparak örgütsel ödüllere çalışanlar ulaşmaya çalışmaktadır. Ek olarak örgütlerde bireylerin eğitim durumlarına göre bir konum verilmeleri ve buna bağlı olarak ücretleri artmaları iş tatminini artırdığı görünmektedir. Bireylerin eğitim düzeyi yalnızca bilgi birikimi düzeylerini değil dünyayı farklı bir şekilde algılamasını sağlamakta algılayış biçimlerini de değiştirmektedir.

Çalışma Süresi

Bilge (2006) çalışma süresi ile ilgili yaptığı çalışmalarda iş tatmini ile çalışma süresi düzeyi arasında bir farklılık gösterdiğini saptamıştır. Bu bulguya göre Bilge (2007) örgütlerde çalışma süresi fazla olan ve her geçen gün çalışmaya süresi artan çalışanları iş tatminleri de artırdığını söylemiştir (Bilge vd. 2006: 20, Bilge vd. 2007: 32). Buna karşılık olarak Bozkurt (2008) yaptığı araştırmalarda ise örgütte çalışma süresi ne kadar az olursa iş tatmin düzeyi ters ilişkili olarak artığı gözlemiştir (Bozkurt, 2008).

Kurumsal faktörler

Yöneticiler

Baron (1986) yaptığı araştırmada örgütlerdeki yöneticilerin çalışanları rencide etmediğinde, küçük düşürücü hareketlerde bulunmadığında, çalışanlara karşı saygılı olduğunda, örgütlerde iş tatmininin yüksek olduğunu gözlemiştir (Baron, 1986). Elçi'nin yaptığı araştırmalara göre ise; iş tatminini artırmak açısından yönetim tarzının iki boyutu önem kazanmaktadır. Bunlardan birincisi örgütteki çalışanların örgüt tarafından alınan kararlara katılması ve örgüt tarafından çalışanlarla iyi ilişkilerin geliştirilmesidir. İkinci boyut ise örgütte kararlara katılan çalışanların çalıştıkları işlerine, iş arkadaşlarına ve örgütün üst yönetimine karşı artı yönde duygularını besleyerek iş tatminlerini yükselttiklerini görülmektedir (Elçi, 2003).

Çalışma ortamı

Örgütlerde çalışanlar işini yaparken etkisinde bulunulan soğukluk, sıcaklık, nem, çevre faktörleri, bilgi, ergonomi gibi şartlar çalışanı etkiler bunlar sağlanmadığında örgütteki iş

tatmini düzeyleri düşmekte ve çalışanların çalışma koşulları güvensiz olması durumunda çalışanın iş tatmini gerçekleşmez.

Ücret

Örgütlerde ücret, ekonomi olarak bir motivasyon aracıdır. Ücret örgütlerde o işe bireyin giriş amacı ve işletmelere çalışanın bağlanmasıdır. Ücret ekonomik teşvik olmasına rağmen çalışanların statü kazanmasına, psikolojik ihtiyaçlarını tatmin etmesine yardımcı olur. Ücret örgütlerde eşit bir şekilde ödenmiyorsa çalışanlar açısından iş tatminini olumsuz etkilemektedir. Bu da işletmeye olumsuz etki yapar.

İşin kendisi

Çoban (2004) örgütlerde çalışanların beklentisini ve iş tatminini, çalışanın ihtiyaçlarını, motivasyonunu artıran diğer bir konu ise işin kendisidir demiştir (Çoban, 2004). Çoban'ın görüşüne karşı olarak Güney (2011) yaptığı araştırmalara göre bireyler örgütlerdeki çalışma ortamına biyolojik olarak hem bedensel hem de yetenekleri ile birlikte girerler. Böyle bir durum ise bireylerin örgütlerdeki çalışma yaşamlarını farklı kılmaktadır. Bir örgütte çalışma isteği o örgütün verdiği sadece maaşla ilgili değildir. Örgütlerdeki bir iş bireyin beklenti ve isteklerinin üstüne çıktığında kişinin örgütteki işi hakkında olumlu düşüncelere sahip olur. Olumlu düşünceler bireydeki iş tatmin düzeyini artırır demiştir (Güney, 2011).

Çalışma arkadaşları

Bozkurt (2008) örgüt içindeki çalışanın çalışma arkadaşları bireyin hayat felsefesine sahip çalışan grubuyla çalışması bireyde iş tatminini artırır demiştir. Bozkurt yaptığı çalışmalara göre; örgütlerde çalışanların elde ettikleri maaşları iş tatminini artırmaz. Örgütlerde çalışan bireyin iş ortamında bulunan diğer bireylerle olan uyumu iş tatminini artırır. İşletmedeki yönetimin iş ortamındaki sosyal ilişkileri geliştirmeye yönelik yaptığı çalışmalar örgütteki iş görenlerin iş tatmini pozitif yönde artırır diye bir sonuç çıkarmıştır (Bozkurt ve Bozkurt, 2008).

Yükselme olanağı

Son yıllarda yapılan araştırmalarda iş tatmini ile yükselme imkânlarını sağlayan terfiinin zamanında yapılmasının iş tatminine olumlu etki yarattığı tespit edilmiştir Örgütlerde terfi almayı hak eden bireyin terfi etmemesi ve örgütte terfiyi hak etmeyen insanların terfi ettirilmesi iş tatminlerinin azalmasına ve bireyin devamsızlık yaptığı gözlenmektedir.

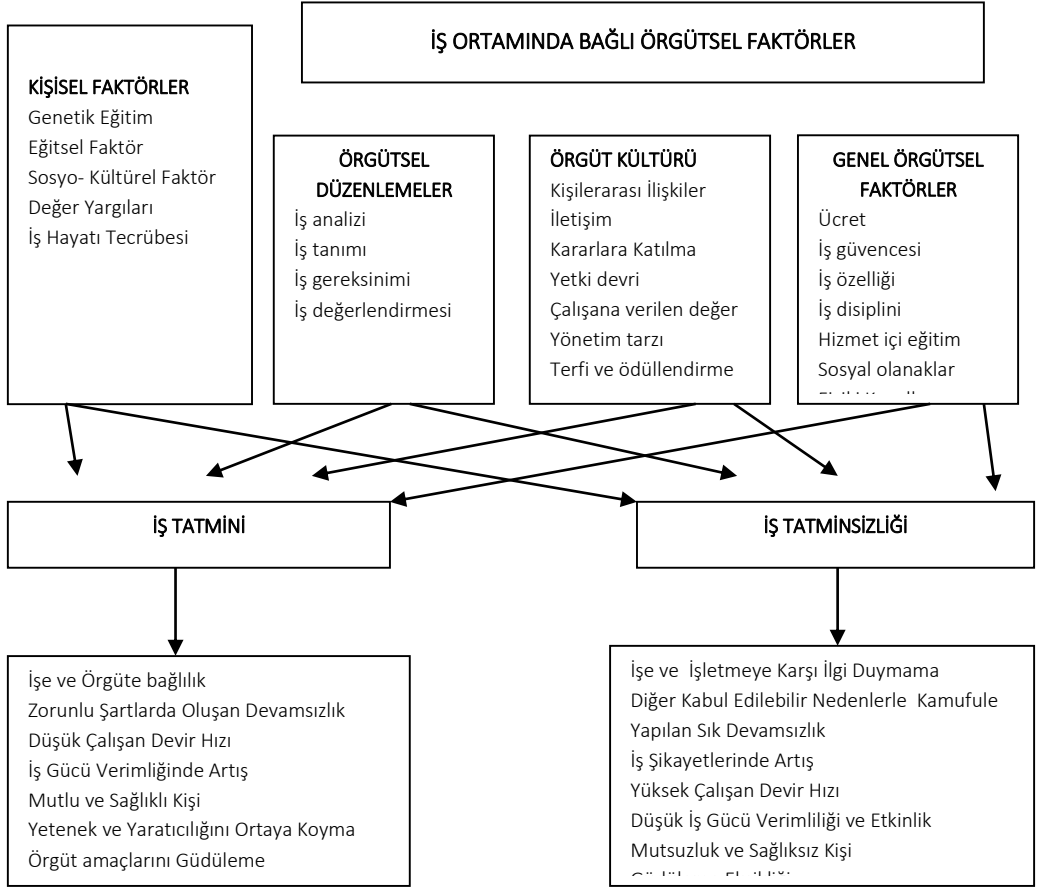
İş Tatminini Kapsayan Teoriler

İş tatmini kapsayan teorilerde inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar iş tatmini amaç veya süreç olarak incelemektedir. Bunlardan bazıları Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Teorisi, İki Etmen Teorisi (Frederick Herzberg), Vroom'un Beklenti Kuramı, Amaç Kuramı (Locke) gibi kuramlardır. Abraham Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Teorisi motivasyon teorileri içinde en çok bilinenidir ve beş temel ihtiyaç vardır. Bunlar Kendini gerçekleştirme ihtiyaçları, değer ihtiyaçları, ait olma ihtiyaçları, güvenlik ihtiyaçları ve fizyolojik ihtiyaçlar olarak tanımlamaktadır. Frederick Herzberg bireylerin doyumunu iki faktörde olduğunu söylemiştir. Bu iki farklı faktör çalışanların iş tatminini tetikleyen etkenler ile tatminsizliğe neden olan önleyici etkenlerdir olarak tanımlamaktadır (Aamodt, 2000). Vroom ise bireylerin doyumunu "Beklenti Teorisinde" açıklamaya çalışmıştır. Vroom beklenti teorisini üç ihtimale dayandırmaktadır. Bu ihtimallerden birincisi : "örgütlerde bir davranışın meydana çıkmasına sebep olan etkenlerin, kişinin bireysel özellikleri ve çevre koşullarının etkisi", ikinci ihtimal : " her kişinin diğer kişilerden farklı gaye, istek ve ihtiyaçlara sahip olduğu ve kişinin her zaman bir gaye olarak güttüğü ödül yapıları (maddi ve maddi olmayan) bakımından da diğerlerinden farklı olması" ve Üçünü ihtimal ise, " bireylerin gayeleri mükâfata kendilerini ulaştıracak farklı davranış boyutları arasında algılara göre seçim yapması" olarak tanımlamaktadır (Eren, 2001). Locke ise geliştirdiği amaç teorisine göre bireylerin kendileri için belirlediği gayeler, onların kendilerini güdüleme derecelerini de belirlemektedir (Koçel, 2011). Lower ve Porter'a göre bireyin motivasyon olabilme aşaması Valens ve bekleme tarafından etkilenir. Fakat Lower ve Porter bireyin yüksek performansı bireyin yüksek bir şekilde çabalaması otomatik olarak gösterilmez diye tanımlamaktadır. Burada araya iki parametre girmektedir. Bunlardan birincisi bireyin sahip olması gereken becer ve bilgiye sahip olması ve ikincisi ek parametre ise, bireyin kendisi için algıladığı ilgi ve roldür demıştır (Koçel, 2011).

İş Tatminsizliğinin Sonuçları

Çalışanların iş doyumunun sonuçları, çalışanların psikolojisi ve fiziksel sağlığını, işletmenin çalışma ortamını ve verimliliğini, örgüt ve toplumun huzurunu, çalışanın ekonomik olarak gelişmesini etkilemesi açısından önem arz etmektedir. Modern yönetim anlayışına göre, işletmelerin başarısı ve gösterdiği üstün seviye performansı, işletmenin sahip olduğu pazardaki payı, işletmenin devlete ödediği vergi, gibi maddi ve parasal verilere değil örgütlerde bireylerin boyutu ile ölçülmelidir (Erdoğan, 1997). İş doyumunu kişisel ve kurumsal sonuçlar açısından olumsuz ya da olumlu etkileri vardır. İşletme yöneticileri, işletmenin istenilen amaçlara ve hedeflere önemli bir etki yaratan iş doyumunu ve onu

etkileyen etkenleri ortaya çıkarmak için iş doyumun itinayı göstermeleri onlar açısından ve işletmeleri açısından önemli olduğunu dikkate almalılardır (Akıncı, 2002).

Şekil 2. İş tatmini ile ilgili neden-sonuç ilişkisi (Akıncı,2002)

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın gayesi literatür çalışması sonucu elde edilecek bilimsel verilerle Toplam Kalite Yönetimi uygulamaları ile iş tatmini arasındaki ilişkinin incelenmesi neticesinde özgün bir çalışma ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda Tekirdağ ilinde faaliyet gösteren ismini açıklanmasını istemeyen Şirket 1 Gıda A.Ş.'ne ait kalite ile ilgili veriler alınmıştır. Ek olarak Firmadan ayrılanlardan, şuan o örgütte çalışanlardan ve Şirket 1 Gıda A.Ş. yönetimiyle birebir derinlemesine röportajlar yapılmıştır. Şirket 1 Gıda A.Ş.'de yeni uygulanan kalite programında yönetimsel olarak örgütün hatalarını belirlemek,

çalışanların iş doyumunu sağlamamalarını ve burada kaliteye etkilerini belirlemek amacıyla literatüre bağlı olarak çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmanın diğer çalışmalara katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu sektörde böyle bir çalışma yapılmadığından bu çalışmanın önemi artmaktadır.

Yöntem

Tekirdağ ilinde 1986 yılından beri üretim faaliyetinde bulunan Şirket 1 Gıda A.Ş. TPM – WCM iki farklı kalite modeli uygulanmaktadır ve bu iki kalite modeli incelenmektedir. Şirket 1 işletmesinde bu iki modelin çalışanlar ve firma üzerindeki etkileri raporlanmaktadır. Bu çalışmada işten ayrılan mavi yaka 10 kişi ve halen çalışan 10 kişi ve beyaz yaka 5 kişi (1kişi insan kaynakları yöneticisi, 1 kişi iş güvenliği yöneticisi, 1 kişi kalite yöneticisi, 1 kişi departmanların yöneticisi, 1 kişi bölüm yöneticisi) toplam 25 kişiden oluşan odak grup görüşmesi yapılmıştır. Veriler röportör aracılığıyla hem yazılı hem sesli olarak kayıt altına alınmıştır. Bireylerle yapılan her bir görüşme 40- 50 dakika arasında sürmüştür. Uygulanan odak grup görüşmesinde soru ve yanıtı dayalı olarak genelden özele elli sekiz soru yöneltilmiştir. Bireylere sorulan soruların sohbet ve günlük kullanıma uygun olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Odak grup çalışması uygulanan katılımcıların U oturma düzeninde oturmaları sağlanmıştır ve katılımcıların önüne birer kalem konulmuştur. Araştırmada giriş kısmında katılan katılımcılara yapılan bu araştırmanın gayesi net bir şekilde açıklanmış ve bu araştırmaya katılan katılımcıların kendilerini tanıtmalarıyla görüşmelere başlanmıştır. Çalışmaya katılan grup işten ayrılan mavi yaka çalışanları, halen çalışan mavi yaka çalışanları ve beyaz yaka çalışanlarından oluşan maksimum çeşitlilik örneklenmesi yapılmıştır.

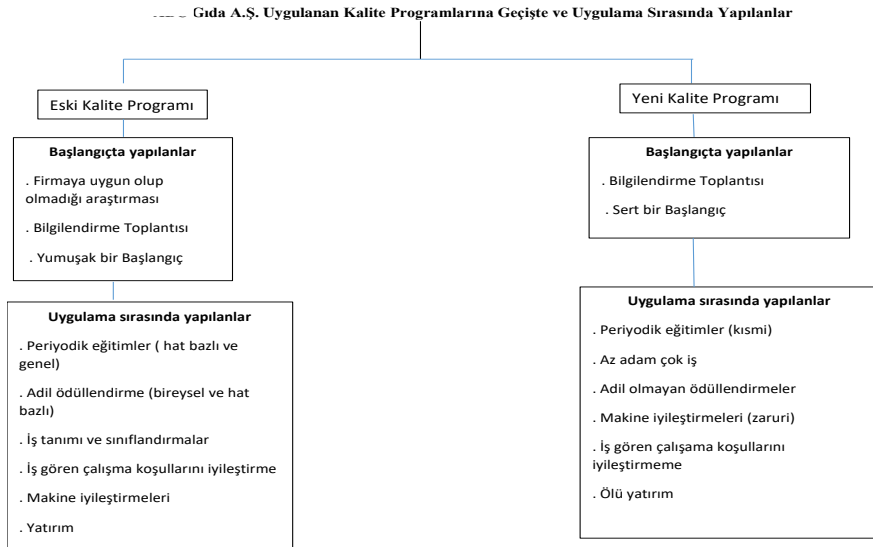
Focus (odak) grup çalışmaları nitel veri toplamada önemli bir yere sahiptir. Nitel araştırma yöntemi ve desenleri içerisinde çerçevesi ve sınırları net olarak belirlenmiş bir konuya odaklanmış ve katılımcı birey grubuyla yapılan görüşme ve tartışma yöntemi odak grup görüşmesi olarak tanımlanır (Stewart ve Shamdasani, 1990; Kitzinger, 1994, 1995; Krueger, 1994; Gibbs, 1997; Bowling, 2002). Odak grup görüşmeleri bireylerin düşüncelerinin öğrenme yöntemidir. Odak grup görüşmelerine en az altı veya sekiz bireyin katılımından oluşması gerekmektedir. Odak grup çalışmasında araştırmayı yapan kişi, kişilerle bireysel yöntemi kullanıldığında ulaşılabilecek sayıda bireysel katılımcıyı yaptığı araştırmaya dâhil edebilmektedir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler de açık uçlu ve yorum getirilecek sorular sorulmalıdır. Katılımcılara sorulan sorular da günlük hayata uygun ve yalın bir dil kullanılmalıdır (Creswell, 1998).

Verilerin Toplanması

Çalışmaya ait veriler Tekirdağ'daki Şirket 1 A.Ş.'ye ait kalite yönetimi departmanı, bölüm departmanı, iş-güvenlik departmanı, bilgi işlem departmanı yönetimi ve iş görenlerinden alınmış olup olgusal olarak saf ve net veri niteliği taşımaktadır. Ayrıca verilerin elde edilmesi sırasında doküman analizi yapılmıştır. Ek olarak örgütten ayrılan 10 kişi ve örgütte aktif olarak çalışan 10 kişi ve yönetimden 5 kişi ile birbirlerinden bağımsız olarak derinlemesine röportajlar yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Şirket 1 gıda fabrikası TPM kalite programını ömrünü tamamladığı için sonlandırarak ve maliyet odaklı WCM kalite yönetimine geçiş yapmıştır. Sonuç olarak örgütün üst yönetiminin yaptığı hatalar ile sorunlar ortaya çıkmıştır. Örgütten ayrılan 10 kişi, örgütte aktif olarak çalışan 10 kişi ve yönetimden 5 kişi ile yapılan derinlemesine röportajlara göre hepsi aynı cevabı vermiş bulunmaktadır.

Şekil 3. Şirket 1'de uygulanan kalite programlarına geçişte ve uygulama sırasında yapılanlar (Şirket 1 A.Ş.)

TPM kalite programına geçiş yaparken Şirket 1 ilk olarak bu programın bu şirkete uygun olup olmadığının belirlenmesi için departmanlara hatta hatlara kadar araştırma ve analizler yapmıştır. Şirket 1, TPM kalite programına geçişte o örgütte çalışan en alttaki işçiden başlayarak bütün çalışanlara bilgilendirme toplantıları ve eğitimleri yapmıştır. Bu kalite programını uygularken bireysel bazda ödüllendirme yapılmamış ve hat bazında

ödüllendirme yapılmıştır. Şirket 1 kalite programını hayata geçirirken hat bazında bütün çalışanlara eğitim vermiş ve bilgilendirme yapmıştır. Süreçlerde iyileştirme yapılmış ve herkesin iş/görev tanımı ile iş sınıflandırması yapılmıştır. Sınıflandırması yapılan çalışanlara verilen skalanın karşılığı olan iş tanımını altındaki veya üstündeki işlerde çalıştırılması yasaklanmıştır. İşletme içinde oluşturulan komiteler tarafından yapılan analizler neticesine göre yatırım kararları verilmiştir.

Tablo 1. Şirketi 1’de TPM kalite programı boyunca operatörlere eğitim verildikten sonra operatör eğitim düzeyi (Şirket 1)

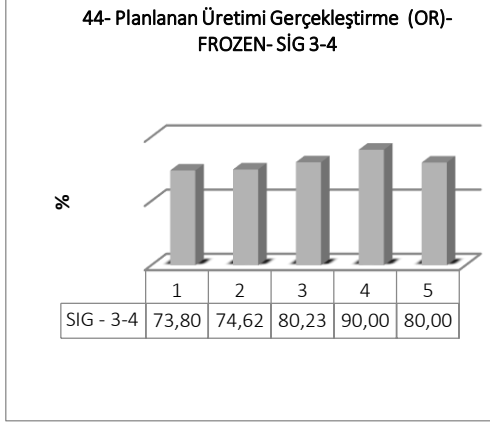
Oluşum Operatör Etkinlik Düzeyi								
Rev No.1 Rev.Tarihi	Perfectör			Oluşum				Robot
	MPU Operas	Booster Pompa Bakımı	4-6 Silindir Dönüşümü	Gramaj Ayarı	Dolum Kefeleri Ayarı	Çıkış Konvöyörü Ayarı	Kapak Makinası Ayarı	Ürün Değişimi
A Kişisi	4	4	4	4	4	4	4	4
B Kişisi	4	4	4	4	4	4	4	4
C Kişisi	4	4	4	4	4	4	4	4
D Kişisi	3	3	3	3	3	3	3	3
E Kişisi	3	3	3	3	3	3	3	3
F Kişisi	3	3	3	3	3	3	3	3
G Kişisi	2	2	2	2	2	2	2	2
J Kişisi	2	2	2	2	2	2	2	2
I Kişisi	2	2	2	2	2	2	2	2
	4	Uzman+Eğitebilir						
	3	Uzman						
	2	Uzman nezaretinde yapabilir						
	1	Eğitim aldı						

Tablo 2. Şirket 1 TPM'e geçtikten sonra bir yılda gerçekleştirilen eğitimler (Şirket 1)

Verilen Eğitimin Adı	Eğitime Katılacak Kişiler	Eğitimi Veren Kurum	Eğitim Süresi	Eğitim Güncelleme Periyodu	2018	2019
Genel Kural ve Talimatlar	Tüm Personel	İç Kaynaklı Eğitim	3 saat	3 ay	+	+
Hijyen	Tüm Personel	İç ve Dış Kaynaklı Eğitim	3 saat	3 ay	+	+
Kalite Sistemi Doküman Kontrol (KSDK)	KGP(Kalite Güvence Personeli)	İç Kaynaklı Eğitim	3 saat	6 ay	+	+
Tertip Düzen Eğitimi	Tüm Personel	İç Kaynaklı Eğitim	40dk.	1 ay	+	+
Tek Nokta Eğitimi	Makine operatörleri ne	İç Kaynaklı Eğitim	2 saat	1 ay	+	+
5S Prensipli Eğitimi	Tüm Personel	İç ve Dış Kaynaklı Eğitim	1 gün	Düzenli olarak veriliyor	+	+
TKY (Toplam Kalite Yönetimi)	Tüm Personel	İç ve Dış Kaynaklı Eğitim	1 gün	Düzenli olarak veriliyor	+	+
İstatistiksel Süreç Yönetimi ve İyileştirilmesi	KGP(Kalite Güvence Personeli)	İç ve Dış Kaynaklı Eğitim	2 gün	Düzenli olarak veriliyor	+	+

Şirket 1'in tablo 2'deki verilerini incelediğinde ise bir hattın ilgili yıllarda eğitime kaç kere girdiği ilgili bilgiler bu tabloda verilmiştir. Bu tabloya göre çalışanların performansını artırmak için oluşturulan komiteler sayesinde bir hatta eğitimi eksik olan operatörlerin eğitimlerini tamamlamak için eğitimler programları düzenlenmiştir ve bu eğitimlere bütün operatörlerin katılımları sağlanmıştır. İş tanımlarına uygun olarak işe yerleştirilen operatörlere uygulanan eğitim ile yıllar bazında üretilen ürün çıktı oranlarının artırılması sağlanmıştır.

Tablo 3. Şirket 1’de TPM programını uygularken ilk iki yıl gerçekleşen SIG 3-4 hattının durumu (ABC Şirketi)

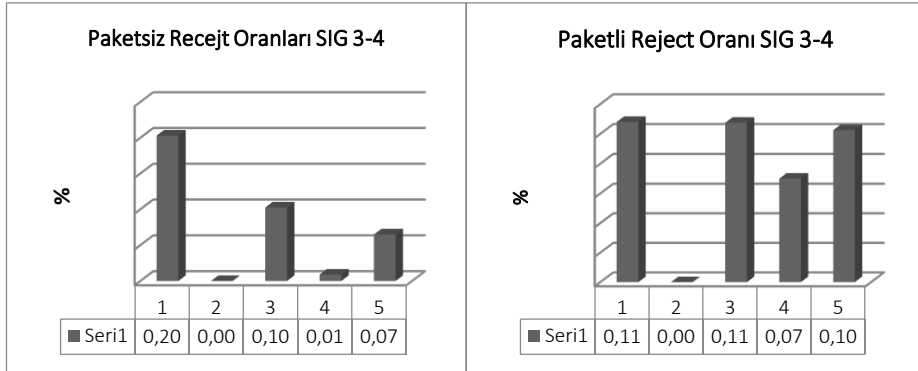

Şekil 4. Şirket 1’de TPM programını uygularken beş yıllık gerçekleşen SIG 3-4 hattında üretimi gerçekleştirme oranları (ABC Şirketi)

Durum	1 . Yıl	2. Yıl
Oe Kayıpları	34,5	32,9
Mtbc (Min)	19,7	21,8
Mtpf (H)	19,5	18,8
Uyumsuzluk Sayısı /Yıl	0,2	0,18
Müşteri /Tüketici Şikayeti (Üretim Kaynaklı)	0,008	0,07
Giveaway (%)	45	48
İş Kazası(Ay)	41	
Gürültü Seviyesi	84	81

Yukarıdaki tabloda çalışanların iş doyumunu yüksek olduğu eski kalite yönetimi programında makinelerdeki küçük duruş oranları, piyasaya gidecek olan ürünlerde hata oranları vb. düştüğü görülmektedir. Ek olarak yöneticilerden verilen nicel bilgilere göre eski kalite programında 2 stepi başarıyla bitiren hatlarda çalışanlara o zamanın maaşıyla birer maaş ikramiye verilmiştir. İnsan kaynaklarından alınan verilere göre işçilerin iş tatmin düzeyleri gözlenerek o yıllarda işe devamsızlık düzeylerinde bir önceki yıla göre %80 oranında azalma görülmüştür. Uygulanan TPM kalite programına paralel olarak ilk yılda işten ayrılanların sayısı 56 kişi iken ikinci yılında kalite programının giderek hatlarda yaygınlaştığı yıllarda 46 ve dördüncü yılında 2 kişiye düştüğü tespit edilmiştir. Kalite programının sonlandığı yılda ise sadece emekli olanlar işten ayrılmıştır. Kısaca TPM kalite programının başladığı yıldan sonlandığı yıla kadar iş gücü devir hızı giderek azalmıştır. TPM kalite programını uygularken çalışanların çalışma alanlarında birçok iyileştirme yapıldığı görülmüştür. Örneğin teneke hattında teneke istif eden robot yok iken çalışanlar çok uzun süreler mesailere kalmak zorundadırlar. Bu da çalışanın belli bir zaman sonunda psikolojisini etkilemekte ve bununla beraber çalışanlar üretilen ürünlerde kaliteye önem vermeme gibi eğilim göstermektedir. Bir istifleme robotu olmadığına Şirket 1’in müşterilerden gelen kalite bazlı aylık şikâyet oranı 26 iken robot geldiğinde çalışanın çalışma ortamında iyileştirme yapıldıktan sonra müşteriden gelen kalite bazlı aylık şikâyet oranı 5’e kadar düşmüştür ve üst yönetim olarak çalışanların çalışma koşullarını

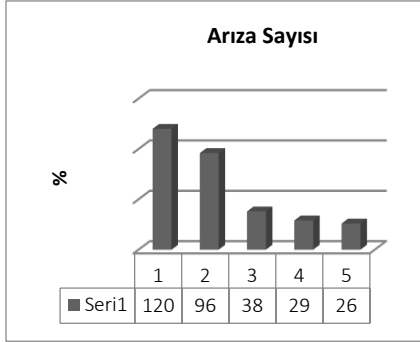
iyileştirmeye TPM kalite programında çok önem vermiştir. Ayrıca firma bireylerin ihtiyaç ve isteklerini örgüt olarak karşılamaya özen göstermiştir. Şirket 1’de TPM kalite programını uygulanmadan önce bireyler arası çatışma yaşadığı için örgütten atılanların sayısı 12 iken, TPM kalite programının uygulanmaya başlamasından sonraki ilk yıl 7 kişi, ikinci yılında 5 kişi ve son yılında bu sayı 1 kişi olmuştur. TPM Kalite programında yapılan yerinde yatırım ile margarin departmanına alınan geri kazanım makinesi ile geri kazanımda bir vardiyada çalışan işçi sayısı 10 iken makine geldikten sonra 2 kişiye kadar düşmüştür ve diğer çalışanların yetkinlikleri artırılarak yükselme şansı vermiştir. Bu işlemten sonra ihtiyaç fazlası iş gören ise diğer makinelerde değerlendirilmiştir. Geri kazanımda çalışan çalışanların iş değerlendirme kılavuzu yeniden yazmış ve 2 kademe daha yetkinlikleri artırılarak iş tatminlerini artırmıştır. Bunun sonucu olarak geri kazanıma giden yağların oranında giderek düşüşler yaşanmıştır ve bununla ilgili grafikler aşağıdadır.

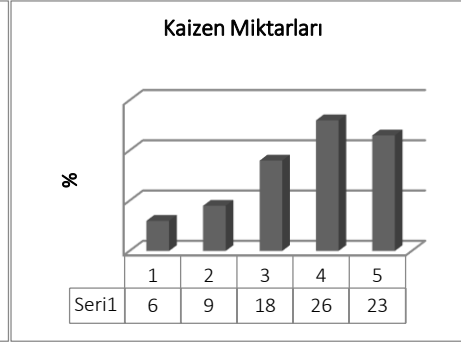
Şekil 5. Şirket 1’de TPM programını uygularken beş yıllık gerçekleşen paketsiz rejejt oranı (Şirket 1)

Şekil 6. Şirket 1’de TPM programını uygularken beş yıllık gerçekleşen paketli rejejt oranı (Şirket 1)

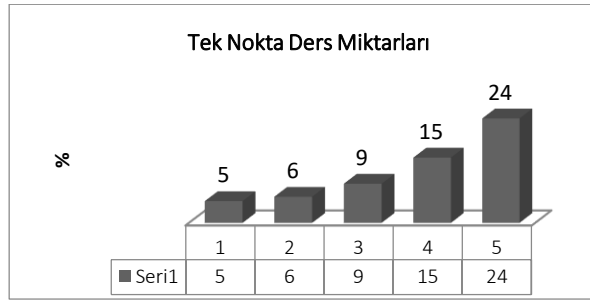
Şirket 1’in uyguladığı etkin politikalar sayesinde operatörlerin sunduğu kaizenlere hızlı cevap verebilmek için komite oluşturmuş ve verilen önerileri hızlı bir şekilde değerlendirilip iyileştirme yapılacak yerlerde onarımlar yapmıştır. Şirket 1 bu sayede çalışanın üzerindeki iş yükünü biraz daha azaltmıştır ve makine arızası kaynaklı duruşların oranları hızla düşürmüştür. Ayrıca makine kaynaklı oluşan kalite hatalarını gidermiştir. Sonuç olarak makinelerin performanslarını Şirket 1 artırmıştır ve müşteriye yetiştirilemeyen tonaj bazlı üretimler makine performansı artınca müşterinin istediği miktarda ürünün makineler rahat yapar hale gelmiştir. Bu konuyla ilgili grafikler aşağıdadır.

Şekil 7. Şirket 1’de TPM programını uygularken beş yıllık gerçekleşen makine arıza oranları (Şirket 1)

Şekil 8. Şirket 1’de TPM programını uygularken beş yıllık gerçekleşen kaizen miktarı oranları (Şirket 1)

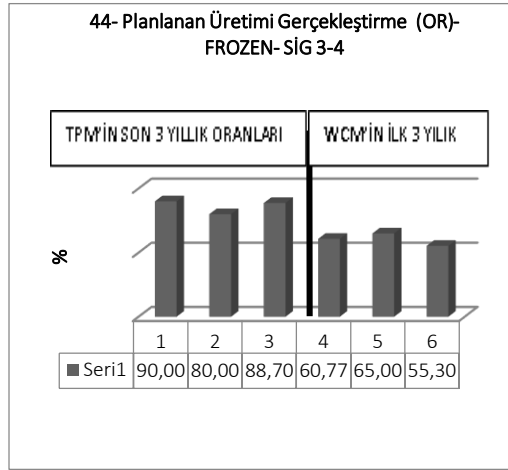

Şekil 8. Şirket 1’de TPM programını uygularken beş yıllık gerçekleşen tek nokta ders oranları (Şirket 1)

Yönetimden alınan veriler doğrultusunda makinede ve hatta çalışan çalışanlarla yaptığımız röportajlardan elde ettiğimiz verilere göre TPM kalite programının Şirket 1’in kültürüne uygun olduğunu ve o yıllarda bu gıda işletmesinde çalışan bireylerin Şirket 1’de çalışmaktan zevk aldıklarını tespit ettik. Bu gıda firmasında bireylerin çalışırken çalışma koşullarının iyi olduklarını ve her zaman daha da iyiyeye götürecek çalışma koşullarının yöneticiler tarafından sağlanmaya çalışıldığı ve zamanında eğitim verildiğini düşündükleri çalışanlar tarafından açıkça belirtildi. Bu bilgilerin benzerine diğer departmanlarda çalışan kişilerle de derinlemesine yapılan röportajlar sonucunda ulaşılmıştır. Ek olarak çalışanlar, yöneticilere ve çalıştıkları arkadaşlarına güven duyduklarını yapılan röportajlarda belirttiler.

Yedi yıl sonra Şirket 1 TPM Kalite programının ömrünü tamamladığını düşünerek WCM kalite programına geçiş yapmıştır. Gıda fabrikasının yeni kalite programı koordinatörü ve üst yönetimden elde edilen bilgilere göre; firma yeni kalite programına geçerken dış

kaynaklı bir araştırma firmasından bu programın firmanın kültürüne uyumlu olup olmadığını sadece fabrikanın yönetsel bazlı araştırmıştır. Yapılan araştırmanın neticesinde firma maliyet odaklı WCM kalite programını uygulamaya karar verdiği tespit edilmiştir. Şirket 1 WCM kalite programına geçişte sadece beyaz yakalara ve işçi kısmında belirli kişilere bilgilendirme toplantısı ve eğitimler vermiştir. Şirket 1 departmanlarda çalışan işçi kısmına TPM kalite programın ömrünü tamamladığını artık bu kalite programıyla yola devam edilemeyeceği ve yeni kalite programına geçiş yapılacağı konusunda bilgi vermiştir. Bu geçişin sert bir şekilde olunmayacağı sadece yumuşak bir şekilde gerçekleşeceği çalışanlara söylemiştir. Fakat WCM kalite programına merkez ofisten gelen talimatla Şirket 1 sert bir şekilde geçiş yapmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda Şirket 1 ilk adım olarak departmanlar da işçi azaltılmasına ve herkes her yerde çalışacak mantalitesi güderek “a” makinesinde çalışan çalışanı hiçbir eğitim almadan “b” makinesinde çalıştırmıştır. Bunun sonucu olarak iş görenlerde bir tepki olarak huzursuzluk doğurduğu ve kendi aralarında çatışmalar yaşamaya başladıkları tespit edilmiştir. Bu çatışmaların sonucunda iş görenlerin yöneticilere karşı güvenini azaltmıştır. Son olarak bir Sig hattında iş tatmini sağlanmadığında kalite odaklı problemlerin arttığı gözlemlenmiştir (Şekil 9, Tablo 4).

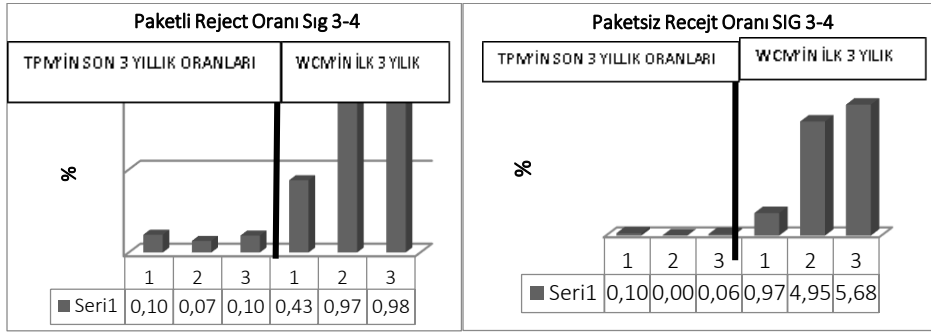

Şekil 9. Şirket 1’de WCM programını uygularken yıllık gerçekleşen üretim, oranları (Sig Hattı 3-4) (Şirket 1)

Tablo 4. Şirket 1’de WCM programını uygularken yıllık gerçekleşen üretim, oranları (Şirket 1) oranlar

Durumlar	1. Yıl	2. Yıl
Oe Kayıpları	50,6	70,2
Mtbc (Min)	19,7	16,5
Mtpf (H)	19,5	18,5
Uyumsuzluk Sayısı /Yıl	8,7	11,7
Müşteri /Tüketici Şikayeti (Üretim Kaynaklı)	13,5	20,27
Giveaway (%)	45	48
İş Kazası(Ay)	50	60
Gürültü Seviyesi	85	90

Sıg hattında TPM kalite programının uygulandığı zaman diliminde 11 kişi çalışırken bu hatta çalışanlar başka hatta çalışmayı; sadece bu hatta çalışmaktadır. WCM programında Şirket 1 makinede iyileştirme yapmadan önce burada çalışan sayısını 6 kişiye düşürmüştür ve makine hızlarını 100 devirden 140 devre çıkartıldığı tespit edilmiştir. Buda çalışanların motivasyonu düşürmüştür. Şirket 1 buradan aldığı 5 kişiyi hiçbir eğitim almadan diğer hatlara adapte etmeye çalıştığı tespit edilmiştir. Firmada çalışan azaltmanın sonucu olarak çalışanlarda işe ve işletmeye ilgi duymama ve mutsuzluk ortaya çıkmıştır. Ekonomik yansıması ise paket hatlarında paketli reject miktarları ile paketsiz reject miktarlarında eski kalite programına göre % 70 veya % 80 oranında artışlar ortaya çıkmıştır.

Şekil 10. Şirket 1'de WCM programını uygularken ilk üç yıl gerçekleşen paketli reject oranları (Şirket 1)

Şekil 11. Şirket 1'de WCM programını uygularken ilk üç yıl gerçekleşen paketsiz reject oranları (Şirket 1)

Fabrikada üst yönetimin ve üretim müdürünün uygulattığı az işçi çok iş politikası ile emisyonda çalışan birey sayısı vardiyada 2 işçi iken 1 çalışan bireye düşürülmüştür. Emisyon hattında çalışan 1 kişiye hem geri kazanım hem de malzeme, temizlik ve düzenleme işleri yüklenmiştir. Yapılan bu yanlış politika sonucunda çöpe giden yağ oranları grafik 8-9'da gösterildiği gibi hızlı bir şekilde yükselişe geçtiği tespit edilmiştir. Maliyet odaklı uygulamanın bütün departmandaki hatlara uygulanması çalışan iş şikayetlerinde artış, yüksek çalışan devir hızına, düşük iş gücü verimliliği ve etkinliğine sebep olmuştur. Şirket 1'in artık x departmanında değerlendirecek iş gören bulamadığından dolayı geri kazanım eritme makinesinin iptal etmiş ve bu makinenin hurdaya çıkarılması sonucunda geri kazanım miktarında artışlar yaşanmıştır. Yaşanan artışlar işletmeyi maliyet artışı olarak etkilemiştir.

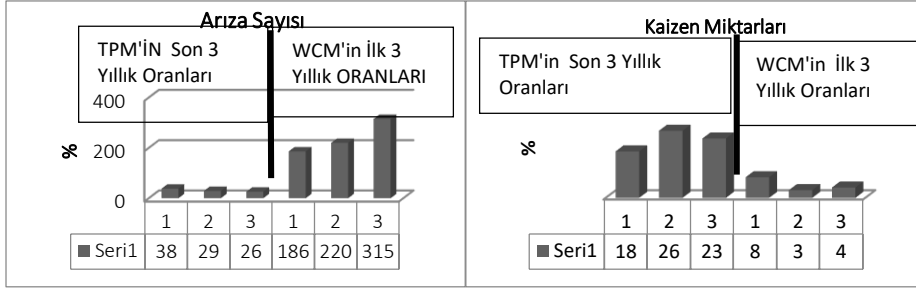
Tablo 5 . Şirket 1’de WCM programını uygularken SIG 3-4 hattının eğitim durumu (Şirket 1)

Oluşum Operatör Etkinlik Düzeyi								
Rev No.1 Rev. Tarihi	Perfectör			Oluşum				Robot
	MPU Operas .	Booster Pompa Bakımı	4-6 Silindir Dönüşümü	Gramaj Ayarı	Dolum Kefeleri Ayarı	Çıkış Konvöyörü Ayarı	Kapak Makinası Ayarı	Ürün Değişimi
A Kişisi	4	4	4	4	4	4	4	4
B Kişisi	4	4	4	4	4	4	4	4
C Kişisi	4	4	4	4	4	4	4	4
D Kişisi	3	3	3	2	2	3	3	3
E Kişisi	3	3	3	2	2	1	3	3
F Kişisi	2	2	2	2	2	1	0	1
G Kişisi	2	2	2	2	2	2	0	2
J Kişisi	0	0	0	0	0	0	0	0
I Kişisi	0	0	0	0	0	0	0	0
	4	Uzman+Eğitebilir						
	3	Uzman				0	Eğitim ihtiyacı	
	2	Uzman nezaretinde yapabilir						
	1	Eğitim aldı						

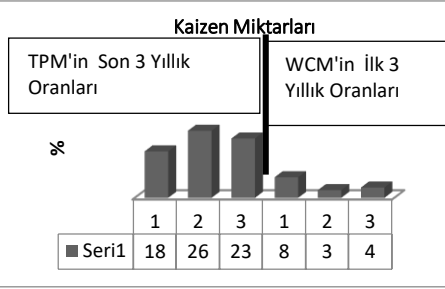
Tablo 6 . Şirket 1’de TPM ve WCM programını uygularken SIG 3-4 hattının bir yılda aldığı eğitimlerin karşılaştırılması (Şirket 1)

Verilen Eğitimin Adı	Eğitime Katılacak Kişiler	Eğitimi Veren Kurum	Eğitim Süresi	Eğitim Güncelleme Periyodu	2018	2019
Genel Kural ve Talimatlar	Tüm Personel	İç Kaynaklı Eğitim	3 saat	3 ay	+	+
Hijyen	Tüm Personel	İç ve Dış Kaynaklı Eğitim	3 saat	3 ay	+	
Kalite Sistemi Doküman Kontrol (KSDK)	KGP(Kalite Güvence Personeli)	İç Kaynaklı Eğitim	3 saat	6 ay	+	+
Tertip Düzen Eğitimi	Tüm Personel	İç Kaynaklı Eğitim	40dk.	1 ay	+	
Tek Nokta Eğitimi	Makine operatörlerine	İç Kaynaklı Eğitim	2 saat	1 ay	+	+
5S Prensipli Eğitimi	Tüm Personel	İç ve Dış Kaynaklı Eğitim	1 gün	Düzenli olarak verilmiyor	+	
TKY (Toplam Kalite Yönetimi)	Tüm Personel	İç ve Dış Kaynaklı Eğitim	1 gün	Düzenli olarak verilmiyor	+	
İstatistiksel Süreç Yönetimi ve İyileştirilmesi	KGP(Kalite Güvence Personeli)	İç ve Dış Kaynaklı Eğitim	2 gün	Düzenli olarak verilmiyor	+	+

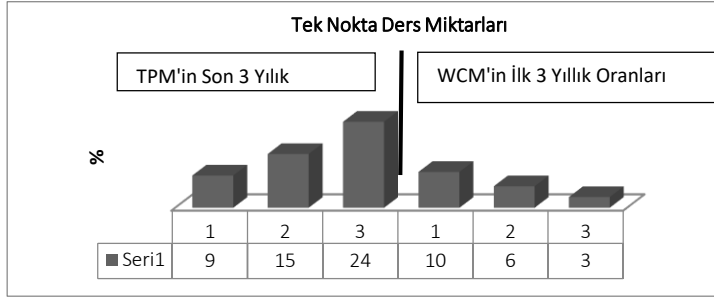
Şirket 1 çalışanlara yeni kalite programı uygularken eğitim oranlarında kısıtlamaya gitmiş ve çalışanlardan başarı beklemiştir. Departman müdüründen elde edilen bilgiler doğrultusunda Şirket 1 başarıları ödüllendirirken cimri davranmış ve normalde bir başarı varsa bireysel olarak ödüllendirmemesi gerekirken ödüllendirmiştir. Bu da çalışanlarda güdüleme eksikliği yaratmıştır. Ayrıca Şirket 1 WCM kalite programına göre 3 aylık periyotlarda yapması gereken ödüllendirmeleri ise yılda bir kez olarak uygulamıştır. Ayrıca bu gibi etkenler çalışan performansını negatif olarak etkilemiştir ve operatörlerin makinelerini iyileştirmek için kaizen ve hata kartı asmaları gereken oranlar yüksek olması gerekirken firma iş gören güvenini kaybettiğinden dolayı bu oranlarda hızlıca düşüş yaşandığı gözlenmiştir.

Şekil 12. Şirket 1'de WCM programını uygularken gerçekleşen arıza sayıları oranları (Şirket 1)

Şekil 13. Şirket 1'de WCM programını uygularken gerçekleşen kaizen miktarları oranları (Şirket 1)

Şekil 14. Şirket 1'de WCM programını uygularken gerçekleşen tek nokta dersi oranları (Şirket 1)

Şirket 1 makinede çalışanların hafta sonu ve hafta içi temizlik için ayırdıkları saatleri düşürmek için yeni sistemler bulmamıştır ve bunu önemsememiştir. Bu sorun makinelerin erken kapanmasına sebep olmuştur ve sonuç olarak makinenin her durduğu saat maliyet olduğundan dolayı Şirket 1 maliyet odaklı bir kalite programı yürütmesine rağmen uyguladığı temizlik politikasında kalite programına ters düşmüştür. Bir diğer konuda Şirket 1'de her ay yapılan komite toplantılarında makinelerde çalışan sayısı azalttıktan sonra her geçen gün çalışanların rapor alma oranında ilk yılda % 70 olarak ve işe devamsızlık oranında % 80 artış olduğu ve artmaya devam ettiği gözlemlenmiştir. Bununla beraber Şirket 1'de uyarı alanların sayısının yeni kalite programın uygulandığı ilk yıla göre üçüncü yılında % 90 oranında arttığı gözlenmiştir. Şirket 1'de insan kaynaklarından edinilen bilgiler doğrultusunda bölüm içinde çatışma oranına bağlı olarak 15 kişi uyarı aldığı ve 6 kişi işine son verildiği tespit edilmiştir. Şirket 1 yanlış uygulamalar sonucu yapmış olduğu yatırımlardan beklediği verimi alamamıştır ve Şirket 1'in bu ölü yatırımlardan zararı 800.000 Euro 'dur. WCM kalite yönetim sisteminin uygulanma durumuna ait farklı departmanlar da çalışan iş görenler, kalite yönetim sorumlusu ve üst yönetim ile yapılan

görüşmeler sonucu WCM uygulamasının başarısız olmasına neden olan şu noktalar belirlenmiştir:

1. WCM kalite yönetimine geçişte bilgilendirme net olarak yapılmamıştır.
2. İş tanımının altında bireyi küçük düşürücü yerlerde çalıştırılma yapılmıştır.
3. Ödüllendirme sisteminin hatalı olduğu halde Şirket 1 tarafından uygulanmıştır.
4. Üst ve orta yöneticilerin baskıları her zaman artırdığı gözlenmiştir.
5. Üst ve orta yönetici bireyleri görmezden gelmiştir.
6. Yeni kalite yönetim sistemine radikal şekilde geçiş yapılmıştır.
7. Yöneticilerin verdiği sözleri tutmamaları neticesinde iş görenlerde yöneticilere güven duygusu kaybolmuştur.
8. İş gören azaltılan ve işçi eksiltelen yerlerde diğer çalışanlar üzerine daha fazla iş yüklenmesi yapılmıştır ve bu durumun çalışan maaşına yansımamıştır.
9. Çalışma ortamı kötüleşmiştir.
10. Çalışanlara terfi fırsatı verilmemiştir.
11. İş görenlere öneri yapma fırsatı verilmiş ama uygulama imkanı tanınmamıştır.
12. Örgüt içi tartışma..vb. noktalar bulunmaktadır.

Bu gıda firması WCM kalite programına geçtiği ilk yılının mart ayında müşterilerden gelen kalite odaklı şikâyet sayısı oranı her geçen yıla göre % 60'lık oranla artığından, müşterilerin yaşanan kalite ile ilgili problemlerden dolayı firmanın ürettiği ürünü tercih etmemektedir. Ek olarak firmanın ürettiği ürünün piyasa fiyatı diğer firmalar göre % 5 oranında yüksek olması ve en önemli etken olarak çalışanların iş tatminini sağlayamadığından dolayı yeni kalite programını sonlandırmıştır. Bununla beraber çalışanlar iş doyumunu bu firmada bulamadıklarından 41 kişi işten ayrılmıştır. Bu kalifiye 41 kişinin ayrılması firmaya büyük zarar vermiştir.

Tartışma ve Sonuç

Sonuç olarak örnek aldığımız Şirket 1'in kalite yönetim sisteminin özünü anlamadan, kalite yönetimi hakkında üst yönetim dışında hiç kimseye eğitim vermeden, sadece maliyet amaçlı uygulanması Şirket 1'in ekonomik yönden zarar görmesine neden olmuştur. Yönetim sistemlerinden kalite kaynaklı oluşan sonuçları kısaca listeler halinde yazarsak; bir hatta iş görenlerin eğitim yetersizliği ve şirkete güvensizliği yüzünden üretilecek olan ürün üretilmesi sırasında müşteri beklentilerini karşılamayacak kriterde ürün

üretmesinde %80 oranında artışlar olmuştur. Her geçen gün artan oranlarda tecrübeli iş görenlerin iş tatminsizliği yüzünden ayrılması, yeni gelecek iş görenlerin eğitimlerinin yetersiz olması, işe gelmeme oranlarının % 80 oranında artması sonucunu doğurmuştur. İş görenler arasında oluşan iletişim bozukluğu kaynaklı tartışmalardan ve fikir ayrılıkları yüzünden % 90 oranında iş görenler üst yönetim tarafından uyarı almıştır. Firmanın verimliliğini artırmaya yönelik yapmış olduğu yatırım parası 800.000 Euro'dur. Son olarak % 60 oranında firma müşteri beklentilerine cevap verememesinden kaynaklı hatlarda; yönetim sistemlerinde iyileştirme amaçlı yatırım yapmasına rağmen hatalı teknik ve yöntemler kullanılmasından dolayı ölü yatırım oluşmuştur. Yapılan yatırım ekonomik yönden kalite yönetim süreci olarak oluşan beklentiye cevap verememiştir ve firmanın ekonomik yönden zarar görmesine neden olmuştur. TKY sistemini ilk defa uygulayacak ve yeni kalite yönetimini uygulayacak firmalar kalite yönetimin anlamını, hedeflerini ve araçlarını; firmanın mevcut yapısını dikkate alarak analiz etmelidir. Kalite yönetim sisteminin maliyetlerinden kısma veya iş gören sayısını azaltma olmadığını firmaların anlaması büyük önem arz etmektedir. Kalite yönetim sistemi sadece iyileştirme ve sıfır hata ile üretim değildir. Kalite yönetim sistemi müşteri beklentilerine cevap vermektir, kalite yönetim sisteminde hedef sürekli iyileştirme ve geliştirmedir, Tky sisteminde iş görenlerin işe ve örgüte bağlılıkları artırılmalıdır. İş görenlerin zorunlu şartlarda oluşan devamsızlık şartlarını minimum seviyede tutmalıdır. Kalite yönetim sistemi iş gücü verimliliğinde artışın sağlanmasında beklentilere cevap verecek yardımcı yöntemler bulmaktır. İş gören yetenek ve yaratıcılığının ortaya çıkarılmasını sağlamaktır. İş görenleri örgüt amaçlarına uygun çalışmalarını için güdülemektir. Özetle çalışanların iş tatmin düzeyinin artmasını sağlamaktır. Firmaların Şirket 1'in yaptığı hatalara düşmemesi için kalite yönetim programını uygulamadan önce örgüt kültürüne uygun olup- olmadığını araştırmalıdır. Bir firma kalite yönetimini uygulamadan önce bütün iş görenlere eğitim vermeli, iş görenlere baskı yapmamalı, iş görenlerin iş tanımını net bir şekilde yapmalı, adil ödüllendirme yapmak için net kriterler oluşturmalı, iş görenlerin çalışma ortamını sürekli iyileştirici programlar oluşturmalı, yeni kalite programlarına devinimsel değil evrimsel geçişi tercih etmeli, iş görenlere yapabileceği kadar iş yüklemeli ve iş görenleri iş kriterleri dışında diğer işlerde çalıştırmamalıdır. Kısaca iş görenlerin iş tatmin düzeyini yüksek tutacak politikalar ile toplam kalite uygulamalarının birbiriyle ahenk içinde uygulanması iş gören performansını artıracak ve oluşacak olan ekonomik yönden zararı azaltacaktır. Sonuç olarak iş gören verimliliği artacaktır.

Makalenin Araştırma ve Etik Beyanı Bilgileri

Yazar Çıkar Çatışması Beyanı	Araştırmaya konu olan durum ve olgular ile yazar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Yazar Katkı Oranı Beyanı	Araştırmayı oluşturan bölümler tarafımda yazılmıştır
Etik Kurul Onay Belgesi	Araştırma verilerinin sunumunda, bilimsel etikle örtüşmeyen herhangi bir eylem söz konusu değildir.

Kaynakça

- Akinci, Zeki. (2002). "Turizm Sektöründe İş gören İş Tatminini Etkileyen Faktörler: Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama Çalışması. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2 (4) 1-25.
- Baron, R. A.(1986). Behavior In Organizations: Understanding And Managing The Human Side of Work.(Second Edition).Boston: Allyn And Bacon Inc.
- Baş, T. (2002). *Öğretim Üyelerinin İş Tatmin Profillerinin Belirlenmesi*. *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi*. 17 (2): 19-37
- Bayat, B. (2008). *Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri: Seçme Yazılar II. ed*. Ankara: Alter Yayınları.
- Bilge, F., Akman, Y. ve Kelecioğlu, H., (2007). *Öğretim Elemanlarının İş Doyumlarının İncelenmesi*. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 32: 32-41.
- Bozkurt, İ. ve Bozkurt, Ö. (2008). *İş Tatminini Etkileyen İşletme İçi Faktörlerin Eğitim Sektörü Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Alan Araştırması*. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*. 9 (1): 1-18.
- Budak, G. (1998). *Yenilikçi Yönetim Yaratıcı Birey*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Elçi, E. M. (2003). *Etik İklimin İş Tatmini, Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyetiyle İlişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmit.
- Erdoğan, İlhan. (1991). *İşletmelerde Davranış. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları*.
- Eren, E. (1998). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*. (5. Basım). İstanbul: Beta Yayınları.
- Eren, E. (2001). *Yönetim ve Organizasyon: Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar*. (5. Basım). İstanbul: Beta Yayınları.

- Glisson, C. M. ve M. Durick (1988). Predictors of Job Satisfaction and Organizational Commitment in Human Service Organizations. *Administrative Science Quarterly*. 33: 61- 81.
- Koçel, T. (2011) . *İşletme Yöneticiliği*. (13. Baskı). İstanbul: Beta Yayın
- Koçel, T. (2002). Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 4: 16-17
- Locke, E., A. (1969). What is Job Satisfaction. *Organizational Behavior and Human Performance*. 4: 309- 336.
- Naktiyok, A. ve Küçük, O. (2003) . İş gören (İç Müşteri) ve Müşteri (Dış Müşteri) Tatmini, İş gören Tatmininin Müşteri Tatmini Üzerine Etkileri: Ampirik Bir Değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 17 (1-2): 225-243.
- Poyraz, K., Kama, B. (2008). Algılanan İş Güvencesinin, İş Tatmini Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkilerinin İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 13 (2): 143-164.

Dissatisfaction of Total Quality Applications on Employees

Extented Summary

Total Quality Management approach has entered the business life by spreading to all companies step by step after the industrial revolution While transitioning to the TPM quality program, Company 1 first conducted research and analysis to departments and even lines to determine whether this program was suitable for this company. Company 1, held briefings and trainings for all employees, starting with the lowest worker working in that organization, during the transition to the TPM quality program. While implementing this quality program, no individual rewards were made, and line based rewards were made. While implementing the Company 1 quality program, the company provided training and briefing to all employees on a line basis. Improvements were made in the processes and job classification was made with the job/task definition of everyone. It is prohibited to be employed in jobs below or above the job description corresponding to the scale given to the classified employees. Investment decisions were made according to the results of the analyzes made by the committees formed within the enterprise.

In addition, according to the quantitative information given by the managers, the employees of the lines who successfully completed 2 steps in the old quality program were given a salary bonus with the salary of that time. According to the data obtained from the human resources, the job satisfaction levels of the employees were observed and the absenteeism level of those years decreased by 80% compared to the previous year. Parallel to the TPM quality program implemented, the number of people who quit their jobs in the first year was 56, while it was 46 in the second year when the quality program became more widespread in the lines, and the number of those who quit their job in the third year decreased to 2. fourth year. In the year the quality program ended, only retirees left the business. In short, the workforce turnover rate gradually decreased from the year the TPM quality program started to the year it ended. While the TPM quality program was being implemented, it was observed that many improvements were made in the working areas of the employees. For example, while there are no robot stacking boxes in the can line, employees have to work overtime for very long periods.

This affects the psychology of the employee after a certain period of time, and along with this, employees tend not to care about the quality of the products produced. If Company 1

did not have a stacking robot, the monthly quality-based complaint from the customer decreased to 26, and when the robot came, the monthly quality-based complaint rate from the customer decreased to 5 after the improvement in the company's working environment. As employees and senior management, TPM attaches great importance to improving the working conditions of the employees in the quality program. Before the implementation of the TPM quality program in company 1, the number of dismissed from the organization due to interpersonal conflicts was 12, while the number of dismissed from the organization was 7 in the first year, 5 people in the second year and 1 person in the last year after the implementation of the TPM quality program. While the number of workers working in shifts in recycling was 10, with the recycling machine taken to the margarine department with the on-site investment made in the TPM Quality program, the number of workers working in shifts decreased to 2 after the machine arrived, and the other one was given. It gives employees a chance to rise by increasing their competencies. After this process, the surplus workers were evaluated in other machines. The job evaluation guideline of the employees working in recovery was rewritten and their job satisfaction was increased by increasing their competencies for 2 more levels. Company 1, has formed a committee in order to respond quickly to the kaizen presented by the operators, thanks to the effective policies it has implemented, and the suggestions given are evaluated quickly and repairs are made where improvements can be made. In this way, Company 1 has reduced the workload on the employee a little more, and the rates of downtime due to machine failure have decreased rapidly. It also eliminated the quality errors caused by the machine. As a result, Company 1 increased the performance of the machines and when the tonnage-based productions that could not be delivered to the customer increased, the machines became comfortable to produce the amount of products requested by the customer.

In line with the data we received from the management, we determined that the TPM quality program was in accordance with the culture of Company 1, and the individuals working in this food business in those years enjoyed working at Company 1, It was clearly stated by the employees in this food company that the working conditions of the individuals were good while they were working, and that they always thought that the working conditions that would lead to better ones were provided by the managers and that they were given timely training. Similar information was obtained as a result of in-depth interviews with people working in other departments. In addition, employees stated in interviews that they trust managers and their colleagues.

Seven years later, Company 1 thought that the TPM Quality program had completed its life, and switched to the WCM quality program. According to the information obtained from the new quality program coordinator of the food factory and the top management; While the company was transitioning to the new quality program, it was investigated only on the

managerial basis of the factory from an outsourced research firm whether this program is compatible with the company's culture. As a result of the research, it was determined that the company decided to implement the cost-oriented WCM quality program. Company 1 gave information meetings and trainings only to white collars and certain people in the workers' section during the transition to the WCM quality program. Company 1 informed the employees working in the departments that the TPM quality program has completed its life, that it can no longer continue with this quality program and that a transition to the new quality program will be made. He told the employees that this transition would not be hard, but only soft. However, Company 1 made a drastic transition to the WCM quality program with the instruction from the head office. In line with the data obtained, Company 1, as a first step, has employed the employee working in machine "a" on machine "b" without any training, with the mentality to reduce workers in departments and everyone will work everywhere. As a result of this, it has been determined that the employees cause uneasiness as a reaction and they start to have conflicts among themselves. As a result of these conflicts, the trust of the employees towards the managers decreased.

In the time period of the TPM quality program on the SIG line, 11 people work while those who work on this line work only on this line. In the WCM program, Company 1 reduced the number of employees to 6 people before making improvements to the machine, and it was determined that the machine speeds were increased from 100 to 140 cycles. This has reduced the motivation of the employees. It has been determined that Company 1 tried to adapt the 5 people it took from here to other lines without any training. As a result of the reduction in employees in the company, the lack of interest and unhappiness in the work and the business has emerged in the employees. On the other hand, the economic reflection of it was an increase of 70% or 80% compared to the old quality program in the amount of reject with packages and in the amount of unpackaged rejects in the package lines.

With the less worker more job policy enforced by the top management and the production manager at the factory, the number of individuals working in emissions has been reduced from 2 workers to 1 working individual per shift. 1 person working in the emission line was assigned both recycling and material, cleaning and arranging works. As a result of this wrong policy, the application of the cost-oriented application to the lines in the whole department has led to an increase in employee job complaints, high employee turnover, low labor productivity and efficiency. Since Company 1 could no longer find an employee to evaluate in the x department, the recovery melting machine was canceled and as a result of the scrapping of this machine, the amount of recovery increased. The increases experienced affected the business as a cost increase.

While Company 1 implemented the new quality program to the employees, it limited the training rates and expected success from the employees. In line with the information

obtained from the department manager, Company 1 was stingy when rewarding successes, and normally rewarded a success when it should not have been individually rewarded. This has created a lack of motivation in employees. In addition, Company 1 applied the rewards that should be made in 3-month periods according to the WCM quality program once a year. In addition, such factors had a negative impact on employee performance, and while the rates at which operators had to hang kaizen and error cards in order to improve their machines should be high, it was observed that these rates decreased rapidly because the company lost. Company 1 could not get the expected yield from the investments it made as a result of wrong practices and the loss of Company 1 from these dead investments is 800,000 Euros.

Purpose and Significance

The aim of the research is to reveal an original study as a result of examining the relationship between Total Quality Management practices and job satisfaction with the scientific data to be obtained as a result of the literature study. For this purpose, data related to the quality of Company 1 A.Ş., which operates in Tekirdağ and does not want its name to be disclosed, were obtained. In addition, those who left the company, those who are currently working in that organization and Company 1 Gıda A.Ş. In-depth interviews were conducted with the management. In Company 1 Gıda A.Ş., studies have been carried out depending on the literature in order to determine the administrative errors of the organization in the newly implemented quality program, to determine the employees' job satisfaction and their effects on quality here. It is thought that this study will contribute to other studies. In addition, the importance of this study is increasing since such a study has not been carried out in this sector.

Method

Company 1 Gıda A.Ş. has been operating in Tekirdağ since 1986. TPM – WCM two different quality models are applied and these two quality models are examined. In Company 1, the effects of these two models on employees and the company are reported. In this study, the focus consisted of 10 blue-collar employees, 10 people still working, and 5 white-collar employees (1 person human resources manager, 1 person job security manager, 1 person quality manager, 1 person department manager, 1 person department manager), a total of 25 people. group interview was conducted. The data were recorded both in writing and verbally through the interviewer. Each interview with individuals lasted between 40-50 minutes. Fifty-eight questions were asked from general to specific, based on questions and answers in the focus group interview. You are informed about people. While doing the focus group work, sitting in a U seating arrangement is created and a pencil is put in each. It is introduced in this way to begin with the introduction to the research.

Findings

As a result, the Company 1, which we take as an example, without understanding the essence of the quality management system, without providing training to anyone other than the top management about quality management, only for cost purposes caused Company 1 to suffer economically. If we briefly list the results resulting from the quality of the management systems; In addition, there has been an increase of 80% in product production, which is the criterion that will not meet customer expectations during the production of the product to be produced due to the lack of education of the employees and the distrust of the company. Increasing rates of experienced employees leaving due to job dissatisfaction, insufficient training of new employees, and absenteeism rates have increased by 80%, 90% of the employees were warned by the senior management because of the discussions and differences of opinion arising from the communication disorder among the employees. The investment money made by the company to increase its efficiency is 800,000 Euros. improvement in management systems, dead investment has occurred due to the use of faulty techniques and methods. The investment made could not respond to the expectation that emerged as a quality management process economically and caused the company to suffer economically. Firms that will implement the TPM system for the first time and implement the new quality management will understand the meaning, objectives and tools of quality management; should be analyzed by taking into account the current structure of the company. It is important for companies to understand that the quality management system does not reduce the costs or reduce the number of employees. Quality management system is not only improvement and production with zero error. The quality management system is to respond to customer expectations, the goal in the quality management system is continuous improvement and development, the loyalty of the employees to the job and the organization should be increased in the TKY system. Employees should keep the absenteeism conditions, which occur under mandatory conditions, at a minimum level. The quality management system is to find helpful methods that will meet the expectations in increasing the productivity of the workforce. It is to ensure that the employee's talent and creativity are revealed. It is to motivate employees to work in accordance with the objectives of the organization. In summary, it is to increase the job satisfaction level of the employees.

Discussion and Conclusions

In order not to make the mistakes made by Company 1, companies should research whether it is suitable for the organizational culture before applying the quality management program. Before implementing quality management, a company should train all employees, not put pressure on employees, make clear job descriptions of employees, establish clear criteria for fair rewards, create programs to continuously improve the working environment of employees, make an evolutionary transition to new quality programs rather than

dynamically. should prefer, load the employees as much as they can and should not employ the employees in other jobs other than the job criteria. In short, the implementation of policies that will keep the job satisfaction of the employees high and the total quality practices in harmony with each other will increase the performance of the employee and reduce the economic damage that will occur. As a result, employee productivity will increase.

Türkiye’de Sektörel Teknolojik Gelişmelerin Makroekonomi Üzerindeki Etkisi: İnşaat Sektöründe Yapay Zeka Kullanımına Yönelik Bir İnceleme

Ayça DOĞANER¹

Öz

Makale Türü
Araştırma Makalesi

Başvuru Tarihi
21.09.2021

Kabul Tarihi
22.12.2021

DOI
10.47140/kusbder.998410

İnşaat sektörü ekonomi için oldukça önemli sektörlerden birisidir. Ülke ekonomisinde makro dengelere olumlu etkileriyle Gayri Safi Milli Hasılayı artırma, istihdam yaratma, sosyo-ekonomik refahı geliştirme ile ekonomik kalkınmayı sağlamada etkindir. Özellikle lokomotif sektörlerden birisi olma özelliğiyle ve yüksek işgücü kapasitesiyle, diğer ana ve alt sektörlerin de büyümesine ve gelişmesine sağladığı katkılarla ekonomiyi en çok etkileyen sektörlerden birisidir. Son dönemlerde yaşanan teknolojik gelişmelerin ve Endüstri 4.0 gibi kavramların faydalarının oldukça konuşulduğu değerlendirildiğinde, inşaat sektörünün de bu gelişmelerin dışında kalmaması gerektiği açıktır. Bu amaçlarla bu çalışmada son günlerde oldukça güncel olan yapay zeka uygulamalarının inşaat sektörü üzerindeki etkileri ekonomik boyutu ile ele alınmıştır. İstanbul’da faaliyet gösteren ve İstanbul Ticaret Odası’na kayıtlı olan inşaat firmaları üzerinde yapay zekanın inşaat sektörüne etkisi konusunda hazırlanan anket çalışması yapılarak, elde edilen verilere faktör analizi uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda yapay zeka modellerinin inşaat sektöründe uygulanmasıyla daha hızlı, verimli, hatasız sonuçlar elde edilebilecek ve maliyet ve zamandan tasarruf sağlanacağı tespit edilmiştir. Bu nedenle inşaat sektöründe yapay zekanın kullanılmasının yaygınlaştırılmasının birçok açıdan faydalı olduğu görülmektedir.

Anahtar sözcükler: yapay zeka, makine öğrenmesi, inşaat sektörü, teknolojik gelişme, makroekonomi

¹ Sorumlu Yazar: Dr., İstanbul Ticaret Odası, E-posta: ayca.doganer@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4277-9326>

The Effect Of Sectoral Technological Developments on Macroeconomic in Turkey: A Review On The Use Of Artificial Intelligence In The Construction Sector

Ayça DOĞANER²

Abstract

Article Type Research Article
Submit Date 2021-09-21
Acceptance Date 2021-12-22
DOI 10.47140/kusbder.998410

The construction sector is one of the most important sectors for the economy. It is effective in increasing Gross National Product, creating employment, improving socio-economic welfare and providing economic development with its positive effects on the macro balances in the country's economy. It is one of the sectors that most affect the economy, especially with its feature of being one of the locomotive sectors and its high workforce capacity, and its contributions to the growth and development of other main and sub-sectors. Considering that the benefits of recent technological developments and concepts such as Industry 4.0 have been discussed, it is clear that the construction industry should not be left out of these developments. For these purposes, in the study, the effects of artificial intelligence applications, which are quite up-to-date in recent days, on the construction sector are discussed with their economic dimension. A survey study prepared on the effect of artificial intelligence on the construction sector companies operating in Istanbul and registered with the Istanbul Chamber of Commerce was conducted and factor analysis was applied to the obtained data. As a result of the study, it has been determined that faster, more efficient, error-free results can be obtained and cost and time savings will be achieved by applying artificial intelligence models in the construction industry. For this reason, it has been seen that widespread use of artificial intelligence in the construction sector is beneficial in many ways.

Key words: artificial intelligence, machine learning, construction sector, technological development, macroeconomy

²Corresponding Author: PhD., Istanbul Chamber of Commerce, E-mail: ayca.doganer@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4277-9326>

Giriş

Teknolojik ilerleme ile günümüzde yalnızca insanların yapabileceğini düşündüğümüz işlerin değişime uğrayarak aynı işlerin insanlardan daha iyi yapılabileceği bir dijital çağın gelecekte karşımıza çıkacağı beklentisini taşımaktayız. Otomasyon uygulamaları, yapay zeka ve dijital teknolojilerin her geçen gün hızla geliştiği, bu süreçte insan müdahalesine olan ihtiyacın azalarak ya da tamamen ortadan kaldırılarak süreçlerin ilerletileceği beklenmektedir (McKinsey, 2020:9,10). Teknolojik ilerleme, kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) artışının ana itici gücüdür. Aynı zamanda verimlilik artışına da neden olmaktadır. 20. yüzyılın sonlarında bilgisayarların ve internetin ortaya çıkışıyla gelişen teknoloji, üretkenliği artırmış, ekonomileri dönüştürmüş, toplumsal ve çevresel değerleri daha da önemli hale getirmiştir.

Yapay zeka ekonomik olarak gelişime olumlu anlamda katkılar sağlayacaktır. PricewaterhouseCoopers-PwC tarafından yapılan Küresel Yapay Zeka çalışmasında, küresel GSYİH’de 2030 yılına kadar yapay zeka sayesinde tahmini 15,7 trilyon dolar yani yaklaşık %26 oranında bir artış gerçekleşeceği belirtilmektedir. Söz konusu rakam hem Çin hem de Hindistan’ın mevcut GSYİH’den daha büyük bir orana tekabül etmektedir. Yapay zekanın küresel ekonominin üretkenliğini ve GSYİH potansiyelini değiştirebileceği, ülkelerin söz konusu teknolojilere stratejik yatırımlar gerçekleştirilmesi gerektiği de ayrıca belirtilmektedir. Bazı sektörler ve piyasalar için yapay zeka alanında gelişimlerin erken aşamasında olduğu, bunun özellikle pazar lideri olmak adına bir fırsat olarak değerlendirilebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır (PricewaterhouseCoopers, 2017:s.3).

Yapay zeka, bilgisayarların insan gibi davranışlar göstermesi olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda yapay zeka denildiğinde, sayısal mantık yürütme, analitik düşünme, hareket etme, ses algılama ve konuşma özelliklerine sahip olma gibi unsurların bir arada bulunduğu yazılımsal ve donanımsal sistemler akla gelmektedir.

2020 yılında inşaat sektörünün GSYİH içindeki payı %5,4 olmuştur. Gayrimenkulle alakalı aktivitelerin payı ise %6,2 oranındadır. Ayrıca bağlantılı olduğu ve sayısı 200’den fazla olan sektörleri de dahil ettiğimizde ekonomi içerisindeki payının %30’lara ulaştığı tahmin edilmektedir. İstihdamdaki payı da %5,7 olarak belirtilmektedir (TMB, 2021:s.19,20). Bu veriler inşaat sektörü ve bağlantılı sektörlerin ekonomi üzerindeki önemini göstermektedir. Ekonomi içerisinde bu kadar önemli olan bir sektörün gelişmesi ve büyümesi için verimlilik artışlarının yapay zeka ile desteklenmesi sağlanmalıdır.

Bu çalışmada İstanbul’da faaliyet gösteren inşaat firmalarının yapay zekanın inşaat sektöründe kullanımının ekonomiye olan yansımaları hakkındaki görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda İstanbul Ticaret Odası’na kayıtlı olan inşaat sektöründe

faaliyet gösteren firmalar ile görüşülmesi planlanmış, böylelikle sektörde birebir faaliyet gösteren firmaların bu konuda neler düşündüğü de ortaya çıkartılmak istenmiştir.

Yapay Zeka

Yapay zekanın (AI-“Artificial Intelligence”) ne anlama geldiğini gözden geçirmek gerektiğinde, öncelikle kelime dizisinin kökeninde olan zeka kelimesine dikkat etmek gerekmektedir. Intelligence kelimesi Latince’den gelmekte olup, bir seçim yapmak anlamına gelmektedir. Bu nedenle “intelligence” kelimesi, rasyonel bir anlayışa ulaşmak için nesnelere ve gerçekleri anlamak ve onlar arasındaki bağlantıları keşfetmeyi mümkün kılan zihinsel yetkinlik olarak tanımlanmaktadır. Bu, yeni durumları anlamayı ve adapte olmayı mümkün kılar, intelligence yani zeka bir hedefe ulaşmak için bilgiyi işleme yeteneği olarak gibi de görülebilir (Lafate, 2018: 1,2).

Yapay zeka (AI) kavramının ilk kez ortaya çıkışına bakıldığında, bazı kaynaklara göre 1955, bazılarının göre ise 1956 yılları dile getirilmektedir. Dartmouth kolejinde yapılan atölye çalışmalarında yeni bir araştırma disiplini olarak kabul edildiği ve 1955 yılında John McCarthy tarafından proje başvurusunda bulunulduğu ifade edilmektedir. Bu süre zarfından beri bilim dünyası tarafından farklı açıklamalar ve çalışmalar yapılırken, yapay zekanın hem yararlarından hem de zararlarından bahsedilmektedir (Değirmenci ve Aydın, 2018:6).

Son yıllarda, Endüstri 4.0, üretim firmaları ve servis sistemleri büyük ilgi görmektedir. Öte yandan, Endüstri 4.0’ın kesin bir tanımı bulunmamakta ve doğal olarak, ortaya çıkan teknolojilerin kesin bir kullanımı da bulunmamaktadır. Temel olarak Endüstri 4.0, katma değerli ağların kurulmasını sağlayan sistemler olan üretim tesislerinin, tedarik zincirlerinin ve hizmetlerin entegrasyonundan oluşmaktadır. Böylece, büyük veri analitiği, özerk (kendi kendini idare eden) robotlar, siber fiziksel altyapı, simülasyon, yatay ve dikey entegrasyon, Endüstriyel İnternet, bulut sistemleri, ek üretim ve artırılmış gerçeklik gibi yeni geliştirilen teknolojilere başarılı bir adaptasyon için gereklidir (Salkin ve diğerleri, 2017: 5,6).

Yapay zeka (AI) insanlar tarafından bir yapay olgu gibi geliştirilen bir zeka olarak belirtilmektedir. Alan Turing’in ünlü testinin (1950) [sıradan (aptalca) insanları, diyalogun diğer ucunun bir insan tarafından mı yoksa bir bilgisayar tarafından mı yürütüldüğü konusunda kandırma yeteneği] talep ettiği istihbarat seviyesi AI araştırmacılarının neyi amaçladıklarının bir göstergesidir. Böyle bir AI’nin kesinlikle teknolojiyi ve ekonomiyi dönüştüreceği belirtilmektedir. Bu yolla, çok sayıda insan kaçakçılığı ve evrak işi otomatikleşebilir. Bilgisayarlar evrensel olduğundan, programlar zahmetsizce bir sistemden diğerine kopyalanabilir (fikri mülkiyet haklarından endişe duyulur) ve eğer ciddi bir AI gelişirse, bürokratik kural uygulamaları, tıbbi teşhis, araştırma yardımı, üretim kontrolü vb. için işgücü tasarrufları sağlanabilir (Korn ve Nicholson, 2011, s.3).

Bir yapay zeka (AI) sistemi, gerçek veya sanal ortamları etkileyen tahminler, öneriler veya kararlar verilen bir dizi insan tarafından tanımlanmış hedefler için makine tabanlı bir sistemdir. Bunu, makine ve / veya insan bazlı girişleri kullanarak yapmaktadır. Yapay zeka, ekonomileri yeniden şekillendirmekte, verimlilik kazancı üretmeyi, verimliliği arttırmayı ve maliyetleri düşürmeyi vaat etmektedir. Daha iyi yaşamlara katkıda bulunmakta, insanların daha iyi tahminler yapmalarına ve daha bilinçli kararlar vermelerine yardımcı olmaktadır. Bununla birlikte, bu teknolojiler halen başlangıç aşamasındadır ve AI'nın küresel zorlukları ele alma, inovasyonu ve büyümeyi destekleme konusunda çok fazla vaadi bulunmaktadır. AI'nın etkileri toplumumuza nüfuz ettiğinden, dönüşümsel gücünün insanların ve gezegenin hizmetine sunulması gerekmektedir (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, 2019: 3,24-25).

Çoğu AI sistemi, verilerin, işlemlerin ve kontrolün standart işlemsel bileşenleri arasında az çok katı bir ayırım gösterir. Diğer bir deyişle, eğer bu sistemler uygun bir seviyede tanımlanırsa, bazıları genellikle tüm küresel kontrol stratejisinin kontrolü altında, iyi tanımlanmış belirli işlemlerle manipüle edilen bir global veritabanı olarak adlandırılabilir merkezi bir varlık tanımlanabilir (Nilsson, 2014:17).

İnşaat sektöründe yapay zeka

İnsanlığın başlangıcından beri teknolojinin var olduğu, çarkın 4.000 yıldan daha uzun bir süre önce icat edildiği ve Mısırlıların piramitleri inşa ederken nakliyyede devrim yarattığı düşünülmektedir. 21. yüzyılda, teknolojik ilerleme her zamankinden daha da hızlıdır. Yapay zeka (AI), küresel ekonomilerde giderek artan bir rol oynamakta ve yeni bir sanayi devriminden daha azını yaratmamaktadır. İnşaat sektörü bu yıkıcı değişime karşı değildir, bu açıdan hem zorlukları hem de fırsatları ortaya çıkarmaktadır. Yapı malzemeleri, yüzlerce yıldır halatlar ve makaralarla kaldırılmıştır. Ekskavatörler, bir asırdan fazla bir süre önce kas ve kürekleri birçok amaç için değiştirmiştir. Fakat AI farklı bir düzendedir. AI, bilgisayar sistemlerinin normalde akıllı insan müdahalesi gerektiren işleri yapabilme becerisi olarak tanımlanmakta olup, bu robotların ötesine geçen çok geniş bir tanımdır (Currie&Brown, 2018).

Reports And Data tarafından yayınlanan bir rapora göre, yapı pazarındaki küresel yapay zekanın (AI) 2026'ya kadar 4,51 Milyar Dolar'a ulaşması beklenmektedir. İnşaat sektörünün zaman ve maliyet tüketimi gereklilikleriyle birlikte kalitenin ve güvenliğin kolay azaltılması, pazarın büyümesini hızlandıracaktır. Yapay zeka inşaat maliyetlerini birçok yönden azaltmaya yardımcı olabilir. Sanal gerçeklik kullanımı ve mini robotların inşaatı devam eden işleri takip etmek için yapım aşamasında olan binalara yerleştirilmesi gibi hususlar sayılabilir. AI, günümüzde modern binalarda elektrik ve sıhhi tesisat sistemlerinin güzergahlarını tasarlamak için kullanılmaktadır. Yapay zeka, iş yerlerinde

güvenlik sistemlerinin gelişmesi için de faydalı olup, tehlike ve kaza risklerini azaltır. Teknoloji, pek çok firma tarafından sahadaki makine, işçi ve nesnelerin gerçek zamanlı etkileşimlerini takip etmek ve potansiyel güvenlik sorunları, verimlilik sorunları ve inşaat hataları hakkında denetçileri uyararak için kullanılmaktadır. Yapay zekanın ayrıca insan işgücünü azaltması, pahalı hataları azaltması, şantiye yaralanmalarını azaltması ve bina operasyonlarını daha verimli hale getirmesi beklenmektedir (Globalnewswire, 2019).

İnşaat sektörü dijital devrime nüfuz eden bir aykırılık değildir. Bu sektör bir tesisin yaşam döngüsü boyunca çeşitli disiplinlerden kaynaklanan önemli verilerle ilgilenmektedir (Bilal ve diğerleri, 2016:2).

Tüm bu açıklamalar değerlendirildiğinde, yapay zeka ve uygulamalarının maliyeti ya da ekonomiye katkıları da oldukça yüksek oranlarda olacaktır. İnşaat sektörünün bu denli yüksek katma değerinin olması sektörde aktif rol oynayacak olan yapay zeka çalışmalarının finansal boyutunun da önemli olduğunu kanıtlamaktadır. Bu çalışmada istatistiksel olarak yapay zeka uygulamalarına inşaat firmalarının bakış açısını belirlemek, finansmanını ve yansımaları değerlendirebilmek amacıyla 121 firma ile gerçekleştirilen anket çalışması neticesinde ulaşılan verilere faktör analizi uygulanmıştır.

Faktör analizi, birbirleriyle ilişkili olan değişkenleri, az sayıda bağımsız değişken kümeleri elde etmek amacıyla değiştirerek kullanan bir tekniktir. Birden fazla değişkenin birkaç kümeye ya da boyuta indirilmesi olarak da nitelendirilebilir. Bu kümelerden veya boyutlardan her birine faktör adı verilmektedir. Faktör analizinin inceleme alanı değişkenlerin birbirleriyle olan karşılıklı ilişkileridir. Bu şekilde, değişkenlerin daha anlamlı ve özetlenmiş bir şekilde oluşturulmasını sağlamaktadır. Analiz edilecek olan veri grubundaki ilişkilerin ortak hangi faktörler içinde tanımlanacağı hakkında basit açıklamalarda bulunmaktadır (Bayram, 2015, 199). Faktör analizinde amaçlanan değişken sayısının azaltılması ve değişkenler arasındaki ilişkilerin ortaya çıkartılmasıdır. Bunun sonucunda ise değişkenler sınıflandırılmaktadır.

Literatürde, inşaat sektöründe yapay zeka uygulamalarına yönelik çok sayıda çalışma bulunmamaktadır. Yapay zeka ile ilgili çalışmalar ise literatürde son yıllarda oldukça yer bulmaya başlamıştır. Bu çalışma Faktör Analizi ile İstanbul’da faaliyet gösteren inşaat firmalarının yapay zeka uygulamalarına bakış açısı ve inşaat sektöründe yapay zeka kullanılması durumunda ekonomiye yönelik etkilerin neler olabileceğini değerlendiren ilk çalışmalardan bir tanesidir.

Yöntem

Araştırmanın verilerine, İstanbul Ticaret Odası’na kayıtlı olan inşaat firmalarına gerçekleştirilen anket formu ile ulaşılmıştır. Anket formunu (11 soru) katılımcılardan 121

kişi yanıtlamıştır. Anket soruları katılımcıların e-posta bilgilerine gönderilerek, alınan cevaplar neticesinde sonuçlara ulaşılmıştır.

Anket formunda firma ismi, kişi ismi, yaş aralığı, eğitim durumu, firmanın ana faaliyet alanı, firmadaki pozisyon bilgisinin sorulmasının yanı sıra yapay zeka hakkında bir takım sorular sorulmuştur. Ayrıca, katılımcıların yapay zeka hakkındaki görüşlerinin detaylı alınması amacıyla oluşturulan sorularda, soruların ölçeği için “En az” ile “En çok” arasında 5 seçeneikli cevap dereceleri olan “Likert” ölçeği kullanılmıştır. Likert tipi soruların içerdiği seçenekler, araştırılması yapılan konu ile ilgili tutum veya görüş içeren bir ifade ve ifadeye katılım düzeyini belirtmektedir. Bu nedenle, Likert tipi sorularda iki aşırı uç arasında yer alan birden çok seçenek sunularak katılım düzeyi belirlenmektedir. Analizin yapılması sürecinde bu seçenekler derecelerine göre birer sayısal değer verilerek kodlanmaktadır. Bu şekilde nitel veri, nicel veriye dönüştürülmektedir (Turan ve diğerleri, 2015: 188)

Araştırma sorularında genel eğilim belirlenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle tuzak sorular bulunmamaktadır. Anket formu sonucunda elde edilen verilere faktör analizi uygulanmıştır.

Faktör analizinin en temel varsayımı değişkenler arasındaki korelasyon matrisinin birim matristen farklı olması durumudur. Eğer korelasyon matrisi birim matris ise boyutlar indirgenememekte ve faktörler elde edilememektedir. Yani, ilgilenilen değişkenler arasında hiçbir şekilde anlamlı korelasyonlar bulunmamaktadır. Bu nedenle, korelasyon matrisinin birim matrise olan eşitliği ölçülmelidir.

Söz konusu sıfır hipotezi Bartlett küresellik testi ile test edilmektedir. Hipotezin reddedilmesi verilerin faktör analizi yapılmasına uygundur anlamına gelmektedir (Mert, 2016:113). Verilerin faktör analizine uygunluğunu ölçmek için kullanılan bir diğer istatistik de Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) istatistiğidir. Değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarının kısmi korelasyon katsayılarına oranlanması sonucunda elde edilmektedir. 0 ve 1 sayılarının aralığında yer almaktadır. KMO değeri 1’e yakınsa verilerin faktör analizi için uygun olduğu anlamına gelmektedir. 0.5’in altında olan KMO değeri ise verilerin faktör analizine uygun olmadığı anlamına gelmektedir. Bu nedenle öncelikle Bartlett küresellik testi ve KMO değerinin sonuçlarının incelenmesi ve verilerin faktör analizine uygun olup olmadığı değerlendirilmesi yapılmalıdır (Mert, 2016:113). Faktör analizinde 4 adet temel aşama bulunmaktadır. Bu aşamalar (Kalaycı, 2016:321-323);

- Veri setinin faktör analizine uygunluğunun saptanması aşaması: Veri setinin faktör analizine uygunluğunun saptanması da 3 aşamada gerçekleştirilmektedir. Bu aşamalar, korelasyon matrisinin oluşturulması, Bartlett testinin yapılması ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testinin yapılmasıdır.

- Faktörlerin elde edilmesi aşaması: Faktörlerin elde edilmesi aşamasında, değişkenler arasındaki ilişkilerin temsil edilmesinde en yüksek dereceye sahip olan az sayıda faktörün bulunması hedeflenmektedir.
- Faktörlerin rotasyonu aşaması: Faktörlerin rotasyonu aşamasında, isimlendirilebilir ve yorumlanabilir faktörlerin elde edilmesi hedeflenmektedir.
- Faktörlerin isimlendirilmesi aşaması: Faktörlerin isimlendirilmesi aşamasında, ilgili bilgiler SPSS çıktıları ile yorumlanmaktadır.

Bulgular

Bu çalışmada anket formundan elde edilen verilere faktör analizi uygulanmıştır. SPSS 20 programının kullanıldığı çalışmada katılımcılara, yapay zekanın inşaat sektörünün geleceğini nasıl etkileyeceği, yapay zeka ve makine öğrenmesinin inşaat sektöründe kullanılıp kullanılmayacağını içeren maddelerde belirtilen seçeneklerden birisinin seçilmesi, yapay zeka ile ilgili görüşler, yapay zeka ve makine öğrenmesi modellerinin inşaat sektöründe uygulanması halinde gerçekleşecekler ve maliyet açısından değerlendirme yapıldığında yapay zekanın inşaat sektöründe en çok hangi alanı etkileyeceği sorularına önem sırasına göre belirlemeleri talep edilmiştir. Anket formuna “sizin için en uygun gelen seçeneği işaretleyiniz” cümlesi eklenmiş olduğundan, bir katılımcı birden çok seçeneği işaretleyememiştir.

Anket formunda Soru 9’da yapay zeka ile ilgili görüşler ölçülmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, KMO testi ve Bartlett Analizi sonuçları Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2. KMO ve Bartlett Testi

Kaiser-Meyer-Olkin Measure Sampling Adequacy		.817
Bartlett’s Test of Sphericity	Approx.Chi-Square	357.497
	Df	28
	Sig.	.000

Tablo 3. Güvenilirlik Analizi

Cronbach’s Alpha Based on Standardized Items	N of Items	Cronbach’s Alfa
.846	8	.846

KMO (Kaiser-Mayer-Olkin) testi ile araştırma örnekleme yeterliliği ölçülmektedir. Söz konusu test ile örneklem büyüklüğü sonuçları bulunmaktadır. Faktör analizi uygulamalarının yapılması için söz konusu oranın 0.50’den büyük olması beklenmektedir. Bartlett analizinin oranlarının da 0’a yakın çıkması anlamlı sonuçları işaret etmektedir. Aynı

zamanda ki-kare değerinin istatistiğinin de anlamlı çıkması, araştırma verilerinin uygun bir şekilde yapılandırıldığını göstermektedir (Büyüköztürk: 2002, 479).

Tablo 2’de görüldüğü üzere, KMO testi 0.817 çıkmıştır. Bu sonuç analiz için iyi bir sonuçtur. $0.817 > 0.60$ olduğundan veri setinin faktör analizi için uygun olduğu görülmektedir. Barlett analizinde de $p < 0.05$ olmalıdır. Bu koşul da sağlanmaktadır. Veriler faktör analizi için uygundur. Bu istatistik testlerinin faktör analize uygun çıkmış olması nedeniyle, değişkenler arasında korelasyonların yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Faktör sayısının belirlenmesi için “Açıklanan Toplam Varyans” yöntemi kullanılmaktadır.

Tablo 3’te görüldüğü üzere, Cronbach’s Alfa değeri ise 0.846 çıkmıştır. Bu değer yüksek derecede güvenilir ölçek olarak nitelendirilmektedir.

Tablo 4. Anti-Images Matrisleri

		S9A	S9D	S9F
Anti-image Covariance	S9A	.687	-.133	-.141
	S9D	0.35	-.151	-.130
	S9F	-.141	-.012	.551
Anti-image Correlation	S9A	.795 ^a	-.262	-.229
	S9D	-.262	.823 ^a	-.027
	S9F	-.229	-.027	.874 ^a

Tablo 4’te görüleceği üzere, oluşturulan anti-image correlation matrislerinde bileşenlerin örneklem uygunluğu ölçütünün kabul edilebilirlik sınırı olan 0.5 değerinden yüksek olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 5. Ortak Varyans Tablosu

	Initial	Extraction
S9A	1.000	.702
S9D	1.000	.710
S9F	1.000	.615

Tablo 5’te, her bir faktörün toplam faktörün ne kadarını etkilediği gösterilmektedir. Bu tabloda yer alan “Extraction” değerlerinin, 30 değerinin üzerinde olması beklenmektedir. “İş ve işçi güvenliğine olumlu etkileri var” faktörü %71 oranı ile toplam faktörü şekillendirmede en çok etkisi olan faktördür.

Tablo 6. Özdeğer İstatistiğine Bağlı Faktör Sayısı ve Açıklanan Varyans Yüzdesi

Faktörler	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Toplam	(%) Varyans	Birikimli (%)	Toplam	(%) Varyans	Birikimli (%)	Toplam	(%) Varyans	Birikimli (%)
1	3.906	48.822	48.822	3.906	48.822	48.822	2.818	35.231	35.231
2	1.008	12.603	61.425	1.008	12.603	61.425	2.096	26.194	61.425
3	.838	10.480	71.905						
4	.636	7.946	79.851						
5	.561	7.018	86.869						
6	.482	6.021	92.890						
7	.318	3.975	96.865						
8	.251	3.135	100.00						

Extraction Method: Principal Component Analiz

Birikimli (%) sütununda faktörlerin yüzde kaç açıkladığı verilmektedir. Tablo 6’da toplam sütununda yer alan ve özdeğeri 1’den büyük olan faktörler, faktör sayısı olmaktadır. Tablo 6’da verilen değerlerden, faktör sayısının 2 olduğu görülmektedir. 2 adet faktörün varyansa yaptığı katkı %61.425 oranındadır.

Tablo 7. Faktör Matrisi^a

	Faktörler	
	1	2
S9D	.730	
S9C	.711	
S9A	.626	.445
S9F	.576	-.423
S9G	.561	.622

Extraction Method: Principal Component Analiz. a. 2 components extracted

Tablo 8. Döndürülmüş Faktör Matrisi

	Faktörler	
	1	2
S9E	.747	
S9C	.733	
S9F	.449	.643
S9D	.675	.504
S9G		.835
S9A		.735

Extraction Method: Principal Component Analiz. Rotation Method:Varimax with Kaiser Normalization. a. Rotation converged in 3 iterations

Tablo 9. Component Transformation Matrix

Faktörler	1	2
1	.790	.613
2	-.613	.790

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method:Varimax with Kaiser Normalization.

Anket formunda soru 10’da katılımcılara yapay zeka ve makine öğrenmesi modellerinin inşaat sektöründe uygulanması halinde gerçekleşeceklerin neler olabileceği sorulmuştur. Bu kapsamda, KMO testi ve Barlett Analizi sonuçları Tablo 10’da gösterilmektedir.

Tablo 10. KMO ve Bartlett Testi

Kaiser-Meyer-Olkin Measure Sampling Adequacy		.927
Bartlett’s Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	781.296
	Df	36
	Sig.	.000

Tablo 11. Güvenilirlik Analizi

Cronbach’s Alpha Based on Standardized Items	N of Items	Cronbach’s Alfa
.929	9	.928

Tablo 10’da görüldüğü üzere, KMO testi 0.927 çıkmıştır. Bu sonuç analiz için iyi bir sonuçtur. $0.927 > 0.60$ olduğundan veri setinin faktör analizi için uygun olduğu görülmektedir. Barlett analizi koşulu da sağlanmaktadır. Veriler faktör analizi için uygundur. Bu istatistik testlerinin faktör analize uygun çıkmış olması nedeniyle, değişkenler arasında korelasyonların yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Faktör sayısının belirlenmesi için “Açıklanan Toplam Varyans” yöntemi kullanılmaktadır.

Tablo 11’de görüldüğü üzere, Cronbach’s Alfa değeri ise 0.928 çıkmıştır. Bu değer yüksek derecede güvenilir ölçek olarak nitelendirilmektedir.

Tablo 12. Anti-Images Matrisleri

	S10A	S10C	S10D	S10F	S10G	S10İ	
Anti-image Covariance	S10A	.276	-.023	-.013	-.073	.020	-.038
	S10C	-.023	.215	.005	.011	-.042	-.018
	S10D	-.013	.005	.574	-.037	-.199	-.045
	S10F	-.073	.011	-.037	.435	.006	-.073
	S10G	.020	-.042	-.199	.066	.498	-.145
	S10İ	-.038	-.018	-.045	-.073	-.145	.525
Anti-image Correlation	S10A	.932 ^a	-.096	-.033	-.211	.054	-.099
	S10C	-.096	.911 ^a	.015	.035	-.130	-.053
	S10D	-.033	.015	.918 ^a	-.074	-.373	-.082
	S10F	-.211	.035	-.074	.957 ^a	.012	-.152
	S10G	.054	-.130	-.373	.012	.894 ^a	-.284
	S10İ	-.099	-.053	-.082	-.152	-.284	.948 ^a

Tablo 12’te görüleceği üzere, oluşturulan anti-image correlation matrislerinde bileşenlerin örneklem uygunluğu ölçütünün kabul edilebilirlik sınırı olan 0.5 değerinden yüksek olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 13. Ortak Varyans Tablosu

	Initial	Extraction
S10A	1.000	.753
S10C	1.000	.799
S10D	1.000	.429
S10F	1.000	.632
S10G	1.000	.478
S10İ	1.000	.528

Extraction Method: Principal Component Analiz

Tablo 13’te, her bir faktörün toplam faktörün ne kadarını etkilediği gösterilmektedir. Bu tabloda yer alan “Extraction” değerlerinin, 30 değerinin üzerinde olması beklenmektedir. “İnşaat süreçlerinde oluşan kalite, güvenlik, zaman ve maliyet gibi risklerin azaltılmasını sağlar” faktörü %79.9 oranı ile toplam faktörü şekillendirmede en çok etkisi olan faktördür.

Tablo 14. Özdeğer İstatistiğine Bağlı Faktör Sayısı ve Açıklanan Varyans Yüzdesi

Faktörler	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Toplam	(%) Varyans	Birikimli (%)	Toplam	(%) Varyans	Birikimli (%)
1	5.806	64.509	64.509	5.806	64.509	64.509
2	.934	10.374	74.883			
3	.515	5.717	80.600			
4	.443	4.923	85.523			
5	.361	4.011	89.535			
6	.341	3.792	93.327			
7	.255	2.831	96.159			
8	.200	2.219	98.377			
9	.146	1.623	100.000			

Extraction Method: Principal Component Analiz

Birikimli (%) sütununda faktörlerin yüzde kaç açıkladığı verilmektedir. Tablo 14’te toplam sütununda yer alan ve özdeğeri 1’den büyük olan faktörler, faktör sayısı olmaktadır. Tablo 14’te verilen değerlerden, faktör sayısının 1 olduğu görülmektedir. 1 adet faktörün varyansa yaptığı katkı %64.509 oranındadır.

Tablo 14. Faktör Matrisi^a

	Faktörler
	1
S10D	.655
S10C	.894
S10E	.868
S10A	.813
S10F	.795
S10İ	.727
S10G	.691

Extraction Method: Principal Component Analiz. a. 1 Components extracted

Anket formunda soru 11’de katılımcılara maliyet açısından değerlendirme yapıldığında, yapay zekanın inşaat sektöründeki hangi alanı en çok etkilediği sorulmuştur. Bu kapsamda, KMO testi ve Barlett Analizi sonuçları Tablo 15’te gösterilmektedir.

Tablo 15. KMO ve Bartlett Testi

Kaiser-Meyer-Olkin Measure Sampling Adequacy		.901
Bartlett’s Test of Sphericity	Approx.Chi-Square	515.508
	Df	28
	Sig.	.000

Tablo 15’te görüldüğü üzere, KMO testi 0.901 çıkmıştır. Bu sonuç analiz için iyi bir sonuçtur. $0.901 > 0.60$ olduğundan veri setinin faktör analizi için uygun olduğu görülmektedir. Bartlett analizi koşulu da sağlanmaktadır. Veriler faktör analizi için uygundur. Bu istatistik testlerinin faktör analize uygun çıkmış olması nedeniyle, değişkenler arasında korelasyonların yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Faktör sayısının belirlenmesi için “Açıklanan Toplam Varyans” yöntemi kullanılmaktadır.

Tablo 16. Güvenilirlik Analizi

Cronbach’s Alpha Based on Standardized Items	N of Items	Cronbach’s Alfa
.904	8	.903

Tablo 16’da görüldüğü üzere, Cronbach’s Alfa değeri ise 0.903 çıkmıştır. Bu değer yüksek derecede güvenilir ölçek olarak nitelendirilmektedir.

Tablo 17. Anti-Images Matrisleri

	S11A	S11B	S11C	S11D	S11E	S11F	S11G	S11H	
Anti-image Covariance	S11A	.636	-.022	-.063	-.092	.058	-.042	-.126	-.056
	S11B	-.022	.505	-.106	-.048	-.040	-.101	.029	-.020
	S11C	-.063	-.106	.397	-.132	.001	-.020	-.088	-.079
	S11D	-.092	-.048	-.132	.440	-.099	.020	.010	-.076
	S11E	.058	-.040	.001	-.099	.345	-.181	-.068	-.005
	S11F	-.042	-.101	-.020	.020	-.181	.321	-.035	-.067
	S11G	-.126	.029	-.088	.010	-.068	-.035	.540	-.096
	S11H	-.056	-.020	-.079	-.076	-.005	-.067	-.096	.490
Anti-image Correlation	S11A	.918 ^a	-.039	-.126	-.173	.124	-.093	-.216	-.100
	S11B	-.039	.932 ^a	-.236	-.101	-.097	-.251	.056	-.040
	S11C	-.126	-.236	.909 ^a	-.315	.002	-.057	-.190	-.178
	S11D	-.173	-.101	-.315	.905 ^a	-.253	.053	.021	-.163
	S11E	.124	-.097	.002	-.253	.849 ^a	-.543	-.158	-.012
	S11F	-.093	-.251	-.057	.053	-.543	.858 ^a	-.084	-.168
	S11G	-.216	.056	-.190	.021	-.158	-.084	.924 ^a	-.187
	S11H	-.100	-.040	-.178	-.163	-.012	-.168	-.187	.941 ^a

Tablo 17’de görüleceği üzere, oluşturulan anti-image correlation matrislerinde bileşenlerin örneklem uygunluğu ölçütünün kabul edilebilirlik sınırı olan 0.5 değerinden yüksek olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 18. Ortak Varyans Tablosu

	Initial	Extraction
S11A	1.000	.425
S11B	1.000	.571
S11C	1.000	.683
S11D	1.000	.635
S11E	1.000	.648
S11F	1.000	.691
S11G	1.000	.543
S11H	1.000	.612

Extraction Method: Principal Component Analiz

Tablo 18’de, her bir faktörün toplam faktörün ne kadarını etkilediği gösterilmektedir. Bu tabloda yer alan “Extraction” değerlerinin, 30 değerinin üzerinde olması beklenmektedir. “İnşaat risklerini azaltır (kalite, güvenlik, zaman vb)” faktörü %69.1 oranı ile toplam faktörü şekillendirmede en çok etkisi olan faktördür.

Tablo 19. Özdeğer İstatistiğine Bağlı Faktör Sayısı ve Açıklanan Varyans Yüzdesi

Faktörler	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Toplam	(%) Varyans	Birikimli (%)	Toplam	(%) Varyans	Birikimli (%)
1	4.808	60.099	60.099	4.808	60.099	60.099
2	.773	9.663	69.763			
3	.574	7.178	76.941			
4	.495	6.191	83.132			
5	.432	5.395	88.527			
6	.416	5.198	93.725			
7	.298	3.731	97.456			
8	.203	2.544	100.000			

Extraction Method: Principal Component Analiz

Birikimli (%) sütununda faktörlerin yüzde kaç açıkladığı verilmektedir. Tablo 19’da toplam sütununda yer alan ve özdeğeri 1’den büyük olan faktörler, faktör sayısı olmaktadır. Tablo

19’da verilen değerlerden, faktör sayısının 1 olduğu görülmektedir. 1 adet faktörün varyansa yaptığı katkı %60.099 oranındadır.

Tablo 20. Faktör Matrisi^a

	Faktörler
	1
S11F	.827
S11E	.652
S11D	.797
S11H	.783
S11G	.737

Extraction Method: Principal Component Analiz. a. 1 Components extracted

İnşaat sektöründe faaliyet gösteren firmaların yapay zeka kavramına bakış açısının belirlenmesi amacıyla oluşturulan örneklem, uygulanan faktör analizi sonucunda aşağıdaki şekilde yorumlanmaktadır. (*) işareti analiz yapılırken faktör yükü 0.30 değerinin altında kalan faktörlerin dışlanması nedeniyle değer oluşmadığı için kullanılmaktadır.

Yapay zeka ile ilgili görüşler

KMO= 0.817

Bartlett testi için Ki-kare= 357.497, P=0.000

Cronbach’s Alpha= .846

Toplam varyans açıklama oranı= %61.425

S9A – Ülkemizde çok yeni **(.702)**

S9B – İnşaat sektörü için uygun değil **(*)**

S9C – Maliyet açısından avantaj sağlar **(.733)**

S9D – İş ve işçi güvenliğine olumlu etkiler sağlar **(.710)**

S9E – Daha az işçiyle daha çok iş yapılacağından, üretkenlik sağlar **(.747)**

S9F – İşçilerin yaptıklarıyla aynı etkiyi yaratmaz **(.615)**

S9G – Kurulumu, bakımı ve onarımı maliyetlidir **(.835)**

S9H – Etik ve ahlaki değerlere uygun değildir **(*)**

S9i – Diğer **(*)**

Yapay zeka ve makine öğrenmesi modellerinin inşaat sektöründe uygulanması halinde gerçekleşecekler

KMO= 0.927

Bartlett testi için Ki-kare= 728.296 P=0.000

Cronbach’s Alpha= .928

Toplam varyans açıklama oranı= %64.509

S10A – Öngörülen bütçenin hesaplanmasında ve aşılmasında kolaylıklar sağlar **(.753)**

S10B – Bina vb diğer inşaatların planlama, tasarlama, inşa etme ve yönetme konularında kolaylıklar sağlar **(*)**

S10C – İnşaat süreçlerinde oluşan kalite, güvenlik, zaman ve maliyet gibi risklerin azaltılmasını sağlar **(.799)**

S10D – İnşaat alanında/şantiyelerde üretken olunması sağlanır (inşaat makinelerinin kullanımı vb konularda) **(.429)**

S10E – Kaynakların en etkin şekilde kullanılmasını sağlar **(*)**

S10F – İnşaat güvenliği sağlanır (yapay zeka uygulamaları ile şantiyelerde iş güvenliğine uymayan konular erkenden saptanır **(.632)**

S10G – İşgücü sıkıntısının çözülmesini sağlar **(.478)**

S10H – İnsan kaynaklı tüm hata ve aksaklıkların önlenmesini sağlar **(*)**

S10i – Şantiye dışında makineler tarafından inşaatın yapılması, şantiyede montaj yapılması sağlanır **(.528)**

S10J – Diğer **(*)**

KMO= 0.915

Bartlett testi için Ki-kare= 3261.119 P=0.000

Cronbach’s Alpha= .940

Toplam varyans açıklama oranı= %68.306

S11A – Kullanılan malzemeler, ekipmanlar, bileşenler azalır **(.425)**

S11B – Proje ve tasarımı kolaylaştırır **(.571)**

S11C – Elektrik ve sıhhi tesisat gibi yapım aşaması süreçlerini etkiler(tasarım, yapım ve sonrasındaki süreçlerde, BIM) **(.683)**

S11D – Yapım aşamasındaki anlaşmazlıkları ve aksaklıkları etkiler **(.635)**

S11E – Şantiye güvenliğinde etkilidir **(.648)**

S11F – İnşaat risklerini azaltır (.691)

S11G – İşgücü anlamında sorunları çözer (daha az işgücüne ihtiyaç duyulur) (.543)

S11H – İnşaatı şantiye dışına taşır (.612)

S11i – Diğer (*)

Tartışma ve Sonuç

Günümüzde yapay zeka artık her alanda kendini göstermektedir. Bu nedenle, yapay zekanın inşaat sektöründe kullanımı da oldukça önemli ve elzemdir. Günümüzdeki teknolojik gelişmelere uyum sağlamak adına yeniliklerin ve gelişmelerin halihazırdaki gidişatına göre gerekli güncellemelerin, doğru kurgulanmış teknolojik süreçlerin inşaat sektörüne uyumlandırılması gereklidir. Birçok alanda verimlik ve üretkenlik sağlama imkanı olan yapay zeka uygulamalarıyla inşaat sektörünün tanışması ve yaygın olarak kullanımının sağlanması hızlı bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Ancak süreçlerin inşaat sektörüne uygunluğunun dikkatlice değerlendirilip, nasıl uygun hale getirileceğine dair politikalar da mutlaka önceden düşünülmelidir.

Anket çalışmasında sektörde faaliyet gösteren firmalara yapay zeka ile ilgili görüşleri sorulmuş olup, alınan yanıtlarda en çok kurulumunun, bakımının ve onarımının maliyetli olduğu işaretlenmiştir. Daha sonrasında daha az işçiyle daha çok iş yapılacağından üretkenliğin artacağı, maliyet açısından avantaj sağlayacağı ve ülkemizde çok yeni olduğu şıkları işaretlenmiştir. Yapay zekanın ve makine öğrenmesi modellerinin inşaat sektöründe uygulanması halinde gerçekleşeceklerin sorulduğu soruda ise en çok inşaat süreçlerinde oluşan kalite, güvenlik, zaman ve maliyet gibi risklerin azaltılmasının sağlanacağına belirtildiği sık işaretlenmiştir. Daha sonrasında öngörülen bütçenin hesaplanmasında ve aşılmasında kolaylıklar sağlanacağı, inşaat güvenliğinin sağlanacağı yani yapay zeka uygulamaları ile şantiyelerde iş güvenliğine uymayan konuların erkenden saptanacağı ve şantiye dışında makineler tarafından inşaatın yapılması, şantiyede montajın yapılmasının sağlanacağını belirtilen şıklar işaretlenmiştir. Diğer soruda ise maliyet açısından değerlendirme yapıldığında yapay zekanın inşaat sektöründeki alanlardan en çok hangisinin etkileneceği sorulmuş olup, alınan cevaplarda en çok inşaat risklerinin azalacağı şıkkı işaretlenmiştir. Daha sonrasında ise elektrik ve sıhhi tesisat gibi yapım aşaması süreçlerini etkileyeceği, şantiye güvenliğinde etkili olduğu, yapım aşamasındaki anlaşmazlıkları ve aksaklıkları etkilediği ve inşaatı şantiye dışına taşıdığını belirten şıklar işaretlenmiştir.

Ülkemizde inşaat sektöründe faaliyet gösteren firmaların büyük çoğunluğu küçük ölçekli ‘müteahhit’ olarak nitelendirebileceğimiz firmalardan oluşmaktadır. Bu nedenle özellikle

nitelik anlamında yapay zeka uygulamalarının fayda sağlayacağı, nitelikli elemanlara ihtiyaç duyulacağı da açıktır.

Anket sonuçlarında da görüldüğü gibi, yapay zeka uygulamalarının inşaat sektöründe kullanılmasıyla işlerin daha hızlı, verimli, hatasız olması ve maliyet ve zamandan tasarruf sağlanması mümkün olabilir. Bu nedenle inşaat sektöründe yapay zeka uygulamalarının diğer sektörlerde olduğu gibi kullanılmasının yaygınlaştırılması faydalıdır. Yapay zekanın inşaat sektöründe kullanılması ile daha planlı iş modelleri geliştirilebilecek, üretkenlik artacaktır. Aynı zamanda iş kazalarının oluşma riski azalacak, maliyetler planlı bir şekilde yürütülecektir.

Yapı Bilgi Modellemesi (BIM) yoluyla mimarlar, mühendisler ve diğer projeye alakalı iş kollarında daha verimli bir tasarım, planlama yapılması sağlanmakta, makine öğrenmesi kullanılarak oluşturulan algoritmalar ile oluşan ya da oluşma ihtimali olan hatalar önceden farkedilebilecektir.

Makalenin Araştırma ve Etik Beyanı Bilgileri

Yazar Çıkar Çatışması Beyanı	Araştırmaya konu olan durum ve olgular ile yazar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Yazar Katkı Oranı Beyanı	Türkiye’de Sektörel Teknolojik Gelişmelerin Makroekonomi Üzerindeki Etkisi:İnşaat Sektöründe Yapay Zeka Kullanımına Yönelik Bir İnceleme isimli makalenin tüm bölümleri tarafımda yazılmıştır.
Etik Kurul Onay Belgesi	Araştırmada kullanılan firma verileri İstanbul Ticaret Odası Meslek Komiteleri Müdürlüğü’nün 1474 sayı ve 22/01/2020 tarihli müzekkeresi ile elde edilmiştir.

Kaynakça

- Bayram, N. (2015). Sosyal Bilimlerde SPSS ile Veri Analizi. 5.baskı. Ezgi Kitabevi.
- Bilal, M., Oyedele, O. L., Qadir, J., Munir, K., Ajayi, O. S., Akinade, O. O., Oxolabi, A. H. Alaka, A. H., Pasha, M. (2016). “Big Data in the construction industry: A review of present status, opportunities, and future trends”. Advanced Engineering Informatics. Vol:30. Issue:3. s.500-521.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. 28. Ankara: Pegem Akademi yayınları
- Currie&Brown (2018). “Artificial Intelligence in the Construction Industry”. Erişim adresi:<https://www.curriebrown.com/media/1666/thought-leadership-artificial-intelligence-by-jeremy-newton.pdf>.
- Değirmenci, C. H., Aydın, İ. H. (2018). “Yapay Zeka”. 1. Baskı Girdap Kitabevi.

- Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (2019). “Artificial Intelligence in Society”. Erişim adresi: <https://ec.europa.eu/jrc/communities/sites/jrccties/files/eedfee77-en.pdf>.
- Globalnewswire (2019). “Artificial Intelligence (AI) in Construction Market to Reach USD 4.51 Billion By 2026:Reports And Data”. Erişim adresi: <https://www.globenewswire.com/news-release/2019/07/23/1886563/0/en/Artificial-Intelligence-AI-in-Construction-Market-to-Reach-USD-4-51-Billion-By-2026-Reports-And-Data.html>.
- Kalaycı, Ş. (2016). Spss Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. 7. Baskı. Ankara: Asil Kitabevi.
- Korb, K. B., Nicholson, A. E. (2011). “Bayesian Artificial Intelligence”. CRS Press. USA.
- Lafrate, Fernando (2018). “Artificial Intelligence and Big Data, The Birth of a New: Intelligence”. Iste Ltd.
- McKinsey ve Company Türkiye (2020). “Dijital Çağda Türkiye’nin Yetenek Dönüşümü”. Erişim adresi: <https://www.mckinsey.com/tr/~media/McKinsey/Locations/Europe%20and%20Middle%20East/Turkey/Our%20Insights/Future%20of%20Work%20Turkey/1-simizin-Gelecegi-McKinsey-Turkiye-Raporu-Ocak-2020.ashx>.
- Mert, M. (2016). Spss, Stata Yatay Kesit Veri Analizi Bilgisayar Uygulamaları. Ankara: Detay Yayınları.
- Nilsson, J. N. (2014). “Principles of Artificial Intelligence”. Morgan Kaufmann Publishers.
- PricewaterhouseCoopers PwC (2017). “Sizing the Prize:What’s the Real Value of AI for Your Business and How Can You Capitalise?”. Erişim adresi: <https://www.pwc.com/gx/en/issues/analytics/assets/pwc-ai-analysis-sizing-the-prize-report.pdf>
- Salkin, C., Oner, M., Ustündağ A., Cevikcan E. (2017). A Conceptual Framework for Industry 4.0. *Industry 4.0:Managing The Digital Transformation*. Springer Series in Advanced Manufacturing.
- Turan, İ., Şimşek, Ü., Aslan, H. (2015). “Eğitim Araştırmalarında Likert Ölçeği ve Likert Tipi Soruların Kullanımı ve Analizi”. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı:30.
- Türkiye Müteahhitler Birliği (2021). “İnşaat Sektörü Analizi:Salgında Ortak Kaygı;Ekonomi”. Erişim adresi: https://www.tmb.org.tr/arastirma_yayinlar/tmb_bulten_nisan2021.pdf

The Effect Of Sectoral Technological Developments on Macroeconomic in Turkey: A Review On The Use Of Artificial Intelligence In The Construction Sector

Extended Abstract

The construction sector is an important sector which forms infrastructure of the future by directing our country. The construction sector has a positive effect on the economy in terms of macroeconomics as well as being effective in its growth by developing many sub-sectors to which it belongs. Artificial intelligence shows itself in every field. The use of artificial intelligence in the construction sector is very important and essential. In order to adapt to today's technological developments, it is necessary updates and correctly designed technological processes to the current of innovations and developments.

Purpose and Significance

The construction sector has positive effects on macroeconomic balances, especially on economic growth and employment, by positively affecting many sub-sectors to which it is connected. Nowadays, when the benefits of technological developments and concepts such as Industry 4.0 are widely discussed, it is clear that the construction industry should also keep up with innovations and not be left out of the developments. In this study, the effects of artificial intelligence applications, which are quite up-to-date in almost every field, on the construction sector are discussed with their economic dimension.

Method

In this study, factor analysis was applied to the data obtained as a result of the servuey conducted with companies in order to determine the perspective of construction companies on artificial intelligence aplications and to evaluate their financing and reflections. The survey form (11 questions) of the construction companies registered with the Istanbul Chamber of Commerce was applied to 121 participants. In the questions created in order to get detailed opinions of the participants about artificial intelligence, the "Likert" scale, which has 5 choice answer degrees between "minimum" and "most", was used fort he scale of the questions. It was tried to determine the general tendency in the research questions.

Findings

In the survey study, the companies operating in the sector were asked their opinions about artificial intelligence, and it was pointed out that the most costly installation, maintenance

and repair was in the answers received. Then, it is marked that productivity will increase as more work will be done with fewer workers, provide a cost advantage and it is very new in our country. In the questions asking what will happen if artificial intelligence and machine learning models are applied in the construction sector, it is marked that it is stated that the risks such as quality, safety, time and cost that occur mostly in the construction processes will be reduced. Indicated options are marked that it will be facilitated in calculating and not exceeding the foreseen budget, construction safety will be ensured, that is, issues that do not comply with occupational safety in construction sites will be detected early with artificial intelligence applications, the construction is done by the machines outside the construction site and the assembly is done on the construction site. In the other question, when evaluating in terms of cost, it was asked which of the fields in the construction sector would be most affected by artificial intelligence, and in the answers received, the option that construction risks would decrease the most was marked. And then, indicated options are marked that it will affect construction phase processes such as electrical and plumbing, effective in construction site safety, affecting conflicts and disruptions under construction and moving the construction out of the construction site.

Discussion and Conclusions

The majority of the companies operating in the construction sector in our country consist of companies that we can describe as small-scale “contractors”. For this reason, it is clear that artificial intelligence applications will benefit especially in terms of quality and qualified personnel will be needed. With the use of artificial intelligence applications in the construction industry, it may be possible to make work faster, more efficient, error-free, and to save cost and time. For this reason, it is beneficial to expand the use of artificial intelligence applications in the construction sector as in other sectors. With the use of artificial intelligence in the construction sector, more planned business models will be developed and productivity will increase. At the same time, the occurrence of occupational accidents will be reduced and costs will be carried out in a planned manner.

Seçim Sonrası Dönemde Seçmenlerin Siyasal Memnuniyet ve Güven Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma

Mehmet Can Demirtaş¹

Öz

Makale Türü Araştırma Makalesi
Başvuru Tarihi 29.09.2021
Kabul Tarihi 29.11.2021
DOI 10.47140/kusbder.1001866

Siyasal pazarlama, siyasi partilerin ve adayların rakiplerinden daha yüksek oy seviyelerine sahip olmak, seçmen desteğini sağlamak ve yönetim dönemlerinde seçim öncesi seçmenlere sunduğu hedeflerine ulaşmak için sergilediği çabalarıdır. Siyasal pazarlamada başarı, siyasal pazara yönelik doğru ürün, fiyat, dağıtım ve tutundurma bileşenlerinin seçmen istek ve ihtiyaçlarına uygun planlanması ile elde edilmektedir. Dolayısı ile siyasal pazarlama çabalarının başarılı olması, seçmenler ile siyasi parti ya da adaylar arasında değer yönlü ve güven temelli değişimlerin yaratılmasına bağlıdır. Bu noktada siyasal güven olgusu, seçmenlerin siyasi parti ve adayların yönetim dönemlerinde doğru olanı yapacağına yönelik inançları olarak görülmekte ve siyasal pazardaki oyuncuların performans değerlendirme ölçütü olarak işlev görmektedir. Böylelikle siyasi parti ve adayların sürdürülebilir siyasal başarıları, seçmenlerin kendilerine yönelik algıladığı inandırıcılık ya da güvenilirlik düzeylerine bağlı olmaktadır. Bu çalışma, seçmenlerin siyasete yönelik güven ve memnuniyet düzeylerini tanımlamayı ve demografik nitelikler açısından aralarındaki ilişkiyi analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaca yönelik 340 seçmenin katılımı ile Kırklareli İli'nde bir anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda, seçmenlerin her ne kadar bir önceki dönem oy tercihlerinden memnuniyet duysalar da, siyasal güven düzeylerinin oldukça düşük olduğu bulgulanmıştır. Aynı zamanda seçmenlerin kurumlara ve siyasete yönelik güven düzeyleri ile siyasal memnuniyet algıları arasında demografik özellikler kapsamında anlamlı ilişkilerin mevcut olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Seçmen, Siyasal Güven, Siyasal Memnuniyet, Siyasal Pazarlama.

¹*Sorumlu Yazar:* Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Anabilim Dalı, mehmetcan.demirtas@klu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4116-2415>

A Study on Determining Political Satisfaction and Trust Levels of Voters in the Post-Election Period

Mehmet Can Demirtaş²

Abstract

Article Type
Research Article

Submit Date
2021-09-29

Acceptance Date
2021-11-29

DOI
10.47140/kusbder.1001866

Political marketing is the efforts of political parties and candidates to have higher levels of votes than their competitors, to provide voter support, and to achieve the goals it presents to voters before the election. Success in political marketing is achieved by planning the right product, price, distribution and promotion components for the political market in accordance with voter needs and wants. Thus, the success of political marketing efforts depends on the creation of value-oriented and trust-based changes between voters and political parties or candidates. At this point, the phenomenon of political trust is seen as the belief that political parties and candidates will do the right thing during the administration periods and functions as the performance evaluation criteria of the players in the political market. Thus, the sustainable political success of political parties and candidates depends on the level of credibility or credibility perceived by voters. This study aims to define the trust and satisfaction levels of voters in politics and to analyze the relationship between them in terms of demographic characteristics. For this purpose a survey was conducted in Kırklareli province with the participation of 340 voters. As a result of the study, it was found that although the voters were satisfied with the voting preferences of the previous election period, their political trust levels were quite low. At the same time, it was seen that voters' trust in institutions and politics and their perceptions of political satisfaction had significant relationships with demographic characteristics.

Key words: Voter, Political Trust, Political Satisfaction, Political Marketing.

²*Corresponding Author:* : Dr., Kırklareli University, Faculty of Economy and Administrative Sciences, Department of Business Administration, mehmetcan.demirtas@klu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4116-2415>.

Giriş

Seçmen tercihlerinin belirli bir siyasi parti ve aday lehinde şekillenmesinin sağlanması, her siyasi parti ve adayın rekabet ettiği siyasal pazar içindeki temel amacdır. Siyaset sahnesinde var olan keskin rekabette başarı; seçmenlerin istek ve ihtiyaçlarının doğru belirlenmesine ve belirlenen istek ve ihtiyaçlara uygun çözüm önerilerinin sunulmasına bağlıdır. Dolayısı ile siyaset gibi “fikir” olgusunun zengin bir bileşen olduğu pazarlarda, belirli bir “idealin/fikrin” toplum tarafından talep edilmesini ve “fikrin” geniş kitlelerce benimsenmesini sağlamak için pazarlama biliminden yararlanılması gerekliliği söz konusu olmaktadır. “Siyasal pazarlama” olarak tanımlanabilen bu kavram; pazarlama bilimi ve siyaset biliminin öğretilerinin bir araya getirildiği ve akademik ilginin giderek arttığı bir alandır (Lees-Marshment, 2009, s. 1). Siyasal pazar alanına pazarlama ilke ve uygulamalarının adapte edilmesi olan bu sürecin temel hedefi topluma “umut sağlama” (Cwalina vd., 2011, s. 7) olarak görülmektedir. Toplumun ihtiyaç duyduğu alanlara yönelik çıktılarının sağlanması için gerekli olan güç, yine seçmenlerden oluşan toplumun seçimler aracılığı ile vereceği karar doğrultusunda ortaya çıkacaktır. Dolayısı ile siyasi partiler ve adayların kendi fikirlerini, projelerini ve hedeflerini topluma en iyi şekilde açıklamaları başarı için ön koşuldur. Bu başarının sağlanması ise siyasal pazarlama çabalarının etkin bir şekilde yürütülmesine bağlıdır.

Siyasal pazarlama karmasının oluşturulmasındaki temel hedef; seçmenlerin ihtiyaç ve isteklerine uygun fikirlerin, sonuçların yaratılması ve dolayısı ile de seçmen memnuniyetinin sağlanmasıdır. Yönetim gücünün elinde tutulması hedefi siyasi parti ve adayları sürekli olarak seçmen memnuniyeti yaratma odağında çalışmaya itmektedir. Bu nedenle de seçmen memnuniyeti siyasal pazara yönelik stratejilerin belirlenmesinde odak olarak görülmektedir. Memnuniyet düzeyinin hem özel hem de siyasal alanda düşmesi, seçmenleri doğrudan alternatif arayışlara itmektedir. Aksine, seçmen memnuniyetinin sürekli olarak yüksek tutulması, seçmenlerin algıladığı siyasal fiyat bileşenleri baskısını azaltacak ve seçmenlerin siyasi parti ya da aday çevrelerine övmelerini sağlayabilecektir (Tek, 2006: 181-182). Dolan ve diğerleri (2008: 97)'nin mutluluğa ilişkin gerçekleştirdiği literatür incelemesi sonucuna göre, bireylerin mutluluk seviyelerini etkileyen yedi boyutun varlığı söz konusudur. Bu boyutlar; “gelir”, “kişisel özellikler”, “sosyal özellikler”, “zaman geçirme türleri”, “kendisine/başkasına/yaşama yönelik tutum ve inançlar”, “ilişkiler” ve “ekonomik, sosyal ve siyasi çevre”dir. Böylelikle “bireysel ekonomik durum” seçmen davranışlarına yönelik memnuniyet kapsamında değerlendirilmesi muhtemel bir faktör olarak görülebilmektedir (Demirtaş, 2015: 191).

Seçmenler; demokratik seçimler sürecinde siyasi parti, adaylar, ideoloji, parti programı, söz ve vaatler olarak tanımlanan ürünler arasından seçimlerini yapmaktadırlar. Seçmen

tercihlerinin birçok faktörden etkilenerek oluşması ise, siyasal pazarlama karmalarının rasyonel temelde şekillendirilmesi önündeki sorunlar olarak görülmektedir. Siyasal ürünün seçmen tarafından tercih edilmesi sürecinde ortaya çıkan olumsuz etkenler, siyasi parti ya da adayların tüm iletişim çabalarının sonuçsuz kalmasına neden olabilmektedir. Oy verme kararına etki eden faktörleri her ne kadar tam ve kesin ifadeler ile belirlemek mümkün olmasa da birçok araştırma sonucunda üzerinde önemle durulan değişkenlerin “siyasal güven”, “kişilik”, “yerleşim yeri”, “din”, “değerler”, “aile”, “referans grupları”, “parti ile özdeşleşme”, “etnik kimlik”, “demografi” olduğu görülmektedir (Lazarsfeld vd, 1944, Campbell ve diğerleri, 1964, Yorke ve Meehan, 1986, Akgün, 2001; Dermody ve Lloyd, 2004; Li, 2004; Anderson ve Lotempio, 2002, Caprara ve diğerleri, 1990; Newman, 1999; Hibbing ve diğerleri, 2011; Özkıroç ve Moral: 2011; Nişancı ve Işık, 2012; Arnould vd, 2004). Seçmenlerin kararlarının şekillenmesinde sayılan değişkenler dışında birçok faktörün etkili olabileceği söz konusu olmakta ve özellikle vaatler seçmenlerin ilgisini yoğun olarak çekebilmektedir. Seçmenlerin seçim sonrası dönemde elde edecekleri tatmin düzeyi, belirtilen söz ve vaatlerin yerine getirilmesiyle sağlanan memnuniyet ile ortaya çıkacaktır. Dolayısı ile seçmenlerin siyasi parti ya da adaylara ilişkin algıladıkları siyasal güven ve memnuniyet düzeyinin yüksekliği, siyasal ürünün tercihindeki itirazları da engelleyecektir. Bu nedenle de seçmenlerin siyasal pazara ilişkin güven ve memnuniyet düzeylerinin belirlenmesi, seçim sürecine yönelik stratejilerin oluşturulmasına önemli stratejik katkılar sunabilecektir.

Bu çalışma seçim sonrası dönemde seçmenlerin siyasi parti ve adaylara yönelik algıladığı siyasal güven ve memnuniyet düzeylerini siyasal pazarlama bakış açısı ile analiz etme amacını taşımaktadır. Çalışma kapsamında siyasal güven ve siyasal pazarlama kavramları tanımlanmış ve belirlenen çalışma amacına ulaşmak için 31 Mart 2019 tarihinde gerçekleştirilen yerel seçim sonrasında Kırklareli İli’nde bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Çalışma, elde edilen bulguların değerlendirilmesi, sonuç ve önerilerin sunulması ile tamamlanmıştır.

Siyasal Güven

“Siyaset bilimi literatüründe siyasal güven kavramının tanımı çok net değildir. Yerine göre “güven”, “yaygın destek”, ya da “halk desteği” kavramları da aynı anlamda kullanılmaktadır” (Akgün, 2001: 4). Stokes (1962) siyasal güveni “hükümete yönelik temel değerlendirme yönelimi” olarak tanımlamaktadır (Aberbach ve Walker, 1970: 1199). Miller ve Listhaug (1990) siyasal güveni, “siyasal sistemin vatandaşların taleplerine duyarlı olduğuna ve sürekli bir gözetim olmasa dahi sistemin doğru olanı yapacağına ilişkin kanaatlerin bir özeti” şeklinde tanımlamaktadır (Akgün, 2007: 118). Schiffman vd. (2010: 372-373) siyasal güveni; “yönetim biçimine olan güven”, “siyasal kötümserlik/alaycılık” ve “görevde bulunan siyasetçilere güven” olmak üzere 3 başlıkta incelemektedir. Yazarlara göre, görevde bulunan siyasetçilere

yönelik siyasal güven “ilişkisel güven”dir. Çünkü oluşması beklenen siyasal güven, görevde bulunan siyasetçinin faaliyetleri sonucu olumlu ya da olumsuz şekilde değişim gösterecektir.

“Siyaset ve güven arasındaki ilişki, siyasetin en çok irdelenen konularından bir tanesidir. Siyasete ve siyasetçilere karşı duyulan güvensizlik, çağdaş demokratik rejimlerin en sık karşılaştığı sorunlardan bir tanesi olarak göze çarpmaktadır. Türkiye’de değişik zamanlarda yapılan kamuoyu anketlerinde siyasetçiler ve parlamento en güvenilen kurumlar arasında genelde en son sıralarda kendisine yer bulabilmektedir. Siyasetçilere ve siyasal kurumlara duyulan güvenin düşük olması, sadece Türkiye’de değil; dünyanın en gelişmiş ülkelerinde de demokratik rejimler açısından sık karşılaşılan tehlikeli bir sorun olarak gözükmektedir” (Bingöl, 2009: 1). Mortimore (2003: 119) benzer şekilde bireylerin, siyasalere olan güven düzeyinin günümüzde herhangi bir kurumda çalışan profesyonellere ya da kamu ve özel sektör çalışanlarına duyulan güvene göre daha düşük olduğunu belirtmektedir. Siyasal güvene ilişkin literatürde siyaset bilimcilerinin ve siyasal pazarlama bilimcilerinin yoğunlaştığı noktalar; benzer şekilde toplumun ya da seçmenlerin siyasi adaylara ya da görevde bulunan siyasetçiye ve uygulanan politikalara, siyasal kampanya vaatlerinin sonuçlarına ve tabiki bağış toplama faaliyetlerine yönelik olarak ortaya çıkmaktadır (Schiffman vd, 2010: 372).

Shi (2001: 415)’ye göre “siyasal kültür” siyasal güvenin kilit bir belirleyicisidir ve bireylerin otoriteye yönelik tutumlarının şekillenmesinde, yaşadıkları ülkelerdeki yapı ve kurumlar önemli bir rol üstlenmektedir. Yazarın Çin ve Tayvan halklarının siyasal güven belirleyicilerini tanımlamaya yönelik gerçekleştirdiği çalışmasında, siyasal güvenin ortaya çıkmasında “hükümet performansının” Tayvan halkı için Çin halkına göre daha önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Siyasete yönelik güvensizliğin en temel göstergelerinden birisi seçimlere yönelik “seçmen katılım düzeylerinin azalması”dır. 2001 yılında gerçekleştirilen seçimlerde İngiltere halkının yaklaşık %61’i oy kullanmamıştır. Bu durum üzerine yapılan açıklamaların ortak noktaları, genç seçmenlerin güven düzeylerinin düşük olması, güvensizlik ve olumsuz bakış açısına sahip olmaları gibi özellikler, önemli oranda genç seçmenin seçimlere yönelik politiklardan uzaklaşmasına neden olmuştur (Dermoddy ve Lloyd, 2004: 203). Li (2004: 234) siyasal güvenin belirleyicilerini; “hükümetin ekonomik ve siyasi performansı, siyasete yönelik olumlu politika deneyimleri ve siyasetçilerin sahip olduğu ahlak seviyesi” olarak belirtmektedir. Siyasal güvensizliğin Türkiye’deki en önemli nedeni ise halkın, “bir bütün olarak siyasal kurumların performansını yetersiz bulmalarıdır. Diğer önemli bir neden de vatandaşların, yönetim sürecinde yaygın adaletsizlikler ve haksızlıklar (rüşvet, adam kayırma, yolsuzluk vs.) olduğu inancından kaynaklanmaktadır. Yönetimin büyük çıkar gruplarının etkisi altında olduğu, sıradan vatandaşların etkisinin sınırlı kaldığı yönündeki kanaatler bireylerin sisteme olan güvenini aşındırmaktadır” (Akgün, 2007: 140). Anderson ve Lotempio (2002:

348) siyasal güven ile seçim sonuçlarını ilişkilendirdiği araştırmaları sonucunda, seçimlerde kazanan adaylara oy veren seçmenlerin oy vermeyenlere göre daha yüksek bir siyasal güvene sahip olduğunu bulgulamışlardır. Bu tür bir siyasal güven oluşumu ise “kazanan etkisi” olarak açıklanmaktadır.

Literatürdeki çeşitli araştırmalarda seçmenlere sorulan “bir siyasi liderde bulunması gereken en önemli özellik nedir?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde; “dürüstlük”, “güvenilir olma”, “güvenirlilik”, “söz ve vaatlerini yerine getirme” gibi değişkenlerin en sık karşılaşılan cevaplar olduğu görülmektedir (Uztuğ, 2004; Sitembölükbaşı, 2004; Özkıro ve Moral, 2011; Demirtaş ve Orçun, 2015). Hatta siyasi rekabetin giderek artan şiddeti ve seçmenlerin sayılan özellikleri adaylarda görmek istemeleri sonucu siyasi partilerde aday belirleme sürecinde “dürüstlük” ve “güvenirlilik” özelliklerini öncelikli olarak aramaktadırlar (Demirtaş, 2014: 475). Seçmenlerin sadece siyasete olan güven düzeylerinin değil; aynı zamanda kurumlara (ordu, meclis, yargı), siyasi partilere, yerel meclislere, sosyal örgütlere ve medyaya yönelik güven düzeylerinin de belirlenmesi, siyasal kampanyaların başarılı olmasına katkı sağlayacaktır. Siyasal kampanyaların başarılı bir şekilde planlanabilmesi için seçmenlerin üzerine önem verdikleri konuları belirlemek amacıyla çok dikkatli bir “dinleme sürecine” girilmelidir. Bu süreç sonucunda aday ile seçmenleri ortak bir güven noktasına ulaştıracak konular belirlenmeli ve aday bu konulara yönelik güven kazandıracak açıklamaları gerçekleştirmelidir. Unutulmamalıdır ki, bir siyasi aday güvenilir olmak için toplumun önemli gördüğü her konuda açıklama yapmak zorunda değildir fakat seçilmesi durumunda hizmet edeceği potansiyel bireylerin ilgi duyduğu alanlarda yeterli düzeyde söz ve vaatlerini ortaya koymalıdır (Schiffman vd, 2010: 378). Siyasal güven olgusu özellikle çok kültürlü toplumlarda siyasetin üzerinde önemle durması gereken bir ilgi alanını meydana getirmektedir. Siyasi iktidarların etnik ve ırk ayrımcılığında bulunması, siyasal güveni etnik gruplar arasında oldukça azaltmaktadır (Aberbach ve Walker, 1970; Fennema ve Tille, 1999). Böyle bir sorun yaşamamak için, etnik çeşitliliğin mevcut olduğu toplumlarda siyaset kurumu, demokrasinin tabana yayılımını sağlamaya yönelik pozitif siyasal güven algısı yaratmalıdır. Hollanda’da bulunan 4 etnik kimliğe (Türkler, Faslılar, Surinamlılar ve Antilliler) yönelik gerçekleştirilen siyasal güven araştırmasının sonucunda (Fennema ve Tillie, 1999: 709-711) Türklerin diğer etnik gruplarla karşılaştırıldığında daha yüksek düzeyde siyasal güven algısına sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Yazarlara göre bu durumun ortaya çıkmasında; Türk seçmenlerin yerel politikaya ve seçimlere yüksek katılım göstermesi etkili olmaktadır.

Siyasal güvene yönelik önemli bir diğer nokta da seçmenler nezdinde yerel yöneticiler ile merkezi yöneticilere yönelik güven düzeylerinin farklılaşmasıdır. Seçmenler, demokratik seçimler ile merkezi hükümetleri belirledikleri gibi, yerel düzeyde de belediye başkanı / meclis üyeleri gibi yerel karar organlarını da belirlemektedir. Yerel yönetimlerden beklentiler ile

merkezi yönetimden beklentiler her ne kadar birbirinden farklı olsa da içlerinden bir tanesine yönelik hissedilen memnuniyetsizlik, seçmenlerin siyasete olan güven düzeyini zedelemektedir. Ayrıca, unutmamak gerekir ki, bireyler herhangi bir kuruma yönelik yüksek düzeyde güven sahibi olabilirken; aynı kurumun yöneticisine karşı ise yüksek güvensizlik hissine sahip olabilmektedir. Bu nedenle, siyasal iktidarın siyasal güven düzeyini arttırması ancak bütünleşik bir güven inşası ile mümkün olabilecektir. Seçmenler ile uzun dönemli değer yönlü ilişki kurmak isteyen siyasi partiler için Sherman vd. (2012) "ilişkisel pazarlama" çabalarının kullanılmasının gerekli olduğunu vurgulamaktadır. "Siyasal ilişki pazarlaması" olarak ifade edilebilecek bu kavram, Henneberg ve O'Shaughnessy (2009: 12)'ye göre politikaların yayılmasını ve güven iletişiminin yaratılmasını sağlamaktadır. Örneğin Türkiye'de Milliyetçi Hareket Partisi "4446647" numaralı çağrı merkezini kurarak, seçmenlere doğrudan ulaşabilecekleri bir iletişim kanalı oluşturmasının ya da Adalet ve Kalkınma Partisi'nin her hafta vatandaşlara yönelik gerçekleştirdiği toplantıların temel amacı, ilişki derecesini yükselterek güven kazanmaktır.

Bir demokratik siyasi sistem toplumun çoğunluğunun desteği olmadan uzun süreli olarak yaşamaya devam edemez. Demokrasi, vatandaşların hükümetlerine duyduğu güvene bağlı olarak yaşamına devam eder. Bu güven düzeyi zarar gördüğü ya da azaldığı zaman, hükümetin yönetiminde bulunan tüm siyasi sistemin tehdit altına gireceği düşünülmektedir (Miller, 1974: 1001). Bu nedenle, demokrasinin ve siyasi sistemin işlerliğinin sürmesi için siyasi partiler ve adayların, seçmenler ile uzun dönemli ve güven temelli bir ilişki geliştirmeleri önerilmektedir.

Yöntem

Bu çalışmanın temel amacı; seçmenlerin siyasal güven düzeyleri ile memnuniyet seviyelerinin belirlenmesi ve siyasal pazarlama anlayışı kapsamında değerlendirilmesidir. Çalışmada bahsedilen siyasal güven olgusu; seçmenlerin siyasete ve siyaset dışı olarak tanımlanabilecek (yargı ve medya) kurumlara yönelik güven terimlerinden oluşmaktadır. Seçmenlerin algıladığı siyasal güven ile memnuniyet düzeylerinin belirlenmesi araştırmanın belirli bir olgunun güncel konumunu "tanımlayıcı" özellikte yapılandırılmasını sağlamaktadır.

Araştırmanın anakütlesini Kırklareli İli'nde seçmen olan bireyler oluşturmaktadır. Ancak tüm seçmenlere ulaşmanın yüksek maliyeti ve zaman kısıtlaması nedeniyle araştırma bir örneklem kapsamında planlanmıştır. Araştırma amacına uygun olarak örneklem Kırklareli İli'nde 31 Mart 2019 tarihindeki Mahalli İdareler Genel Seçimi'nde oy kullanma hakkına sahip bireylerden oluşturulmuştur. Örneklem büyüklüğünün belirlenmesi sürecinde, 2019 yılında gerçekleştirilen Mahalli İdareler Genel Seçimi'nde kayıtlı olan seçmen sayıları (http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2019MahalliIdareler/II_Ilce_Secmen_Sandik_Say

ilari.pdf Erişim Tarihi: 14/02/2021) göz önünde bulundurulmuştur. Kırklareli İli için 2019 yılı seçmen sayısı 72.489 olarak elde edilmiştir. Örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde “ $n = Nt^2p.q / d^2 (N-1) + t^2p.q$ ” (Aytuğ ve Özgüven, 2011: 53) formülü uygulanmıştır. Örneklem büyüklüğü tespitinde güven düzeyi % 95 ($t = 1,96$) ve belirli bir olayın gerçekleşme yüzdesi (p) 84,37 olarak kabul edilmiştir. Formül sonucu elde edilen değer 202 olarak bulunmuş olsa da, örneklem hacminin daha yüksek sayılara ulaşması hedeflenmiş ve 340 seçmen ile uygulama gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın alan çalışması 10/08/2021 - 22/08/2021 tarihleri arasında Kırklareli Merkez İlçesi’nde kolayda örneklem yolu ile ulaşılan seçmenler ile gerçekleştirilmiştir. Her katılımcının gönüllük ilkesi ile soruları cevaplaması sağlanmış ve katılımcıların güven duymaları için özel hayata ilişkin herhangi bir ifade veri toplama aracına eklenmemiştir. Araştırmada belirtilen amaca yönelik bulguların değerlendirilmesinde hipotezlerden yararlanılmıştır. Araştırmanın hipotezleri ise şu şekildedir:

H₁: Seçmenlerin algıladığı siyasal güven düzeyi demografik nitelikler açısından anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

H₂: Seçmenlerin kurumlara yönelik algıladıkları güven düzeyi demografik nitelikler açısından anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

H₃: Seçmenlerin algıladıkları siyasal memnuniyet düzeyi demografik nitelikler açısından anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

Araştırmanın verileri, araştırma amacına uygun olarak hazırlanan bir anket formu aracılığı ile toplanmıştır. Anket formunun hazırlanmasında; siyasal güven ve kurumlara yönelik güvene ilişkin ifadeler Anderson ve Lotempio (2002), Aberbach ve Walker (1970), Shi (2001), Li (2004), Akgün (2001, 2007) eserlerinden yararlanılarak elde edilmiştir. Siyasal memnuniyete yönelik ifadeler ise “genel ve yerel seçimdeki tercihlerden duyulan memnuniyet” kapsamında değerlendirilmiştir. Araştırmada kullanılan anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde; seçmenlerin genel yaşam koşulları ve siyaset kurumuna karşı algıladıkları memnuniyet seviyeleri, siyaset kurumuna yönelik güven düzeyleri ve genel siyasal koşullara yönelik algılarını belirlemeye ilişkin on yedi ifade bulunmaktadır. İkinci bölümde, demografik niteliklerine ilişkin ifadeler ile birlikte toplam 23 ifade ankette yer almaktadır. Araştırma verileri SPSS 20.0 paket programı aracılığı ile değerlendirilmiş olup, hata tespit edilen anketlerin çıkarılması sonucu 296 seçmene ait veriler ile istatistiki analizler gerçekleştirilerek bulgular yorumlanmıştır. Anketin birinci bölümündeki ifadeler 1-Kesinlikle Katılmıyorum...5-Kesinlikle Katılıyorum aralığında, “Likert tipi” ölçek kullanılarak hazırlanmıştır.

Araştırma etik kurallara uygun olarak hazırlanmıştır. Bu hususta araştırmanın etik kurul onayı 10/09/2021 tarihinde Kırklareli Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etiği Kurulu’nun E-355235-302.99-21237 sayılı kararı ile elde edilmiştir.

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde 296 seçmen ile gerçekleştirilen alan araştırması sonucu elde edilen verilere ilişkin bulgular sunulmaktadır. Çalışmada değerlendirilen ilk bulgu seçmenlerin demografik özelliklerine ilişkindir. İlgili değişkenlere ilişkin veriler Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Seçmenlerin Demografik Özellikleri

Değişken	Özellikler	N	%
Cinsiyet	Kadın	129	44,5
	Erkek	161	55,5
Medeni Hal	Evli	172	59,3
	Bekar	118	40,7
Yaş	18-27	92	32,3
	28-37	69	24,2
	38-47	51	17,9
	48-57	52	18,2
	58-67	12	4,2
	68 ve üstü	9	3,2
Gelir	Gelirim Yok	81	27,8
	Asgari Ücret ve altı	58	19,9
	2821₺ - 4000₺	60	20,6
	4001₺ - 5000₺	43	14,8
	5001₺ - 6000 ₺	19	6,5
Eğitim	6001₺ ve üstü	30	10,3
	İlköğretim	64	22,7
	Lise	99	35,1
	Ön Lisans	38	13,5
	Lisans	59	20,9
Meslek	Lisansüstü	22	7,8
	Kamu Çalışanı	37	12,8
	Özel Sektör Çalışanı	82	28,3
	Serbest Meslek	36	12,4
	Emekli	45	15,5
	Ev Hanımı	23	7,9
	Öğrenci	57	19,7
	İşsiz	10	3,4

Tablo 1 incelendiğinde; çalışmaya katılan seçmenlerin %44,5'i kadın, %55,5'i ise erkektir. Katılımcıların %59,3'ü evli, %40,7'si ise bekdir. Eğitim düzeyi açısından tablo değerlendirildiğinde, katılımcıların %22,5'i ilköğretim, %35,1'i lise, %13,5'i ön lisans, %20,9'u lisans ve %7,8'i de lisansüstü eğitim düzeyine sahiptir. Çalışmaya katılan seçmenleri incelendiğinde ise %74,4'ünün 47 yaş ve altında yer aldığı, %25,6'sının ise 48 ve üzeri yaşta olduğu görülmektedir. Gelir açısından konu ele alındığında; katılımcıların önemli büyüklükteki bir kısmının (%27,8) gelir sahibi olmadığı, %19,9'unun asgari ücret seviyesinde gelir elde ettiği, %20,6'sının 2820₺ - 4000₺, %14,8'inin 4001₺- 5000₺, %6,5'inin 5001₺-6000₺ ve %10,3'ünün ise 6001₺ ve üstü gelire sahip olduğu görülmektedir. Demografik nitelikler açısından incelenen son özellikle ise meslek ile ilgilidir. Çalışmaya katılan seçmenlerin %12,8'i kamu çalışanı, %28,3'ü özel sektör çalışanı, %12,4'ü serbest meslek sahibi, %15,5'i emekli, %7,9'u ev hanımı, %19,7'si öğrenci ve %3,4'ü ise işsiz olarak meslekleri değerlendirilmektedir.

Çalışmanın amacı açıklanırken de belirtildiği üzere, araştırma seçmenlerin algıladığı siyasal güven ve siyasal memnuniyet düzeylerinin belirlenmesine ilişkindir. Dolayısı ile ilgili olgunun tanımlanmasına yönelik seçmenlerin görüşlerinin değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Seçmenlerin siyasal güven ve memnuniyet düzeyleri ile genel siyasal ve kişisel yaşamlarına ilişkin elde edilen bulgular aşağıda Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2: Siyasal Güven, Kurumlara Güven ve Siyasal Memnuniyet

Seçmenlere Yöneltilen İfadeler	Ort	S.S.
Siyasetçiler tarafından önemsendiğimi düşünüyorum.	1,80	1,11
Siyasetçiler sözlerini çabuk unutmaktadır.	3,96	1,37
Siyasetçilere güvenmiyorum.	3,78	1,35
Siyasetçilerin seçmenlere karşı şeffaf olduğunu düşünüyorum.	2,14	1,33
Bir seçmen olarak sadece seçim dönemleri hatırlanmaktan bıktım.	4,09	1,24
Genel olarak ülkemizdeki siyasal atmosferden memnunum.	1,94	1,26
Muhalefet partileri seçmenlerin fikirlerine önem vermektedir.	2,38	1,25
İktidar partisi seçmenlerin fikirlerine önem vermektedir.	2,03	1,27
Son genel seçimde oy verdiğim siyasi partiden memnunum.	3,24	1,42
Son yerel seçimde seçtiğim belediye başkanından memnunum.	3,13	1,41
Önümüzdeki yerel seçimlerde oy kullanmayı düşünmüyorum.	1,99	1,62
Türkiye'de medya bağımsızdır.	1,78	1,24
Türkiye'deki adalet sistemine güveniyorum.	1,77	1,14

Türkiye’de kadınlar ve erkekler eşit fırsatlara sahiptir.	2,30	1,35
Hayatımdan memnunum.	2,70	1,23
Hayatın giderek pahalılaşmakta olduğunu düşünüyorum.	4,53	1,06
Ekonomik anlamda geçen seneye göre kendimi daha iyi hissediyorum	1,76	1,16

Tablo 2 kapsamında elde edilen tanımlayıcı istatistik değerler göz önüne alındığında, seçmenlerin siyasetçiler tarafından önemsenmediklerini ($\bar{x}=1,80$), siyasetçilerin kendilerine karşı şeffaf davranmadığını ($\bar{x}=2,14$), sadece seçim dönemlerinde hatırlanmaktan dolayı memnun olmadıklarını ($\bar{x}=4,09$) dolayısı ile de siyasetçilere güven düzeylerinin oldukça düşük ($\bar{x}=3,78$) gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca seçmenler, hem iktidar hem de muhalafet partilerinin kendi görüşlerine değer vermediklerini ($\bar{x}=2,38$; 2,03) hissetmekte, böylelikle de ülkedeki genel siyasal atmosferden memnuniyet seviyeleri ($\bar{x}=1,94$) düşük düzeydedir. Seçmenlerin bir sonraki seçim için oy kullanma yönünde eğilim gösterdikleri ($\bar{x}=1,99$) ve bir önceki seçimlerde tercih edilen aday ya da siyasi partiden memnuniyet düzeylerinin ($\bar{x}=3,24$; 3,13) göreceli olarak olumlu konumda olduğu değerlendirilmektedir. Seçmenlerin ülkenin kurumsal yapısına ilişkin güven değerlendirmeleri için konu açıklanırsa, kadın-erkek fırsat eşitliği ($\bar{x}=2,30$), medyanın bağımsızlığı ($\bar{x}=1,78$) ve adalet sisteminin işlerliğine ($\bar{x}=1,77$) yönelik düşük düzey bir katılım söz konusudur. Seçmenlerin ekonomik görüşleri açısından genel memnuniyetleri incelendiğinde; kendilerini bir önceki seneye göre karşılaştırdıklarında ekonomik anlamda daha kötü hissettikleri ($\bar{x}=1,76$), hayatın giderek pahalılaşmakta olduğu düşüncesinin hakim olduğu ($\bar{x}=4,53$) ve böylelikle de hayatlarından duydukları memnuniyet seviyelerinin ($\bar{x}=2,70$) de göreceli olarak düşük düzeyde gerçekleştiği görülmektedir.

Araştırmanın ilk bölümünde kullanılan 17 ifadenin yapı geçerliliğinin tespit edilmesi amacıyla faktör analizi uygulaması gerçekleştirilmiştir. İlgili analizde boyutların tespitinde “temel bileşenler yöntemi” kullanılmış olup, “Varimax” rotasyonundan yararlanılmıştır. Faktör analizi sürecine yönelik uygunluk için Kaiser-Meyer-Olkin testi (KMO) değeri göz önüne alınmış olup bu değer 0,5’in üzerinde olması ve Barlett Küresellik test değerinin $p<0,05$ koşulu değerlendirilmiştir (Sipahi vd., 2006: 79). Analiz sürecinde güvenilirlik değerleri hesaplaması için alfa katsayıları değerlendirilmiş ve Özdamar (2004: 633) tarafından oluşturulan aralıklar çerçevesinde yorumlanmıştır. Seçmenlerin siyasal güven, kurumlara yönelik güven ve siyasal memnuniyet düzeylerine ilişkin düşüncelerini tanımlayan 17 ifadeye yönelik gerçekleştirilen faktör analizi bulguları Tablo 3’te gösterilmektedir.

Tablo 3: Siyasal Güven, Kurumlara Güven ve Siyasal Memnuniyet Düzeylerine İlişkin Faktör Analizi

Faktör Analizinde Yer Alan İfadeler	Siyasal Güven	Kurumlara Güven	Siyasal Memnuniyet
Siyasetçiler sözlerini çabuk unutmaktadır	,832		
Siyasetçilere güvenmiyorum	,778		
Bir seçmen olarak sadece seçim dönemleri hatırlanmaktan bıktım	,677		
Türkiye’de medya bağımsızdır		,859	
Türkiye’deki adalet sistemine güveniyorum		,857	
Son genel seçimde oy verdiğim siyasi partiden memnunum			,881
Son yerel seçimde seçtiğim belediye başkanından memnunum			,757
Açıklanan Varyans (%)	25,906	23,535	16,017
Kümülatif Açıklanan Varyans (%)	25,906	49,441	65,458
Güvenilirlik	,846	,772	,724
Faktör Öz Değerleri	2,184	1,321	1,077
KMO = 0,736; Barlett = 282,099; df = 21; p = 0,000			

Tablo 3 incelendiğinde; 17 ifadede ölçümlenen seçmenlerin siyasal güven ve memnuniyet değerlendirmelerine yönelik gerçekleştirilen faktör analizi uygulaması sonucunda KMO değerinin ,736 ve Barlett Küresellik Testinin anlamlılık seviyesinin 0,05’in altında olduğu görülmekte ve böylelikle verilerin bu analize uygun olduğu anlaşılmaktadır. Analiz kapsamında 10 ifade birden fazla faktör grubunda bulunması ve güvenilirlik düzeylerini düşürmesi nedeniyle analiz dışı bırakılmıştır. Analiz sonucunda yedi ifadeden oluşan yapı üç boyuta indirgenmiş olup; üç boyut toplam varyanstaki değişimin %65,45’ini açıklama yeteneğine sahip olmaktadır. Boyutlar ise sırasıyla “Siyasal Güven”, “Kurumlara Güven” ve “Siyasal Memnuniyet” olarak tanımlanmıştır. Her üç boyuta ilişkin gerçekleştirilen güvenilirlik analizi sonucunda ise “siyasal güven” boyutunun $\alpha=,846$, “kurumlara güven” boyutunun $\alpha=,772$ ve “siyasal memnuniyet” boyutunun ise $\alpha=,724$ değeri ile güvenilirliğinin oldukça yüksek olduğu tespit edilmektedir. Elde edilen boyutlara ilişkin tanımlayıcı istatistik değerleri ise Tablo 4’te gösterilmektedir.

Tablo 4: Siyasal Güven, Kurumlara Güven ve Memnuniyet Boyutları Tanımlayıcı İstatistik Değerleri

Faktör Boyutları	Ort	S.S.
Siyasal Güven	2,05	1,01
Kurumlara Güven	1,78	1,05
Siyasal Memnuniyet	3,19	1,07

Tablo 4 içerisinde belirtildiği üzere seçmenlerin siyasal güven algıları ($\bar{x}=2,05$) ve kurumlara yönelik güven düzeyleri ($\bar{x}=1,78$) oldukça düşüktür. Seçmenlerin siyasal memnuniyet seviyeleri ise ($\bar{x}=3,19$) göreceli olarak yüksek ve bir önceki seçimdeki oy tercihlerinden memnun olma yönünde bir algıya sahip oldukları görülmektedir.

Araştırma hipotezlerinin test edilmesi amacıyla bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi (Anova) testlerinden yararlanılmıştır. Seçmenlerin demografik niteliklerinin bağımsız değişken olarak kabul edildiği analiz sonuçları aşağıda Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5: Siyasal Güven, Memnuniyet ve Kurumlara Güven Boyutlarına Yönelik Bağımsız Örneklem T ve Tek Yönlü Varyans Testi Sonuçları

Faktör Boyutları	Cinsiyet	\bar{x}	t	p	
Siyasal Memnuniyet	Kadın	3,36	2,326	0,021	
	Erkek	3,07			
Medeni Hal					
Kurumlara Güven	Evli	1,88	2,030	0,043	
	Bekar	1,64			
Gelir		\bar{x}	F	p	
Siyasal Memnuniyet	Geliri Yok $\bar{x} = 3,49$	6001₺ ve üstü	2,83	3,587	0,042
Eğitim Düzeyi		\bar{x}	F	p	
Kurumlara Güven	İlköğretim $\bar{x} = 2,07$	Lisans	1,50	3,502	0,017
		Lisansüstü	1,34		0,033

Tablo 5 incelendiğinde; seçmenlerin demografik özelliklerinin siyasal memnuniyet ve kurumlara güven boyutlarına yönelik algılamalarında anlamlı farklılıklar yarattığı görülmektedir. İlgili farklılıkların ilki cinsiyet değişkeni açısından siyasal memnuniyete ilişkindir. Cinsiyetin bağımsız değişken olarak kullanıldığı bağımsız örneklem t testi sonucuna göre, kadın seçmenler ile erkek seçmenlerin siyasal memnuniyet düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır. İlgili farklılığın nedeni incelendiğinde; kadın seçmenlerin erkek seçmenlere göre daha yüksek bir siyasal memnuniyet düzeyine sahip oldukları görülmektedir. Siyasal memnuniyet boyutuna ilişkin elde edilen ikinci anlamlı farklılık gelir değişkeni kapsamında ortaya çıkmaktadır. Seçmenlerin gelir düzeyleri ile algıladıkları siyasal memnuniyet düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık söz konusudur. İlgili farklılığın belirlenmesi amacıyla tek yönlü varyans analizi (Anova) ve gruplar arası anlamlı ilişkilerin tespiti için ise Post Hoc testleri içinden Tukey HSD testinden yararlanılmıştır. Elde edilen anlamlı farklılığın geliri olmayan

seçmenler ile aylık 6001₺ ve üstü gelir elde eden seçmenler arasında ortaya çıktığı tespit edilmiş ve bu anlamlı ilişkinin nedenin ise geliri olmayan seçmenlerin aylık 6001₺ ve daha fazla gelir sahibi seçmenlere göre daha yüksek siyasal memnuniyet hissetmelerinden kaynaklandığı belirlenmiştir. Demografik nitelikler itibarıyla elde edilen üçüncü anlamlı farklılık kurumlara güven boyutu kapsamında medeni hal değişkeni açısından ortaya çıkmaktadır. Seçmenlerin medeni halleri kurumlara duyulan güven düzeyi açısından anlamlı bir farklılık yaratmaktadır. İlgili farklılığın belirlenmesi için gerçekleştirilen bağımsız örneklem t testi sonucuna göre; bekar seçmenler, evli seçmenlere göre kurumlara daha düşük düzeyde güvenmektedir. Kurumlara güven boyutu kapsamında elde edilen diğer bir anlamlı farklılık seçmenlerin eğitim düzeyleri itibarıyla elde edilmiştir. Kurumlara yönelik güven algısı seçmenlerin eğitim düzeyleri açısından anlamlı farklılık yaratmaktadır. Benzer şekilde farklılığın tespiti amacıyla tek yönlü varyans analizi ve gruplar arası anlamlı ilişkilerin tespiti için ise Tukey HSD testinden yararlanılmıştır. Gerçekleştirilen test sonuçlarına göre lisansüstü ve lisans eğitim düzeyindeki seçmenlerin kurumlara yönelik güven algılarının ilköğretim mezunu seçmenlere göre oldukça düşük tespit edilmesi ile anlamlı farklılık ortaya çıkmaktadır. Siyasal güven boyutuna ilişkin gerçekleştirilen analizlerde ise herhangi bir anlamlı farklılık tespit edilememiştir. Bu durum oldukça düşündürücü olmakla birlikte, çalışmaya katılan seçmenlerin demografik niteliklerinden bağımsız şekilde siyasete yönelik algılamalarının ortak bir noktada buluşması ve oldukça düşük bir seviyede gerçekleşmesi durumu söz konusu olmaktadır.

Bu sonuçlar göz önüne alındığında, “H₁: Seçmenlerin algıladığı siyasal güven düzeyleri demografik nitelikler açısından anlamlı olarak farklılaşmaktadır” hipotezi reddedilmiş olup, “H₂: Seçmenlerin kurumlara yönelik algıladıkları güven düzeyi demografik nitelikler açısından anlamlı olarak farklılaşmaktadır” ve “H₃: Seçmenlerin siyasal memnuniyet düzeyleri demografik nitelikler açısından anlamlı olarak farklılaşmaktadır” hipotezleri ise cinsiyet, medeni hal, eğitim ve gelir değişkenleri kapsamında elde edilen anlamlı ilişkiler nedeni ile kabul edilmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Siyasi partilerin rekabet ettikleri siyasal pazarda iktidar olabilmeleri amacıyla üstlenecekleri çabaları açıklayan siyasal pazarlama, siyasal pazarda seçmenlerin tercihlerini şekillendiren önemli bir unsurdur. Bir siyasi partinin siyasal pazardaki başarısı, seçimlerde elde edeceği seçmen desteği ile orantılı olmakta ve ilgili seçmen desteğinin sağlanmasında anahtar rol ise “güven” kavramı ile ortaya çıkmaktadır. Seçmenlerin hissettiği siyasal güven düzeyi, siyasi partilerin söz ve vaatlerinin kabul görmesini de etkilediğinden, seçimlerde başarı elde etmek bir anlamda siyasal güvenin sağlanmasına bağlı olmaktadır.

31 Mart 2019 tarihinde gerçekleştirilen Mahalli İdareler Genel Seçimi sonrası dönemde Kırklareli İli'nde 23 ifadeden oluşan bir anket aracılığı ile 296 seçmene ait verilerin değerlendirildiği bu çalışma, seçmenlerin siyasal güven ve memnuniyet düzeylerini tespit etmek ve demografik nitelikler itibarıyla herhangi bir anlamlı farklılık olup olmadığını belirleme amacı taşımaktadır. Elde edilen veriler ışığında seçmenlerin siyasete ve siyasetçilere yönelik oldukça düşük ve olumsuz algılamalara sahip olduğu tespit edilmiştir. Seçmenler, siyasetçilerin kendilerini önemsemediğini ve seçim öncesi açıklanan söz ve vaatlerin siyasetçiler tarafından çabuk unutulduğunu düşünmekte ve dolayısı ile siyasetçilere yönelik güven düzeyleri de oldukça düşük bir seviyede ortaya çıkmaktadır. Ek olarak seçmenler, siyasetçilerin kendilerine karşı şeffaf davranmadığını, kendilerini sadece seçim dönemleri sürecinde hatırlamalarını da uygun görmediklerini belirtmektedir. Medya ve adalet sistemine yönelik algıları içeren kurumlara yönelik güven düzeyleri de siyasetçilere yönelik güven düzeylerine benzer şekilde oldukça düşük olarak bulunmuştur. Seçmenlerin siyasal güven ve kurumlara yönelik güven düzeylerinin oldukça düşük olarak gerçekleşmesine rağmen bir önceki seçimdeki oy tercihlerine ilişkin memnuniyet seviyeleri göreceli olarak yüksek seviyededir. Elde edilen bulgu Akgün (2007), Li (2004) tarafından gerçekleştirilen çalışma sonucu ile benzerdir. Aynı zamanda Anderson ve Lotempio (2002) eserinde seçim kaybetmiş adayın seçmenlerinin kazanan adayın seçmenlerine göre daha düşük güven düzeyine sahip olduğunu belirterek, siyasal güven olgusunun seçim sonuçları üzerinde önemli etkilerinin olduğunu da açıklamaktadır. Dolayısı ile seçmenler seçim öncesi dönemlerde belirli bir "umut" doğrultusunda oy vermekte ancak seçim sonrası dönemde umuda ilişkin fiziksel sonuçlar elde edemediğinde siyasal güvensizlik dolayısı ile de memnuniyetsizlik hissetmektedir. Bu nedenle seçmenlerin tercihlerinin belirli bir siyasi parti ya da aday lehine yönelmesinin önündeki en önemli faktörlerden birisi siyasal güvendir. Seçmenlerin güvendiği, inandığı ve söz ve vaatlerini yerine getireceğine dair şüphesinin olmadığı bir siyasal ürünün tercih edilmesinin önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Siyasete yönelik güven düzeyi kadar kurumlara yönelik güven düzeyinin de seçmen memnuniyeti üzerinde etkili olduğu dolayısı ile ilgili kurumlara yönelik güven ve memnuniyet seviyelerinde de pozitif yönlü etki edeceği değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak; gerçekleştirilen alan araştırması ile siyasal hayatın yönünü oyları ile belirleyen seçmenlerin siyasete, siyasetçilere, siyasi partilere ve kurumlara yönelik güven düzeylerinin oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle seçim dönemleri öncesi ve sonrasını kapsamak üzere, siyasi partilerin ve adayların seçmenlere yönelik güven temelli bir "siyasal ilişkisel pazarlama yaklaşımı" uygulamaları, seçim öncesi dönemde güven zedeleyecek, ulaşılamayacak algısı yaratacak söz ve vaatlerden kaçınmaları gerekmektedir. Siyasal güvenin sağlanması için seçmenlere sürekli olarak faaliyetler ile ilgili bilgi verilmeli, açık şeffaf bir

yönetim modeli tesis edilerek, seçmen katılımının sağlandığı görüşmeler ile seçmenlerde güven hissi yaratılmalıdır.

Bu çalışma siyasal güven ve memnuniyet olgusunu siyasal pazarlama kapsamında değerlendirerek çeşitli bulgular ışığında öneriler sunmaktadır. Konunun farklı değişkenler ve alan araştırmaları ile desteklenmesi ile hem çalışma alanının güncelliğinin korunmasına hem de alana ilişkin bilgi düzeyinde derinlik yaratılmasına olanak sağlanacağı düşünülmektedir.

Makalenin Araştırma ve Etik Beyanı Bilgileri

Yazar Çıkar Çatışması Beyanı	Araştırmaya konu olan durum ve olgular ile yazar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Yazar Katkı Oranı Beyanı	“Seçim Sonrası Dönemde Seçmenlerin Siyasal Memnuniyet ve Güven Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma” isimli makalenin tüm bölümleri tarafımda yazılmıştır.
Etik Kurul Onay Belgesi	Araştırmancın etik kurul onayı 10/09/2021 tarihinde Kırklareli Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etiği Kurulu'nun E-355235-302.99-21237 sayılı kararı ile elde edilmiştir.

Kaynakça

- Aberbach, J. D., & Walker, L. J. (1970). Political Trust and Racial Ideology. *The American Political Science Review*, 64(4), 1199-1219.
- Akgün, B. (2001). Türkiye’de Siyasal Güven: Nedenleri ve Sonuçları. *Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi*, 56(4), 1-23.
- Akgün, B. (2007). *Türkiye’de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven (2. b.)*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Aldemir, C., & Bayraktaroğlu, G. (2004). Determining Effect of Personality Traits on Voter Behaviour Using Five Factor Personality Inventory. *Journal of Faculty of Business*, 5(2), 129-147.
- Alvarez, M. R., & Bedolla, L. G. (2003). The Foundations of Latino Voter Partisanship: Evidence from the 2000 Election. *The Journal of Politics*, 65(1), 31-49.
- Anderson, C. J., & Lotempio, A. J. (2002). Winning, Losing and Political Trust in America. *B. J. Pol. S.*, 32(1), 335-351.
- Arnould, E., Linda P., & Zinkhan G. (2004). *Consumer (2. b.)*. Mc Graw Hill.
- Aytuğ, S., & Özgüven, N. (2011). *Pazarlama Yönetimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Bayraktaroğlu, G. (2002). Politik Yaşamda Pazarlama Yaklaşımları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 7(2), 159-168.
- Bone, A. H., & Ronney, A. (1971). *Politics and Voters (3. b.)*. McGraw Hill.
- Campbell, A., Converse, P. E., Miller, W. E., & Stokes, D. E. (1964). *The American Voter*. John Wiley & Sons.
- Bingöl, Y. (2009). Siyaset ve Güven İlişkisi: Bingöl İli Örneğinde 1950-2007 Genel Seçimleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 1-27.
- Caprara, G. V., Barbaranelli, C., & Zimbardo, P. G. (1990). Personality Profiles and Political Parties. *Political Psychology*, 20(1), 175-197.
- Cwalina, W., Falkowski, A., & Newman, B. (2008). *A Cross Cultural Theory of Voter Behaviour*. New York: The Howarth Press.
- Dermody, J., & Lloyd, S. H. (2004). Segmenting Youth Voting Behaviour Through Trusting-Distrusting Relationships: A Conceptual Approach. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, 9(3), 202-217.
- Demirtaş, M. C. (2014, Mayıs 8-10). Siyasi Partilerin Yerel Örgütlerinin Pazarlama Çabaları: Yerel Seçimlere Yönelik Bir Araştırma. 13. *Ulusal İşletmecilik Kongresi*, 471-482. Antalya.
- Demirtaş, M. C., & Orçun, Ç. (2015). Siyasal Pazarlama Uygulamalarının İlk Kez Oy Kullanacak Seçmenler Üzerindeki Etkilerine Yönelik Bir Araştırma. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17(28), 41-48.
- Denver, D. (1994). *Elections and Voting Behaviour in Britain*. Harvester Wheatsheaf.
- Dolan, P., Peasgood, T., & White, M. (2008). Do We Really Know What Makes Us Happy? A Review of the Economic Literature on the Factors Associated with Subjective Well-Being. *Journal of Economic Psychology*, 29(1), 94-122.
- Fennema, M., & Tillie, J. (1999). Political Participation and Political Trust in Amsterdam: Civic Communities and Ethnic Networks. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 25(4), 703-726.
- Henneberg, S. C. M., & O'Shaughnessy, N. J. (2009). Political Relationship Marketing: Some Macro / Micro Thoughts. *Journal of Marketing Management*, 25(1/2), 5-29.
- Hibbing, M. V., Ritchie, M., & Anderson, M. R. (2011). Personality and Political Discussion. *Political Behaviour*, 33, 601-624.
- Inglehart R., & Norris, P. (2000). The Developmental Theory of the Gender Gap: Women's and Men's Voting Behavior in Global Perspective. *International Political Science Review*, 21(4), 441-463.

- İslamoğlu, A. H. (2002). *Siyaset Pazarlaması Toplam Kalite Yaklaşımı (2. b.)*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Jeffress, L. W. (1999). The Impact of Ethnicity and Ethnic Media on Presidential Voting Patterns. *Journalism and Communication Monographs*, 1(3), 199-262.
- Kotler, P., & Sidney J. L. (1969). Broadening The Concept Of Marketing. *Journal of Marketing*, 33(1), 10-15.
- Lazarsfield, P. F., Berelson, B., & Gaudet, H. (1944). *The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign*. New York: Columbia University Press.
- Lees-Marshment, J. (2009). *Political Marketing Principles and Applications*. Routledge.
- Li, Lianjiang. (2004). Political Trust in Rural China. *MODERN CHINA*, 30(2), 228-258.
- Miller, A. H. (1974). Rejoinder to "Comment" by Jack Citrin: Political Discontent or Ritualism. *American Political Science Review*, 68(3), 989-1001.
- Mondak, J. J., & Karen D. Halperin. (2008). A framework for The Study of Personality and Political Behaviour. *British Journal of Political Science*, 38(2), 335-362.
- Mucuk, İ. (2014). *Pazarlama İlkeleri, (20.b.)*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Nakip, M. (2003). *Pazarlama Araştırmalarına Giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Newman, B. I. (1999). *Hanbook of Political Marketing*. Thousand Oaks, Sage.
- Niffenegger, P. B. (1989). Strategies For Success From Political Marketers. *The Journal of Consumer Marketing*, 6(1), 45-51.
- Nişancı, Ş., & Işık, C. (2012, Ekim 1-2). Etnisite Algısının Siyasal Tercihler Üzerine Etkisi: Kars İli Kağızman İlçesi Üzerine Bir Araştırma. 2. *Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu*.
- Özdamar, K. (2004). *Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi (5. b.)*. Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özkiroz, A., & Moral, S. (2011). Lider Özelliklerinin Seçmen Tercihlerine Etkisi: Diyarbakır ve Tokat Örneği. *Ekev Akademi Dergisi*, 15(49), 271-292.
- Rose, R., & McAllister, I. (1990). *The Loyalties of Voters: A Lifetime Learning Model*. Sage Publications.
- Schiffman, L. G., Konuk, L. L., & Wisenblit, J. (2010). *Consumer Behavior*. Prentice Hall.
- Sherman, E., Schiffman, L. G., & Thelen, S. T. (2012). Young Voter's Trust of Information and Media Sources: The 2008 U.S. Presidential Election. *Journal of Political Marketing*, 11(1), 246-264.
- Shi, T. (2001). Cultural Values and Political Trust A Comparison of the People's Republic of China and Taiwan. *Comparative Politics*, 33(4), 401-419.

- Sipahi. B., Yurtkoru. E. S., & Çinko. M. (2006). *Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Tan, A. (2002). *İlke ve Uygulamalarıyla Politik Pazarlama*. Papatya Yayınları.
- Tek, Ö. B. (2006). *Pazarlamada Değer Yaratmak*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Tek, Ö. B., & Özgül, E. (2013). *Modern Pazarlama İlkeleri Uygulamalı Yönetimsel Yaklaşım (4. b.)*. İzmir: Birleşik Matbaacılık.
- Uztuğ, F. (2004). *Siyasal İletişim Yönetimi (3.b.)*. İstanbul: Mediacat Kitapları.
- Vecchione, M., & Caprara, G. V. (2009). Personality Determinants of Political Participation: The Contribution of Traits and Self-Efficacy Beliefs. *Personality and Individual Differences*, 46, 487-492.
- Yorke, D. A., & Meehan, S. A. (1986). ACORN in the Political Market Place. *European Journal of Marketing*, 20(8), 63-76.

A Study on Determining Political Satisfaction and Trust Levels of Voters in the Post-Election Period

Extended Summary

Purpose and Significance

Ensuring that voter preferences are shaped in favor of a particular political party and candidate is the main purpose of each political party and candidate in the political market in which they compete. In the fierce competition that exists in the political market, success depends on the correct determination of the needs and wants of the voters. The power required to provide outputs for the areas needed by the society will emerge in line with the decision of the society, which is also composed of voters, through the elections. Therefore, it is a prerequisite for success that political parties and candidates explain their ideas, projects and goals to the public in the best way possible. Achieving this success depends on the effective execution of political marketing efforts. In this context, political marketing includes practices aimed at ensuring that voters make the most appropriate political choice and fully satisfying their political needs. The ultimate goal of political marketing is to satisfy the preferences of the voters through political product mixes that are suitable for the wishes and needs of the voters.

The relationship between politics and trust is one of the most discussed issues in politics. Distrust of politics and politicians stands out as one of the most common problems faced by contemporary democratic regimes. According to Mortimore (2003: 119), the level of trust of individuals in politicians is lower than that of professionals working in any institution or public and private sector employees. According to Anderson and Lotempio (2002: 348), there is a relationship between political trust and election results, and voters who vote for the winning candidates in the elections have a higher political trust than those who do not. Within the scope of political trust, the confidence levels of young voters are lower than those of older voters, and features such as insecurity and negative perspectives cause young voters to move away from policies for elections (Dermody and Lloyd, 2004: 203). Another reason for the emergence of political distrust is that the public finds the performance of political institutions as a whole inadequate. Another important reason stems from the citizens' belief that there are widespread injustices and injustices (bribery, nepotism, corruption, etc.) in the management process. The belief that the administration is under the influence of large

interest groups and that the influence of ordinary citizens is limited erodes the trust of individuals in the system (Akgun, 2007: 140). Another important point regarding political trust is the differentiation of trust levels towards local administrators and central administrators in the presence of voters. Voters not only determine governments with democratic elections, but also determine local decision-making bodies such as mayor / council members at local level. Although the expectations from the local administrations and the expectations from the government are different from each other, the dissatisfaction felt towards one of them damages the level of trust of the voters in politics. A democratic political system cannot survive for long without the support of the majority of the population. Democracy continues its life depending on the trust of the citizens in their government, when this level of trust is damaged or decreased, it is thought that the entire political system under the administration of the government will be threatened (Miller, 1974: 1001). For this reason, it is recommended that political parties and candidates develop a long-term and trust-based relationship with the voters in order to maintain the functioning of democracy and the political system.

This study aims to analyze the political trust and satisfaction levels perceived by voters towards political parties and candidates in the post-election period from a political marketing perspective. Within the scope of the study, the concepts of political trust and political marketing were defined and an area research was carried out in Kırklareli after the local elections held on March 31, 2019 in order to achieve the determined purpose.

Method

The main purpose of this study is to determine the political trust and satisfaction levels of the voters and to evaluate them within the scope of political marketing. The phenomenon of political trust mentioned in the study; consists of terms of voters' trust in politics and institutions that can be defined as non-political (judiciary and media). Determining the political trust and satisfaction levels perceived by the voters enables the research to be structured as "descriptive" for the current position of a particular phenomenon. Although the population of the research consists of individuals who are voters in Kırklareli, the research was planned within the scope of a sample. In accordance with the purpose of the research, the sample was formed from individuals who had the right to vote in the Local Administrations General Election on March 31, 2019 in Kırklareli Province. In determining the sample size, the formula " $n = Nt^2p.q / d^2 (N-1) + t^2p.q$ " was applied because the size of the target population was known (Aytug & Ozguven, 2011, 53). In the related formula, the confidence level was accepted as 95% ($t = 1.96$) and the voter's participation rate in the elections was accepted as 84.37%, which is the country-wide election participation rate.

Although the value obtained as a result of the formula was found to be 202, it was aimed that the sample size would reach higher numbers and the application was realized with 340 voters. The field study of the research was carried out between 10/08/2021 and 22/08/2021 in Kırklareli Central District with the voters easily reached by sampling. In the evaluation of the findings for the stated purpose of the research, hypotheses were used. The hypotheses of the research are as follows:

H1: The level of political trust perceived by the voters differs significantly in terms of demographic characteristics.

H2: The level of trust perceived by the voters towards institutions differs significantly in terms of demographic characteristics.

H3: The level of political satisfaction perceived by the voters differs significantly in terms of demographic characteristics.

The data of the research were collected through a questionnaire prepared in accordance with the purpose of the research. The questionnaire form is planned in two parts and there are 23 statements in total. In the preparation of the questionnaire form; statements about political trust and trust in institutions were obtained by using the works of Anderson and Lotempio (2002), Aberbach and Walker (1970), Shi (2001), Li (2004), Akgun (2001, 2007). Expressions of political satisfaction were evaluated within the scope of "satisfaction with the preferences in the general and local elections". The data obtained within the scope of the research were transferred to the SPSS 20.0 package program, forty-four erroneous questionnaires were excluded, and the findings were interpreted by performing statistical analyzes with the data of 296 voters. The statements in the first part of the questionnaire were prepared using a "Likert-type" scale in the range of 1-Strongly Disagree...5-Strongly Agree.

Findings

In the light of the findings obtained during the research process voters think that they are not cared about by the politicians ($\bar{x}=1.80$), the politicians are not transparent towards them ($\bar{x}=2.14$), they are not happy to be remembered only during the election periods ($\bar{x}=4.09$), therefore, their trust level in politicians is quite low ($\bar{x}=3.78$). In addition, voters feel that both the ruling and opposition parties underestimate their opinions ($\bar{x}=2.38$; 2.03), thus, their satisfaction level with the general political atmosphere in the country ($\bar{x}=1.94$) is low. It is evaluated that the voters tend to vote for the next election ($\bar{x}=1.99$) and the level of satisfaction with the candidate or political party preferred in the previous elections ($\bar{x}=3.24$; 3.13) is in a relatively positive position. If the subject is explained for the voters' confidence

assessments regarding the institutional structure of the country, There is a low level of participation in gender equality of opportunity ($\bar{x}=2.30$), independence of the media ($\bar{x}=1.78$) and the functioning of the justice system ($\bar{x}=1.77$). When the general satisfaction of the voters in terms of their economic views is examined; when they compare themselves to the previous year, they feel worse economically ($\bar{x}=1.76$), It is seen that the thought that life is getting more expensive ($\bar{x}=4.53$) and thus the level of satisfaction with their life ($\bar{x}=2.70$) is relatively low. Voters' perceptions of political trust ($\bar{x}=2.05$) and trust levels towards institutions ($\bar{x}=1.78$) are quite low. The political satisfaction levels of the voters ($\bar{x}=3.19$) are relatively high and it is seen that they have a perception of being satisfied with their vote preferences in the previous election.

It is seen that the demographic characteristics of the voters create significant differences in their perceptions of the dimensions of political satisfaction and trust in institutions. The first significant difference obtained is between the political satisfaction levels of female voters and male voters. When the reason for the related difference is examined; It is seen that female voters have a higher level of political satisfaction than male voters. There is a significant difference between the income levels of the voters and their perceived political satisfaction. It was determined that the reason for the significant relationship was the fact that voters without income felt higher political satisfaction than voters with 6001₺ per month or more. The marital status of the voters creates a significant difference in terms of the level of trust in institutions. Single voters trust institutions less than married voters. Another significant difference obtained within the scope of the dimension of trust in institutions was obtained in terms of the education levels of the voters. The relevant significant difference is due to the fact that the trust perceptions of the graduate and undergraduate level voters towards institutions are quite low compared to the primary school graduate voters. No significant difference was found in the analyzes carried out regarding the political trust dimension. Although this situation is very thought-provoking, there is a situation where the political perceptions of the voters participating in the study, regardless of their demographic characteristics, meet at a common point and occur at a very low level.

Discussion and Conclusions

This study, in which the data of 296 voters were evaluated by means of a questionnaire consisting of 23 statements in the province of Kırklareli in the post-Local Administrations General Election held on March 31, 2019, aimed to determine the political trust and satisfaction levels of the voters and to determine whether there is any significant difference in terms of demographic characteristics. In the light of the data obtained, it has been determined that the voters have very low and negative perceptions towards politics and

politicians. Voters think that politicians do not care about themselves and that the words and promises announced before the election are quickly forgotten by politicians, and therefore, their level of trust in politicians is at a very low level. In addition, voters state that politicians do not act transparently towards them, and they do not consider it appropriate to remember themselves only during the election period. Confidence levels towards institutions, which include perceptions towards the media and the justice system, were also found to be quite low, similar to the levels of trust towards politicians. Despite the fact that the level of trust of the voters towards the political and institutions is quite low, the level of satisfaction with the voting preferences in the previous election is relatively high. The result obtained is similar to the result of the study carried out by Akgun (2007) and Li (2004). At the same time, Anderson and Lotempio (2002) state that the voters of the candidate who lost the election have a lower level of trust than the voters of the candidate who won the election, explaining that the phenomenon of political trust has important effects on the election results.

As a result; with the field research carried out, it has been determined that the level of trust of the voters, who determine the direction of political life with their votes, towards politics, politicians, political parties and institutions is quite low. For this reason, including before and after the election periods, political parties and candidates should apply a trust-based "political relational marketing approach" towards voters, and avoid promises and promises that will damage confidence and create the perception that they cannot be reached in the pre-election period. In order to ensure political trust, voters should be constantly informed about the activities, a clear and transparent management model should be established, and a sense of trust should be created in the voters through negotiations where voter participation is ensured.

Suriye İç Savaşı'nda Çatışma Yönetimi Perspektifinden Üçüncü Taraf Müdahaleleri

Oğuzhan Aksoy¹

Öz

Makale Türü Araştırma Makalesi
Başvuru Tarihi 24.10.2021
Kabul Tarihi 29.11.2021
DOI 10.47140/kusbder.1014298

Suriye iç savaşı, Arap Baharı sürecinde yaşanan iç krizlerden farklı özellikleri ile ayrılmaktadır. Başlangıcından itibaren uluslararası bir boyut ihtiva eden kriz, birçok farklı aktörün çekim alanına girmesi sebebiyle çatışma yönetimi bağlamında geniş bir çalışma alanı sağlamaktadır. Bu çalışmanın amacı, Suriye’de yaşanan iç savaşta üçüncü taraf aktörlerin müdahalelerini, çatışma yönetimi perspektifinden ele almaktır. Makale, ana hatlarıyla üç bölümden oluşmaktadır: İlk bölümde Suriye İç Savaşı’nın kronolojik çerçevesi çizilecek ve 3. taraf aktörlerin motivasyonları incelenecektir. İkinci bölümde bu aktörlerin çatışma yönetimi bağlamında gerçekleştirdiği faaliyetler ele alınacaktır. Üçüncü bölümde; genelde Birleşmiş Milletler’in rolü ve barış görüşmeleri irdelenecektir. Aynı zamanda bu bölümde barış görüşmeleri kapsamında gerçekleştirilen Cenevre ve Astana müzakereleri ayrı başlıklar halinde ele alınacak ve ardından kısa bir değerlendirme yapılacaktır. Çalışma, 2011-2021 yılları arasında, çatışma yönetimi bağlamında ortaya koyulan faaliyetler ile sınırlandırılmıştır. Literatürde Suriye İç Savaşı, çoğunlukla dış politika analizleri çerçevesinde ele alınmıştır. Bu çalışma ise daha çok çatışma yönetimi nosyonları ile savaşı açıklamaya çalışmakta ve bu bağlamda literatürdeki eksiği azaltmayı ummaktadır.

Anahtar sözcükler: Suriye iç savaşı, çatışma yönetimi, Birleşmiş Milletler, barış görüşmeleri, Cenevre

¹ *Sorumlu Yazar:* Yüksek Lisans Öğrencisi, Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik Ana Bilim Dalı, E-posta: oğuzhanaksoy@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9046-433X>

Third-Party Interventions from Conflict Management Perspective in the Syrian Civil War

Oğuzhan Aksoy²

Abstract

ArticleType
Research Article

Submit Date
2021-10-24

Acceptance Date
2021-11-29

DOI
10.47140/kusbder.1014298

The Syrian Civil War differs from other civil wars in the Arab Spring process with its different characteristics. Containing an international dimension from the very beginning, the crisis provides a wide field of study in the context of conflict management as it attracts many different actors. The aim of this study is to examine the interventions of third-party actors in the civil war in Syria from the perspective of conflict management. The article consists of three main parts: In the first part, the chronological framework of the Syrian Civil War will be drawn and the motivations of the 3rd party actors will be examined. In the second part, the activities of these actors in the context of conflict management will be discussed. In the third part; the role of the United Nations and peace negotiations will be examined. In this section, the Geneva and Astana negotiations, which were held within the scope of the peace negotiations, will be discussed under separate headings and then a brief evaluation will be discussed. The study was limited to the efforts put forward in the context of conflict management between the years 2011-2021. In the literature, the Syrian Civil War has mostly been handled within the framework of foreign policy analysis. This study, on the other hand, tries to explain war with the notions of conflict management and hopes to reduce the gap in the literature in this context.

Key words: Syrian civil war, conflict management, United Nations, Geneva

² *Corresponding Author:* Graduate Student, Hitit University Graduate Education Institute, Department of International Relations and Security, E-mail: oguzhanaksoy@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9046-433X>

Giriş

17 Aralık 2010 günü Tunuslu seyyar satıcı Muhammed Buazizi'nin kendini yakması ile başlayan süreç; Cezayir, Lübnan, Ürdün, Sudan, Umman, Yemen, Libya ve Mısır gibi ülkelerde bir dizi protesto ve çoğu yönetimin devrilmesi ile devam etmiştir. 2011 yılında Suriye'ye de sıçrayan bu kıvılcım, özellikle Esad yönetimi tarafından oldukça sert bir tepkiyle karşılanmış ve günümüzde hala çözülemeyen bir çıkmaz olarak devamlılığını sürdürmektedir. Bu çözülemeyen çıkmazın çatışma yönetimi perspektifinden incelenmesi önem arz etmektedir. Bu noktada, özellikle uluslararası aktörlerin çatışma yönetimi faaliyetleri ele alınmış, bölgede söz sahibi devletlerin motivasyonları incelenmiş ve özellikle BM üzerinden yapılan çalışmalar odak noktası seçilmiştir. Çalışma kapsamında uluslararası sistemin realizm temelli anlayışı gereği bölgede söz sahibi devletlerin çıkarlarının ön planda olduğu saptanmıştır. Öte yandan BM'nin iyi niyetli çalışmalarının yanı sıra yönetsel olarak ikircikli bir yapıya sahip olması, krizin önlenmesini olumsuz olarak etkilemiştir.

Suriye İç Savaşı, Esad yönetiminin sert gücü, içerdiği aktörlerin fazlalığı, ülkenin içindeki farklı etnik çatışmalar ve uluslararası aktörlerin motivasyonları gibi sebepler nedeniyle başlangıcından itibaren uluslararası bir sürece sürüklenmiştir. Rusya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Çin, Fransa ve İngiltere gibi uluslararası aktörler, Türkiye, İran, Suudi Arabistan ve Katar gibi bölgesel aktörler ve El-Nusra, Irak ve Şam İslam Devleti (İSİS), Halk Savunma Birlikleri/Demokratik Birlik Partisi (YPG/PYD) ve Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) gibi örgütlenmeler de sürecin içerisine dahil olmuştur. Aktörlerin bu denli çeşitliliği, sürecin çözümünü zorlaştırmış ve Suriye İç Savaşı, günümüzde halen canlılığını devam ettiren bir yapıya bürünmüştür. Bu çalışma, temel anlamda Suriye İç Savaşı'na giden yolda üçüncü taraf aktörlerin faaliyetlerini ele almaktadır. Çatışma yönetimi bağlamında gerçekleştirilen faaliyetleri anlamak için öncelikle çatışmanın tarihsel kökenine inilmeli ve çatışmaya sebep olan faktörler analiz edilmelidir. Bu sebeple çalışmanın ilk bölümü, sürecin hangi şekilde geliştiğini ve bu sürecin yaşanmasına nelerin sebep olduğu üzerine inşa edilmiştir. Bu bölümde yalnızca tarihsel bir çerçeve çizilmemiş, aynı zamanda sorunun sosyolojik temelli ve etnisite ayırımına dayanan kökenlerinden de bahsedilmiştir. Nitekim Suriye, aile-klan temelli bir tarım toplumu olması hasebiyle, içinde birçok etnik farklılığı da barındırmakta ve bu etnik zenginlik Suriye İç Savaşı'na giden yolda önemli bir argüman olarak karşımıza çıkmaktadır. Arap Baharı sürecinin oldukça geniş çaplı bir coğrafyada cereyan etmesi, şüphesiz bu ülkelerde tasarrufları olan aktörlerin de konuya ilgisiz kalmasını engellemiştir. Rusya, ABD, İran, Çin ve Türkiye gibi ülkeler, sürecin başından itibaren bölgedeki olaylara karşı politikalar geliştirmişlerdir. Bu noktada sınır güvenliği, uluslararası terörizm, ekonomik yatırımlar, bölgesel hegemonya ve enerji-politik gibi nosyonlar, çok sayıda aktörün meselenin içerisine dahil olmasını sağlamıştır. Buradan

hareketle birinci bölümde, tarafların motivasyonları ve geliştirdikleri politikalar da irdelenecektir. Üçüncü taraf aktörlerin motivasyonlarının çoğunlukla dış politika ile sınırlı ajandalar olması, bu konuda ulaşılan bilgilerin çoğunlukla verisiz kabul edilecek kaynaklardan oluşmasına sebep olmuş ve bu da çalışmanın sınırlılığı olarak ele alınmıştır.

Çalışmada uluslararası üçüncü taraf aktörler ABD, Rusya, Fransa ve İngiltere olarak ele alınırken; Türkiye, İran, Katar ve Suudi Arabistan bölgesel güçler olarak incelenmiştir. Suriye iç savaşındaki muhalif grupların yapısı ise çok parçalıdır. Örneğin Suriye Ulusal Koalisyonu (SUK), Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu (SMDK), El-Nusra Cephesi, Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) gibi daha kapsamlı yapılanmaların yanı sıra Fetih Halep, Fırat Volkanı, Tahrir Sehl el-Ghab, Şam Cephesi gibi operasyon güçleri de iç savaşta muhalif kesimi oluşturmaktadır (Cafarella ve Casagrande, 2015, s. 9-24). Bu çalışmada muhalif gruplar olarak kastedilen kesim, SUK, SMDK, El-Nusra Cephesi ve ÖSO olarak ele alınmıştır. Nitekim bu örgütler, literatürde geniş kapsamlı olarak muhalif grupların anlatılması için başvurulan örgütlenmelerdir.

Arabuluculuk, bir çatışmaya üçüncü taraf müdahalesinin bir şeklidir. Doğrudan güç kullanımına dayalı olmaması ve katılımcılardan birinin kazanmasına yardımcı olmayı amaçlamaması nedeniyle çatışmalarda diğer üçüncü taraf müdahale biçimlerinden farklıdır. Amacı, çatışmayı her iki tarafça kabul edilebilir ve üçüncü tarafın çıkarlarıyla tutarlı bir çözüme kavuşturmadır. Arabuluculuk en iyi, üçüncü bir tarafın tarafların kendi başlarına bulamayacakları bir çözüm bulmalarına yardımcı olduğu bir müzakere modu olarak düşünülmektedir (Zartman ve Touval, 2007, s. 437). İlk bölümdeki tarihsel gelişim ve tarafların daha çok çıkar odaklı yönetim faaliyetlerinin aksine ikinci ve üçüncü bölümler çoğunlukla Birleşmiş Milletlerin (BM) barış çalışmaları adına yapmış olduğu arabuluculuk faaliyetlerini içermektedir. İkinci bölümde, özellikle BM'nin barışı koruma faaliyetleri ve bunu temellendirdiği kavramsal sürecin yanı sıra, pratikte ne gibi faaliyetlerin uygulandığı ve bu faaliyetlerin uygulanmasında özellikle çatışma yönetimi bağlamında hangi teorik nosyonların kullanıldığı tartışılacaktır. Çalışmanın son bölümünde ise barış görüşmeleri kapsamında hangi faaliyetlerin uygulandığını vurgulamak için Cenevre ve Astana görüşmeleri ayrı başlıklar halinde incelenecektir.

Genelde BM'nin sürecin çözümü adına yaptığı girişimler, özelde ise Cenevre Görüşmeleri; doğrudan güç kullanımının olmaması, taraflardan herhangi birinin çıkarlarını gözetmek yerine her iki tarafın da kabul edebileceği makul bir anlaşmayı hedeflemesi gibi sebeplerden ötürü geçerli bir arabuluculuk faaliyeti olarak ele alınabilir. Ancak aynı tanım üzerinden Astana Görüşmelerini açıklamak doğru olmayacaktır. Zartman ve Touval, arabulucu aktörlerin doğal olarak çatışmayı azaltma hedefi ile sürece dahil olduklarını fakat bu arzunun güç politikası gibi diğer güdüler ile iç içe olduğunu iddia etmektedir. Bu

güdülerin en temel anlamda maliyet-fayda değerlendirmesi yapan rasyonel bir aktör yaklaşımı ile açıklandığı söylenebilir (Zartman ve Touval, 1985, s. 33). Başka bir deyişle arabulucu aktörün asıl hedefinin çatışmayı azaltmak olduğu ön kabulü geçerli olsa da, bu aktörlerin fayda-zarar temelli realist bir anlayış ile sürece dahil olması da doğal kabul edilmektedir. Nitekim Astana Görüşmeleri çoğunlukla Rusya'nın baskın aktör olarak öne çıktığı bir süreç olarak ele alınmaktadır. Rusya'nın genelde Ortadoğu, özelde ise Suriye ile yakından alakadar olması, arabuluculuk faaliyetleri adına bu perspektif üzerinden okunabilmektedir.

Çalışma temel olarak çatışma yönetimi ve üçüncü taraf müdahaleleri bağlamında spesifik olarak BM'nin rolünü irdelemeyi ve Suriye İç Savaşı'nda kullanılan yöntemlerin başarı/başarısızlık durumlarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bercovitch ve Regan, üçüncü tarafların çatışmaya müdahale etme biçimlerini tehdide dayalı (thread-based), caydırıcılık temelli (deterrence based), yargılayıcı (adjudicatory) ve uzlaşmacı (accommodationist) olarak dört bölüme ayırmıştır. Bu müdahale biçimleri genel anlamda tarafları zorlamak adına güç kullanımı ya da tehdidine başvurmak, kuvvet kullanımını ya da tehdidini, tarafları caydırmak için kullanmak, yasal olarak taraflara baskı kurmak ve taraflarla arabuluculuk faaliyetleri gerçekleştirmek olarak sınıflandırılabilir (Bercovitch ve Regan, 2004, akt. Butler, 2000, s. 11). Tehdit ve caydırıcılık temelli yaklaşımlar çoğunlukla sert gücün kullanılmasını ya da tehdidini gerektirirken yargılayıcı ve uzlaşmacı yaklaşımlar temel anlamda yumuşak güç kullanımını öne sürmektedir. Bu açıdan bakıldığında Cenevre Görüşmelerinin genel mahiyetinin çoğunlukla uzlaşmacı ve yargılayıcı yaklaşımlar ile gerçekleştirildiği söylenebilir. BM liderliğinde tasarlanan Cenevre Görüşmeleri, Rusya, ABD, Çin, Fransa, İngiltere gibi uluslararası aktörlerin yanı sıra Türkiye, Katar, İran ve Suudi Arabistan gibi bölgesel aktörlerin de katılımını öngörmüştür. Öte yandan görüşmelerde hem Suriye yönetiminin hem de muhalif grubun katılımı önemsenmiştir. Bu haliyle görüşmelerin çoğunlukla müzakere yoluyla ilerlediği, başka bir deyişle yumuşak güç kullanımı ile sürecin yönetilmeye çalışıldığı söylenebilir. Cenevre Görüşmelerinin idealist ve liberal yapısının aksine Astana Görüşmeleri, çoğunlukla sahada yaşanan somut gelişmeler ışığında şekillenmiştir. Astana'nın temel taşları siyasi geçiş ve güç paylaşımı kaygıları değil, güvenlik ve istikrar sorunlarıdır. Tüm tarafların temel endişesi, şiddetin kontrol altına alınması ve silahlı grupların ateşkes ve uzlaşma rejimleri yoluyla kontrol edilmesidir (Abboud, 2020, ss. 6-8). Mayıs 2017'de, Astana müzakerelerinin dördüncü turunun ardından gerilimi azaltma bölgesi şeklinde yeni bir çatışma yönetimi normu ortaya çıkmıştır. Bu bölgede Rusya, İran ve Türkiye'nin garantör ülke olarak askeri varlığını artırması, Astana Görüşmelerinin sahaya yansıyan somut gerçeklikleri içerdiğini göstermiştir. Bu açıdan bakıldığında Astana Görüşmelerinin tehdit ve caydırmaya yönelik bir yaklaşıma dayanan yapıda olduğu söylenebilir.

Çalışmanın kapsamı, Suriye İç Savaşı'nda, genelde üçüncü taraf aktör ülkeleri, özelde ise BM'nin barış çalışmaları vizyonunu ortaya koymaktır. Son bölümü oluşturan müzakere sürecinin aktarılmasında, literatürdeki eksiklik sebebiyle çoğunlukla haber siteleri ve köşe yazıları gibi kaynaklara başvurulmuştur ve bu durum, çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

Suriye İç Savaşına Giden Yol

Savaşın Tarihsel Gelişimi

Diğer Ortadoğu ülkelerinin aksine Suriye, petrol ya da su kaynakları açısından zengin olmamasına karşın, bölgedeki dengeleri gözetmesi ve uzun yıllar süren kadim Sovyet/Rus müttefikliği sebebiyle coğrafyanın önemli ülkelerinden birisi konumundadır. Birçok etnik farklılığı bünyesinde barındıran Suriye'de olayların başladığı 2011 yılı itibarıyla nüfusun %69'u Sünni, %21'i Nusayri ve Alevi, %6'sı Hristiyan, %2'si İsmaili, %2'si ise Dürzi ve Şiiilerden oluşmaktadır (Qutrib, 2016, s. 8).

1970 yılında, Hafız Esad'ın gerçekleştirdiği askeri darbe ile ülkede yeni bir dönem başlamıştır. Oldukça baskıcı ve katı bir yönetim anlayışı ile yönetimi sürdüren Hafız Esad, 20. yüzyılın sonlarına doğru küçük çaplı özgürleşme hareketleri başlatsa da bu tutum halk tarafından yeterli desteği görmemiştir (Kiraz, 2018, s. 54). Nitekim 1982 yılında çoğunluğu Sünni gruplardan oluşan Müslüman Kardeşler partisinin kapanması ile başlayan protestolara dönemin başkanı Hafız Esad oldukça sert bir şekilde müdahale etmiş ve çatışmalarda 10 binden fazla insan yaşamını yitirmiştir (Philips, 2016, akt. Bilgin, 2019, s. 7). Bu durum, ülkede zaten baskıcı bir yönetim ile yönetilen halk tarafından tepkiyle karşılanmış ve yönetime karşı tepkiler sosyal alanda görünür olmaya başlamıştır. Kendisinden sonra ülkenin başına gelecek olan büyük oğlu Basil'in ölümüyle birlikte, aslen bir hekim olan Beşar Esad apar topar ülkeye çağırılmış ve nihayet 2000 yılında Suriye Devleti'nin yeni başkanı olmuştur (Burkaz, 2018, s. 72).

Beşar Esad'ın eğitimini Londra'da almış olması ve bu sebeple daha Batı odaklı bir anlayışa sahip olması sebebiyle ülkede hak ve özgürlükler adına yeni bir umut ışığı doğmasına sebep olmuştur (Kiraz, 2018, s. 54). Nitekim Esad, göreve geldiği ilk yıllardan itibaren ülkeyi bir dizi modernleşme sürecine sokmuş, hatta bu olumlu hava "Şam Baharı" adında yeni bir kavram ile hayat bulmuştur. Ülke genelinde yeni modernizasyon süreçlerini kapsayan bu durum, ülkede muhalif seslerin görünürlüklerini artırmıştır. Fakat yine de bu girişimler, yönetimin otokratik tutumundan nasibini almış ve halk içindeki huzursuzluk iyiden iyiye artmıştır. Belirtilmelidir ki, Hafız Esad'dan bu yana, ülke içerisindeki etnik farklılıklar, sorunların görünür hale gelmesinde önemli rol oynamıştır. Daha önce de bahsedildiği üzere Suriye nüfusunun çoğunluğu Sünnilerden oluşmaktayken, yönetim erki; Hafız Esad'dan bu yana Alevilerden oluşmaktadır. Nitekim toplumun daha küçük bir

kesimini oluşturan bu grubun, çok daha büyük bir kesimi yönetme iradesine sahip olması, toplumda huzursuzluğun artmasına sebep olmuştur. Öte yandan yönetim sınıfının bu durumu baskıcı bir şekilde kullanması da çatışmanın motivasyonlarından birisidir.

Çatışmaya giden yolda önemli kırılmalardan bir diğeri ise 2006-2010 yılları arasında Suriye'de gerçekleşen kuraklıktır. Ide'ye (2008) göre, bu kuraklık Suriye içerisinde köyden kente küçük çaplı göçlere ve ekonomik sorunlara yol açarak protestoların başlamasındaki önemli motivasyonlardan biri olmuştur. Gerçekten de, tarıma dayalı bir toplum olan Suriye'de dört yıla yakın sürmüş olan bir kuraklığın, özellikle ekonomik ve demografik etkilerinin olumsuz olması kaçınılmazdır. Süregelen çatışmaların çoğunun ana motivasyonu baskıcı rejimlerden kurtulma ihtiyacı olsa bile, ülkedeki refah seviyelerinin düşük olması, adaletsiz gelir dağılımı ve yolsuzluklar gibi meselelerin ana motivasyon kaynakları olduğu söylenebilir. Suriye içinse bu durum, özellikle 2006-2010 yılları arasında oldukça görünür hale gelmiştir.

Suriye'de yaşanan bu hareketlilik, bir domino etkisiyle ilerleyen Arap Baharı sürecinin nihayet ülkeye ulaşmasıyla devam etmiştir. Başka bir deyişle, ülkedeki ekonomik sıkıntılar, halkın refah seviyesinin giderek düşmesi, yolsuzluk, adam kayırma, rüşvet, etnik çatışmalar ve 1970'ten itibaren devam eden sert ve baskıcı bir yönetimin varlığı hesaba katıldığında, Arap Baharı rüzgarı, Suriye'de soğuk bir biçimde esmeye başlamıştır. 2011 yılının Mart ayında sokak duvarına "senin sıran doktor" yazdığı için tutuklanan genç, ülkedeki bir dizi olayın başlamasına da ön ayak olmuştur (Bilgin, 2019, s. 8). Bölgede bu tarihten itibaren olaylar artarak devam etmiş, Suriye yönetimi ülkenin çoğu bölümünde muhaliflere karşı oldukça sert bir tutum sergileyerek gösterileri bastırmaya çalışmıştır. Başlangıçta hem Esad yönetimi hem de uluslararası toplum, olayların diğer protestolar gibi yeni bir yönetim ile sonlanacağını düşünerek ihtiyatlı davranmışlardır. Başta Türkiye ve Rusya olmak üzere, Suriye ile ilişkileri iyi olan devletler, sürecin başlangıcında çoğunlukla "bekle-gör" politikası uygulasalar da, sürecin devamı hem bölgesel aktörlerin hem de uluslararası toplumun beklentileriyle tam tersi bir mayetle devam etmiştir.

Çatışmada 2013 yılı, problemin seyri açısından oldukça önemlidir. Suriye yönetiminin muhaliflere yönelik kimyasal silah kullanması, uluslararası toplum tarafından oldukça tepki çekmiştir (Ağır ve Aksu, 2017, s. 50). Özellikle dönemin ABD Başkanı Obama tarafından "kırmızı çizgi" olarak kabul edilen bu durum, bölgeye müdahale konusunu tartışmaya açmıştır. Çatışma bu olaylardan sonra gittikçe vahim bir hal almıştır. Sıra gelen yıllar boyunca bölgede DEAŞ, YPG/PYD, ÖSO, El-Nusra gibi örgütlerin bölgede çatışmayı tırmandırması, Suriye yönetiminin büyük kayıplar vermesine ve diğer örgütlerin de yeniden yapılanmasına sebep olmuş, öte yandan 2015 yılında Rusya'nın da bölgeye asker gönderme kararı ile birlikte çatışma giderek uluslararası bir boyut kazanmıştır (Kiraz,

2018, ss. 65-69). Bu süreçte Cenevre, Astana ve Soçi'de, çatışmanın çözümü adına bir dizi önlem alınmaya çalışılmış, birçok ülke ve aktör, sorunun çözümü adına müzakere masasına oturmuştur. Barış adına yapılan bir dizi girişime rağmen Suriye'de durum gittikçe kötüleşmiştir. Suriye İnsan Hakları Gözlemevi'nin 2021 yılı raporuna göre çatışmaların başladığı 2011'den 2021'e 400 bine yakın insan yaşamını yitirmiş, 6-7 milyon Suriyeli, mülteci durumuna düşmüştür (www.syriaahr.com).

Üçüncü Taraf Aktörler ve Motivasyonları

Brecher ve Wilkenfeld'e göre en yaygın anlamıyla üçüncü taraf müdahalesi, krizin doğrudan tarafı olmayan bir aktör tarafından gerçekleştirilen, krizin yarattığı sorunları azaltmak ya da tamamen ortadan kaldırmak adına tasarlanan eylemler bütünüdür (Brecher ve Wilkenfeld, 1997, s. 186). Devletler ya da devlet altı aktörler, yaşadıkları çatışmayı, bu çatışmadan çıkarı olmayan ve tarafsız bir üçüncü aktörün arabuluculuğunda çözebilir ya da sorunların azaltılması noktasında ilerleme kaydedebilirler. Öte yandan üçüncü taraf aktörlerin müdahaleleri, askeri, ekonomik ya da uluslararası baskı yoluyla gerçekleştirilebilir. Üçüncü taraf müdahalesi hükümet veya muhalefet güçleri adına gerçekleşebilir. Ancak askeri güç, devlet içi çatışmalara üçüncü taraf müdahalesinin tek biçimi değildir. Ekonomi, hem olumlu teşvikler hem de cezai yaptırımlar yoluyla devam eden iç anlaşmazlıklara müdahale etmek için güçlü bir araç olabilir. Regan, çalışmasında devlet içi çatışmaları etnik, dini ve ideolojik olarak üç bölüme ayırırken müdahale stratejilerini de askeri, ekonomik ve karma stratejiler olarak belirlemiştir. Bu aşamada müdahale hedefi ise hükümet ya da muhalefet olarak ikiye ayrılmıştır. Öte yandan çatışmanın taraflar adına maliyeti arttıkça, üçüncü taraf müdahalesinin başarı şansı aynı oranda düşmektedir. Nitekim çatışan tarafların her birinin halihazırda üstlendiği maliyetler, genellikle -ekonomik yardım gibi- olumlu teşvikleri, karşıtların maliyet-fayda hesaplamalarını değiştirmek için yetersiz bir strateji haline getirecektir. Benzer şekilde, bir çatışma daha ideolojik bir nitelik kazandıkça, karşıt tarafların dış baskı karşısında geri çekilme olasılığı daha düşük olacaktır (Regan, 1996, ss. 340-341). Siquera ise temel anlamda üçüncü taraf olarak müdahale eden aktörün kısa vadedeki amacının mevcut çatışma düzeyini azaltmak ve bastırmak olduğunu varsaymaktadır (2003, ss. 399-400). Chang, Potter ve Sanders ise diğer idealist görüşlerin aksine üçüncü taraf aktörün çatışmaya müdahale ederken kendi ulusal çıkarlarını da dikkate aldığını belirtmektedir (2007,s. 956). Hem uluslararası sistemin anarşik yapısı, hem de ise Suriye iç savaşı incelendiğinde, bu tanımın süreci açıklamak adına daha uygun olduğu düşünülmektedir. Nitekim Suriye iç savaşı, bir anlamda başlangıcından itibaren uluslararası ve bölgesel aktörlerin çıkarlarını gözettiği bir kriz haline gelmiştir.

Bir önceki bölümde de bahsedildiği üzere Suriye iç savaşı, başlangıcından itibaren uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bölge ülkelerinin yanı sıra, Rusya ve ABD de çeşitli motivasyonlar ile sürece dahil olmuştur. Öte yandan uluslararası aktörlerin yanı sıra yerel örgütlenmelerin de çeşitliliği artmıştır. Bu noktada tarafların, sürece dair nasıl bir tutum sergilediklerini belirtmek, sonrasında yapılacak olan çatışma yönetimi faaliyetlerinin de daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Çatışmanın taraflarını uluslararası ve ulusal aktörler olarak iki sınıfa ayırmak mümkündür. 1970'lerden itibaren sıkı bir müttefiklik ilişkisinin bulunduğu Rusya'nın yanı sıra İran ve Hizbullah, Esad yönetiminden yana tutumunu sürecin başından itibaren gösterirken, yerel olarak da Baas Partisi'ne yakın aydınlar, Ulusal Savunma Kuvveti gibi yerel güçler ve yönetim yanlısı sosyal gruplar Esad yönetiminin yanında yer almıştır. Öte yandan SUK, ÖSO, El-Nusra Cephesi gibi yerel muhalif gruplar ve ABD, Türkiye, Fransa, Suudi Arabistan ve Ürdün gibi uluslararası aktörler de Suriye yönetimi karşıtı grupta yer almaktadırlar (Bilgin, 2019, s. 9).

Kiraz'a göre çatışma başladıktan sonra Türkiye-Suriye ilişkileri, ilk döneminde daha ılımlı bir şekilde seyretmiş fakat halkın taleplerinin yerine getirilmesi ve beklentilerin karşılanması fikri, Suriye yönetiminden talep edilmiştir (2018, s. 74). Gerçekten de çatışma öncesi Türkiye-Suriye ilişkileri oldukça önemli bir seyirde devam etmiş, Ankara ve Şam, ilişkilerini ekonomik ve siyasi alanda geliştirmiştir. Bu dönemde Ahmet Davutoğlu'nun bir dış politika konsepti olarak geliştirdiği "komşularla sıfır sorun" anlayışı, çatışmanın ilk dönemlerinde tek taraflı bir irade olarak ortaya konmuştur. Nitekim Türkiye, Arap Baharı sürecinin başlangıcından itibaren, muhalefet odaklı bir politika geliştirmiştir (Ekşi, 2015, s. 55). Fakat bu durum, çatışmanın ilerleyen bölümlerinde beklenen etkiyi yaratamamış ve Suriye-Türkiye ilişkileri, çeşitli aktörlerin de devreye girmesi ile birlikte daha sert bir zeminde ilerlemiştir. Türkiye'nin üçüncü taraf aktör olarak Suriye iç savaşına müdahil olmasında şüphesiz belirli motivasyonlar mevcuttur. Bu motivasyonlar, en geniş anlamıyla; sürecin başında kazanılan bölgesel gücün artarak devam etmesi, ABD, Rusya ve İran gibi aktörlerin sürecin içine dahil olması, bölgede yaşanan otorite eksiliğinden doğan yeni terör yapılanmaları, Suriye ile oldukça uzun bir sınır komşuluğuna sahip olunması ve çatışmanın ilerlemesi ile birlikte ortaya çıkacak mülteci sorunları olarak sıralanabilir (Öztop, 2019, s. 110). Genel manada bu sebepler, Türkiye'nin Suriye'de yaşananlara kayıtsız kalmasını engellemiştir. Öyle ki, sürecin başında "kardeş Esad", çatışmaların başlaması ve yayılması ile birlikte "katil Esad" söylemlerine dönüşmüştür. Nitekim Türkiye, bölgedeki çıkarlarını korumak ve sınır güvenliğini sağlamak adına Suriye'ye 2015-2020 yılları arasında 6 farklı askeri hareket düzenlemek durumunda kalmıştır.

Rusya, bölgedeki en önemli aktörlerden bir diğeridir. Arap Baharı sürecinin başında, özellikle Libya'da, uluslararası toplum tarafından dışlanan Rusya, Suriye'deki stratejik

çıkarlarını korumak adına çatışmanın ilk anlarından itibaren tavrını net bir şekilde ortaya koymuştur. Rusya ve Suriye arasındaki ilişki, Arap-İsrail savaşı sonrası yükselen Sovyet desteği ile devam etmiş ve dahası Suriye, Rusya için Ortadoğu'ya açılan bir kapı olarak görülmüştür. Öte yandan Suriye'de bulunan Tartus ve Lazkiye üsleri, Rusya için Ortadoğu'yu gözaltında tutuma ve caydırıcı bir mahiyet taşıması nedeniyle önemli bir yerde durmaktadır (Bilgin, 2019, ss. 9-10). Ağır ve Aksu'ya göre, bölgede ABD'nin de varlığı, Rusya için ayrı bir motivasyon kaynağı yaratmaktadır (2017, s. 50). Gerçekten de bölgede hem Rusya hem de ABD, politikalarını geliştirirken birbirlerinin etki alanlarına girmekte tereddütler yaşamış ve bazı durumlarda temkinli yaklaşımlar sergilemişlerdir.

İran, kriz patlak verdiğiinden itibaren Esad yönetimine yönelik desteğini artırmıştır. Belirtilmelidir ki İran'ın Suriye iç savaşına yönelik tutumu, bölgedeki Suudi Arabistan, İsrail ve ABD'nin tutumları ile zıt şekilde belirlenmiştir. Başka bir deyişle İran, Suudi Arabistan'ın ÖSO'yu destekler bir tutum sergilemesi ve rejim değişikliğinin İsrail ve ABD'nin yararına olacağı ön kabulü ile politikasını Esad yönetimi yanlısı bir tutuma yönlendirmiştir (Kazdal, 2018, s. 8). Başka bir deyişle İran, statükonun yıkılması halinde ABD, Türkiye ve Suudi Arabistan destekli ve çoğunluğu Sünnilerden oluşan bir grubun yönetimi ele alma fikrini reddetmiştir. Bu noktada "Şii hilali" anlayışından bahsetmek, argümanı güçlendirmek adına doğru bir seçenek olacaktır. İlk kez Ürdün Kralı Abdullah tarafından dile getirilen terim, Irak, Suriye, Lübnan, Yemen ve Filistin gibi bölgeleri içine alan ve İran merkezli bir anlayışı temsil etmektedir. Her ne kadar İran'ın dış politika yapımını tamamen bu terimle açıklamak yanlış olsa da, Şii ağırlığından bağımsız bir İran dış politikası tahayyülü de sorunlu olacaktır (Salihi, 2011, ss. 185-186).

ABD, sürecin başından beri tutumunu açık bir şekilde dile getirmiştir. Nisan 2011'de İsrail-Filistin görüşmelerinin yapıldığı Güvenlik Konseyi'nde İngiltere, Fransa ve Almanya ile birlikte ABD, bölgedeki sorunları dile getirmiş ve mesele Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) gündemine girmiştir (Ağır ve Aksu, 2017, s. 51). Öte yandan ABD, 18 Aralık 2015 tarihli ve 2254 sayılı BMGK çözüm belgesine uyumlu olarak hareket ettiğini, bölgedeki ihtilafların askeri yollarla çözülemeyeceğini ve Rusya-İran askeri eylemlerinin daha fazla ölüm ve yıkıma yol açtığını savunmaktadır (www.state.gov). Bu açıdan bakıldığında ABD'nin, bölgede İran ve Rusya politikalarıyla ayrıştığı söylenebilmektedir. Bölgede etkisi artıran İran, Arap Baharı sürecinde arkasına önemli bir rüzgar alan Türkiye ve Suriye'de oldukça önemli yatırımları bulunan Rusya'nın varlığı, ABD için konunun önemini arttırmıştır. Öte yandan 11 Eylül sonrası Bush'un "Teröre Karşı Savaş (War on terror)" konsepti gündeme getirdiği ve uluslararası terörizm ile mücadele ihtiva eden yaklaşım, Suriye'de ABD'nin önemli motivasyonlarından biri olmuştur. DEAŞ'ın bölgede yeni bir aktör olarak ortaya çıkması ile birlikte bu motivasyon kendini tekrar belli etmiştir. Bölgede Rusya'nın etkin güç unsuru olması ise ABD politikalarını daha temkinli olmaya

zorlamıştır (Bilgin, 2019, s. 10). Nitekim çatışmalarda kimyasal silah kullanımına varan gelişmeler yaşansa dahi ABD, Suriye'nin Rusya için değerinin farkında olması sebebiyle dengeleme politikası geliştirmiştir (Mintz, 2016, s. 43).

Bölgedeki diğer uluslararası aktörler ise Fransa ve İngiltere'dir. Fransa, sürecin başından itibaren BMGK ile işbirliği çerçevesinde bir politika geliştirmiştir. Uluslararası toplum, 2012 tarihli Cenevre Bildirisi ve Aralık 2015 tarihli BMGK'nin 2254 sayılı kararının kabul edilmesiyle Suriye krizini sona erdirmek için siyasi bir çerçeve üzerinde anlaşmaya varmıştır. Fransa ise sürecin başında sorunların diplomatik arabuluculuk ile çözülmesini desteklemiştir (www.diplomatie.gouv.fr). Fransa sürecin başında, Esad yönetimi karşıtı muhalif grupları desteklemiştir. Ancak aynı zamanda Suriye'ye olası bir askeri müdahale konusunda muğlak bir duruş sergilemiştir. Öte yandan El Nusra Cephesi'nin kendisini El-Kaide ile yakınlaştırmasının sonucu olarak Fransa, muhalif gruplara destek konusunda daha ihtiyatlı davranmıştır (Hershco, 2013, s. 4). Fransa'nın bu muğlak tutumunun altında yatan ana motivasyon kaynağının; çatışmanın bölgede oldukça önem verdiği Lübnan'a sıçraması endişesi olduğu söylenebilir. Öyle ki Fransa, bölgeye yapılacak askeri bir müdahalede ABD yanında yer alma konusundaki istekliliğini belirtmiştir (www.reuters.com). Sonuç olarak Fransa'nın bölgedeki soruna bir "kazan-kazan" ekseninde yaklaşmak yerine Suriye politikasını "sıfır toplamlı oyun" olarak baktığı söylenebilir.

Bölgesel aktörlerden diğerleri ise Suudi Arabistan ve Katar'dır. Bu iki bölgesel güç de sürecin başlangıcında Esad yönetimi karşıtı bir politika izlemiştir. Örneğin; Katar, Suriye'de diplomatik ilişkileri askıya alan ilk Arap ülkelerinden biridir. Nitekim Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu (SMDK) 2012 yılında Katar'da kurulmuştur. Katar ve Suudi Arabistan, bölgede Esad yönetimine karşı ekonomik ve diplomatik yaptırımların yanı sıra siyasi ve silahlı muhalefet unsurlarına destek ve ABD'nin Esad'a müdahale etmesi için baskı yapmak da dahil olmak üzere, önemli kaynaklar ayırmıştır (Phillips, 2017, s. 1). 2012 yılında, Suriye'deki ölümlerin sayısının katlanarak artmasıyla Katar, Suudi Arabistan ve Kuveyt ile birlikte, muhalif savaşçılara ve gruplara mali yardım ve askeri yardım kanalize etmişlerdir (Ulrichsen, 2014, s. 138).

Bölgede DEAŞ, YPG/PYD, El-Nusra Cephesi ve ÖSO gibi yerel örgütlenmeler de mevcuttur. DEAŞ bölgedeki diğer yerel örgütlenmeler ile bir hakimiyet savaşına girmiş, rejimi devirmek yerine ele geçirdiği stratejik bölgeler ile gücünü ve hakimiyetini kalıcı bir hale getirmek istemiştir (Aksoy, 2016, s. 35). Öte yandan ABD'nin de bir aktör olarak sürece dahil olmasındaki önemli faktörlerden birisidir. ÖSO ise Suriye yönetimi kuvvetlerine karşı oluşturulan bir güçtür. SUK'un himayesi altında, çatışmanın askeri boyutunu yürütmesi

için kurulan ÖSO, Türkiye tarafından da desteklenmiş ve çatışmanın bir vekalet savaşına dönmesine katkıda bulunmuştur.

Suriye İç Savaşı'nda Üçüncü Taraf Aktör Müdahaleleri

Birleşmiş Milletlerin Rolü

BM, dünya üzerinde barışın, güvenliğin ve ilişkilerin geliştirilmesi adına Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde temelleri atılmış, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise resmileşmiş, günümüzde içerisinde 193 ülkenin bulunduğu çok uluslu bir yapıdır. Uluslararası sistemin anarşik, başka bir deyişle üst bir otoriteden yoksun olması, BM'nin yapısı ve işleyişi hakkında yıllar boyu tartışmalara sebep olmuştur. Nitekim Soğuk Savaş sonrası dönemde çıkan çatışmaların yönetilmesi ve barışın sağlanması noktasında kötü bir grafik çizen BM, günümüz uluslararası sisteminde de emsalsiz bir oluşumu temsil etmektedir.

BM'nin en önemli kurullarından birisi, şüphesiz Güvenlik Konseyi'dir. Dünyada yaşanan herhangi bir çatışmayı çözüme kavuşturma noktasında, BM'nin yürütme organı olarak görev yapan Konsey'in başlıca yetki ve görevleri şunlardır: Uluslararası barışı ve güvenliği BM'nin prensipleri çerçevesinde sağlamak, uluslararası tıkanmaya yol açabilecek herhangi bir anlaşmazlığı incelemek, bu tip anlaşmazlıkların çözümüne yönelik tavsiyelerde bulunmak, BM üyelerini silahlanmaya ve güç kullanımına yönelik ekonomik tedbirleri almaya davet etmek, saldırgan gruba karşı askeri müdahalede bulunmak, yeni üyelerin kabulünü önermek, BM'nin "stratejik alanlarda" vesayet işlevlerini yerine getirmek, Genel Kurul'a Genel Sekreterin atanmasını tavsiye etmek ve Kurul ile birlikte Uluslararası Adalet Divanı Yargıçlarını seçmek (www.un.org).

Suriye İç Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte uluslararası toplum, yönünü BMGK'ye çevirmiştir. Suriye'de yaşanan çatışmalar ilk olarak 2011 yılında, ABD ve Fransa tarafından Güvenlik Konseyi'ne taşınmış, fakat Rusya ve Çin'in vetoları sebebiyle herhangi bir karar alınamamış, devamında konu tekrar gündeme gelmiş, fakat Rusya ve Çin'in, böyle bir müdahalenin Suriye'nin iç işlerine karışmak anlamına geleceğini belirtmesiyle tekrar veto edilmiş, 2012'de sürecin tekrar gündeme gelmesine rağmen aynı sebepler nedeniyle bahsedilen ülkelerce yine veto edilmiştir (Ağır ve Aksu, 2017, s. 53). Krizin ilk olarak BMGK'ye geldiği 2011 yılından 2021'e kadar 16 adet yasa tasarısı konseye sunulmuş ve bu tasarıların tamamı, çoğunlukla Suriye devletinin egemenliğine, bağımsızlığına ya da toprak bütünlüğüne saygı gösterilmediği gibi sebepler belirtilerek Çin ve Rusya tarafından veto edilmiştir. Örneğin; dönemin Rusya Büyükelçisi Vitaly Churkin, 4 Ekim 2011 tarihli ve 612 sayılı karar taslağını reddederek; Suriyelilerin çoğunluğunun hızlı rejim değişikliği yerine kademeli siyasi değişim istediğini ve metnin ayrıca Suriye makamlarına muhalif aşırılık yanlısı grupların davranışlarını yeterince dikkate almadığını söylemiş, öte yandan

Çin Büyükelçisi Li Baodong ise ülkesinin Suriye'deki şiddetten son derece endişe duyduğunu, ancak mevcut haliyle metnin yalnızca mevcut gerilimleri karmaşıklatacağını söylemiştir. (www.news.un.org) Sürecin başından itibaren BM, konuya müdahil edilmesi adına birçok tasarımı gündemine almıştır. Ancak bu kararların alınması noktasında, BMGK'nin beş daimi üyesinin de alınan kararları veto etmemek koşulunun bulunması, sürecin çözümünü zorlaştırmıştır. Alınan aksiyonların en önemlilerinden birisi ise şüphesiz Annan Planı'dır. Bir sonraki bölümde Annan Planı'nın içeriği, sürece dair çıkarımları ve başarı/başarısızlık durumu ile bu durumlara sebep olan faktörler incelenecektir.

Suriye Krizi ve Annan Planı

Çatışmaların sürmesi ve BM'nin net bir tavır ortaya koyamamasının ardından Avrupa Birliği başta olmak üzere Türkiye ve Arap Birliği, Suriye'ye yönelik tutumlarını sertleştirmiştir. 2011'in sonlarına doğru ise BM Suriye Özel Temsilcisi Kofi Annan, çatışma yönetimi faaliyetleri kapsamında "Annan Planı" başlıklı 6 maddelik bir tasarı hazırlamıştır (Altun, 2016, s. 120). Planın maddeleri kısaca: Çatışmanın bir tarafı olan Suriye Yönetimi, halkın isteklerini yerine getirmek ve yeni bir barış ortamı inşa etmek üzere BM ile işbirliği yapmayı taahhüt etmekte, Suriye' de yaşanan çatışmaların bir an önce durması için ağır silahların kullanımının terkedilmesi, askeri mobilizasyonun azaltılması ve bu sürecin yalnızca Suriye yönetimi tarafından değil, muhalefet tarafından da kabul edilmesi, Suriye'ye yönelik insani yardımın ulaştırılması adına belirli saatlerde ateşkesin sağlanması ve yaralılara ikmal götürülmesi, çatışma boyunca nedensiz yere tutuklanan sivillerin salıverilmesi, özellikle gazetecilere gerçekleştirilen uygulamaların ortadan kaldırılması ve hareket özgürlüğü sağlanması ve yasalarca belirlenen kurallar çerçevesinde protesto hakkının gözetilmesi şeklindeki maddelerden oluşmaktadır (UN, s/res/2042). Ayrıca Annan Planı çerçevesinde bölgeye bir gözlemci misyonu ulaşmış ve sonrasında bu gözlemci sayısı BM tarafından 300'e çıkartılmıştır (Altun, 2016, s. 121).

Yoğun diplomatik görüşmenin ardından Annan, Nisan 2012'de yönetim ve ana muhalefet arasında bir ateşkes sağlamayı başarmıştır. Umut alevlenmiş, ancak hızla tükenmiştir. Annan'ın prestijine ve BM gözlemcilerinin varlığına rağmen, ateşkes birkaç hafta içinde dağılmıştır. Bu, Annan'ın stratejisinde bir değişikliğe neden olmuş ve birincil aktörlere odaklanmak yerine, başta ABD ve Rusya olmak üzere büyük güçler arasında bir anlaşmayı müzakere etmeye çalışmış ve tarafları masaya getirmek için kozlarını kullanmayı denemiştir. 2012 yazındaki toplantılar, Cenevre Bildirisi'nde özetlenen, şiddetin durdurulması ve geçiş hükümeti çağrısında bulunan bir anlaşmanın ana hatlarını ortaya çıkarmış ancak diplomatların "yapıcı belirsizlik" olarak adlandırdığı duruma bir örnek olan tebliğ, kilit bir noktayı - Esad'ın geleceğini - belirtmeden bırakmıştır. Ancak çok geçmeden

farklı yorumlar ortaya çıkmış ve planının çok az sayıda gerçek alıcısı olduğunu gören Annan, Ağustos 2012'de görevinden istifa etmiştir.

Annan'ın 6 maddelik planı, çatışma yönetimi perspektifi ile teoride başarılı ancak pratikte başarısız bir tasarı olmuştur. Çatışma bölgesindeki silah mobilizasyonunun azaltılması gibi önleyici faaliyetlerin yanı sıra, çatışan iki aktörün ortak bir paydada buluşturulmak istenmesi, teorik olarak planı doğru bir zemine oturtmaktadır. Nitekim bölgedeki aktörlerin etnik, ideolojik ve siyasi açıdan oldukça çeşitli gruplardan oluşması, başarı şansını azaltmıştır. Başka bir deyişle Rusya, ABD, Türkiye, İran gibi önemli güçlerin yanı sıra ÖSO, El-Nusra Cephesi, DEAŞ ve YPG/PYD gibi yapılanmaların bölgede varlıklarını sürdürmesi, aktörlerin hem nicelik hem de nitelik zenginliğini artırmış ve sonuç olarak Plan başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

BM'nin çatışmayı çözümüleme çabaları, Cezayirli diplomat Brahimi'nin önderliğinde devam etmiştir (Hinnebusch ve Zartman, 2016, s. 21). Annan Planı'nın, uluslararası denetim altında genel bir ateşkes de dahil olmak üzere, kilit bileşenleri, Brahimi yönetimindeki BM çabalarının merkezinde yer almıştır. 2014'ün ilk haftalarında yine Cenevre'de tarafları yeniden müzakere masasına çekmek bir yıldan fazla sürmüş, kuşatma altındaki Humus kentine yardım gönderilmesi gibi insani konularda ilerlemeler kaydedilirken, görüşmeler bir yıl sonra sona ermiştir. Her iki taraf da yeni anayasa görüşmelerinde ortaya atılan ülkenin yönetim şeklinin ne olacağı ya da yeni yönetimde Esad yönetimi ve muhaliflerin hangi oranda yer alacağı gibi kilit konularda boyun eğmediği için Şubat 2014'te başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Muhalifler, Esad'ın gelecekteki herhangi bir geçiş hükümetine katılmaması konusunda ısrar etmiş; Esad yönetimi önce terörle mücadeleyi öne sürerek eylemlerini devam ettirmiştir. Tüm bu süreç devam ederken 3. taraf aktörler, BM gözetiminde; Cenevre, Astana ve Soçi müzakerelerine başlamıştır.

Barış Görüşmeleri

Cenevre Görüşmeleri

Annan Planı ile oluşan beklentinin karşılanmaması, Esad yönetiminin baskıcı tutumunun da artması ile birlikte dönemin Suriye Genel Sekreteri Kofi Annan, 2012'de bir diğer adı Suriye Eylem Grubu da olan I. Cenevre görüşmelerini başlatmıştır. Toplantıya BMGK Daimi Üyelerinin yanı sıra Türkiye ve Katar gibi bölge ülkeleri çağrılmış, ancak Suriye yönetimi ve muhalif güçlerinden herhangi bir temsilci katılım göstermemiştir (www.dw.com). ABD'nin, İran'ın Suriye'de yeni bir geçiş hükümeti fikrine sıcak bakmadığı gerekçesiyle BM'den İran'a yaptığı toplantı çağrısını geri çekmesini istemesi, görüşmeye İran'ın katılmaması ile sonuçlanmıştır. Ancak bölgedeki önemli aktörlerden biri olan İran'ın görüşmeye katılmaması, sürecin çözümünü zorlaştırmıştır. Bu durum çatışma yönetimi

perspektifinden ele alındığında başarısız bir görüşme olarak ele alınabilir. Kiraz'ın da aktardığı üzere, arabuluculuk faaliyetleri, çatışan veya çatışmanın tarafı olan aktörlerin içerisinde bulunduğu bütün araç ve yöntemlerin ele alındığı bütüncül bir faaliyettir (2020, s. 228). I. Cenevre görüşmelerinde çatışan tarafların katılmaması, müzakere sürecinin baştan ölü doğması sonucunu doğurmuştur. Nitekim SUK, görüşmelerin tek taraflı bir irade koyduğu iddiası ile katılım göstermemiştir. Yine de antlaşmada mutabık kalınan bazı kararlar alınmıştır. Bu kararlar; Suriye'de, Suriye yönetimi ve muhalefetin de oluşturduğu bir geçiş hükümetinin oluşturulması, bu hükümet vasıtasıyla iki tarafa da temsil hakkının verilmesi, sivil halkın temsil ettiği bir anayasal sürecin başlatılması, çok partili bir sisteme yönelim ve geçiş hükümetinde kadın bireylere de temsil hakkının sağlanmasıdır (Neciyev, 2019, s. 838). Belirtilmelidir ki sürecin en başından itibaren en itilafli olan konulardan birisi, yeni hükümetin ve devlet sisteminin hangi mahiyette olacağıdır. Bu sorun, ilerleyen görüşmeleri de tıkanma noktasına getirecek önemli bir tartışmadır.

Bölgedeki aktörlerin çeşitliliği ve siyasi anlaşmazlıklar, sürecin baştan sancılı başlamasına neden olmuştur. Örneğin ABD, yeni geçiş hükümetinde Esad yönetiminin olmamasını isterken Rusya, bu durumun aksini savunmuştur. Bu ve bunun gibi gelişmeler neticesinde 2013 yılında II. Cenevre görüşmeleri başlatılmıştır. Kofi Annan'ın istifası ile birlikte göreve gelen Lakhtar Brahimi ve dolayısıyla BM çatısı altında başlatılan Cenevre görüşmelerinin ikincisi, Suriye'deki iktidarın lağvedilmesi motivasyonu ile başlatılmıştır. Daha çok insani yardım ve terörizm ile mücadele gibi konularla meşgul olan toplantıda çözümün sağlanması açısından olumsuzlukla sonuçlanmıştır (www.bbc.com).

Aktörlerin anlaşmazlıklarını daha yakından görmek adına 2016 yılında gerçekleştirilen III. Cenevre görüşmesi oldukça önemlidir. Nitekim Brahimi'nin yerine göreve getirilen Mistura'nın çabalarıyla 1 Ocak tarihinde gerçekleştirilmek istenen toplantı, sırasıyla 25 ve 29 Ocak tarihlerine kadar ertelenmek zorunda kalmıştır (Beroka, 2014, s. 16). Muhalifler, müzakerenin Esad'ın olmadığı bir geçiş hükümeti etrafında şekillenmesini istemekten Suriye Devleti temsilcisi El- Caferi, Suriye Devleti geleceği ile alakalı olumsuz herhangi bir kararın alınmaması gerektiğini savunmaktadır (Neciyev, 2019, s. 847). Ancak III. Cenevre görüşmesini, seleflerinden ayıran en önemli kararlar, bölgede Rusya'nın da etkisi ile ateşkesin sağlanması, gereken bölgelere insani yardımın götürülmesi ve terör gruplarıyla mücadele için mutabık kalınmasıdır.

IV. Cenevre görüşmelerinin mahiyeti, seleflerinin aksine, tarafların bir araya getirilmesi açısından önemlidir. Dönemin Suriye özel temsilcisi Mistura'nın çabalarıyla birlikte muhalif grubun temsilcisi El-Hariri, Esad yönetimi temsilcileri ve Rusya ile yakın gruplar ile münferit şekilde görüşülmüştür (www.aa.com.tr). Görüşmeler sonucunda müspet bir ilerleme kaydedileme de, ilk defa hükümet geçişinin derinlemesine müzakere edilmesi

açısından olumlu bir müzakere olarak isimlendirilebilir. Burada belirtilmesi gereken önemli meselelerden birisi de çatışmanın birincil tarafları olan Esad yönetimi ve muhalif heyetlerinin yanı sıra Yüksek Müzakere Komitesi (HNC), Suriye Ulusal Koalisyonu (SUK) ve Kürt Ulusal Konseyi (KUK) de görüşmelerde yer almıştır. Öte yandan sürecin içinde Rusya, ABD, İngiltere, Fransa, Türkiye, Katar, İran ve Suudi Arabistan gibi aktörler de vardır. Bu noktadan hareketle çatışmanın yalnızca Suriye içi bir mesele olmaktan çıktığı ve uluslararası-bölgesel aktörlerin de oyunun içinde olduğu belirtilmelidir. Arabuluculuk faaliyetleri için bu durum objektif bakışa zarar vermektedir. Nitekim Kiraz'a göre arabuluculuk faaliyetleri gerçekleştirilirken hangi aktörün ve hangi hedefin dikkate alınacağı, sübjektif bir yaklaşımın sonucu olabilmektedir (2020, s. 229)

Bu süreçten sonra Cenevre görüşmeleri 4 farklı şekilde yeniden gerçekleştirilmiştir. Belirtilebilir ki, birkaç istisna dışında görüşmeler gereken etkiyi gösterememiştir. Genel anlamda yeni yapılacak anayasanın taslağı, terörizm ile mücadele, geçiş hükümeti ile birlikte yapılacak seçimler gibi konular, Cenevre görüşmelerinin muhtevisini oluşturmuştur. Bu süreçte yeni kurulacak olan hükümetin siyasi biçiminin ne olacağı, görüşmelerin en önemli tartışma biçimidir. 2021 yılının Ekim ayında yapılan son görüşmede ise seleflerinin aksine daha somut bir gelişme yaşanmıştır. Suriye yönetimi ve muhalefet ilk defa anayasa taslak metninin hazırlanması için bir araya gelmiştir. (www.euronews.com). Yine de geniş bir perspektiften bakıldığında Cenevre görüşmelerinin sonucunda sorunun çözümüne yönelik beklentiler karşılanamamıştır. Bu durum ise aktörlerin yeni müzakere arayışlarına gitmesini sağlamış ve sonuç olarak Astana görüşmeleri gündeme gelmiştir.

Astana Görüşmeleri

İkinci Cenevre Konferansı barış koşullarını tesis etmede başarılı olmazken, Suriye'deki muhalif güçler 2015 yılında bir barış konferansı daha düzenlemiştir. Adına Astana görüşmeleri denen bu müzakereler bir ön görüşme ve dokuz tur müzakereden oluşmaktadır. Toplantı, 25-27 Mayıs 2015 tarihlerinde Kazakistan'ın Astana kentinde Suriye'nin çeşitli muhalif gruplarını bir araya getirmiştir. Suriye hükümeti konferansa katılmayı reddetmiş ve konferans serisi 2-4 Ekim tarihlerinde muhalefet gruplarının katılımıyla devam etmiştir (Thepaut, 2020). Konferansta katılımcılar, 2016 yılında uluslararası toplumun kontrolünde genel seçime gidilmesi konusunda mutabık kalmışlardır. Muhalefet grupları, konferansın ev sahibi Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'den Suriye iç savaşında arabuluculuk yapmasını istemiştir (news.un.org).

İlk Astana görüşmesi Rusya Devlet Başkanı Putin ve Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından önerilmiştir. 20 Aralık 2016'da gerçekleştirilen konferans; bir muhalefet konferansı değil, Türkiye, Rusya ve İran dışişleri bakanları arasında bir koalisyon toplantısı

mahiyetindedir. Konferansın başlamasından sekiz gün sonra Türkiye ve Rusya, Suriye'nin tamamında ateşkes konusunda anlaşmışlardır (Kadioğlu, 2020, s. 32). Türkiye'nin itirazı üzerine, YPG'nin hakim olduğu Suriye Demokratik Güçlerini (SDG) temsil eden Suriye Demokratik Konseyi, barış girişimlerine davet edilmemiştir. Buradan hareketle Türkiye, Suriye politikasında terör örgütü olarak tanımladığı hiçbir gruba karşı söz hakkı verilmemesi gerektiği noktasında bir “kırmızı çizgiye” sahiptir. Aynı şekilde IŞİD, El Nusra Cephesi ve YPG de ateşkes anlaşmasının dışında tutulmuştur. Suriye hükümetini Beşar Caferi temsil ederken, muhalefet gruplarını Suriye'deki ılımlı grupların oluşturduğu HNC temsil etmiştir (www.aljazeera.com).

Rusya'nın önerisi, Rus yetkililerin Suriye'nin geleceği için Suriye Arap Cumhuriyeti'nden Suriye Cumhuriyeti'ne geçiş için bir taslak sunması nedeniyle konferanstaki tartışmalar açısından önemlidir. Bu teklif, cumhurbaşkanlığına karşı Parlamento güclendirecek ve İslam hukukunu kaldırarak laikliği benimseyecek olan adem-i merkezîyetçi otoriteleri ve federalizmin yasamasını içermektedir. Bir önceki bölümde de bahsedildiği üzere yeni hükümetin siyasal şekli, konferansların en önemli tartışma noktalarından birisini oluşturmaktadır. Konferans, Türkiye, Rusya ve İran arasında bu kararın -ateşkesin- uygulanması için bir izleme komisyonu kurulması konusunda bir anlaşma ile sona ermiştir. Bu kararın; anlaşmanın temellerini atmak için uygun bir konjonktürde gerçekleştiği söylenebilir. Türkiye ve İran gibi bölgesel güçlerin baskısının yanı sıra Rusya'nın iç savaşa önemli oranda müdahil olması, görüşmelerin daha somut bir zeminde ilerlemesine sebep olmuştur.

Sonraki iki tur, muhalefet güçleri için güven artırıcı önlemler almayı amaçlamaktadır. Türkiye, Rusya ve İran'dan oluşan ortak hareket grubunun şartlarını belirleyen belge, iki günlük toplantıda kontrol edilmiştir (www.bbc.com). Dördüncü turdan ise net bir sonuç çıkmıştır: İran, Rusya ve Türkiye arasındaki görüşmeler, İdlib ve muhaliflerin kontrolündeki Guta, Humus ve Suriye-Ürdün sınırından oluşan dört gerilimi azaltma bölgesi kurulmasına yönelik bir anlaşmayı içermektedir (Kadioğlu, 2020, s. 34). Operasyonların, insani yardım ve sivillerin memleketlerine dönüşlerini sağlayacak şekilde 6 Mayıs 2017 tarihinden itibaren durdurulması kararlaştırılmıştır. Bu nedenle, bu tur, en azından siviller için güvenli bir bölge kurarak barış umutlarını gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.

Astana görüşmelerinin beşinci turu 12-15 Temmuz 2017 tarihlerinde düzenlenmiştir. Görüşmeler yine BM Özel Elçisi de Mistura tarafından desteklendi ve bu girişimin şiddetin azaltılmasını kolaylaştıracağı BM tarafından savunuldu. Görüşmelerin yedinci turunda, gerilimi azaltmak için tutuklu değişimi ele alındı. Üç garantör ülke, BMGK'nin 2254 sayılı Kararı uyarınca siyasi bir çözümü yinelemiştir. Görüşmelerin sekizinci turu, Şam'ın Doğu Guta'sındaki insani krize odaklanmıştır. Doğu Guta'daki çatışmanın bir sonraki çözüm

girişiminde siyasi çabalarla çözülmesi hedeflenmiştir. Dokuzuncu görüşmeler 16 Mart 2018'de düzenlenmiş, ancak ihtilafın çözümü için bir sonuç ortaya çıkmamıştır. 2021 yılında yapılan son görüşmede ise garantör ülkeler Türkiye, Rusya ve İran'ın görüşmeleri ile sürmüştür. BM genel temsilcisi Pedersen'in de bulunduğu toplantıda Irak, Ürdün ve Lübnan gözlemci statüsüyle bulunmuştur. Görüşmenin ana teması ise insani yardımlar ve bölgedeki son durum gibi konuların yanı sıra Cenevre görüşmelerinde sonuç alınamayan Suriye Anayasa Komitesi'nin tekrar oluşturulması gibi meseleler ele alınmıştır (www.aa.com).

Hem Astana hem de Cenevre görüşmelerini doğrudan etkileyen faktörlerden birisi de şüphesiz sahadaki gelişmelerdir. Örneğin 2020 yılında ABD Kongresi'nin yürürlüğe soktuğu "Sezar Yasası" (Ceasar Act), Suriye yönetimine yönelik en önemli ve kapsamlı yaptırımlardandır. İlk olarak, yasa, Suriye hükümetine ve üst düzey siyasi şahsiyetlere destek sağlayan, Suriye petrol ve gaz endüstrisini destekleyen, askeri uçak veya parça sağlayan ve Suriye hükümetine doğrudan veya dolaylı olarak inşaat veya mühendislik hizmetleri sağlayan herkese yaptırım uygulanmasını zorunlu kıldı. Bunun ötesinde, Suriye ile ilgili diğer makamlar tarafından belirlenen bir kişi veya kuruluşla etkin bir şekilde iş yapan herkese yaptırımlar uyguladı ve uygulamasını genişletti. Bu durum Suriye lirasının değer kaybetmesine ve ülke ekonomisinin neredeyse çökme noktasına gelmesine yol açmıştır (www.rand.com). Ekonomik olarak uygulanan yaptırımlar ile birlikte Suriye yönetimi anlaşma masasına çekilmeye çalışılmıştır.

Astana barış sürecindeki temel fark, ABD ve Batılı ülkelerin önderlik ettiği Cenevre görüşmelerinin aksine Rusya'nın önderlik etmesidir. Öte yandan Suriye barış sürecinde Esad'ın devrilmesinden insani meselelere ve şiddetin sona erdirilmesine yönelik tavır benimsemesidir. Astana barış sürecinin diğer tüm girişimlerden bir diğer farkı, ülke gerçeklerinden kopuk, bölge dışından aktörler yerine sahada savaşan muhalif figürleri bir araya getirmesidir. Bu şekilde, siyasi bir anlaşma ile sonuçlanan bir askeri anlaşma oluşturmayı amaçlamaktadır (Cengiz, 2020, s. 11). Belirtmelidir ki Astana görüşmeleri, Rusya için bölgede ABD merkezli bir anlayışın istenmediğinin bir göstergesidir. Nitekim görüşmelere yalnızca İran ve Türkiye'nin yanı sıra Irak, Ürdün ve Lübnan gibi bölgesel aktörlerin çağırılması bu durumun bir tezahürüdür. Cenevre görüşmelerinde özellikle Batılı ülkelerin önderlik etmesi ve bölgede askeri olarak varlık göstermeyen aktörlerin dahi sürece dahil olması, sorunun çözümünü zorlaştırmıştır. Türkiye ve İran'ın Suriye'ye yakın iki bölgesel aktör olması ve Rusya'nın Şam'ın yakın bir savunma ortağı olması nedeniyle Astana barış sürecinde taraflar sınırlı sayıda aktörlerden oluşmuştur.

Barış Görüşmelerinin Çatışma Yönetimi Bağlamında Değerlendirilmesi

Suriye İç Savaşı'nın arabuluculuk faaliyetlerine karşı dirençli bir yapıya sahip olduğu şüphesizdir. BM'nin yıllar boyunca değişen ve öncelikleri daima Suriye olan temsilcilerinin, profesyonel çabalarına rağmen sorun günümüzde hala devamlılığını korumaktadır. Bu bölümde, bu duruma hangi faktörlerin sebep olduğu analiz edilecektir.

Çatışma yönetimi; temel anlamda üçüncü bir tarafın katılımı yoluyla, devlet veya devlet altı aktörler düzeyinde faaliyet gösteren ve siyasi olarak motive edilmiş aktörler arasında devam eden bir çatışmayı kontrol etmeye veya sınırlamaya yönelik herhangi bir çaba olarak anlaşılmaktadır (Butler, 2009, s. 14). Başka bir deyişle çatışma yönetimi, devam eden bir çatışmayı ilgili taraflara en az zarar verilecek şekilde azaltmayı ya da sonlandırmayı amaçlamaktadır. Arabuluculuk ise bir çatışmaya üçüncü taraf müdahalesinin bir şeklidir. Doğrudan güç kullanımına dayalı olmaması ve katılımcılardan birinin kazanmasına yardımcı olmayı amaçlamaması nedeniyle çatışmalarda diğer üçüncü taraf müdahale biçimlerinden farklıdır. Amacı, çatışmayı her iki taraf için de kabul edilebilir ve üçüncü tarafın çıkarlarıyla tutarlı bir çözüme kavuşturmaktır. Arabuluculuk, tarafların arabulucunun fikirlerini kabul etme konusunda önceden taahhütte bulunmadıkları siyasi bir süreçtir. Bu yönüyle, yargı yolunu kullanan ve tarafların önceden kabul etmeyi taahhüt ettikleri bir karar veren tahkimden farklıdır. Arabuluculuk en temel anlamıyla üçüncü bir tarafın, tarafların kendi başlarına bulamayacakları bir çözüm bulmalarına yardımcı olduğu bir müzakere şekli olarak düşünülür (Zartman,2008,s. 155).

Suriye krizi için çatışma yönetimi ve arabuluculuk faaliyetleri, başlangıçtan itibaren sorunlu bir şekilde gelişmiştir. İlk olarak BMGK'nin içinde bulunduğu yönetsel sorunlar, çatışmanın daha da tırmanmasını sağlamıştır. BMGK'nin 5 daimi üyesinin veto ettiği hiçbir kararın konsey tarafından yürürlüğe koyulamaması, soruna müdahale noktasında uluslararası toplumun elini zayıflatmıştır. Bölgesel aktörler ve BMGK üyelerinin iyi niyetli çabalar yerine daha çıkarıcı politikalar izlemesi, sorunu en başından çözümsüz kılmaya yetmiştir. Buna rağmen BM, bir dizi müzakere süreci ile durumu düzeltmeye çalışmış, ancak başarılı olamamıştır. Öte yandan kullanılan yöntemlerin koordinasyonu noktasında da problemler bulunmaktadır. Örneğin Annan Planı, bölgede bulunan birçok aktör ve örgütlenmeler ile birlikte uluslararası düzeyde bir anlaşmanın Suriye içinde sahaya empoze edilebileceği şeklindeki bir dizi stratejik ve yapısal engel taşıyan, hatalı bir önermeye dayanmaktadır. Örneğin Plan kapsamında bölgeye 300 adet gözlemci misyonu ulaşmıştır. Ancak hem çatışmanın çok taraflı yapısı, hem de Suriye büyüklüğünde bir ülke için bu sayının oldukça az olduğu göze çarpmaktadır. Öte yandan zaten sürecin başından beri Rusya ve Çin'in karşıt tavrı, Planın pratikte uygulanmasını sekteye uğratmıştır. Amerika'nın, İran'ın müzakere masasına girmesine izin vermemesinin, Annan Planı'nın

tüm paydaşların hazır bulunduğu bir Cenevre zirvesinde bir barış atılımına aracılık etme çabalarını da engellediği söylenebilir. Nitekim İran bölgedeki önemli aktörlerdendir. Sonuç olarak Esad yönetimi, anlaşmayı kabul etmesine rağmen uygulamaya sokmamış ve çatışma devam etmiştir. Bu noktada Esad yönetiminin, zaten muhalfleri alt edebilecek güce sahip olduğunu düşünmesi, anlaşmaya yanaşmamasına sebep olmuştur.

Öte yandan muhalflerin değişken ve parçalanmış yapısı da, yekpare bir muhalif gücün oluşmamasına sebep olmuştur. Bölgede birçok farklı ideolojik ve etnik çeşitliliğe sahip olan muhalflerin yapısı, barış sürecinde tek bir sesin oluşmamasına sebep olmuş ve bu da müzakereleri imkansız hale getirmiştir. Muhalefet için en temel sorunlar Esad yönetiminin Suriye'de kurulacak yeni bir yönetimin içinde yer alıp almayacağı ve bu süreçte silahlı yöntemlerin kullanıp kullanılmayacağı olmuştur. Öte yandan bölgede kimlik temelli bir çatışma da söz konusudur. Bölgede Sünni-Alevi, Kürt-Arap, Kürt-Türk, Hristiyan-Müslüman ya da Radikal-İlimli grupların çatışmaları, muhalif yapılarında da bir çeşit bölünmeye sebep olmuş ve bu durum güvensizliği daha da artırmıştır.

Çatışmanın çözüm bulamamasının bir diğer nedeni ise ABD ve Rusya arasındaki görüş farklılıklarıdır. İki küresel gücün birkaç görüşme dışında ortak bir zeminde buluşamaması, Türkiye ve İran gibi bölgesel güçlerin de bu anlaşmazlığın devamı yönündeki görüşleri, çatışmayı başka bir boyuta taşımıştır. Nitekim bir noktadan sonra anlaşmazlıklar vekalet savaşlarına dönmüş, YPG/PYD ve ÖSO gibi örgütlenmeler, bahsedilen aktörler tarafından desteklenmiş, bu durum da çatışmanın tırmanmasına yardımcı olmuştur.

Kiraz'ın da belirttiği üzere çatışma yönetimi, çatışan tarafların ve aktörlerin kullandıkları yöntemlerin ve süreçlerin tamamını kapsayan bütüncül bir anlayıştır (2020, s. 228). Bu nedenle çatışmaya doğrudan ya da dolaylı müdahil olan tüm aktörlerin, çatışma yönetimi süreçlerine müdahil olması gerekmektedir. Suriye'de ise bu durumun sağlıklı bir şekilde yönetildiği söylenememektedir. Zartman ve Touval ise arabulucu aktörün rasyonel bir yapıda olması sebebiyle çatışan iki tarafın çıkarlarının yanı sıra kendi öz çıkarlarını da gözetebileceğini iletmektedir (2007, s. 437). Uluslararası sistemin anarşik yapısı ve "öz-çıkara (self-interest)" dayanan ön kabul şekli, çatışma yönetimi sürecine dahil olan aktörlerin kendi çıkarlarına en iyi hizmet edecek kararı almak istemeleri gibi sebepler süreci baltalamıştır. Böylelikle Cenevre sürecinin çok aktörlü ve geniş kapsamlı yapısının sürecin çözümü adına beklenen faydayı veremediğini söylemek mümkünken Astana Görüşmelerinin daha az aktöre rağmen daha somut adımları hayat geçirdiği söylenebilir.

Tartışma ve Sonuç

Suriye İç Savaşı, 10 seneyi bulan geçmiş, ortaya çıkan vahim tablosu ve yaygın insan hakları ihlalleriyle günümüzün en önemli çatışmalarından biri haline gelmiştir. Çalışma,

bölgesel ve küresel güçlerin iç savaşa doğrudan veya dolaylı olarak dahil oldukları için tarafsız arabulucu olmalarının çok zor olduğunu tespit etmiştir. Batılı veya doğulu ülkeler tarafından siyasi çözüm girişimleri başlatılsa da Suriye yönetimine baskı yapma isteksizliği siyasi çözümü engellemiştir. Batılı ülkeler arasında Esad'ın gitmesi gerektiği konusunda fikir birliği varken, doğu ülkeleri bölgedeki kontrollerini güvence altına alacak şekilde Esad'ı iktidarda tutmayı amaçlamıştır. Suriye'deki vekalet savaşı, her devlet farklı devlet altı silahlı grupları eğitimin yanı sıra mali, tıbbi ve askeri destek yoluyla desteklediği için bir barış anlaşmasını da engellemiştir. Uluslararası barış görüşmelerinin çoğu bu gelişmelere tanık olmuş, ancak uluslararası toplum Suriye'deki şiddeti durdurmak için işbirliğinden yoksun gözükmiştir.

Öte yandan BM'nin barış çabaları da tüm iyi niyete rağmen yetersiz kalmıştır. Fakat belirtmelidir ki bölgedeki çatışmanın durdurulması adına da en çok çaba gösteren aktör BM'dir. Başka bir deyişle uluslararası toplumun, bu tarz çatışmaların önlenmesi adına elinde çok fazla alternatifi olduğu söylenememektedir. Günümüzde BM yönetim yapısında da, bazı belirsizliklerin giderilmesi ve ihtilafa neden olan bazı durumların değiştirilmesi adına önemli adımlar atılmaktadır. Örneğin, Ocak 2017'de BM Genel Sekreteri Antonio Guterres örgütün görev alanlarının iyileştirilmesi adına bir vizyon haritası çizmiştir. Bu vizyon karar verme yetkisinin merkezi otoriteden uzaklaşması, politika ve süreçlerin daha basit bir şekilde düzenlenmesi ve hesap verilebilir-şeffaf bir yönetim anlayışının güçlendirilmesini içermektedir. Ayrıca yeni vizyon; gelişim, yönetim, barış ve güvenlik olarak 3 ayrı alanda ele alınmıştır (www.reform.un.org). Ancak bu adımların çok kapsamlı reformlar içerdiğini söylemek yanlıştır. Ayrıca uluslararası sistemin anarşik yapısı ve realist temelli düşünce sistemi, bu adımların maddi bir karşılığa bürünmesini engellemektedir. Ancak yine de her fırsatta BM'nin sorunlu yapısını en üst perdeden eleştirmek, fakat bu durumun değişmesi için herhangi bir eylemde bulunmamak da kolaycılığa kaçmaktır. Uluslararası toplum, tüm iyi niyetiyle, hali hazırda bir alternatifi bulunmayan bu yapıyı desteklemek ve değişim/dönüşümünü sağlamak adına çalışma yapmayı kendine ödev belirlemelidir. Aksi halde günümüzde Suriye'de yaşanan durum, ilerleyen yıllarda dünyanın farklı bölgelerinde de cereyan edecek ve yaşanan sorunlar tırmanarak devam edecektir.

Makalenin Araştırma ve Etik Beyanı Bilgileri

Yazar Çıkar Çatışması Beyanı	Araştırmada incelenen olguyla ilgili yazarın herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Yazar Katkı Oranı Beyanı	Araştırmanın tüm bölümleri yazar tarafından hazırlanmıştır.
Etik Kurul Onay Belgesi	Araştırma sürecinde yazarın bilimsel veya mesleki etikle uyuşmayan herhangi bir aykırı eylem söz konusu değildir. Ayrıca araştırma saha çalışmasını gerektiren bir metodolojiye sahip olmadığı için etik onay belgesi bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Ağır, O , Aksu, Z . (2017). Birleşmiş Milletler'in Suriye Krizine Yönelik Politikalarının Değerlendirilmesi . *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi* , 4 (9) , 43-55 .
- Aksoy, E . (2016). Daiş ve Suriye İç Savaşında Daiş'in Rolü. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi* , 2 (2) , 29-41 .
- Allison, R. (2013). Russia and Syria: Explaining Alignment with a Regime in Crisis. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 89(4), 795–823. <http://www.jstor.org/stable/23479395>
- Altuğ, B. (2017, Mayıs 20). *Suriye Konulu Cenevre 6 Görüşmeleri Sona Erdi*. Haziran 20,2021 tarihinde Anadolu Ajansı Resmi Web Sitesi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriye-konulu-cenevre-6-gorushmeleri-sona-erdi/822072>adresinden alındı.
- Ashawi, K. (2017, Ekim 30) *Syrian war: All you need to know about the Astana talks*. Haziran 20, 2021 tarihinde Aljazeera Resmi Web Sitesi :<https://www.aljazeera.com/news/2017/10/30/syrian-war-all-you-need-to-know-about-the-astana-talks> adresinden alındı.
- Bilgin, İ. (2019). Suriye İç Savaşı'nda Küresel ve Bölgesel Güçlerin Kesişen Müdahaleleri: Nedenler, Yöntemler ve Zamanlama. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi* 2 (1) , 1-19
- Butler, M. J. (2009). *International conflict management*. Routledge.
- Bureau of Near Eastern Affairs, (2021, Ocak 20). *US Relations with Syria* Kasım 13 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri resmi web sitesinden: <https://www.state.gov/u-s-relations-with-syria/> adresinden alındı
- Brecher, M. , & Wilkenfeld, J. (1997). *A Study of Crisis*. University of Michigan Press.

- Byman, D. (2015). Six Bad Options for Syria. *The Washington Quarterly*, 38. 171-186. 10. 1080/0163660X.2015.1125836.
- Cengiz, S. (2020). Assessing the Astana Peace Process for Syria: Actors, Approaches, and Differences. *Contemporary Review of the Middle East*, 7(2), 200-214.
- Clayton, G., & Gleditsch, K. S. (2014). Will We See Helping Hands? Predicting Civil War Mediation and Likely Success. *Conflict Management and Peace Science*, 31(3), 265–284.
- Durgun, H. (2017, Temmuz 14) *Suriyeli Muhalif Eliko: Cenevre-7 Görüşmelerinde Siyasi Geçiş Müzakere Ediyoruz*. Haziran 26, 2021 tarihinde Sputniknews Web sitesi: <https://tr.sputniknews.com/columnists/201707141029282755-suriyeli-muhalif-eliko-cenevre-siyasi-gecis-muzakere> adresinden alındı.
- Elias, M. (2017, Mayıs 22) *Astana Talks “Promising Step” Says UN Special Envoy for Syria*. Haziran 24, 2021 tarihinde UN News internet sitesi: <https://news.un.org/en/tags/astana-talks> adresinden alındı.
- Hershco, T. (2013). *France and the Syrian Civil War: From Diplomacy to Military Intervention?* Begin-Sadat Center for Strategic Studies. <http://www.jstor.org/stable/resrep04375>
- Hinnebusch, R,Zartman, W. (2016) UN Mediation in the SyrianCrisis: From Kofi Annan to Lakhdar Brahimi, *International Peace Institute*.
- Hinnebusch, R. , & Tür Küçükkaya, Ö. (2013). *Turkey-Syria Relations: Between Enmity and Amity*. <https://hdl.handle.net/11511/71537>
- Cafarella, J ve Genevieve, C. (2015) Syrian Opposition Guide. Institute for the Study of War. 1-45.
- Erboğa, A. (2016) Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejisi. “Suudi Arabistan’ın Suriye Stratejisi”. ed. Hasan Basri Yalçın, Burhanettin Duran. Ankara: Seta Kitapları, 2016: 235-248.
- Kadioğlu, İ. A. (2020). International PeaceEfforts in the Syrian Civil War: The ‘Inevitable’ Failure?. *Turkish Journal of Middle Eastern Studies*, 7(1), 13-44.
- Karakus, D. & Svensson, I. (2017). Between the Bombs: Exploring Partial Ceasefires in the Syrian Civil War, 2011–2017. *Terrorism and Political Violence*. 32. 1-20. 10. 1080/09546553.2017.1393416.
- Kazdal, M . (2018). İran’ın Arap Baharı Sonrası Suriye Politikasını Anlamak. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi* , 1 (1) , 1-15 .
- Kiraz, S . (2020). Türkiye’nin Doğrudan Müdahale Öncesi Dönemde Suriye İç Savaşı’na Yönelik Dış Politikasının Analizi. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* , 7 (2) , 99-140.

- Kiraz, S . (2020). Uluslararası Arabuluculuğa Dair Değişen Yaklaşımlar ve Türkiye'nin Arabuluculuğun Dönüşümündeki Rolünün İncelenmesi . *Akdeniz İİBF Dergisi* , 20 (2) , 227-238 .
- Kiraz, S. (2018). *Suriye İç Savaşı Sırasındaki Türk Dış Politikasının Neoklasik Realizmin Bakı Açısından Analizi(2011-2017)*. Ankara:Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kussainova, M. (2021, Temmuz 8) *Suriye Rejimi ve Askeri Muhalefet Temsilcileri 16. Astana Görüşmelerinin Ana Oturumunda Bir Araya Geldi*. Kasım 16, 2021 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriye-rejimi-ve-askeri-muhalefet-temsilcileri-16-astana-gorusmelerinin-ana-oturumunda-bir-araya-geldi/2297985> adresinden alındı.
- Lesch, D. W. (2012). *Syria: The Fall of the House of Assad*. New Haven: Yale University Press.
- Lundgren, M. (2016) *Mediation in Syria: Initiatives, Strategies, and Obstacles, 2011–2016, Contemporary Security Policy*, 37:2, 273-288,
- Ministère de l'Europe et des Affaires Etrangères, *War in Syria: Understanding France's Position* Kasım 16, 2021 tarihinde Fransa Dışişleri Bakanlığı resmi web sitesi: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/syria/war-in-syria-understanding-france-s-position/> adresinden alınmıştır.
- Neciyev, E. (2019) *Cenevre'den Soçi'ye "Suriye" Problemine Çözüm Arayışları. Tarih ve Gelecek Dergisi* 5, 835-850.
- Öztop, F . (2019). Devlet-içi Çatışmalarda Üçüncü Taraf Aktörler: Suriye İç Savaşında Türkiye'nin Rolü . *Gazi Akademik Bakış* , 13 (25) , 103-131 .
- Phillips, C. (2017), *Eyes Bigger than Stomachs: Turkey, Saudi Arabia and Qatar in Syria. Middle East Policy*, 24: 36-47. <https://doi.org/10.1111/mepo.12250>
- Regan, P. M. (1996). *Conditions of Successful Third-Party Intervention in Intrastate Conflicts. Journal of Conflict Resolution*, 40(2), 336-359.
- Salihi, E. (2011). Ortadoğu'da Oluşan Yeni Dengeler ve "Şii Hilali" Söylemi. *Bilge Strateji*, 3(4), 183-202.
- Samer,A. (2021): *Making Peace to Sustain War: the Astana Process and Syria's Illiberal Peace, Peacebuilding*, DOI: 10.1080/21647259.2021.1895609
- Shatz J. ,H. (2021, Temmuz 8), *The Power and Limits of Threat: The Caesar Syrian Civilian Protection Act at One Year*Kasım 15, 2021 tarihinde <https://www.rand.org/blog/2021/07/the-power-and-limits-of-threat-the-caesar-syrian-civilian.html> adresinden alındı.
- Terrill, W. A. (2015). *Iran's Strategy for Saving Asad. Middle East Journal*, 69(2), 222–236. <http://www.jstor.org/stable/43698235>

- Ulutaş, U. (2011). The Syrian Opposition in the Making: Capabilities and Limits, *Insight Turkey*. c. 13, n. 3
- Ulrichsen, K. C. (2014). *Qatar and the Arab spring*. Oxford University Press.
- United Nations News, (2011, Ekim 4). *Russia and China Veto Draft Security Council Resolution on Syria* Kasım 12, 2021 tarihinde Birleşmi Milletler resmi internet sitesi: <https://news.un.org/en/story/2011/10/390412-russia-and-china-veto-draft-security-council-resolution-syria> adresinden alınmıştır.
- United Nations Security Council, *Security Council resolution 2042 (2012) [On Authorization of the Deployment of an Advance Team of up to 30 Unarmed Military Observers to the Syrian Arab Republic]*, 14 April 2012, S/RES/2042(2012)
- Zartman, I. W. (2007). *Negotiation and Conflict management: Essays on Theory and Practice*. Routledge.
- Zartman, I. W. ve Touval, S. (1985) International Mediation: Conflict Resolution and Power Politics, *Journal of Social Issues* 41/2, 27-45

Third-Party Interventions from Conflict Management Perspective in the Syrian Civil War

Extended Summary

The Syrian Civil War differs from other civil wars in the Arab Spring process with its different characteristics. Containing an international dimension from the very beginning, the crisis provides a wide field of study in the context of conflict management as it attracts many different actors. The aim of this study is to examine the interventions of third-party actors in the civil war in Syria from the perspective of conflict management. The Syrian civil war has gained an international dimension from the beginning. The large number of actors in the region, the interests of some actors and the heterogeneous structure within the country played an important role in the growth of this crisis. On the other hand, due to the fact that the Arab Spring process took place in a wide geography, international actors have been very interested in the region.

Due to the complexity of the problem, it naturally reduced the impact of conflict management activities. Countries such as Russia, the USA, Iran, China and Turkey have developed policies against the events in the region since the beginning of the process. At this point, notions such as border security, international terrorism, economic investments, regional hegemony and energy-politics have enabled many actors to be involved in the issue.

The article consists of three main parts: In the first part, the chronological framework of the Syrian Civil War will be drawn and the motivations of the 3rd party actors will be examined. In the second part, the activities of these actors in the context of conflict management will be discussed. In the third part; the role of the United Nations and peace negotiations will be examined. In this section, the Geneva and Astana negotiations, which were held within the scope of the peace negotiations, will be discussed under separate headings and then a brief evaluation will be discussed. The study was limited to the efforts put forward in the context of conflict management between the years 2011-2021. In the literature, the Syrian Civil War has mostly been handled within the framework of foreign policy analysis. This study, on the other hand, tries to explain war with the notions of conflict management and hopes to reduce the gap in the literature in this context.

The study basically aims to specifically examine the role of the United Nations in the context of conflict management and to analyze the success/failure situations of the methods used in

the Syrian Civil War. In this context, the scope of the study is to reveal the peace work vision of the 3rd party actor countries in general and the United Nations in particular in the Syrian Civil War. In the transfer of the negotiation process, which constitutes the last section, sources such as news sites and columns were mostly used due to the lack of literature, and this constitutes the limitation of the study.

Method

In the study, the Syrian Civil War was basically approached from the perspective of conflict management. At this point, especially the conflict management activities of international actors have been discussed, the motivations of the states that have a say in the region have been examined, and the focus of the studies, especially the United Nations, has been chosen.

Findings

Within the scope of your study, it has been determined that the interests of the states that have a say in the region are at the forefront, due to the realism-based understanding of the international system. On the other hand, the well-intentioned work of the United Nations as well as its administratively ambivalent structure negatively affected the prevention of the crisis.

Discussion and Conclusions

The Syrian Civil War has become one of the most important conflicts of our time with its 10-year history, its grave picture and widespread human rights violations.

The study found that it is very difficult for regional and global powers to be impartial mediators as they are directly or indirectly involved in the civil war. Even if political solution attempts were initiated by western or eastern countries, the unwillingness to put pressure on the Syrian government prevented a political solution. While there was a consensus among the western countries that Assad should go, the eastern countries aimed to keep Assad in power by securing their control in the region. The proxy war in Syria has also hampered a peace agreement as each state supports different sub-state armed groups through financial, medical and military support as well as training. Most international peace talks have witnessed these developments, but the international community has seemed to lack cooperation to stop the violence in Syria.

On the other hand, the peace efforts of the United Nations were also insufficient despite all goodwill. However, it should be noted that the United Nations is the actor that makes the most effort to stop the conflict in the region. In other words, it cannot be said that the international community has many alternatives in order to prevent such conflicts. Today, important steps are taken in the UN administration structure to eliminate some uncertainties

and to change some situations that cause conflict. To criticize the problematic structure of the UN at every opportunity, but not to take any action to change this situation is to be too easy. The international community, with all its good intentions, should make it a duty to work to support this structure, which has no alternative yet, and to ensure its change/transformation. Otherwise, the current situation in Syria will take place in different parts of the world in the coming years and the problems will continue to escalate.

Sağlık ve evre Etkileşimine AB Perspektifinden Yaklaşmak

Muzaffer Akdoğan¹

Didem Saygın²

İlknur Gül³

Öz

Makale Türü Araştırma Makalesi
Başvuru Tarihi 17.11.2021
Kabul Tarihi 22.12.2021
DOI 10.47140/kusbder.1024972
Jel Kodu I18, Q53

En geniş tanımıyla çevre, bizi çevreleyen herşeydir ve tüm canlıların yaşam alanıdır. Bu gruba dahil insan ile içerisinde yaşadığı çevre, sürekli ve karşılıklı olarak birbirini etkilemektedir. İnsanın bugün ve gelecekte refah içinde bir hayat sürdürebilmesi için temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşaması gereklidir. Bu açıdan bakıldığında insan sağlığı ve refahı ile çevrenin durumu yakından ilişkilidir. İnsan sağlığının korunması, ancak çevrenin korunması ve kirletilmeden kullanılması ile mümkündür. Avrupa Birliği çevrenin korunmasına dair önemli ve oldukça geniş bir mevzuat oluşturmuş ve bu mevzuatı insan sağlığının korunmasının önceliği üzerine inşa etmiştir. Bu çalışmada, Avrupa Birliği'nde çevre-sağlık ilişkisinin içeriği ve sağlığın çevre üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmada betimleyici araştırma modeli tercih edilerek konu deskriptif yöntemle ele alınmıştır. Çalışmada varılan sonuç şudur ki, insan ve halk sağlığı bağlamında sağlık; çevresel eylem ve işlemlerinin şekillenmesinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda insan sağlığının korunmasının, Birlik'in tüm eylem ve kararlarında öncelikli bir hedef haline geldiğini ve hatta çevrenin korunmasının da büyük ölçüde önüne geçtiğini söylemek mümkündür.

Anahtar sözcükler: Avrupa Birliği, çevre sağlığı, halk sağlığı, insan sağlığı, çevre politikası.

¹*Sorumlu Yazar:* Dr. Öğr. Üyesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Hukuku Anabilim Dalı, E-posta: muzafferakdogan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9999-0969>

²Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı, E-posta: didemsaygin@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2832-351X>

³Araştırma Görevlisi, Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı, E-posta: ilknur.gul@klu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7701-0800>

Approaching Health and Environment Interaction from the European Union Perspective

Muzaffer Akdoğan⁴
Didem Saygın⁵
İlknur Gül⁶

Abstract

Article Type
Research Article

Submit Date
2021-11-17

Acceptance Date
2021-12-22

DOI
10.47140/kusbder.1024972

Jel Kodu
I18, Q53

In its broadest definition, the environment is everything that surrounds us and is the habitat of all living things. The people and the environment where they live affect each other mutually and continuously. In order to maintain healthy and wealthy life, it is necessary for people to live in a clean and healthy environment. From this point of view, human health and well-being and the state of the environment are closely related. The protection of human health is only possible with the protection of the environment and its usage without pollution. European Union has created very significant and very extensive legislation on the protection of the environment and has built this legislation on the priority of the protection of human health. In this study, the content of the environmental-health relationship in the European Union and the impact of health on the environment are examined. This study has been handled with a descriptive method. The conclusion of the study is that; in the context of human public health, health has a decisive effect in shaping environmental actions and processes. While the protection of human health has become a priority target in all actions and decisions within the Union, this situation has considerably prevented the protection of the environment.

Key words: European Union, environmental health, public health, human health, environmental policy.

⁴*Corresponding Author:* Asst. Prof, Sağlık Bilimleri University, Hamidiye Institute of Health Sciences, Department of Health Law, E-mail: muzafferakdogan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9999-0969>

⁵Asst. Prof, Çanakkale Onsekiz Mart University, Biga Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Administration, E-mail: didemsaygin@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2832-351X>

⁶Research Assistant, Kırklareli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, E-mail: ilknur.gul@klu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7701-0800>

Giriş

1950'lerde oluşumuna başlayan Avrupa Birliği (AB) o günlerden bu günlere değin sürekli kendini geliştiren ve zaman zaman da genişleten bir süreçten geçmiştir. Avrupalı devletlerin bütünleşme hareketi olarak da adlandırabileceğimiz bu süreçte Birlik hem coğrafi sınırlarını genişleterek büyümüş hem de politika alanlarını genişleterek derinleşmiştir. Giriştiği kurumsal/yasal reformlarla enerjiden güvenliğe, eğitimden çevreye, kültürden kamu sağlığına kadar bir çok temel politika alanında dönüşüm gerçekleşmiş ve gerçekleşmeye de devam etmektedir.

Birçok Avrupalıya AB hakkında ne düşündüğü sorulsa, ilk akla gelen yanıtlar tek pazar, tarım politikası, Avro, sosyal politikalar ve istihdam, ortak bir Avrupa dışışleri ve güvenlik politikası oluşturma girişimleri ve son zamanlarda yaşanan COVID-19 ile ilgili sağlık tartışmaları olacaktır. Bu yanıtlar Avrupalı halkın yaşamını doğrudan etkileyen politika alanlarını göstermesi açısından doğal karşılanmalıdır. 1970'li yıllardan beri içerdiği temalar sürekli genişleyen ve diğer politika alanlarıyla sıkı ilişki içinde olan çevre politikası ise, halkın mevcut durumundan kötüye gitmediği sürece özel anlam yüklediği bir alan olmayacaktır.

Oysa ki, insan ve halk sağlığı, çevre ile yakından ilintilidir. Çevrenin kalitesi, insan ve halk sağlığı kadar refahı da etkileme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle insan ve halk sağlığının çevresel konularda vurgusunun giderek arttığı ve hatta belirleyici olduğunu söylemek mümkün ise de çevre ve sağlığın birbirlerine temas ve tesir eden sınırlarını ortaya koymak sanıldığı kadar kolay değildir. Zira insan sağlığını korumayı amaçlayan tüm faaliyetlerin çevresel bir boyutunun olduğunu veya olmadığını belirlemek her zaman mümkün olmayabilir. Çevresel kirleticilerin insan sağlığı üzerindeki etkisinin yorumlanması, sağlığı etkileyen birçok faktör bulunmasından dolayı oldukça zordur.

AB'de çevre-sağlık ilişkisine yönelik durum tespitinin yapıldığı bu çalışma, üç ana başlıkta oluşturulmuştur. Öncelikle çevre ve sağlık ilişkisi kavramsal düzeyde ele alınmış ve arkasından AB'nin çevre-sağlık ilişkisine dair yaklaşımını anlamak için konu hem yetki hem politik hem de hukuki yönden ayrı ayrı analiz edilmiştir. Son başlıkta ise AB çevre mevzuat setine dahil yasal çerçeve incelenmiş ve sağlık ile ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır.

Çevre ve Sağlık İlişkisi: Kavramsal Çerçeve

İnsan doğduğu andan itibaren bir çevrenin içerisinde ve kendisi gibi canlı bir varlık olan çevre ile sürekli ve zorunlu bir birliktelik halindedir. Bu birliktelikte insan, çevreyi özellikle Endüstri Devrimi'nden sonra kendi ihtiyaçlarını karşılayacak bir kaynak olarak görmeye başlamış ve karşılıklı ilişkideki dengeyi kendi lehine bozmuştur. 20. yüzyılın ikinci

yarısından itibaren ise -özellikle Rachel Carson'ın 1962 yılında yayınlanan "Sessiz Bahar"⁷ isimli kitabının yayınlanmasından bu yana- insanın çevre üzerindeki üstünlüğünün zayıfladığı tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle 1972'de Roma Kulübü tarafından yayımlanan "Büyümenin Sınırları" isimli raporda insanlığın geleceğine ilişkin olumsuz öngörülerde bulunulmuş ve ekonomik büyümenin çevre üzerinde tahribata sebep olduğu ve doğal kaynakların sonsuz olmadığı ısrarla vurgulanmıştır (Club of Rome, 1972). Doğal kaynakların tükenebilirliğinin yanı sıra iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin kaybı gibi durumlar da insanlık için birer tehdit oluşturmaktadır. Günümüzde insana düşen görev, çevreyi korumak ve çevreye zarar vermeden, çevrenin sürdürülebilirliğini bozmadan tüketmektir.

Esasen insan çevreyi kendini korumak için de korumalıdır. İnsan sağlığı, çevresel faktörlerle yakından ilişkilidir. Havanın ve suyun temizliği, gıda ihtiyacının karşılanması için verimli toprakların varlığı, üretim için gerekli girdiler noktasında kaliteli çevresel varlıklar oldukça önemlidir. Ayrıca doğa (yeşil yapının varlığı) iklim düzeninin korunması kadar doğal afetlerin önlenmesine de yardımcı olmaktadır. Bu alanlara ulaşmak rekreasyon için önemli olanaklar sağlarken refahı da desteklemektedir. Bununla birlikte çevre, kişilerin gürültüye, kirli havaya, tehlikeli ve zararlı olan kimyasallara maruz kaldığı kanallar arasında oldukça önemli bir yerdedir. Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization/WHO), sağlıklı çevrenin oluşturulmasıyla hastalıkların önlenmesine ilişkin sunduğu raporunda Avrupa Bölgesi içinde 53 devletteki tüm ölümlerin %12-18'inde çevreye dayalı stresin etkili olduğunu tahmin etmektedir. Su, gürültü ve hava gibi önemli kilit alanlarda çevrenin kalitesini yükseltmek, hastalıkların önüne geçerek insan sağlığını daha iyiye taşıyabilir (European Environmental Agency [EEA], 2019). Örneğin Kemseke'ye (2020) göre tüm dünya gibi Avrupa'yı da derinden sarsan COVID-19 pandemisi büyük ölçüde bir çevresel krizdir. Bu açıdan yaklaşıldığında çevresel varlıkların bozulmadan korunması veya bozulduğunda iyileştirilmesi halinin halk sağlığının korunmasında bir nevi koruyucu hekimlik görevi icra ettiği söylenebilir.

İnsanlar uzun zamandır çevrede onları hasta edebilecek maddelere/kirleticilere maruz kalmaktadır. Ancak kirleticiler ve insan sağlığı arasındaki ilişkiyi anlamak görüldüğünden daha zordur. Çünkü sorun sadece kirleticinin içerdiği kimyasallardan kaynaklı sağlık

⁷ Carson çevre hareketlerinin başlamasında etkisinin büyük olduğu bilinen bu kitabına Albert Schweitzer'den atıfla "İnsanlar geleceği görme ve önlem alma yeteneklerini kaybettiler. Dünyayı yok ederek kendi sonlarını da hazırlıyorlar" cümleleriyle başlamıştır. Kuş civiltılarının olduğu bir kasabanın ölüm sessizliğine nasıl büründüğünü çarpıcı bir dille anlatıldığı kitapta, insanın geleceği öngörmeksizin gerçekleştirdiği sorumsuz davranışlarıyla toprağa attığı zehirli kimyasal ilaçların yalnızca bitkiye, hayvana değil insan sağlığına da negatif etkileri gösterilmiştir (Carson, 2004). Çevre bilincinin oluşumunda bir devrimi gerçekleştiren Carson'ın fikirleri, dikloro difenil trikloroetan (DDT)'nin yasaklanması ile de somut uygulama alanı bulmuştur.

problemleri değildir. Örneğin, insanlar bu maddeye nasıl maruz kalmaktadır? Nefes aldıklarında onu soluyarak mı, derilerinden emerek mi içerek mi, yiyerek mi? Kirletici, içinde büyüdüğü topraktan veya beslendiği bitki örtüsünden besine mi girmektedir? Hangi tür çözümler kirletici maddenin çevrede yaygınlığını azaltmaya yardımcı olabilir? İnsanlar maruz kaldıktan sonra sağlıklarını bir maddeye karşı en iyi nasıl koruyabilirler? (Hoover, 2019, s. 3). Bu sorular yeni değildir. Yeni olmadığı gibi bunları çoğaltmak da mümkündür, fakat sağlığın çevre ile ilişkisini net olarak ortaya koymanın zorluğuna dikkat çekmek için yeterlidir.

Çevre, insan faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan hasardan faaliyeti yapanların etkilendiği bir ortamdır. Kirleticiler; havayı, suyu veya toprağı zehirli maddelerle kirletmek suretiyle, kirletilen çevre ile temas eden kişilerin sağlığına dolaylı olarak zarar vermektedir (Ortolani, 2016, s. 186). Ancak, çevresel kirleticilerin insan sağlığı üzerindeki etkileri hakkında net yorumlar yapmak zordur, çünkü sağlığı yalnızca kirleticiler değil aynı zamanda genetik arka plan, yaş, cinsiyet gibi birçok faktör de etkilemektedir. Hatta bu faktörlerin aynı anda varlığı ve/veya kirleticilerin içerdiği kimyasalların değişen derecelerde var olması halinde çevre ve sağlık konuları iç içe geçmiş olacak, kesin sınırlar konulamayacaktır (Rautio, 2016, s. 83). Bununla birlikte, günümüzde birçok hastalığın görülme sıklığının arttığı ve özellikle de çevresel varlıklardaki bozulmalarla karşı karşıya kalan nüfusun sağlığının negatif yönde etkilendiği rahatlıkla söylenebilir.

Bu konuda ortaya konan çalışmalar çevresel risklerin toplum düzeni içerisinde eşit dağılmadığını ve toplumsal düzende dezavantajlı ve korunmasız nüfusun olumsuz etkilendiğini göstermektedir. Özellikle hamilelik gibi hassas bir süreçte, yaşlılık, erken çocukluk gibi yaşam evrelerinde farklı kimyasal madde kullanımına maruz kalmak sağlığa yönelik ciddi endişelerin kaynağıdır. Bunlara ek olarak, insanların sosyoekonomik durumu, maruz kalınan çevresel stres kaynaklarını etkiler. Bozulmuş bir çevrede yoksul insanların yaşama olasılığı daha yüksektir ve toplumdaki dezavantajlı gruplar, mevcut sağlık durumları ve yetersiz beslenme koşulları ile birlikte sigara içme veya hareket etmeme gibi olumsuz davranışlardan dolayı çevresel stresin etkilerine yönelik daha duyarlı olabilirken, çevresel risklere uyum sağlama ve risklerden kaçınma hususunda sınırlamalarla da karşılaşabilirler (EEA, 2019). Özetle, dezavantajlı grupların bozulmuş bir çevrenin kümülatif etkilerinden genellikle olumsuz etkilendiğini ve bu tür maruziyetten kaçınmak için finansal, eğitimsel ve kültürel kapasiteden yoksun olduğunu da söyleyebiliriz.

Son yıllarda çevre ve sağlık arasındaki ilişkide politik bağlamda da değişiklikler yaşanmaktadır. Avrupa Çevre Ajansının raporlarında da belirtildiği gibi politikanın odağı, çevre kirliliğine tek noktadan bakıp tek bir sonuç görmek yerine bir bütün olarak

ekosisteme, ekosistem direncinin korunmasına ve ekosistem hizmetlerinin insanlığa sunulmasına ilişkin sistemik zorluklara doğru kaymaktadır. İklim değişikliği; gıda ve su güvenliği, sıcak hava dalgaları, sel riskleri üzerindeki birleşik etkileriyle iyi bir örnektir (EEA, 2013, s. 5). İklim değişikliği gibi doğal kaynakların tükenmesi, biyolojik çeşitliliğin kaybı ve ekosistemlerin bozulması halleri de sistemik bozulmalarla karşı karşıya olan bir dünyada çevresel risklerin karmaşıklığını göstermektedir.

Avrupa Birliği'nin Çevre ve Sağlık İlişisine Yaklaşımı

Avrupa'daki en büyük çevresel sağlık riski hava kirliliğidir. Hava kirliliği kalp hastalığı, akciğere dair hastalıklar ve felç ile yakından ilişkilidir. Maruz kalınan hava kirliliğinin, AB'de her yıl 400.000'den fazla erken ölüme neden olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca ulaşım ve endüstriden kaynaklı gürültüye maruz kalma, uyku bozuklukları, huzursuzluk ile bunlara bağlı olarak kardiyovasküler ve hipertansiyon hastalık riskinde artışa neden olabilmektedir. Bununla birlikte, çevreden kaynaklı sağlık zararlarından doğan davalarda başarılı olmak ve tazminat almak için, davacılar genellikle birkaç tür problemle karşı karşıya kalmaktadır. Haksız fiil davalarındaki davacılar için, olaylarla zarar arasındaki nedensellik bağının yeterince kanıtlanması sorunu üstesinden gelmesi en zor olanlardan biridir, çünkü birçok kirleticinin insan sağlığı üzerindeki etkileri hala tam olarak anlaşıl(a)mamıştır ve zararlı bir etkiyi belirleyici olarak tek bir nedene bağlamak her zaman mümkün değildir. Bu sorunlar, gerçek hasarın genellikle hasar verici olaydan yıllar veya bazen on yıllar sonra meydana gelmesi gerçeğiyle daha da büyümektedir (Ortolani, 2016, s. 187). Bu itibarla çevre-sağlık ilişkisinden doğan anlaşmazlıklarda yargılamanın sağlıklı bir şekilde yürütülmesi hem teknik hem de bilimsel verilerin ışığında ancak mümkündür.

Avrupa entegrasyonunun motivasyonu AB, üye devletlere göre çevre sorunlarına çözüm arayan çevre politikası alanında, ulusal düzeyden ziyade bölgesel düzeyde daha etkilidir. Bu etkinin sonucunda, hava ve su kalitesi, gürültü kirliliği, kimyasalların kontrolü, atık yönetimi, pestisitlerin kullanımı, balıkçılık yönetimi, enerji verimliliği, asit yağmuru ve iklim değişikliği gibi çok çeşitli konuları ele alan ve çerçevesi genişleyen bir mevzuat ortaya çıkmıştır. Bu tür konularda ortak bir çözüm üzerinde anlaşmaya varmak her zaman kolay olmamıştır, zira AB politikasının etkileri karışıktır. Ancak Avrupa düzeyinde çevreyle ilgili politikalar geliştirmek için gösterilen çabalar, daha temiz, daha sessiz ve daha sağlıklı bir AB'de yaşamak için yardımcı olmaktadır (McCormick, 2001, s. ix).

Bölgesel entegrasyonun etkileri daha geniş bir şekilde anlaşıldıkça, çevrenin Avrupa politikaları üzerindeki baskısı artmıştır. Avrupalıların artan zenginliği onları yalnızca iyi eğitimin sağlanması, sağlık hizmetlerinde iyileştirmeler ve temiz hava ve su sağlama çabaları gibi nitel konularla daha fazla ilgilenmeye teşvik etmekle kalmamış, aynı zamanda

bölgesel entegrasyonun çevresel konulara çekilmesine yardımcı bir dizi etkisi olmuştur (McCormick, 2001, s. 3).

İnsan sağlığının korunması, çevre politikası sınırlarının büyük ölçüde ötesine geçen bir hedefdir, çünkü insan sağlığını korumayı amaçlayan tüm faaliyetlerin çevresel bir boyutu yoktur ve bazen bunun tersi de geçerlidir. AB hukukunun ve politikasının hiçbir yerinde, halk sağlığının çıkarlarının nerede sona erdiği ve çevrenin kalitesiyle ilgili endişelerin başladığı açıklanmamaktadır. Bu iki amaç genellikle AB faaliyetlerini meşrulaştırmak için kullanılmıştır (McCormick, 2001, s. 23).

Yetki yönünden

Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma (Treaty on the Functioning of the European Union/TFEU)'nin 3-6 maddelerinde AB kurumları ile AB üye devletleri arasındaki yetki dağılımı yapılmıştır. Bu dağılıma göre kimi yetkiler münhasır olarak AB'ye, kimi yetkiler üye devletlere verilirken iki tarafın da kullanımına bırakılan ortak yetkiler de söz konusudur. TFEU 4. maddesine göre Birlik, Antlaşmaların kendisine 3. ve 6. maddelerde belirtilen alanlarla ilgili olmayan bir yetki sağladığında üye devletlerle bu yetkiyi paylaşacaktır. Birlik yetkilerinin sınırları, müzakere ilkesi gereğince yönetilir. Birlik, yetkilerin kullanımında bağlılık ve orantılılık ilkelerine tabidir (Treaty on European Union [TEU], Madde 5/1). Bütünlük ilkesi uyarınca Birlik ancak Antlaşmalarda üye devletlerin burada belirtilen hedeflere ulaşmak için kendisine verilen yetki sınırları dahilinde hareket etmelidir. Birlik'e Antlaşmalarda verilmeyen yetkiler ise üye devletlerindir (TEU, Madde 5/2).

Tablo 1. Sağlık ve Çevre ile İlgili Yetkilerin Sınıflandırılması

Konu	Yasal Dayanak	Yetki Türü
Çevre	TFEU madde 4/2 (e)	Paylaşılmış yetki
Halk sağlığı konularında ortak endişeler	TFEU madde 4/2 (k)	Paylaşılmış yetki
İnsan sağlığının korunması ve iyileştirilmesi	TFEU madde 6 (a)	Tamamlayıcı yetki

Tablo 1.'de görüldüğü üzere TFEU madde 4/2 (e) ve (k) uyarınca, hem çevre politikasının sağlık yönlerine ilişkin yetkileri hem de halk sağlığı konularında ortak güvenlik endişeleri paylaşılmaktadır. Öte yandan, insan sağlığının korunması ve iyileştirilmesi, TFEU madde 6 (a) sayesinde tamamlayıcı bir yetki olarak kabul edilmiştir. TFEU'nun 6. maddesi hükmünce Birlik, üye ülkelerin eylemlerini destekleyip, koordine etmek veya tamamlamak için eylemler gerçekleştirme yetkisine sahiptir. Dolayısıyla Birlik, bu madde kapsamında

sayılan şu alanlarda üye devletleri destekleyici eylemlerde bulunabilir: İnsan sağlığının korunması ve iyileştirilmesi; endüstri; kültür; turizm; eğitim, mesleki eğitim, gençlik ve spor; sivil korunma; idari işbirliği. Görüldüğü üzere insan sağlığının korunması ve iyileştirilmesi öncelikli olarak listenin başında yer almaktadır. Birlik, üye devletlerin eylemlerini bu alanda destekleme, kontrol etme veya tamamlama yetkisini yasal olarak elde etmiş durumdadır. Bununla birlikte yetki dağılımında, çevrenin de AB ve üye devletlerin ortak yetki alanında kaldığını belirtmek gerekir. Sağlık ve çevre konularında AB'nin müstakil bir yetkiyle donatılmadığının burada altını çizmek önemlidir.

Üye devletler, Birlik içinde halen olmazsa olmaz temel yapı taşları olarak kalmakla birlikte bu devletler, devletlerarası örgütlerde görülen ve devletlerin egemen eşitliğine dayanan basit işbirliği düzeyinin çok ötesindedir. Öyle ki herhangi bir alanda AB'nin mi yoksa üye devletlerin mi daha etkin olduğu bakış açısına göre değişse de yetkilerin kademeli olarak Avrupa düzeyine (ulusüstü kurumlara) taşınıyor olması ulusal yasama organlarının daha zayıf ve marjinal kaldığı yorumunu besleyen bir sürece işaret etmektedir. Ulusal yasama organları, neredeyse mutlak otoriteye sahipken AB'nin daha az aktif olduğu alanlarda bu otoriteyi kullanır halde kendilerini bulmaya başlamıştır. Üye devletler bölgesel entegrasyonun baskısı altında AB düzenlemeleri ne istiyorsa onu yapmaktadır. Bu noktada Avrupalı vatandaşların haberi olmadan yetkilerin büyük oranda AB kurumlarına aktarıldığı iddia edilmektedir (McCormick, 2014, ss. 214-216). Dolayısıyla, AB hukukunun ulusal sağlık hizmetleri sistemleri üzerinde de uzun süredir devam eden ve artan bir etkisi olduğuna dikkat çekilmektedir (Hervey ve Vanhercke, 2010, s. 84).

Avrupa içinde sağlık hakkının uygulanması, giderek bir AB meselesi halini almaktadır. Geleneksel olarak Birlik, özellikle iç pazarın işleyişi ile ilgili alanlarda (çalışma koşulları, çevre, tüketim ürünleri, ilaçlar ve tıbbi cihazlar vb.) sağlığın korunmasına odaklanmıştır. Bununla birlikte halk sağlığına yönelik Birlik eylemleri, üye ülkelerin sağlık hizmetlerinin ve tıbbi bakımın organizasyonu ve sunumuna ilişkin sorumluluklarına tam olarak saygı göstermek durumundadır. Bir başka anlatımla, sağlık hizmetlerinin organizasyonu ve finansmanında üye devletlerin Birlik hukukuna uygun olarak sorumluluklarını yerine getirmeleri gerekse de bu alanda yetki ve otorite üye devletlerin elindedir (Gevers, 2004, s. 32).

Politika yönünden

AB'nin kuruluşunda herhangi bir çevre politikası bulunmazken, çevre bürokrasisi ve çevre yasasına da rastlanmaz. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), o zamanlar olduğu gibi, öncelikle ekonomik refahı artırmak ve savaşın yıktığı Avrupa'da siyasi ilişkileri onarmak için benzer düşünen altı devlet arasında hükümetler arası bir anlaşma hüviyetindedir. İngiltere'nin Topluluk'a katılmasıyla (1973) birlikte çok sınırlı sayıda çevre politikası

benimsenmiştir, ancak bunlar da öncelikli olarak insan sağlığını korumaya ve ticaretin önündeki iç engelleri kaldırmaya yönelik olmuştur (Jordan, 2005, s. 1).

AB çevre politikasının gelişimi beş aşamaya ayrılabilir. İlk aşama, AET'nin 1972 Paris Zirvesi ile başlamıştır. İkinci aşama, Paris Zirvesi'nden 1987 Avrupa Tek Senedi'nin kabul edilmesine kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Üçüncü aşama, Senedin yürürlüğe girdiği andan itibaren Maastricht Antlaşması'na kadar sürmüştür. Dördüncü aşama Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden Lizbon Antlaşması'na gelmektedir. Beşinci aşama 2009 Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden günümüze kadar uzanmaktadır. Başlangıçta, Avrupa entegrasyonu yalnızca ekonomik bir entegrasyon olduğundan 1958'de yürürlüğe giren ve AET'yi kuran Antlaşma, çevreye atıfta bulunmamış veya çevreyi korumaya yönelik herhangi bir hüküm içermemiştir (Nakanishi, 2016, ss. 2-3).

Çevre politikası, Avrupa Tek Senedi'nden bu yana düzenlenecek faaliyet alanlarından ziyade ulaşılabilecek hedefler açısından tanımlanmaktadır. Özellikle 1987 yılında Avrupa Tek Senedi ile Topluluk'un çevre sorunları hususunda adım atmasına açıkça yetki verilmesi ile ilgili maddeler kurucu metinlere dahil edilmiştir. Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile 1993 yılında çevre konusunda mevcut politika alanlarının bir kısmı güçlendirilmiştir (Aydın ve Çamur, 2017, s. 27). Şöyle ki, AB çevre politikası ile kirliliği azaltıp bu yönde çalışmaları arttırarak kirliliği önlemeyi hedeflenmiş; doğal kaynakların ekolojik düzene zarar vermeyecek şekilde kullanılması amacıyla sürdürülebilir kalkınma desteklenmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2020). Bu bağlamda Maastricht Antlaşması'yla çevre alanına "politika" statüsü verilmiştir denilebilir.

1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile de çevre, üye ülkeler ile AB arasında paylaşılan yetki alanlarından biri olarak kabul edilmiştir. Bu Antlaşma uyarınca, Birlik'in çevre politikası, aşağıdaki hedeflerin takibine katkıda bulunmaktadır:

- Çevre kalitesinin koruma altına alınması ve iyileştirilmeye çalışılması,
- İnsan sağlığının korunması,
- Doğal kaynakların bilinçli/ihtiyatlı ve rasyonel bir şekilde kullanılması,
- Bölgesel veya dünya ölçeğindeki çevre sorunlarına yönelik uluslararası alandaki tedbirlerin destekleyici olması ve iklim değişikliğiyle mücadele edilmesi (TFEU madde 191/1).

TFEU'nun 3/3 maddesi uyarınca da sürdürülebilir kalkınma ve dolayısıyla çevre koruma hedefi, iç pazardan ayrı tutulamaz. Bu hükmün 3. paragrafı, bu hedefleri eşit bir zemine oturtmaktadır. Bu nedenle karıştıktan çok uzlaşma üzerinden analiz edilmeleri gerekmektedir. Bununla birlikte, çevresel kaygılar izole değildir; ekonomik entegrasyon

hedeflerine yardımcı olarak kabul edilen diğer politikalarla da örtüşmektedir. Özellikle tüketici, sağlık ve çevre politikaları kendi aralarında bir dizi ortak özelliği paylaşmaktadır (Sadeleer, 2014, s. 5).

Esasen, tüm politika alanları birbiriyle etkileşim halindedir. Çevre, belki de herhangi bir politika alanından daha fazla hemen hemen tüm diğer alanları hem etkiler hem de faaliyetlerden etkilenir. Çevrenin en çok sanayi, ekonomi, tarım, enerji, ulaşım, su temini, sanitasyon, kentsel ve kırsal kalkınma ve sağlık hizmetleri ile ilgili politikalarla ilişkisi açıktır (McCormick, 2001, s. 3).

Çalışma konusu açısından bakıldığında ise, çevre ve sağlık politikaları arasında önemli farklılıklar olduğu öncelikle dikkate alınmalıdır. Kurumsal düzeyde Avrupa Topluluğu Antlaşması'nı ve daha sonra TFEU'nun çerçevesini çizenlerin çevre politikasını sağlık politikası ile eşit bir zemine koymadıkları belirtilmelidir. Bu nedenle, her iki politikanın eylem araçları kurumsal düzeyde önemli ölçüde farklılık göstermektedir (Sadeleer, 2014, s. 135).

AB sağlık politikası aslında paradoksal bir özellik göstermektedir. Bir yandan AB antlaşmaları Birlik'e esas olarak ulusal düzenlemelere bırakılan sağlık konusunda oldukça sınırlı bir rol vermekten diğer yandan sağlık, sosyal güvenlik sistemlerinin koordinasyonu gibi doğrudan ilgili birçok alanda AB öncelikler belirlemekte ve politika yapım sürecini yönlendirmektedir. AB üye devletleri arasında hareket eden göçmen işçilerin sağlık hizmetlerine erişimi, çevre, gıda güvenliği ve iş güvenliği gibi alanlarda sağlığın iyileştirilmesi konularında ve ayrıca, iç pazar düzenlemeleri, para ve mali politikalar konusunda AB kapsamlı bir yetkiyle halk sağlığı ve sürdürülebilirliği üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (McKee, 2017, s. 243).

Bununla birlikte AB'nin her iki alanda yapılan/yapılacak araştırmalar için önemli bir finansman programı bulunmaktadır. Çerçeve Programları olarak da adlandırılan Araştırma ve Teknolojik Geliştirme Çerçeve Programları tarafından finanse edilen projeler, Avrupa'da ve ötesinde bilinçli politika kararları almak için gerekli bir bilgi tabanının oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır (Karjalainen, 2016, s. 249). Buna ek olarak, çevre ve sağlık araştırmaları yalnızca bilimsel bilgi tabanının oluşmasına katkıda bulunmamaktadır. Bu projelere aynı zamanda Avrupanın ortak sorunlarını ele alarak bir çözüm için sinerji yaratması açısından da ihtiyaç duyulmaktadır.

1984'ten bugüne Çerçeve Programlar, Avrupa ve ötesindeki çok disiplinli araştırma ve işbirliği faaliyetlerinde lider bir rol oynamıştır. Beşinci Çerçeve Programı (ÇP-5) tarafından finanse edilen çevre ve sağlık araştırması, özel bir çevre ve sağlık araştırma faaliyetinin ortaya çıktığı ilk AB araştırma çerçeve programıdır. Bunun nedeni, çevre ve sağlık

sorunlarına yönelik artan halk endişeleri ve bu alanda gelişen AB politikalarını destekleme ihtiyacıdır (Karjalainen, 2016, s. 250).

Tablo 2. ÇP-5, ÇP-6 ve ÇP-7'deki Çevresel Belirleyicilere Odaklanan Finanse Edilen Proje Sayısı

Proje Konuları	ÇP-5	ÇP-6	ÇP-7	Toplam
Endüstriyel kimyasallar	39	21	35	95
Birden çok veya tanımlanmamış faktör	3	17	19	39
Nano-materyaller	3	7	42	52
Yaşam tarzı faktörleri	2	1	17	20
İyonlaştırıcı radyasyon	14	4	15	33
Hava kirliliği	20	1	9	30
İklimsel faktörler	2	5	14	21
Biyolojik tehlikeler	7	3	7	17
İyonlaştırıcı olmayan radyasyon	8	2	8	18
Gürültü	5	1	2	8

Kaynak: (Karjalainen, 2016, s. 253)

5. ÇP'den bu yana çevre ve sağlık araştırmalarının ana politika itici gücü, Avrupa Çevre ve Sağlık Stratejisi ve 2004 yılında kabul edilen ve 2010'un sonunda tamamlanan ilgili Eylem Planı olmuştur. Projeler ÇP-5 kapsamında finanse edilen bu Stratejinin oluşturulmasına katkıda bulunmuştur. Strateji ve eylem planı, çevresel faktörler ve sağlık arasındaki bağlantıların daha iyi anlaşılmasını amaçlamıştır (Karjalainen, 2016, s. 253). Bununla birlikte program çevre mevzuatında başarı sağlamış olsa da çevre politikasının diğer politikalarla ilişkisinde gereken ilgiyi görememiştir (Çokgezen, 2007, s. 95).

Son yıllarda, çevresel kirleticiler ve bunların insan sağlığı üzerindeki riskleri hakkındaki önemli soruna yaklaşmak için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. AB'nin 6. ve 7. Çerçeve Programları çerçevesinde, çevresel kirleticilerin insan sağlığı üzerindeki etkilerine odaklanan projeler oluşturulmuştur (Rautio, 2016, ss. 85-86). Özellikle 6. Çerçeve Programı iklim değişikliği konusunu önemle vurgulamış ve iklim değişikliğiyle ilgili olarak Kyoto Protokolü'nün onaylanması ve AB'nin bu Protokolün gereklerini yerine getirmesi hedeflenmiştir (Türkeş ve Kılıç, 2004, s. 40). AB tarafından finanse edilen bu projelerin çoğunun odak noktası, politika yapıcılara çevresel kirleticilerin durumu ve Avrupa, Kuzey Kutbu ve diğer ülkelerdeki insan sağlığı için riskleri hakkında bilgi vermek, onlara ulaşmak ve tavsiyelerde bulunmak için ağlar oluşturmak olmuştur. Bu projeler; daha fazla işbirliğini, insan biyo-izleme programlarının ve çalışma tasarımlarının uyumlu hale getirilmesini, ulusal gruplardan ortak veri tabanlarının oluşturulmasını ve kirleticiler

seviyeleri ile insan sağlığı arasındaki nedensel ilişki hakkında daha fazla kanıta sahip olmak için havuzlanmış numuneler yapılmasını önermektedir (Rautio, 2016, s. 89).

Son 10 yılda, AB tarafından finanse edilen birkaç projede, çevresel kirleticilere maruz kalma ve insan sağlığı arasındaki ilişkilere yönelik önemli sonuçlara ulaşılmış ve çok disiplinli araştırmaya yönelik yaklaşımlara yönelimler olmuştur: İklim değişikliği, çevre ve insan sağlığı ile epidemiyolojik ve mekanik çalışmalarda araştırmacılar arasında işbirliği; ve ayrıca insan sağlığı için kontaminant maruziyet riskini tahmin etmede küçük örneklem büyüklüğündeki problemleri veya metodolojideki ve çalışma tasarımındaki farklılıkları çözmek için yeni izleme ve araştırma ağları ve ortak veri tabanları oluşturmak gibi (Rautio, 2016, s. 94). Bu gelişmeler bizlere her iki politika alanının da, öngörülebilir gelecekte önemini koruyacağını göstermektedir.

Hukuki yönden

Çevrenin sağlık hakkı ile ilişkisinin kurulduğu bu yaklaşımda; tüketicinin iç pazar ortamında dolaşan ürün veya hizmetlerden zarar görmemelerinin sağlanması, AB hukuk düzeni içinde güvenlik ve tüketiciyi koruma standartlarını belirlemektedir. Dolayısıyla, tek pazarın çevreyi olumsuz etkilemediğinden emin olmak için, AB çevre hukukunun büyük bir bölümü hava ve su kalitesi ile atıkların bertaraf edilmesi gibi konuları kapsamaktadır (Hervey, 2010, s. 6).

TFEU'nun 168/1 maddesi sayesinde "tüm Birlik politikalarının ve faaliyetlerinin tanımlanmasında ve uygulanmasında yüksek düzeyde insan sağlığı koruması sağlanacaktır". TFEU'nun 168. maddesinin AB sağlık hukukunun ana odağını oluşturduğu kabul edilse de yüksek düzeyde sağlık korumasını bu madde ile sınırlamak doğru değildir. Diğer konularda da yüksek düzeyde sağlık koruması yasal olarak uygulanmaktadır (serbest dolaşım hükümleri, tüketici ve çevre koruma, sosyal politika, rekabet politikası, vb.). TFEU'nun bu hükümlerini destekler mahiyette olan AB Temel Haklar Şartı (EU's Charter of Fundamental Rights/EU CFR)'nin 35, 37 ve 38. maddeleri yüksek düzeyde sağlık, çevre koruma ve tüketicinin korunmasını gerektirmektedir (EU CFR, 2012).

TFEU'nun 168/7 maddesine göre, sağlık hizmetleri ve tıbbi bakımın yönetimi ve kaynakların tahsisi konusunda yetkili olan AB değil üye devletlerdir. Bununla birlikte, sağlığın yaygınlaştırılmasının izlerini 1980'lerin ortalarında ortaya çıkan Antlaşma'da bulmak mümkündür. İlk olarak Avrupa Tek Senedi ile Antlaşma'ya eklenen TFEU'nun

114/3 maddesine (eski madde 95/TEC) göre⁸, iç pazar mevzuatı “sağlık, güvenlik, çevre koruma ve tüketicinin korunması” ile ilgili konularda yüksek düzeyde koruma sağlamalıdır (TFEU, 2012).

Önlem ilkesi sadece çevrenin korunmasına ilişkin olarak TFEU’da belirtilmiştir (Madde 191/2), ancak kapsamı, TFEU’nun 11. maddesindeki yatay hükmün varlığından da anlaşılacağı üzere çok daha geniştir. Birçok çevre koruma önlemi halk sağlığını korumayı amaçlamaktadır ve bu hedef, AB çevre politikasının TFEU 191/1 ve 169/1 maddeleri uyarınca “insan sağlığının korunmasına katkıda bulunmak” amacına sahip olması gerçeğiyle pekiştirilebilir. Dolayısıyla, genel olarak çevrenin korunmasına ve daha özel olarak insan sağlığının korunmasına katkıda bulunan bir önlemin TFEU’nun 36. maddesi kapsamına girmesi tamamen mümkündür. Örneğin, kullanım ömürlerinin sonunda lastiklerin birikimi insanlar için riskle ilişkilendirilen atık haline gelir. Tropikal bölgelerde, üreme alanı olarak atık lastikleri kullanan sivrisinekler yoluyla dang humması, sarı humma ve sıtmanın bulaşması, insan yaşamı ve sağlığı için belirli riskler içermektedir. Bu nedenle, atık lastiklerin olumsuz etkilerini en aza indirmek için düzenleyici önlemler almak, halk sağlığını iyileştirmeyi amaçlamaktadır (Sadeleer, 2014, s. 293). TFEU’nun 36. maddesinde ortaya konan kamu yararı zemini, “insanların ve hayvanların veya bitkilerin sağlığının ve yaşamının korunmasıdır”. Bu kamu yararı zemini çevrenin korunmasıyla ilgilidir, ancak bunlarla uyumlu değildir. Dolayısıyla, hem insanların ve hayvanların veya bitkilerin sağlığının ve yaşamının korunması hem de çevrenin korunması, üye devletlerin malların serbest dolaşımına müdahale ederken meşru olarak izleyebilecekleri kamu politikası hedefleri olarak hizmet edebilir. Bu nedenle üye devletler, devre dışı bırakma önlemlerini alırken nadiren ek sağlık veya çevre gerekçelerine başvurabilirler (Dederer, 2016, s. 162).

Çevreyi korumayı amaçlayan AB önlemlerinin çoğu, mutlak bir koruma düzeyi aramamaktadır.⁹ Aşağıdaki açıklamalar, AB kanun koyucu tarafından onaylanan sınırlı yaklaşımın bir kanıtıdır. Örneğin, AB kurumları veya ulusal makamlardan aşağıdakilerin meydana gelmesini ortadan kaldırması veya önlemesi istenmektedir:

- Bitki koruma ürünleri kalıntılarının ‘çevre üzerinde kabul edilemez etkisi’nin;

⁸ İlgili madde hükmü: “Komisyon, sağlık, güvenlik, çevre koruma ve tüketicinin korunmasına ilişkin 1. paragrafta öngörülen tekliflerinde, özellikle bilimsel gerçeklere dayanan yeni gelişmeleri dikkate alarak, yüksek düzeyde koruma sağlayacaktır. Kendi yetkileri dahilinde, Avrupa Parlamentosu ve Konsey de bu amacı gerçekleştirmeye çalışacaktır.”

⁹ Ancak, sağlığın korunmasına ilişkin yasal düzenlemeler uyarınca, AB müdahalesi belirli bir eşığa tabi değildir. Özellikle bkz.: European Parliament and Council Regulation (EC) No 178/2002 of 28 January 2002 laying down the general principles and requirements of food law, establishing the European Food Safety Authority and laying down procedures in matters of food safety. [2002] OJ L31/1 (Madde 7/1). Bu madde hükmü kapsamında, yüksek düzeyde sağlık korumasını sağlamak amacıyla, ‘sağlık üzerinde zararlı etki olasılığını’ önlemek için ‘geçici risk yönetimi önlemleri’ benimsenebilir. Bu etkilerin önemi için herhangi bir eşik belirlenmemiştir.

- Bitki koruma ürünleriyle işlenmiş tohumların 'insan ve hayvan sağlığı veya çevre için taşıdığı ciddi risk'in;
- Genetiği değiştirilmiş gıda ve yemlerin piyasaya sürülmesine ilişkin 'bir izni acilen askıya almak veya değiştirmek' için 'insan ve hayvan sağlığı veya çevre için taşıdığı ciddi risk'in.

Burada geçen 'ciddi risk' nitelemeleri, insan ve hayvan sağlığını veya çevreyi açıkça tehlikeye atan önemli bir risk olarak anlaşılmalıdır. Bu risk, güvenilir bilimsel verilere ve yeni kanıtlara dayanılarak tesis edilmelidir. Benzer şekilde üye devletler, 'çevre üzerinde önemli etkileri olması muhtemel projeleri' değerlendirmekle yükümlüdür. Buradan, önemsiz risklerin bir dizi AB düzenleme planının kapsamı dışında kalması muhtemeldir. Aynı şekilde, AB Mahkemeleri de AB kurumlarından ve üye devletlerden çevre riskinin gerçek veya önemli olup olmadığını değerlendirmelerini talep etmektedir (Sadeleer, 2014, s. 50).

Çevre politikası, AB politika faaliyetinin en hızlı genişleyen alanlarından biri olurken bu durum AB çevre hukukunun da gelişimini etkilemiştir. Dolayısıyla, Avrupa çevre hukukunun önemli bir kısmı mevzuat kitaplarına girerek çevre sorunları Bakanlar Konseyi'nin gündeminde üst sıralarda yerini almıştır. Ayrıca çevre meseleleriyle ilgili anlaşmazlıklar Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın pek çok önemli kararına konu olurken AB'nin bu alandaki performansı, büyüyen bir bilimsel araştırma grubunun da odak noktası haline gelmiştir (McCormick, 2001, s. 1).

AB çevre hukukunun üye devletlerin ulusal hukuk sistemlerinde yasal olarak uygulanması, Birlik genelinde yeknesaklığın korunması için merkezi bir gerekliliktir. Zira tek tip bir mevzuat uygulaması olmadan, iç pazar da olmazdı. Bununla birlikte Avrupa ve ulusal çevre hukuku arasındaki ilişki, özellikle AB yetkisinin varlığı ve kapsamı ile doğrudan bağlantılıdır (Proelss, 2016, s. 15).

Çok sayıda kirletici tarafından tehlikeye atılan tüketicilerin sağlığının çevre politikasının amaçları arasında yer almaması da önemli bir konudur.¹⁰ Kuşkusuz, çevre mevzuatından daha eski olan tüketiciyi koruma mevzuatı özel hukuk alanının kapsamındayken, çevre mevzuatı kamu hukukunun bir dalıdır. Ancak, sürdürülebilir kalkınma ve entegrasyon hükmünün etkisinin bir sonucu olarak, bu sınır giderek bulanıklaşmaktadır. Böylece, kamu hukuku bu alanda özel hukukla etkileşime girmeye yönelmektedir. Hiç şüphe yok ki çevre, tüketiciyi koruma ve sağlığı koruma hukukları bir gün üçlü bir ittifak kurmak durumunda kalacaktır (Sadeleer, 2014, s. 35).

¹⁰ Tüketici sağlığı, AB tüketici politikasının TFEU'nun 169/1 maddesi altındaki hedeflerinden biridir.

Avrupa Birliği Hukukunda Çevre-Sağlık Mevzuatı

AB hukuku üç ana biçimde oluşur: Tüzükler, direktifler ve kararlar. Bir yasal düzenleme kabul edildiğinde, kabul edildiği yıl ve o yılki ardışık numaradan oluşan bir numara verilir. Tüzükler için önce sıra numarası, sonra yıl gelir. Dolayısıyla ozon tabakasına ilişkin tüzük 594/91 şeklinde numaralandırılmıştır. Direktifler ve kararlarda bunun tersi bir uygulama söz konusudur. Örneğin, hava kalitesine ilişkin direktif 96/62; ambalaj atıklarıyla ilgili karar 99/177 şeklindedir (McCormick, 2001, s. xvii).

Bu alandaki başlıca düzenlemelerden 2011/92/EU sayılı Direktif, çevre ile ilgili özel ya da resmi projelerin insan, hayvan, toprak, bitki, hava, maddi varlıklar üzerindeki doğrudan ve dolaylı olası etkilerinin tespit edilmesini gerekli kılmaktadır. Üye devletlerin, onay verilmeden önce doğası, boyutu veya konumu nedeniyle çevre üzerinde önemli etkileri olması muhtemel projelerin, gerekli geliştirme izni ve bununla ilgili etkileri konusunda bir değerlendirmeye tabi olmasını sağlamak için tüm önlemleri alması gerekmektedir (madde 2). 2001/42/EC sayılı Direktif ise, plan ve programların çevre konusundaki olası etkilerinin irdelenmesi ve en az düzeye indirgenmeye çalışılması veya ortadan kaldırılması durumlarının değerlendirildiği bir aşamayı belirlemektedir. 2003/4/EC sayılı Direktif, çevresel bilgiye ulaşma ile ilgili koşulları belirtirken, çevresel bilginin ulaşılabilirliği ve vatandaşlara duyurulması ile ilgili hususları düzenlemektedir. Direktifin 7/4 maddesi gereğince üye devletler, Topluluk mevzuatı tarafından belirlenen herhangi bir özel yükümlülüğe hanel getirmeksizin ister insan faaliyetlerinden ister doğal nedenlerden kaynaklansın, insan sağlığı veya çevreye yönelik yakın bir tehdit olması durumunda, tüm bilgilerin sağlanması için gerekli önlemleri alması gerekmektedir. Çevresel politika ve bunlara yönelik çalışmalara destek oluşturmak amacıyla Avrupa konumuna dair veri altyapısının sağlanmasını amaçlayan 2007/2/EC sayılı INSPIRE Direktifi de çevre başlığı altında yer alan düzenlemeler arasındadır (European Parliament and Council Directive 2007/2/EC).

AB çevre mevzuat setine dahil yasal çerçeve hayli kapsamlıdır. Bu kapsama çevre ile ilgili düzenlemelerin yanında su ve hava kalitesi, doğanın korunması, kirlenme, kimyasallar, iklim değişikliği ve gürültü gibi birçok konu dahildir.

Topluluk'un hava kalitesi sorunlarına tepkisi 1970'lerde başlamış ve insan sağlığını veya çevreyi korumaktan çok ticarete bozulmalardan kaçınma endişelerinden kaynaklanmıştır. 1980'lerden itibaren düzenlemelerde sağlık konusu öne çıkmaya başlamıştır. 80/779/EEC sayılı Direktifin arkasındaki neden insan sağlığını korumak iken, 85/203/EEC sayılı Direktif hem insan sağlığını hem de çevreyi korumak için tasarlanmıştır (McCormick, 2014, ss. 184-186).

Gelişmiş veya gelişmemiş ülke ayrımı yapmaksızın hava kirliliği ciddi sağlık problemlerine neden olmaktadır. Bu bağlamda AB de kirliliğin azaltılması ve emisyonların kontrol edilmesi hususunda bir dizi direktif çıkararak bu zorlukla mücadele etmektedir (Friedrich, 2016, ss. 117-118). Hava kalitesiyle ilgili 2008/50/EC sayılı Direktifte uçucu organik bileşiklere ilişkin emisyon düzenlemeleri yer almaktadır. Hava Kalitesi Çerçeve Direktifi, tüm kirleticiler için ortak yöntemler aracılığıyla hava kalitesinin değerlendirilmesine, izleme gereklilikleri ve metotlarına, temiz hava plan ve programlarına ilişkin kurallar getirmektedir. Hava kirliliği ile insan sağlığı ilişkisinin sıklıkla vurgulandığı bu Direktif, çevre-sağlık ilişkisinin önemli bir göstergesidir. Direktif'in 1/1 maddesinde belirttiği hedef "İnsan sağlığı ve bir bütün olarak çevre üzerindeki zararlı etkileri önlemek veya azaltmak için tasarlanmış ortam hava kalitesi için hedefler tanımlamak ve oluşturmak" şeklindedir. Kirletici, Tanımlar başlığında 2/2 maddede şu şekilde ifade edilmiştir: "Kirletici, ortam havasında bulunan ve insan sağlığı ve/veya bir bütün olarak çevre üzerinde zararlı etkileri olması muhtemel herhangi bir madde anlamına gelir." Madde 13 ile de 'İnsan sağlığının korunması için sınır değerler ve uyarı eşikleri' düzenlenmiştir. 15 ve 16. maddeler insan sağlığını korumaya yönelik teknik hükümler içermektedir.

Su kalitesi konusundaki mevzuatın temelini ise 2000/60/EC sayılı Su Çerçeve Direktifi oluşturmaktadır. Direktif Avrupa kapsamında suların korunmasını ve mevcut su sunumlarının iyileştirilmesini amaçlamaktadır. Ayrıca bu Direktif ile su politikası da Avrupa'da tek bir yasal çerçevede toplanmıştır (Aküzüm, Çakmak ve Gökalp, 2010, s. 71). Su Çerçeve Direktifi, entegre havza yönetimi ve halkın karar alma süreçlerine katılımı esasına dayalı olarak, AB'deki genel olarak tüm su alanlarının miktar ve kalite bakımından iyileştirilip korunmasını öngören ana yasal düzenlemedir. Direktif'in 35 numaralı resitali çevresel kalite standardının gerek çevreyi korumak gerekse insan sağlığını korumak için aşılmaması gerektiği anlamına geldiğini vurgulamıştır (European Parliament and Council Directive 2000/60/EC).

Atık yönetiminde AB'nin temel ilkeleri; üreticinin sorumluluğu, kirleten öder, yeterlilik (yeter miktarda tesis), yakınlık ve atık yönetimi hiyerarşisidir. 2008/98/EC sayılı Atık Çerçeve Direktifinde tanımlanan atık yönetimi hiyerarşisine göre, atık yönetimi stratejileri atıkların oluşumunun kaynağında önlenmesine öncelikle odaklanmalıdır. Direktifin konu ve kapsamı, Direktif'in 1. maddesinde, atık üretimi ve yönetiminin olumsuz etkilerini önleyerek veya azaltarak, kaynak kullanımının genel etkilerini azaltarak ve bu tür kullanımın verimliliğini artırarak çevreyi ve insan sağlığını korumaya yönelik önlemleri ortaya koymak şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca Direktif'in 13. maddesi 'insan sağlığının ve çevrenin korunması' başlığını taşımaktadır (European Parliament and Council Directive 2008/98/EC).

NATURA 2000, doğa koruma hususunda AB'nin en temel mevzuatı olarak adlandırılmaktadır. Bu mevzuat koruma ağlarının oluşturulması vasıtasıyla biyolojik farklılıkların korunmasını amaçlayan 92/43/EEC sayılı Habitat Direktifidir. Direktifin 6/4 maddesinin ikinci paragrafında geçen sağlık vurgusu şöyledir: "İlgili sahanın öncelikli bir doğal yaşam alanı tipine ve/veya öncelikli bir türe ev sahipliği yaptığı durumlarda, çevre için birincil öneme sahip faydalı sonuçlara veya Avrupa Komisyonu'nun görüşüne ek olarak, ilgili kamu yararını geçersiz kılan diğer zorunlu nedenlere karşı insan sağlığı veya kamu güvenliği öne sürülebilecek tek husustur." (Council Directive 92/43/EEC, 1992). Bu konuda bir başka direktif ise 2009/147/EC sayılı Kuş Direktifidir. Sağlık ile ilgili tek hüküm Direktif'te 9. maddede geçmektedir. Madde hükmüne göre, üye devletler, tatmin edici başka bir çözüm bulunmadığında, halk sağlığı ve güvenliği yararına, Direktif'in 5 ila 8. maddeleri hükümlerinden sapabilir (European Parliament and Council Directive 2009/147/EC).

Endüstriyel kirlenmenin kontrolü ve risk yönetimi başlığındaki temel düzenlemeler 2010/75/EC sayılı Endüstriyel Emisyonlar Direktifi ve 2012/18/EU sayılı Tehlikeli Maddeler İçeren Büyük Kaza Risklerinin Kontrolüne İlişkin Direktiftir. Endüstriyel Emisyonlar Direktifi, entegre izin sistemi ile kirliliğin üretim esnasında önlenmesi, üretim nedeniyle meydana gelen kirliliğin kontrolü, olası en iyi teknikler ve vatandaşların katılımı konularını düzenleyen 2008/1/EC sayılı Entegre Kirlilik Önleme ve Kontrol Direktifi'nin diğer 6 sektörel direktif¹¹in birleştirilerek tek direktif haline getirilmiş şeklidir (European Parliament and Council Directive 2008/1/EC).

Kimyasallar alanında iki önemli düzenleme mevcuttur: 1272/2008/EC sayılı madde ve karışımların tasniflendirilmesi, etiketlenmesi ve paketlenmesi Tüzüğü ile 1907/2006/EC sayılı Kimyasalların Kaydı, Değerlendirilmesi, İzni ve Kısıtlanması (Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals/REACH) Tüzüğü. İki Tüzük de sağlık konusunda benzer vurgular yapmaktadır. 1272/2008/EC sayılı Tüzük'ün dibacesinin ilk maddesinde insan sağlığına vurgu yapılmıştır: "Bu Tüzük, rekabeti ve yeniliği artırırken, insan sağlığı ve çevrenin yüksek düzeyde korunmasının yanı sıra kimyasal maddelerin, karışımların ve belirli özel maddelerin serbest dolaşımını sağlamalıdır." Aynı önem Tüzük'ün 1. maddesinde de gösterilerek şöyle ifade edilmiştir: "Bu Tüzük'ün amacı, madde 4/8'de atıfta bulunulan madde, karışım ve nesnelerin serbest dolaşımının yanı sıra insan sağlığı ve çevrenin yüksek düzeyde korunmasını sağlamaktır." Aynı durum 1907/2006/EC sayılı REACH Tüzüğü için de geçerlidir. Tüzük'ün dibacesinin ilk

¹¹ Söz konusu 6 sektörel Direktif; *Büyük Yakma Tesisleri Direktifi* (2001/80/EC), *Atık Yakma Direktifi* (2000/76/EC), *Solvent Emisyonları Direktifi* (1999/13/EC), *Titanyum Dioksit Sanayisinden Kaynaklanan Atıklara İlişkin 3 Direktif* (78/176/EEC, 82/883/EEC, 92/112/EEC)'dir.

maddesi Tüzük'ün, rekabet gücünü ve yeniliği artırırken, insan sağlığı ve çevrenin yüksek düzeyde korunmasını sağlaması gerektiğinin altını çizmektedir. Tüzük'ün 1/1 maddesinde de bu gereklilik aynen teyit edilmiştir. REACH Tüzüğü'nün 'Amaç ve kapsam' başlıklı 1. maddesinin 1. paragrafı şunları sağlamaktadır: Bu Tüzüğün amacı, maddelerin tehlikelerinin değerlendirilmesi için alternatif yöntemlerin teşviki ve ayrıca iç pazarda maddelerin serbest dolaşımının yanı sıra rekabet ve inovasyon gücünü artırarak insan sağlığı ve çevrenin yüksek düzeyde korunmasını sağlamaktır (European Parliament and Council Regulation (EC) 1907/2006).

Gürültü konusunda, çevresel gürültünün değerlendirilmesi ve yönetimine ilişkin 2002/49/EC sayılı Çevresel Gürültü Direktifi bulunmaktadır. Direktif kapsamında sağlık vurgusu başlangıç kısmında yapılmış ve yüksek düzeyde sağlık ve çevre koruma sağlamak Topluluk politikasının bir parçasıdır ve izlenecek hedeflerden biri de gürültüye karşı koruma olduğu belirtilmiştir (res. 1). Direktifte hedeflerinin ortaya konulduğu 1/1 (c) hükmünde, gürültü haritalama sonuçlarına dayalı olarak, gerektiğinde ve özellikle maruziyet seviyelerinin insan sağlığı üzerinde zararlı etkilere neden olabileceği durumlarda çevresel gürültü kalitesini korumak amacıyla, üye devletler tarafından eylem planlarının benimsenmesi ifade edilmektedir. Zararlı etkiler ise, insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkiler anlamına geldiği Direktif'in 3-b Tanımlar başlığında yapılmıştır (European Parliament and Council Directive 2002/49/EC).

İklim değişikliği konusunda iki düzenleme bulunmaktadır. 406/2009/EC sayılı Karar ve 2018/842/EU sayılı Tüzük. Karar'da sağlık konusuna ilişkin herhangi bir kayda rastlanmazken, Tüzük'te sadece bir kez sağlık kavramına değinilmiştir. Resital 9'da yer alan bu kayıttta, enerji verimliliğini artırmanın sera gazı emisyonlarında önemli düşüşler ile birlikte ayrıca çevreye ve sağlığa fayda sağlayabileceğine yer verilmiştir (European Parliament and Council Regulation (EC) 2018/842).

Sonuç

Çevre ve insanın sürekli ve karşılıklı etkileşim içinde bulunduğu bir gerçektir. Bu gerçeklikte, gelecekteki sonuçları çok da düşünülmeden yapılan insan temelli faaliyetlerin çevreye baskısı şüphesiz ki olumsuzdur. Özellikle 18. yüzyıldan sonra insan-çevre ilişkisinde çevre aleyhine değişmiş olan dengede insana düşen görev artık kendi refahı ve sağlıklı yaşamının devamı için bile olsa çevreyi korumak, onun sürdürülebilirliğini bozmadan tüketmektir.

Dört yüz elli milyona yakın (Brexit sonrası) insanın yaşadığı Avrupa Birliği sınırları içerisinde de çevre sorunları önem arz etmektedir. Bölgesel entegrasyonun etkileri daha geniş bir şekilde anlaşıldıkça ve üye devletler tarafından kabul gördükçe, çevre politika alanının

Avrupa politikaları üzerindeki baskısı zamanla artmıştır. Avrupalıların artan zenginliği onları yalnızca iyi eğitimin sağlanması, sağlık hizmetlerinde iyileştirmeler ve temiz hava ve su sağlama çabaları gibi nitel konularla daha fazla ilgilenmeye teşvik etmekle kalmamış, aynı zamanda bölgesel entegrasyonun çevresel konulara çekilmesine yardımcı bir dizi etki doğurmuştur. Bu etkinin sonucunda Avrupa Birliği'nde; hava ve su kalitesi, gürültü kirliliği, kimyasalların kontrolü, atık yönetimi, pestisitlerin kullanımı, enerji verimliliği, asit yağmuru ve iklim değişikliği gibi birçok çevresel başlığı ele alan ve her geçen gün çerçevesi genişleyen bir mevzuat ortaya çıkmıştır. Çevrenin korunmasına dair oluşturulan bu çok önemli mevzuat, insan sağlığının korunmasının önceliği üzerine inşa edilmiştir. Avrupa Birliği çevre ve sağlığın korunmasında konunun hem yetki yönünden hem de politik ve hukuki çerçeveden gelişimine özen göstermektedir.

Avrupa Birliği'nin işleyişine ilişkin Antlaşma'nın 4/2 (e) ve (k) maddesi uyarınca, hem çevre politikasının sağlık yönlerine ilişkin yetkileri hem de halk sağlığı konularında ortak güvenlik endişeleri paylaşılma ile beraber insan sağlığının korunması ve iyileştirilmesi, Antlaşmanın 6 (a) maddesi sayesinde tamamlayıcı bir yetki olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte sağlık ve çevre konularında Avrupa Birliği'nin müstakil bir yetkiyle donatılmadığı görülmektedir.

Çevre ve sağlık, Avrupanın ortak sorunlarını ele aldığı için AB düzeyinde şekillendirilmiştir. Fakat, kurumsal düzeyde hem AT Antlaşması'nda hem de TFEU'da çevre ve sağlık politikalarına yaklaşım eşit bir zeminde değildir. Hatta, çevre korumasından çok sağlığın korunmasının tercih edilmesi ve değerler hiyerarşisinde sağlığın daha yüksek bir seviyeye yerleştirilmesi durumu söz konusudur. Özellikle hava, su ve atık yönetimi alanlarında olmak üzere çok sayıda direktifin amaçları arasında halk sağlığının korunması vardır.

Yaşanan gelişmelere bakıldığında öngörülebilir gelecekte de bu iki politika alanının önemini koruyacağı hatta AB'nin diğer politika alanları arasında ön plana çıkabileceği rahatlıkla söylenebilir. Ancak, sağlıkta ortaya çıkabilecek her sorunun çevresel sorunlardan kaynaklandığını, çevrenin sağlık üzerinde doğrudan negatif etkisinin olduğunu söylemek de bir o kadar güçtür. Bu itibardır ki, çevre-sağlık etkileşiminin karmaşıklığı ve belirsizliği yapılan çalışmalara daha geniş perspektiften yaklaşmayı gerektirmektedir. Geçmiş bilgi ve deneyimleri hatırd tutarak atılacak adımlar; ulusal, bölgesel ve hatta uluslararası platformlardan da alınacak destekle daha sağlam olacaktır. Avrupa Birliği'nin gerek üye devletlerle gerekse Dünya Sağlık Örgütü gibi uluslararası kuruluşlarla yaptığı işbirliği çalışmaları bu bağlamda oldukça değerlidir.

Makalenin Araştırma ve Etik Beyanı Bilgileri

Yazar Çıkar Çatışması Beyanı	Araştırmaya konu olan durum ve olgular ile yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Yazar Katkı Oranı Beyanı	Sağlık ve Çevre Etkileşimine AB Perspektifinden Yaklaşmak isimli makalenin tüm bölümleri üç yazar tarafından birlikte yazılmıştır.
Etik Kurul Onay Belgesi	Çalışmada etik kurul onayı söz konusu olmayıp, bilimsel etikle örtüşmeyen herhangi bir eylem söz konusu değildir.

Kaynakça

- Aküzüm, T., Belgin, Ç., & Gökalp, Z. (2010). Türkiye’de Su Kaynakları Yönetiminin Değerlendirilmesi. *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1(1), 67-74.
- Aydın, A. H., & Ç. Ömer. (2017). Avrupa Birliği Çevre Politikaları ve Çevre Eylem Programları Üzerine Bir İnceleme. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13), 27-44.
- Charter of Fundamental Rights of the European Union (EU CFR), [2012] OJ C 326 Eylül 16, 2021 tarihinde http://data.europa.eu/eli/treaty/char_2012/oj adresinden alındı.
- Carson, R. (2004). *Sessiz Bahar*. (Ç. Güler Çev.) Ankara: Palme Yayıncılık.
- Club of Rome. (1972). *The Limits to Growth*. Kasım 28, 2021 tarihinde <https://www.clubofrome.org/publication/the-limits-to-growth/> adresinden alındı.
- Council Directive 80/779/EEC of 15 July 1980 *on air quality limit values and guide values for sulfur dioxide and suspended particulates*. [1980] OJ L229/30, Ekim 17, 2021 tarihinde <http://data.europa.eu/eli/dir/1980/779/oj> adresinden alındı.
- Council Directive 85/203/EEC of 7 March 1985 *on air quality standards for nitrogen dioxide*. [1985] OJ L87/1, Ekim 17, 2021 tarihinde <http://data.europa.eu/eli/dir/1985/203/oj> adresinden alındı.
- Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 *on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora*. [1992] OJ L206/7, Ekim 16, 2021 tarihinde <http://data.europa.eu/eli/dir/1992/43/oj> adresinden alındı.
- Council Directive 93/68/EEC of 22 July 1993 *amending Directives 87/404/EEC (simple pressure vessels), 88/378/EEC (safety of toys), 89/106/EEC (construction products), 89/336/EEC (electromagnetic compatibility), 89/392/EEC (machinery), 89/686/EEC (personal protective equipment), 90/384/EEC (non-*

automatic weighing instruments), 90/385/EEC (active implantable medicinal devices), 90/396/EEC (appliances burning gaseous fuels), 91/263/EEC (telecommunications terminal equipment), 92/42/EEC (new hot-water boilers fired with liquid or gaseous fuels) and 73/23/EEC (electrical equipment designed for use within certain voltage limits). [1993] OJ L220/1, Ekim 18, 2021 tarihinde <http://data.europa.eu/eli/dir/1993/68/oj> adresinden alındı.

Çokgezen, J. (2007). Avrupa Birliği Çevre Politikası ve Türkiye. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, XXIII(2), 91-115.

Dederer, H. G. (2016). The Challenge of Regulating Genetically Modified Organisms in the European Union: Trends and Issues. Y. Nakanishi (Ed.) içinde, *Contemporary Issues in Environmental Law: The EU and Japan*, (s. 139-168). Japan: Springer.

European Environmental Agency (2019). *Environmental and Health*. Eylül 16, 2021 tarihinde <https://www.eea.europa.eu/tr/themes/human/intro> adresinden alındı.

European Parliament and Council Decision No 406/2009/EC of 23 April 2009 *on the effort of Member States to reduce their greenhouse gas emissions to meet the Community's greenhouse gas emission reduction commitments up to 2020*. [2009] OJ L140/136, Ekim 22, 2021 tarihinde <http://data.europa.eu/eli/dec/2009/406/oj> adresinden alındı.

European Parliament and Council Directive 2000/60/EC of the of 23 October 2000 *establishing a framework for Community action in the field of water policy*. [2000] OJ L327/1, Ekim 25, 2021 tarihinde <http://data.europa.eu/eli/dir/2000/60/oj> adresinden alındı.

European Parliament and Council Directive 2001/42/EC of 27 June 2001 *on the assessment of the effects of certain plans and programmes on the environment*. [2001] OJ L197/30, Ekim 21, 2021 tarihinde <http://data.europa.eu/eli/dir/2001/42/oj> adresinden alındı.

European Parliament and Council Directive 2002/49/EC of 25 June 2002 *relating to the assessment and management of environmental noise*. [2002] OJ L189/12, Ekim 25, 2021 tarihinde <http://data.europa.eu/eli/dir/2002/49/oj> adresinden alındı.

European Parliament and Council Directive 2003/4/EC of 28 January 2003 *on public access to environmental information and repealing Council Directive 90/313/EEC*. [2003] OJ L041/26, Ekim 20, 2021 tarihinde <http://data.europa.eu/eli/dir/2003/4/oj> adresinden alındı.

European Parliament and Council Directive 2007/2/EC of 14 March 2007 *establishing an Infrastructure for Spatial Information in the European Community (INSPIRE)*. [2007] OJ L108/1, Ekim 20, 2021 tarihinde <http://data.europa.eu/eli/dir/2007/2/oj> adresinden alındı.

- European Parliament and Council Directive 2008/1/EC of 15 January 2008 *concerning integrated pollution prevention and control*. [2008] OJ L 24, Ekim 20, 2021 tarihinde <http://data.europa.eu/eli/dir/2008/1/oj> adresinden alındı.
- European Parliament and Council Directive 2008/50/EC of 21 May 2008 *on ambient air quality and cleaner air for Europe*. [2008] OJ L152/1, Ekim 20, 2021 tarihinde <http://data.europa.eu/eli/dir/2008/50/oj> adresinden alındı.
- European Parliament and Council Directive 2008/98/EC of 19 November 2008 *on waste and repealing certain Directives*. [2008] OJ L312/3, Ekim 20, 2021 tarihinde <http://data.europa.eu/eli/dir/2008/98/oj> adresinden alındı.
- European Parliament and Council Directive 2009/147/EC of 30 November 2009 *on the conservation of wild birds*. [2009] OJ L20/7, Ekim 20, 2021 tarihinde <http://data.europa.eu/eli/dir/2009/147/oj> adresinden alındı.
- European Parliament and Council Directive 2010/75/EU of 24 November 2010 *on industrial emissions (integrated pollution prevention and control)*. [2010] OJ L334/17, Ekim 19, 2021 tarihinde <http://data.europa.eu/eli/dir/2010/75/oj> adresinden alındı.
- European Parliament and Council Directive 2011/92/EU of 13 December 2011 *on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment*. [2011] OJ L 26/1, Ekim 15, 2021 tarihinde <http://data.europa.eu/eli/dir/2011/92/oj> adresinden alındı.
- European Parliament and Council Directive 2012/18/EU of 4 July 2012 *on the control of major-accident hazards involving dangerous substances, amending and subsequently repealing Council Directive 96/82/EC*. [2012] OJ L197/1, Ekim 22, 2021 tarihinde <http://data.europa.eu/eli/dir/2012/18/oj> adresinden alındı.
- European Parliament and Council Regulation (EC) No 178/2002 of 28 January 2002 *laying down the general principles and requirements of food law, establishing the European Food Safety Authority and laying down procedures in matters of food safety*. [2002] OJ L31/1, Ekim 20, 2021 tarihinde <http://data.europa.eu/eli/reg/2002/178/oj> adresinden alındı.
- European Parliament and Council Regulation (EC) No 1829/2003 of 22 September 2003 *on genetically modified food and feed*. [2003] OJ L268/1, Ekim 18, 2021 tarihinde <http://data.europa.eu/eli/reg/2003/1829/oj> adresinden alındı.
- European Parliament and Council Regulation (EC) No 1907/2006 of 18 December 2006 *concerning the Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals (REACH), establishing a European Chemicals Agency, amending Directive 1999/45/EC and repealing Council Regulation (EEC) No 793/93 and Commission Regulation (EC) No 1488/94 as well as Council Directive 76/769/EEC and Commission Directives 91/155/EEC, 93/67/EEC, 93/105/EC and 2000/21/EC*.

[2006] OJ L396/1, Ekim 22, 2021 tarihinde <http://data.europa.eu/eli/reg/2006/1907/oj> adresinden alındı.

European Parliament and Council Regulation (EC) No 1272/2008 of 16 December 2008 *on classification, labelling and packaging of substances and mixtures, amending and repealing Directives 67/548/EEC and 1999/45/EC, and amending Regulation (EC) No 1907/2006*. [2008] OJ L353/1, Ekim 21, 2021 tarihinde <http://data.europa.eu/eli/reg/2008/1272/oj> adresinden alındı.

European Parliament and Council Regulation (EC) No 1107/2009 of 21 October 2009 *concerning the placing of plant protection products on the market and repealing Council Directives 79/117/EEC and 91/414/EEC*. [2009] OJ L309/1, Ekim 19, 2021 tarihinde <http://data.europa.eu/eli/reg/2009/1107/oj> adresinden alındı.

European Parliament and Council Regulation (EU) 2018/842 of 30 May 2018 *on binding annual greenhouse gas emission reductions by Member States from 2021 to 2030 contributing to climate action to meet commitments under the Paris Agreement and amending Regulation 525/2013/EU*. [2018] OJ L156/26, Ekim 21, 2021 tarihinde <http://data.europa.eu/eli/reg/2018/842/oj> adresinden alındı.

Friedrich, R. (2016). Integrated Assessment of Policies for Reducing Health Impacts Caused by Air Pollution. J. M. Pacyna, & E. G. Pacyna (Ed.) içinde, *Environmental Determinants of Human Health*, (s. 117-132). Switzerland: Springer International Publishing.

Gevers, S. (2004). The Right to Health Care. *European Journal of Health Law*, 11(1), 29-34.

Grossberndt, S., & Liu H. Y. (2016). Citizen Participation Approaches in Environmental Health. J. M. Pacyna, & E. G. Pacyna (Ed.) içinde, *Environmental Determinants of Human Health* (s. 225-248). Switzerland: Springer International Publishing.

Hervey, T. (2010). The Impacts of European Union Law on the Health Care Sector: Institutional Overview. *Eurohealth*, 16(4), 5-7.

Hervey, T., & Vanhercke B. (2010). Health Care and the EU: The Law and the Policy Patchwork. E. Mossialos, G. Permanand, R. Baeten, & T. K. Hervey (Ed.) içinde, *Health Systems Governance in Europe: The Role of EU and Policy*, (s. 84-133). Cambridge: Cambridge University Press.

Hoover, A. G. (2019). Defining Environmental Health Literacy. S. Finn, & L. R. O'Fallon (Ed.) içinde, *Environmental Health Literacy*, (s. 3-18). Cham: Springer.

Jordan, A. (2005). European Union Environmental Policy – Actors, Institutions and Policy Processes. A. Jordan (Ed.) içinde, *Environmental Health Literacy*, (s. 1-15). Earthscan.

Karjalainen, T. K. (2016). Environment and Health Research Funded by the European Union (EU) Research Framework Programmes: Increasing Scientific Knowledge

- and Building a Solid Evidence-Base for Policy Making. J. M. Pacyna, & E. G. Pacyna (Ed.) içinde, *Environmental Determinants of Human Health* (s. 249-264). Switzerland: Springer International Publishing.
- Kemseke, P. V. (2020). How Covid-19 is changing the European Union. *Euobserver*, Eylül 4, 2021 tarihinde <https://euobserver.com/opinion/149167> adresinden alındı
- McCormick, J. (2014). *Avrupa Birliğini Anlamak*. (Y. Şahin & H. H. Şahin Çev.). Ankara: BigBang Yayınları.
- McCormick, J. (2001). *Environmental Policy in the European Union*. United Kingdom: Palgrave Macmillan.
- McKee, M. (2017). 8.X. Workshop: How does the European Union contribute to its citizens' health?. *European Journal of Public Health*, 27(Ek 3), 243-244.
- Nakanishi, Y. (2016). The Impact of the International and European Union Environmental Law on Japanese Basic Environmental Law. Y. Nakanishi (Ed.) içinde, *Contemporary Issues in Environmental Law: The EU and Japan*, (s. 1-14). Japan: Springer.
- Ortolani, A. (2016). Environmental Damage Remediation in Japan: A Comparative Assessment. Y. Nakanishi (Ed.) içinde, *Contemporary Issues in Environmental Law: The EU and Japan*, (s. 185-198). Japan: Springer.
- Proelss, A. (2016). The Scop of the EU's Competences on the Field of Environment. Y. Nakanishi (Ed.) içinde, *Contemporary Issues in Environmental Law: The EU and Japan*, (s. 15-28). Japan: Springer.
- Rautio, A. (2016). Effects of Pollutant Exposure on Human Health as Studied with Selected EU Projects. J. M. Pacyna, & E. G. Pacyna (Ed.) içinde, *Environmental Determinants of Human Health*, (s. 83-96). Switzerland: Springer International Publishing.
- Sadeleer, N. D. (2014). *EU Environmental Law and the Internal Market*. Oxford: Oxford University Press.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. (2020). Fasıl 27: Çevre ve İklim Değişikliği. *Avrupa Birliği Başkanlığı*, Ekim 18, 2021 tarihinde https://www.ab.gov.tr/fasil-27-cevre_92.html adresinden alındı.
- Treaty on European Union (TEU) (Consolidated version). [2012] OJ C326/13, Ekim 18, 2021 tarihinde http://data.europa.eu/eli/treaty/teu_2012/oj adresinden alındı.
- Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) (Consolidated version). [2012] OJ C326/47, Ekim 18, 2021 tarihinde http://data.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj adresinden alındı.
- Türkeş, M., & Kılıç, G. (2004). Avrupa Birliği'nin İklim Değişikliği Politikaları ve Önlemleri. *Çevre, Bilim ve Teknoloji, Teknik Dergi*, 2, 35-52.

Approaching Health and Environment Interaction from the European Union Perspective

Extended Abstract

Purpose and Significance

It is generally acknowledged that the environment is in close relationship with human and public health. The quality of the environment will be reflected in human and public health and will also affect the level of welfare. In this respect, it can be considered that the emphasis on human and public health is increasing all over the world, and these two fields, which are in a close relationship with each other, are evaluated together by evaluating the environment and health together.

As a matter of fact, mankind should protect the environment to protect its own health because human health is closely related to environmental factors. For instance, environmental assets are very crucial in matters such as clean air and fertile soil conditions to meet basic food needs. Furthermore, the importance of climate, especially in the prevention of natural disasters, cannot be denied. Nevertheless, the environment has a very crucial place among the channels where people are exposed to noise, polluted air, and dangerous and harmful chemicals. The World Health Organization (World Health Organization/WHO) states in its report on the prevention of diseases by creating a healthy environment, there are also causes arising from environmental impact. Preventing important environmental problems and increasing the quality of the environment can prevent diseases and improve human health. The closest example of this is the COVID-19 pandemic, which has shaken Europe as well as the whole world. The Covid 19 pandemic is largely an environmental crisis. From this point of view, it can be said that protecting environmental assets from deterioration or improving them when they are damaged has a very important role in the protection of public health.

This study aims to examine the interaction of the environment and health relationship, which is examined as separate policies in the literature. In this context, the policies implemented in the EU have been evaluated from three perspectives in terms of authority, policy, and legal aspects.

Method

This study, in which due diligence on the environment-health relationship in the EU is made, has been formed under three main headings. Primarily, the relationship between environment and health was discussed at the conceptual level, and then the issue was analyzed separately from both the political and legal aspects to understand the EU's approach to the environment-health relationship. In the last chapter, the legal framework included in the EU environmental legislation set has been examined and its relationship with health has been tried to be established.

At this point, in general, the descriptive research model was preferred in the study, and the subject was discussed with the descriptive method. In addition, the main founding texts and EU legislation were used for the legal dimension of the study.

Findings

As for the situation in Europe, we see that the biggest environmental health risk is air pollution. Air pollution is closely related to heart disease, pulmonary diseases, and stroke. Exposure to air pollution is estimated to cause too many premature deaths in the EU. Additionally, exposure to noise from transportation and industry can cause serious risks such as sleep disorders, restlessness, etc. Furthermore, to obtain compensation in legal cases for environmental health damage, litigants often face several types of problems. Especially for plaintiffs, the problem of adequately demonstrating causality between events and harm is one of the most difficult to overcome, because the human health effects of many pollutants are still not fully understood. However, it is not always possible to pinpoint a harmful effect on a single cause. In this respect, it is only possible in the light of both technical and scientific data to conduct the proceedings in a healthy way in disputes arising from the environment-health relationship.

The EU is more effective at the regional rather than the national level in the field of environmental policy, which seeks solutions to environmental problems, according to the member states. As a result of this impact, legislation has emerged that covers a wide range of issues such as air and water quality, noise pollution, control of chemicals, waste management, energy efficiency, acid rain, and climate change, and its framework has expanded. It has not always been easy to agree on a common solution to such matters. However, efforts to develop environmental policies at the European level are helping to lead a healthier EU life. In addition, the increasing wealth of Europeans has encouraged them to become more concerned with qualitative issues such as improvements in health care and efforts to provide clean air and water.

EU, especially working conditions, environment, consumer products, etc. focused on health protection. Although member states must fulfill their responsibilities in accordance with Union law in the organization and financing of health services, the authority in this field is in the hands of the member states. In EU health policy, EU treaties give the EU a very limited role in health, which is mainly left to national regulations. However, the EU sets priorities in many directly related areas such as health and coordination of social security systems.

Besides, the EU has an important funding program for research in both health and environmental fields. These are projects funded by Research and Technological Development Framework Programs, also called Framework Programs. Additionally, environmental and health research does not only contribute to the formation of a scientific knowledge base. These projects are also needed to create synergy for a solution by addressing the common problems of Europe.

Furthermore, it is a legal requirement that environmental law is legally implemented in the national legal systems of the member states in the EU. It is indispensable for ensuring uniformity in practice within the EU because without a uniform legal regulation and implementation, it would not be able to maintain its existence in the internal market.

Discussion and Conclusions

Consequently, it is obvious that the environmental and health policy areas will maintain their importance in the EU. As a matter of fact, it can be said that the EU may come to the fore among other policy areas in the recent period. However, it is equally difficult to say that every problem that may arise in health is caused by environmental problems and that the environment has a direct negative effect on health. In this respect, the complexity and uncertainty of the environment-health interaction requires a broader perspective on the studies. Steps to be taken on the path of past knowledge and experience; will be stronger with the support to be received from national, regional, and even international platforms.

Nonetheless, health in the context of human and public health; has a decisive influence on the shaping of environmental actions and processes. It is possible to say that the protection of human health has become a priority target in all actions and decisions of the EU, and it also largely overtakes the protection of the environment.

Lojistik Hizmet Kalitesinin Müşteri Güvenine Etkisi ve İntermodal Taşıma Hizmetlerinde Bir Uygulama*

Oktay Güngör¹
Aynur Acer²

Öz

Makale Türü Araştırma Makalesi
Başvuru Tarihi 22.11.2021
Kabul Tarihi 04.12.2021
DOI 10.47140/kusbder.1027177

Günümüzde kullanımı yaygınlaşan taşıma türlerinden birisi de intermodal taşımacılıktır. Taşıma ünitesi değiştirilmeksizin iki ya da daha fazla taşıma türünün bir arada kullanıldığı intermodal taşımada yolculuğun kısa mesafeli olan başlangıç ve bitiş kısımlarından intermodal taşımacılık hizmetlerinden yararlanılmaktadır. Tek modlu taşımaya oranla taşıma maliyetlerinin daha az olması ve artan çevre taşımaya ile birlikte daha çevreci bir taşıma olması gibi nedenlerden dolayı kullanıcılar tarafından tercih edilmekte ve yoğun olarak kullanılmaktadır. Taşımacılık faaliyetlerde hizmet kalitesinin artırılmasının müşteri güvenini nasıl etkilediği önemlidir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı intermodal taşımacılık hizmetlerinde lojistik hizmet kalitesinin müşteri güvenini nasıl etkilediğini saptamaktır. Çalışmada intermodal taşıma hizmeti veren uluslararası bir firmanın 118 kullanıcıya ulaşılmıştır. Yapılan regresyon analizi sonucunda lojistik hizmet kalitesinin müşteri güvenini pozitif yönde etkilediği bulgusu elde edilmiştir. LSQ'nun alt boyutlarından olan sipariş teslim miktarı ve sipariş durumu boyutları istatistik olarak anlamlı çıkmamıştır.

Anahtar sözcükler: intermodal taşıma, lojistik hizmet kalitesi, müşteri güveni, regresyon analizi, taşıma, lojistik

* Bu çalışma Dr. Aynur Acer danışmanlığında Oktay Güngör tarafından hazırlanan "İntermodal Taşımacılıkta Lojistik Hizmet Kalitesinin Müşteri Sadakati ve Müşteri Güvenine Etkisi" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

¹*Sorumlu Yazar:* YL Öğrencisi, İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, E-posta: oktayng@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0551-3556>

²Dr., Arel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Lojistik Yönetimi, E-posta: aynuracer@arel.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7315-7020>

The Effect of Logistics Service Quality on Customer Trust and an Application in Intermodal Transport Services *

Oktay Güngör ³
Aynur Acer ⁴

Abstract

Article Type Research Article
Submit Date 2021-11-22
Acceptance Date 2021-12-04
DOI 10.47140/kusbder.1027177
“

Today, intermodal transportation is one of the modes of transportation that has become widespread. In intermodal transportation, where two or more types of transportation are used together without changing the transportation unit, road transportation is used at the beginning and end parts of the voyage that especially short distances. It is preferred and used extensively by users due to reasons such as lower transportation costs compared to single mode transportation and being a more environmentally friendly transportation with increasing environmental awareness. Therefore, the aim of this study is to determine how logistics service quality affects customer trust in intermodal transportation services. In the study, 118 users of an international company providing intermodal transportation services were reached. As a result of the regression analysis, it was found that logistics service quality positively affects customer trust. Order delivery quantity and order status dimensions, which are sub-dimensions of LSQ, were not statistically significant.

Key words: intermodal transportation, logistics service quality, customer trust, regression analysis, transportation, logistics

* This study is derived from “The effect of logistics service quality on customer trust and customer loyalty in intermodal transportation” master’s thesis directed by Oktay Güngör under the supervision of Phd..Aynur Acer.

³Corresponding Author: Istanbul Arel University, Postgraduate Education Institute, International Trade and Logistics, E-mail: oktaygng@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0551-3556>

⁴Phd., Faculty of Economics and Administrative Sciences, Logistics Management, E-mail: aynuracer@arel.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7315-7020>

Giriş

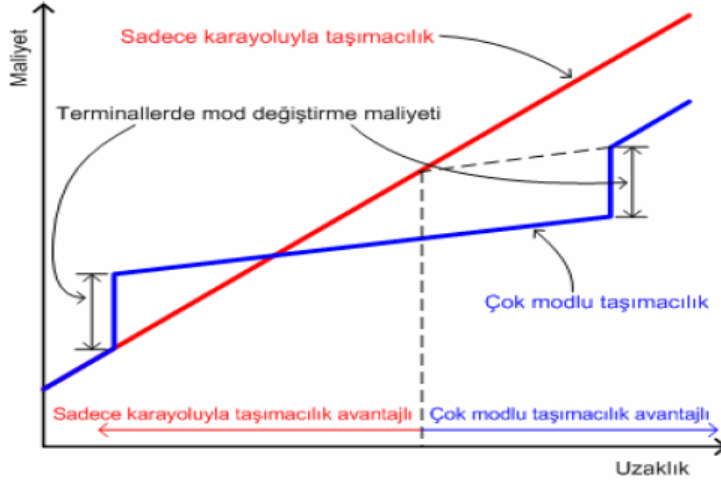
Dünya ekonomisi son 20 yıl içerisinde yoğun küreselleşme faaliyetleri ile birlikte büyük yükseliş yaşamıştır. Günümüzde küresel anlamda hizmet veren tedarik zincirleri; ülkeler arası üretim faaliyetlerinde uyumsuzluk, müşterilerin farklı ve farklılaşmaya devam eden ihtiyaç ve talepleri, ürünlerin kısa ömürlü olması, teslimatlardaki hız talebinin karşılanabilmesi, az stok ile çalışma isteği, lojistik faaliyetlerdeki maliyet artışları ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşayan insanların yıllık gelirlerindeki azalışlar gibi problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum küresel dağıtımdaki verimliliği, yeterli ve tam zamanlı ürün tedarikini, hızlı teslimatı ve az stok bulundurmaya zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla hem üretime katılacak hem de bitmiş olan ürünlerin bu zincir içerisindeki akışı taşımacılığın değerini arttırmaktadır (Massaroni vd., 2016, s. 46).

1970'ler ve sonrasında lojistik operasyonlar ve taşımacılık sadece askeri alanlarda değil, aynı zamanda dış ticaret faaliyetlerinin gelişimini destekleyerek menşei farklı ürünlerin taşınmasında da kendini göstermiştir. Taşımacılık, karayolu, havayolu, denizyolu, demiryolu, boru hattı ve iç su yolu taşımacılığı olmak üzere kendi içerisinde altı ana moda bölünen bir faaliyettir. Fakat günümüzde gerçekleştirilen taşımacılık faaliyetleri coğrafi koşulların elverişliliği ve ürünün özelliklerine bağlı olarak planlanmaktadır. Tek modlu taşımanın yerine intermodal taşıma gibi birden çok taşıma modunun kullanıldığı taşımalar maliyet avantajı sağlama, güvenilirlik ve çevreye olumsuz etkileri az taşıma olması gibi birçok nedenden dolayı daha çok tercih edilmektedir. Çoklu taşıma türlerinden biri olan intermodal taşımacılık da bunlardan birisidir. Macharis ve Bontekoning (2004), intermodal taşımacılığı, "tek bir taşıma zincirinde, mallar için konteyner değişikliği olmaksızın, rotanın büyük bir kısmının demiryolu, iç su yolu veya okyanusta seyreden gemilerle katedildiği en az iki taşıma modunun birleşimi" olarak tanımlamaktadır. İntermodal taşımalar içinde karayolu taşımaları çok kısa mesafeler için özellikle ilk ve son yolculuklarda kullanılmaktadır.

Yüklerin genel yapısı ve terminallerdeki aktarım hızları hizmet sağlayıcı firmaların lojistik hizmet kalitesini etkilemekte ve bunun için tek modlu taşımalara göre intermodal taşımalara olan eğilim daha fazla görülmektedir (Ofaç ve Uyguç, 2017). İntermodal taşımacılığın entegrasyonu ile yüklerin bir moddan başka bir moda aktarımı sırasında yapılacak olan elleçleme faaliyetlerinin azaltılıp kolaylaşması ve bu bağlamda verimlilik sağlanması amaçlanmıştır (Kasapoğlu ve Cerit, 2011). Özellikle Avrupa'ya yapılan veya Avrupa'dan yapılan intermodal taşımalar da kendi içinde refakatli ve refakatsiz bir şekilde gerçekleşmektedir (Çekerol ve Nalçakan, 2011). Refakatli intermodal taşımada, intermodal taşımada kullanılan swap body, palet, konteyner, vagon, semi treyler gibi taşıma birimlerinin sürücü ile birlikte yolculuğu söz konusuysen refakatsiz intermodal

taşımada taşıma birimleri sürücüsüz seyahati söz konusudur. Ro-ro ((Roll-on/Roll off) ve Ro-la (Rollende Landstrasse) taşımalarının büyük bir kısmı refakatsiz yapılmaktadır. Bu iki tür değerlendirildiğinde intermodal taşımalarda en çok refakatsiz organizasyonlar tercih edilmektedir ve bu türün kullanım oranı %70 - %80 civarındadır.

Son yıllarda uluslararası ticaretin büyümesi, intermodal taşımacılığın kullanımına yönelik eğilimde bir artışa ve bunun sonucunda konuya yönelik araştırma ilgisine yol açmıştır. Sonuç olarak, bu araştırma, verimlilik ve taşıma maliyetleri üzerindeki etkisi ile ulaştırma ekonomisi üzerindeki olumlu etkisi nedeniyle son yıllarda önem kazanmıştır. Tek modlu bir taşımaya kıyasla çok modlu taşımalar taşıma maliyetlerinde %20'lik bir tasarruf sağlamaktadır ve bu taşımalar ile %63'lük tren yükleme alanı kullanımı denge noktasına ulaşır (Kordnejad,2014).

Şekil 1. Tek modlu ve çok modlu (intermodal) taşımacılığın uzaklık-maliyet analizi (Kasapoğlu ve Cerit, 2011, s. 61)

Şekil 1.'de de görüldüğü gibi intermodal taşımacılık tek modlu taşıma türlerinden biri olan karayolu taşımacılığına göre uzaklık arttıkça toplam taşıma maliyeti en uygun olan taşıma türüdür. İntermodal taşımacılığın sadece maliyet avantajı değil aynı zamanda sürdürülebilirlik için çevreci bir taşıma olması da, bu taşıma türünün bir diğer özelliğidir. İntermodal bir sistem, tek modlu bir sisteme kıyasla CO2 emisyonları açısından çevresel etkiyi %57'ye kadar en aza indirebilir (Craig vd., 2013).

İşletmelerin maliyet minimizasyonu çabalarının yanı sıra CO2 salınımı, çevrecilik hareketlerine artan duyarlılık, sürdürülebilir ve yeşil lojistik tabanına oturtulmuş faaliyetlerin yürütülmesi çabasının intermodal taşımalara yansımalarıyla bu taşıma türü

kendisini sürekli bir gelişim süreci içinde bulmuştur (Rodrigue vd., 2017). Bu gelişim inovatif değişiklikler ve operasyonel çeşitlilikleri beraberinde getirerek, bu alanda lojistik hizmet sağlayan firmalara da bazı görevler yüklemiştir. Yük sahibi ve taşıtan firmalar bu konulara ne kadar duyarlıysa aynı duyarlılık ve çaba, taşıyan ve bu alanda lojistik hizmet veren firmalardan da beklenir hale gelmiştir. İntermodal taşıma faaliyetlerini yürüten firmaların bu hizmetleri sürdürülebilir ve kalıcı kılması için müşterilerine güven veren işletmeler haline gelmesi gerekmektedir. Bu nedenle bu çalışmada intermodal taşımacılık faaliyetlerinde lojistik hizmet kalitesinin müşteri güvenine etkisi araştırılmış ve veriler regresyon yöntemi ile analize tabi tutulmuştur.

Çalışmanın ilerleyen bölümünde kavramsal çerçeveyi oluşturan lojistik hizmet kalitesi ve müşteri güveni açıklanmıştır. Uygulamayı içeren üçüncü bölüm ise Türkiye’de intermodal taşımacılık faaliyetleri gerçekleştiren bir firmanın lojistik hizmet kalitesi ve müşteri güvenine etkisini içermektedir.

Lojistik Hizmet Kalitesi

Hizmet kalitesi literatürde yapılan tanımlar incelendiğinde Hoffman ve Bateson (1997, s. 298) hizmet kalitesini “uzun vadeli performans değerlendirmeleri sonucunda ortaya çıkan tutum” olarak tanımlamaktadır. Müşteri ile çalışan arasındaki etkileşimin yoğunluğu ile birlikte müşteri beklentilerinin ne derecede karşılandığına dair deneyimler kaliteyi vermektedir. Dolayısıyla hizmet kalitesi “müşteri beklentileri ile deneyimleri arasındaki tutarlılık seviyesi” olarak ifade edilmektedir (Rushton vd., 2010).

Lojistikte performansın artması hizmet kalitesi ile doğru orantılıdır. Lojistik hizmet kalitesi değerlendirilirken hizmete konu olan tüm lojistik faaliyetler bir arada değerlendirilmeli ve kalite boyutunun bütününe bakılmalıdır. Lojistik hizmet kalitesinin boyutları ve özellikleri açısından büyük ölçüde farklıdır. Böylece lojistik hizmet kalitesinin kapsadığı tüm alanların ölçülebilmesi amacıyla Mentzer ve diğerleri 1999 yılında yapmış olduğu çalışmalarında; Parasuraman ve diğerleri tarafından geliştirilen SERVQUAL ölçeğiyle Bienstock ve diğerleri tarafından 1997 yılında geliştirilen PDSQ ölçeklerini birleştirerek, bunlara temel lojistik faaliyetlerle ilgili ölçekleri de eklemiş ve LSQ yani Lojistik Hizmet Kalitesi ölçeğini meydana getirmiştir (Toygar, 2018, s. 78).

Bu sebeple 1999 yılında Mentzer ve diğerleri tarafından geliştirilen, 2001 yılında Hult’un katkılarıyla geliştirilen ve bu çalışmada da ölçek olarak kullanılan lojistik hizmet kalitesi ölçeği bu hizmet kalitesi ölçümünü dokuz boyutta gerçekleştirmektedir (Oskaybaş vd., s. 123):

Zamanındalık

İngilizcede “on time delivery” yani “tam zamanlı teslimat” olarak bilinen bu kavram bir lojistik faaliyette ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin zamanında verilmesi anlamına gelmekte ve tüm faaliyetlerin kalitesini etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Sipariş veren müşteri sadece teslimat sırasında değil aynı zamanda bilginin aktarımı sırasında da zamanı önemsemektedir (Farahani vd., 2011).

Çalışanlararası iletişim kalitesi

Tedarik zinciri içerisinde kendisine yer bulan hizmet alan ve veren taraflar arası kurulan iletişimin gücü sorun çözme yeteneğini, bilgi aktarım hızını, birimlerin kontrolünü ve mekanizmanın doğru yönetimini direkt olarak etkimektedir (Adebayo, 2017).

Sipariş durumu

Bu boyut sunulan mal ve hizmetlerin tedarik sürecinden başlayarak teslim edilene kadar oluşması muhtemel hasar ve hataların öngörülerek gerekli önlemlerin alınması ve bu önlemler kapsamında siparişin sürekli olarak kontrol altında tutulması süreci olarak tanımlanmaktadır (Fawcett ve Cooper, 1998).

Sipariş prosedürleri

Bir müşterinin ihtiyaç duyduğu mal ve hizmete ulaşma adımları olarak adlandırılan bu boyut her bir adımda ayrı ayrı uygulanan prosedürleri, sipariş edilen mal veya hizmetin doğru bir şekilde, zamanında ve hasarsız olarak teslim edilmesini içermektedir (Rinehart vd., 1989).

Sipariş uyumsuzlukları yönetimi

Talep edilen mal ve hizmetle ilgili herhangi bir aksaklık, yanlışlık veya uyumsuzluk durumunda müşteriler, tedarikçilerin tutum ve davranışları ile sorun çözme yeteneklerinin ön plana çıkmasını beklerler. Yanlışların çözüme kavuşma hızı ve doğruluğu karşılığında siparişlerin tekrarlanması müşterinin yaşadığı memnuniyet seviyesini gösterir. Memnun kalınması durumunda siparişlere devam edilirken, çözülemeyen sorunlar sebebiyle yaşanan mutsuzluk siparişin tekrarlanmaması süreciyle son bulacaktır (Flint ve Gammelgaard, 2007).

Sipariş teslim miktarı

Talep edilen mal veya hizmetin doğru, zamanında ve hasarsız tesliminin yanında ulaşılabilir olması da müşteri memnuniyetini olumlu etkilemektedir. Dolayısıyla güçlü bir tedarik alt yapısına sahip olunarak ürüne ulaşılabilirlik gücünün artırılması gerekmektedir (Turban vd., 2018).

Sipariş kalitesi

İhtiyaç duyulan bir mal veya hizmetin taleplere uygunluğu ve gereksinimleri karşılama seviyeleri o siparişin kalitesini ölçmektedir. Gerçekten ihtiyaç duyulup duyulmadığı veya hangi ihtiyacın karşılanması gerektiği doğru belirlenmeli ve siparişler buna göre oluşturulmalıdır (Mentzer vd., 2001).

Siparişin doğruluğu

Müşteri tarafından sipariş edilen bir ürün veya hizmetin miktar ve niteliğinin belirlenerek tedarik sürecine geçilmesi aşamasıdır.

Bilgi kalitesi

Bilgi kaynağının anlaşılır olması, bilgiyi aktaracak olan kişilerin doğru anlaması ve buna paralel olarak doğru aktarabilmesi için oldukça önemlidir. Yeterince ulaşılabilir ve kaliteli bilgi, müşterinin satın alma kararlarına direkt olarak etki eder. Satın alma mekanizmasını harekete geçirerek hizmeti talep eden kişinin doğru hizmete yönlendirilmesi amaçlanır (Mentzer vd., 2001).

Müşteri Güveni

Güven kavramı psikoloji, antropoloji, tarih, pazarlama, sosyoloji, kamu ve özel yönetimler gibi sosyal bilimlerin pek çok alanında incelenmiş ve bu alanlarda çalışma yapan kişiler tarafından tanımlanmıştır. Bu yönüyle güven kendisine çok geniş yelpazede yer bulan bir kavramdır. Özellikle mesleki alanlar açısından ele alındığında psikologlar güveni bireysel anlamda değerlendirirken, sosyologlar güvene kamusal bir alan çizer ve bu çerçevede değerlendirir. Yönetim alanında yapılan çalışmalarda güven bireysel olarak ele alınırken, bu sefer kişinin kendisi değil daha çok çevresi tarafından nasıl görüldüğü konusu üzerinde durulur. Pazarlama alanında yapılan çalışmalarda güven, bireysel beklentiler üzerinden değerlendirerek aslında var olmayan bir şey üzerinden bir kişinin başka kişiler üzerindeki varsayımları ve buna bağlı niyetleri olarak kavramsallaştırılmaktadır (Kim vd., 2004, s. 394).

Murphy ve Knemeyer (2016, s. 115) güven kavramını “insan etkileşimleri ve bu etkileşimler sonucu değişimleri içeren bir olgu” olarak tanımlamakta ve güvenin bir inanma ihtiyacı olduğunu vurgulamaktadır. Müşteri güveni kazanımı çok zor ama kaybedilmesi çok kolay olan bir süreçtir. Güven duygusunun gelişimi sırasında elde edilen kazanımlar tüm sürecin uzunluğu ve bu süreç içerisinde yaşanan olayların sağlam temellere dayanması sayesinde kaybedilme veya eksilme yaşanacağı durumlara da direkt etki eder. Kişiler veya kurumlar bu süreçleri ne kadar sağlıklı geçirirse olumsuzlukları aşmak bir o kadar hızlı ve kolay olacaktır (Saraçoğlu, 2013).

Raimondo (2000) güven algısının yetenekler ve güdüler temelinde oturtulduğunda açıklanabilir olduğunu ifade etmiş; yetenek ve güdüler endeksinde algıların olumlu veya olumsuz olması ile motivasyon algısının yüksek veya düşük seyretmesi sonucunda dört farklı kategoriye ayrılabilir. Bu dört kategoriye ayrılabilirliği dile getirmiştir.

		YETENEK	
		Yüksek	Düşük
GÜDÜLER	Olumlu	Mutlak Güven	Umut Vadeden Güven
	Olumsuz	Stabil Olmayan Güven	Güvensizlik

Şekil 2. Güven Türleri (Raimondo, 2000)

Şekil 2.'de de görüldüğü gibi yetenek algısının yüksek ve motivasyonun olumlu olması durumunda "mutlak güven"; yetenek algısının düşük ve motivasyonun olumlu olması durumunda "Umut vadeden güven"; motivasyonun olumsuz ve yetenek algısının yüksek olduğu durumda "Stabil olmayan güven" ve son olarak motivasyonun yine olumsuz ve yetenek algısının düşük olduğu durumda "Güvensizlik" ortaya çıkmaktadır.

Müşteri güveni tek taraflı ortaya çıkan bir olgu değildir. Güven, hem müşterinin işletmeye hem de işletmenin müşteriye karşılıklı olarak verdiği vaatleri gerçekleştirebilme gücü ve bu oluşum içerisinde geçen süre olarak adlandırılmaktadır (Doney ve Canon, 1997, s. 42). İşte bu noktada verilen sözlerin yerine getirilmesi sonucunda sağlanan fayda ile doğru orantılı olarak taraflar arasında güven kavramı gelişme kaydetmektedir (Hallikainen ve Laukkanen, 2018).

İlgili Araştırmalar

Lojistik, günümüzde rekabetin yoğun yaşandığı iş dünyasında müşteriye yer ve zaman faydası sağlayarak ürün veya hizmetlerin müşterilere ulaşmasında fiziksel dağıtımın planlanmasına destek olmakta ve hizmet kalitesine katkıda bulunan önemli bir faaliyet olarak görülmektedir (Uzel ve Tuna, 2014). Literatürde lojistik hizmet kalitesi ile ilgili yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak elektronik ticaret hizmetlerinde yer almaktadır. Lojistik hizmet kalitesinin ölçülmesiyle ilgili yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır:

Grönroos (1984)'un müşteriler tarafından hizmet kalitesinin nasıl algılandığını konu edinerek bir model ortaya koyduğu çalışma, hizmet kalitesiyle ilgili yapılan ilk çalışmalardandır. Sonrasında Parasuraman vd. (1985) yapmış oldukları çalışmada hizmet

kalitesini 10 boyutta değerlendirerek ilerleyen yıllarda beş boyuta düşürmüş ve SERVQUAL ölçeğinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Mentzer vd. (1989) lojistik hizmet kalitesini kullanılabilirlik, zamanındalık ve kalite olarak çalışmalarında üç boyutta değerlendirmiştir.

Maltz ve Maltz (1998) lojistik hizmet kalitesinin algısal tarafına dikkat çekmiş olduğu çalışmada, hizmet sunan çalışanların davranışlarının hizmetin kalitesi üzerinde pozitif etkisi olduğunu öne sürmüş ve çalışanların iletişim gücü, problem çözme gücü ve empati yeteneğinin hizmet kalitesine olumlu etki ettiğini belirtmiştir.

Orel vd. (2012) 195 sanayi işletmesini konu ettiği çalışmalarında lojistik hizmetlerde algılanan hizmet kalitesinin müşteri tatminine etkisini araştırmıştır. Araştırmada sipariş hizmetleri, bu hizmetlerin kalitesi, ilişkisel hizmetlerin müşteri tatminini pozitif yönde etkilediği belirtilmiştir.

Uzel ve Tuna (2014) çalışmada Mentzer vd. (1999) tarafından geliştirilen lojistik hizmet kalitesi (LSQ) ölçeğini yargısal örnekleme yöntemiyle elektronik alış veren kullanıcılar üzerinde uygulamıştır. Çalışma sonucunda sipariş süreci kolaylığı, sipariş izlenebilirlik imkanı ve teslimat durumunun satış sonrası davranışsal niyeti etkilediği bulgusu elde edilmiştir.

Karadeniz ve Işık (2014) çalışmada e-ticarette lojistik hizmet kalitesinin müşteri memnuniyetine etkisi araştırılmıştır. Faktör, anova ve regresyon analizlerinin yöntem olarak kullanıldığı çalışmada aynı zamanda demografik değişkenlerin lojistik hizmet kalitesi boyutları ve müşteri memnuniyeti algılamalarında farklılık gösterip göstermediği incelemeye tabi tutulmuştur. Lojistik hizmet kalitesinin tüm alt boyutlarının müşteri memnuniyeti üzerinde pozitif etkileri olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Bakan ve Şekkeli (2018) çalışmalarında Kahramanmaraş ilinde farklı alanlarda hizmet veren ve lojistik faaliyetlerini dış kaynak yoluyla gideren firmaların aldıkları lojistik hizmetin kalitesini alt boyutlarda değerlendirmiştir. Operasyonel, personel ve teknik hizmet kalitesi boyutlarının firma sadakatini pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde etkilediği bulgusu elde edilmiştir.

Yıldız (2018) lojistik hizmet kalitesinin e-ticaret kullanıcılarının tatmin ve davranışsal niyetine etkisini konu edindiği çalışmada yöntem olarak yapısal eşitlik modelini kullanmıştır. Çalışmada lojistik hizmet kalitesinin müşteri tatmin duygusunu, müşteri tatmininde davranışsal niyeti pozitif yönde etkilediği bulgusu elde edilmiştir.

Yıldız (2020) çalışmada e-ticaret sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin lojistik hizmet kalitesinin müşteri güveni, memnuniyeti ve sadakatine etkisini araştırmıştır. 423 e-ticaret kullanıcılarını konu alan çalışmada yapısal eşitlik modeli kullanılarak lojistik hizmet

kalitesinin memnuniyet ve güveni pozitif yönde etkilediği ve sadakati anlamlı bir şekilde etkilemediği sonucu elde edilmiştir.

Elektronik ticarete lojistik hizmet kalitesinin müşteri memnuniyeti ve sadakatine etkisinin tartışıldığı bir diğer çalışmada açıklayıcı faktör ve regresyon analizleri yöntem olarak kullanılmıştır. Çalışmada lojistik hizmet kalitesinin müşteri memnuniyeti ve sadakatini pozitif yönde etkilediği sonucu ortaya çıkmış ve aldıkları üründen memnun olan kullanıcıların sadakatlerinde de artış olduğu tespit edilmiştir (İlhan, 2021).

Lojistik regresyon analizini kullanarak Erzincan'da faaliyet gösteren imalat işletmelerinde lojistik hizmet kalitesinin verimliliğe etkisini araştıran Korucuk (2018), lojistik hizmet kalitesi boyutlarından personel iletişim, bilgi, sipariş işleme, fiziksel dağıtım ve teknoloji kalitesinin verimlilik üzerinde pozitif etkisi olduğunu elde etmiştir.

Taşımacılık alanında lojistik hizmet kalitesi ile ilgili yapılan çalışmalardan bazıları ise şunlardır:havayolu taşımacılığında hizmet kalitesinin kurumsal imaj, müşteri memnuniyeti ve müşteri sadakatine etkisi (Yangınlar ve Tuna, 2020), havayolu ulaşımında hizmet kalitesinin ölçülmesi ile ilgili iç katlarda bir uygulama (Hatipoğlu ve Işık, 2015) ve demiryolu hizmetlerindeki kalitenin ödenen ücret açısından müşteri tatminine etkisi (Seçilmiş vd., 2001). Literatür incelendiğinde intermodal taşımada lojistik hizmet kalitesinin değerlendirilmesiyle alakalı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu çalışmada kullanılan ölçek intermodal taşımacılık alanında uygulanmış ve sonuçları değerlendirilmiştir.

Müşteri güveni ile ilgili literatürde yapılan çalışmalardan bazıları ise şu şekilde sıralanmaktadır: Siau ve Shen (2003) yapmış oldukları çalışmada müşterilerin satın alma faaliyetini gerçekleştireceği işletme seçiminde, bu işletmelerin satış yeteneği, müşterilerine karşı olan dürüst tavrı ve ilgisinin yeterli olmadığı sonucunu elde etmiştir. Müşterinin bir ürünü satın alması üzerine oluşan isteği ve buna bağlı olan motivasyonu, satın alma faaliyetinin büyük oranda hızına etki etmektedir.

Haciefendioğlu ve Çolular (2008) çalışmalarında müşteri güveninin oluşmasında sağlam kişisel ilişkiler ve yapılan iş birliklerinin direkt etkili olduğu bulgusunu savunmuş ve müşteri güvenini etkileyen altı faktör olduğunu ifade etmiştir. Bu faktörler şunlardır: Somut varlıklar, güven aşılama, isteklilik, tavsiye edilme, ambiyans, empati.

Martinez ve Del Bosque (2013) otel işletmeleri üzerine yapmış olduğu çalışmada müşteri güveninin sadece toplumsal çıkarları konu alan faaliyetlerde değil aynı zamanda bireysel anlamda güveni de tetikleyici unsurlara sahip olduğunu belirtmektedir.

Suhartanto vd. (2019) çalışmalarında bir fast food dükkanının tercih edilme sebeplerine dikkat çekmiş ve müşteri güveninin risk algısı ile daha çok bağlantılı olduğunu sonucuna

varmıştır. Risk almak istemeyen müşterilerin o işletmeye daha çok güvendiği ve buna bağlı olarak daha çok tercih ettikleri ifade edilmiştir.

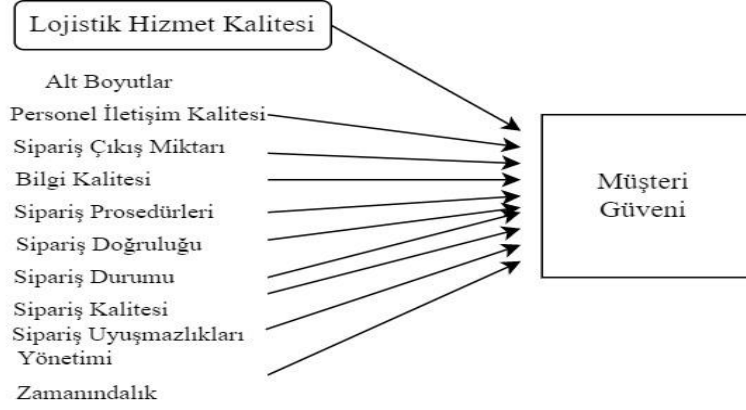
Bir başka çalışmada Atılgan ve Alhussein (2021) özellikle çevrim içi alışverişin yoğun yaşandığı günümüzde bir internet sitesinin tasarımının müşteri güveni, memnuniyeti ve satın alma niyetine etkisini araştırmıştır. 441 üniversite öğrencisinin örneklem alındığı çalışmada bilgi tasarımı, grafik tasarımı ve navigasyon tasarımının müşteri güveni memnuniyetini pozitif yönde etkileyerek satın alma davranışına dönüşmede önemli bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Yöntem

Çalışmanın uygulama kısmında günümüzde yoğun olarak kullanılan taşımacılık faaliyetlerinden biri olan intermodal taşımacılık hizmetlerinde lojistik hizmet kalitesinin müşteri güvenine etkisi araştırılmış ve elde edilen veriler regresyon modeli ile analize tabi tutulmuştur.

Araştırmanın Modeli ve Hipotezi

Bu çalışmada lojistik hizmet kalitesi ve müşteri güveni konuları bir arada değerlendirilmiştir. Çalışmada intermodal taşımacılık sektöründe faaliyet gösteren bir firmanın müşterilerine anket yoluyla ulaşılmış ve kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak 118 kullanıcının cevabı ile veriler toplanmıştır. Anket kısmı üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde firma bilgilerini içeren demografik özellikleri konu edinen sorulara yer verilmiştir. İkinci bölümde 1999 yılında Mentzer, Flint ve Kent tarafından meydana getirilen ve 2001 yılında Mentzer, Flint ve Hult'un katkılarıyla geliştirilen dokuz alt boyut ve toplamda 25 ifadeden oluşan lojistik hizmet kalitesi ölçeği (LSQ, Logistic Service Quality) kullanılmıştır. LSQ ölçeğinin alt boyutları şu şekilde sıralanmaktadır: zamanındalık, çalışanlar arası ilişki kalitesi, sipariş durumu, sipariş prosedürleri, sipariş uyumsuzlukları yönetimi, sipariş teslim miktarı, sipariş kalitesi, siparişin doğruluğu, bilgi kalitesi. Anketin son bölümünde ise müşteri güveni konusunda Mosavi ve Ghaedi (2012) tarafından geliştirilen ve beş ifadeden oluşan ölçeğe yer verilmiştir. Kullanılan ölçekler "kesinlikle katılmıyorum" (1)'den "kesinlikle katılıyorum" (5) şeklinde beşli likert formatında ifadeleri içermektedir. Araştırmanın modeli aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın hipotezi lojistik hizmet kalitesinin müşteri güvenine istatistik anlamlı etkisinin olduğu yönündedir ve bunu analiz etmek için regresyon modeli kullanılmıştır. Oluşturulan ana hipotez ve alt hipotezler şu şekildedir:

- H₁ Lojistik hizmet kalitesi (LHK) ve müşteri güveni (MG) istatistik anlamlı ilişkilidir.
- H₁₁ Personel iletişim kalitesi alt boyutu ile müşteri güveni istatistik anlamlı ilişkilidir.
- H₁₂ Sipariş çıkış miktarı alt boyutu ile müşteri güveni istatistik anlamlı ilişkilidir.
- H₁₃ Bilgi kalitesi alt boyutu ile müşteri güveni istatistik anlamlı ilişkilidir.
- H₁₄ Sipariş prosedürleri alt boyutu ile müşteri güveni istatistik anlamlı ilişkilidir.
- H₁₅ Sipariş doğruluğu alt boyutu ile müşteri güveni istatistik anlamlı ilişkilidir.
- H₁₆ Sipariş durumu alt boyutu ile müşteri güveni istatistik anlamlı ilişkilidir.
- H₁₇ Sipariş kalitesi alt boyutu ile müşteri güveni istatistik anlamlı ilişkilidir.
- H₁₈ Sipariş uyuşmazlıkları yönetimi alt boyutu ile müşteri güveni istatistik anlamlı ilişkilidir.
- H₁₉ Zamanındalık alt boyutu ile müşteri güveni istatistik anlamlı ilişkilidir.

Çalışmaya katılan kişilerin ölçek dahilinde bulunan soruları cevaplarken gerçek duygu ve düşüncelerini ifade ettikleri göz önünde bulundurulmuştur. Katılımcıların ankete herhangi bir zorlama olmadan yanıt verdikleri, anketi doğru ve eksiksiz bir şekilde yanıtladıkları kabul edilmiştir. Anketler 05.03.2021-16.05.2021 tarihleri arasında internet üzerinden yapılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde IBM SPSS 25.0 paket programı ve EvIEWS 10.0 sürümü kullanılmış ve sonuçları yorumlanmıştır.

Bulgular

Çalışmada analiz öncesinde ölçeklerin güvenilirliği test edilmiştir. Güvenilirlik analizinde en çok kullanılan yöntemlerden biri olan Cronbach Alpha testi kullanılmış ve Cronbach Alpha değeri 0,961 olarak elde edilmiştir. Bu değer 0,70'den fazla olması ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir. Analiz süreci ise üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde firma özellikleri ve genel bilgilere ilişkin yüzde ve sıklık dağılımları şu şekildedir:

Tablo 1. Cinsiyete ilişkin frekans ve yüzde değerleri

Cinsiyet	Fi	%
Kadın	45	38,1
Erkek	73	61,9
Toplam	118	100

118 katılımcıya yönelik demografik ve genel bilgiler sıklık ve yüzde dağılım bilgileri talep edilmiştir. Çalışmaya katılım sağlayan çalışanların %61,9'u erkek iken %38,1'i kadındır.

Tablo 2. Eğitim durumuna ilişkin frekans ve yüzde değerleri

Eğitim Durumu	Fi	%
İlköğretim	3	2,5
Ortaöğretim	7	5,9
Ön lisans	19	16,1
Lisans	55	46,6
Lisansüstü	32	27,1
Doktora	2	1,7
Toplam	118	100

Çalışmaya katılan katılımcıların eğitim durumları Tablo 2.'ye göre ele alındığında %46,6'sının lisans, %27,1'inin lisansüstü, %16,1'inin ön lisans, %5,9'unun ortaöğretim, %2,5'inin ilköğretim ve son olarak %1,7'si doktora'dır.

Tablo 3. Katılımcıların görev düzeyine ilişkin frekans ve yüzde değerleri

Görev Düzeyi	Fi	%
Uzman	44	37,3
Üst Düzey Yönetici	31	26,3
Orta Düzey Yönetici	32	27,1
Teknik Personel	11	9,3
Toplam	118	100

Çalışmaya katılan katılımcıların çalıştıkları firmalardaki görev düzeylerine ilişkin bilgiler değerlendirildiğinde %37,3'ünün uzman, %27,1'inin orta düzey yönetici, %26,3'ünün üst düzey yönetici ve %9,3'ünün teknik personel olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların çalıştıkları departmana ilişkin frekans ve yüzde değerleri

Departman	Fi	%
Lojistik/ tedarik zinciri/ operasyon	43	36,4
Dış ticaret/ ithalat/ ihracat	31	26,3
Muhasebe/ finans	14	11,9
Satın alma	11	9,3
Satış/ pazarlama	14	11,9
Üretim	5	4,2
Toplam	118	100

Çalıştıkları departmanlara ait bilgiler incelendiğinde ankete katılan çalışanların %36,4'ünün çalıştığı departman lojistik/tedarik zinciri/ operasyon, %26,3'ünün dış ticaret/ ithalat/ ihracat, %11,9'unun satış/ pazarlama, %11,9'unun muhasebe/ finans, %9,3'ünün satın alma, ve %4,2'sinin ise üretimdir.

Tablo 5. Katılımcıların çalıştıkları firma faaliyet süresine ilişkin frekans ve yüzde değerleri

Firma Faaliyet Süresi	Fi	%
0-3 yıl	10	8,5
4-7 yıl	12	10,2
8-11 yıl	16	13,6
12-15 yıl	11	9,3
16-19 yıl	8	6,8
20 yıl ve üzeri	61	51,7
Toplam	118	100

Ankete katılan katılımcıların çalıştığı firmada hizmet süreleri değerlendirildiğinde %51,7'sinin 20 yıl ve üzerinde çalıştığı belirlenmiş ve bu sıralamayı %13,6 ile 8-11 yıl, %10,2 ile 4-7 yıl, %9,3 ile 12-15 yıl, %8,5 ile 0-3 yıl ve son olarak %6,8 ile 16-19 yıl takip etmektedir.

Tablo 0. Firmada çalışan personel sayısı frekans ve yüzde değerleri

Firma Personel Sayısı	Fi	%
1-10 kişi	15	12,7
11-25 kişi	28	23,7
26-49 kişi	14	11,9
50-99 kişi	15	12,7
100-249 kişi	14	11,9
250-499 kişi	14	11,9
500 kişi ve üzeri	18	15,3
Toplam	118	100

Firmada çalışan personel sayısı özelliği dikkate alındığında %23,7'si 11-25 kişi, %15,3'ü 500 kişi ve üzerinde %12,7'si 1-10 kişi, %12,7'si 50-99 kişi, %11,9'u 26-49 kişi, %11,9'u 100-249 kişi ve %11,9'u 250-499 aralığında personelden oluştuğu görülmüştür.

Tablo 7. Firma sermaye yapısı frekans ve yüzde değerleri

Firma Sermaye Yapısı	Fi	%
%100 Yerli	75	63,6
%100 Yabancı	18	15,3
Yerli-Yabancı Ortaklığı	25	21,2
Toplam	118	100

Anketin uygulandığı katılımcıların çalıştığı firmaların sermaye yapısı incelendiğinde katılımcıların %63,6'sının firma sermaye yapısı %100 yerli, %21,2'sinin yerli-yabancı ortaklığına sahip ve %15,3'ünün %100 yabancı sermayeye sahip işletmelerde çalıştığı elde edilmiştir.

Tablo 8. Firmaların bağlı bulunduğu sektöre ilişkin frekans ve yüzde değerleri

Firma Sektörü	Fi	%
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	5	4,2
Metal Eşya, Makine, Teçhizat ve Mesleki Aletler Sanayi	3	2,5
Taşımacılık, Gümrükleme ve Diğer Tüm Lojistik Faaliyetler	44	37,3
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik ve Plastik Sanayi	12	10,2
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	15	12,7
Madencilik ve Taş Ocaklığı	4	3,4
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	6	5,1
Metal Ana Sanayi	5	4,2
Dokuma, Tekstil Ürünleri, Deri ve Ayakkabı Sanayi	9	7,6
Elektrik ve Enerji Sektörü	1	0,8
Diğer İmalat Sanayi	6	5,1
Taşıt Araçları Sanayi	8	6,8
Toplam	118	100

Ankete katılan kullanıcıların %37,3'ü taşımacılık, gümrükleme ve diğer tüm lojistik faaliyetlerde, %12,7'sinin gıda, içki ve tütün sanayide, %10,2'sinin kimya ,petrol ürünleri, lastik ve plastik sanayide, %7,6'sının dokuma, tekstil ürünleri, deri ve ayakkabı sanayide, %6,8'inin taşıt araçları sanayisinde, %5,1'inin diğer imalat sanayisinde, %5,1'inin orman ürünleri ve mobilya sanayide, %4,2'sinin metal ana sanayide, %4,2'sinin çalıştığı firma sektörü kağıt, kağıt ürünleri ve basım sanayide, %3,4'ünün madencilik ve taş ocaklığında, %2,5'inin metal eşya, makine, teçhizat ve mesleki aletler sanayinde ve %0,8'inin elektrik ve enerji sektöründe faaliyet gösterdiği elde edilmiştir.

Tablo 9. Firma lojistik harcama payına ilişkin frekans ve yüzde değerleri

Lojistik Harcama Payı	Fi	%
% 0-10	28	23,7
% 11-25	37	31,4
% 26-50	22	18,6
% 51-75	7	5,9
% 76-100	24	20,3
Toplam	118	100

Kullanıcıların çalıştıkları firmaların toplam harcamalar içindeki lojistik payları değerlendirildiğinde %31,4'ünün %11-25 arasında, %23,7'sinin toplam harcamalar içerisindeki lojistik harcama payı %0-10 arasında, %20,3'ünün %76-100 arasında , %18,6'sının %26-50 arasında ve %5,9'unun %51-75 arasında olduğu görülmüştür.

Tablo 10. Firmanın kullandığı intermodal taşımacılık türlerine göre frekans ve yüzde değerleri

İntermodal Türleri	Fi	%
Demiryolu Konteyner	38	32,2
RO-RO	10	8,5
RO-LA	4	3,4
Demiryolu Konteyner+RO-RO+RO-LA	24	20,3
Demiryolu Konteyner+RO-RO	28	23,7
Demiryolu Konteyner+RO-LA	9	7,6
RO-RO+RO-LA	5	4,2
Toplam	118	100

Kullanıcıların çalıştıkları firmaların %32,2'si intermodal taşımacılık türü olarak demiryolu konteyner, %23,7'si demiryolu konteyner+RO-RO, %20,3'ü demiryolu konteyner+RO-RO+RO-LA, %8,5'i RO-RO, %7,6'sı demiryolu konteyner+RO-LA, %3,4'ü RO-LA ve %4,2'si RO-RO+RO-LA kullanmaktadır.

Tablo 11. Firmanın kullandığı intermodal taşımacılık süresine ilişkin frekans ve yüzde değerleri

İntermodal Süresi	Fi	%
2 yıldan az	21	17,8
2-5 yıl	30	25,4
6-10 yıl	25	21,2
10 yıldan fazla	42	35,6
Toplam	118	100

Ankete katılan katılımcıların çalıştıkları firmaların %35,6'sı intermodal taşımacılık faaliyetlerini 10 yıldan fazla süredir, %21,2'si 6-10 yıldır, %25,4'ü 2-5 yıldır ve %17,8'i lojistik operasyonlarda intermodal taşımacılık hizmetlerini 2 yıldan az süredir kullanmaktadır.

Tablo 12. Firmanın lojistik faaliyetler içinde intermodal taşımacılığın payı

İntermodal Payı	Fi	%
%10'dan az	48	40,7
%11-25	27	22,9
%26-50	21	17,8
%51-75	13	11,0
%76-100	9	7,6
Toplam	118	100

Son olarak katılımcıların çalıştıkları firmaların %40,7'sinin lojistik faaliyetlerindeki intermodal taşımacılığın payı %10'dan az, %22,9'unun %11-25 arasında, %17,8'inin %26-50 arasında, %11,0'inin %51-75 arasında ve %7,6'sının %76-100 arasındadır.

İkinci bölümde lojistik hizmet kalitesi ve müşteri güveni ölçeğinde yer alan her bir ifadeye ilişkin katılımcıların verdiği cevapların % olarak karşılığı, ortalamaları ve standart sapmalarına yer verilmiştir. Çalışmada beşli Likert ölçeği kullanılmış ve verilen cevaplar (1) kesinlikle katılmıyorum...(5) kesinlikle katılıyorum şeklinde kodlanmıştır. Lojistik hizmet kalitesi sıklık dağılım tablosu aşağıda Tablo 13. 'de yer almaktadır.

Tablo 13. Lojistik hizmet kalitesi ölçeği boyutlarına yönelik sıklık dağılım analizi

Maddeler	Katılımcıların % olarak dağılımı					Ort.	±	Ss.
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum			
Personel İletişim Kalitesi Boyutu								
1	Intermodal taşımalarda lojistik hizmet sağlayıcımda iletişim kurduğum kişi, durumumu anlamak için çaba harcar.	0,8	3,4	14,4	26,3	55,1	4,31	± 0,903
2	Intermodal taşımalarda lojistik hizmet sağlayıcımda iletişim kurduğum kişi, sorunlarımı çözer.	0,8	3,4	16,1	27,1	52,5	4,27	± 0,912
3	Intermodal taşımalarda lojistik hizmet sağlayıcımda çalışanlarının ürün bilgisi ve deneyimi yeterlidir.	1,7	5,9	17,8	22,0	52,5	4,18	± 1,035
	Personel İletişim Kalitesi Genel Ortalama			4,253				
Sipariş Çıkış Miktarı Boyutu								
4	Intermodal taşımalarda lojistik hizmet sağlayıcımda talep miktarına itiraz etmez.	2,5	9,3	22,0	26,3	39,8	3,92	± 1,106
5	Intermodal taşımalarda lojistik hizmet sağlayıcımda ile maksimum çıkış miktarı nedeniyle hiçbir zaman zorluk yaşanmaz.	3,4	11	27,1	21,2	37,3	3,78	± 1,163
6	Intermodal taşımalarda lojistik hizmet sağlayıcımda ile minimum çıkış miktarı nedeniyle hiçbir zaman zorluk yaşanmaz.	3,4	3,4	26,3	32,2	34,7	3,92	± 1,026
	Sipariş Çıkış Miktarı Genel Ortalama			3,873				
Bilgi Kalitesi Boyutu								

7	İntermodal taşımalarda lojistik hizmet sağlayıcının katalog bilgisi ulaşılabilir.	3,4	5,1	25,4	27,1	39,0	3,93	± 1,076
8	İntermodal taşımalarda lojistik hizmet sağlayıcının katalog bilgisi yeterlidir.	2,5	8,5	21,2	26,3	41,5	3,96	± 1,097
Bilgi Kalitesi Genel Ortalama		3,945						
Sipariş Prosedürleri Boyutu								
9	İntermodal taşımalarda lojistik hizmet sağlayıcı sipariş prosedürleri etkilidir.	0,8	6,8	16,9	28,0	47,5	4,14	± 0,989
10	İntermodal taşımalarda lojistik hizmet sağlayıcının sipariş prosedürlerinin kullanımı kolaydır.	-	3,4	15,3	28,0	53,4	4,31	± 0,854
Sipariş Prosedürleri Genel Ortalama		4,225						
Sipariş Doğruluğu Boyutu								
11	İntermodal taşımalarda lojistik hizmet sağlayıcımda gönderiler nadiren yanlış öğeler içerir.	4,2	5,9	16,1	24,6	49,2	4,08	± 1,129
12	İntermodal taşımalarda lojistik hizmet sağlayıcımda gönderiler nadiren yanlış miktar içerir.	5,1	9,3	16,9	20,3	48,3	3,97	± 1,223
13	İntermodal taşımalarda lojistik hizmet sağlayıcımda gönderiler nadiren ikame edilmiş öğeler içerir.	3,4	6,8	15,3	33,9	40,7	4,02	± 1,070
Sipariş Doğruluğu Genel Ortalama		4,023						
Sipariş Durumu Boyutu								
14	İntermodal taşımalarda lojistik hizmet sağlayıcının depolarından alınan malzeme hasarsızdır.	-	1,7	14,4	32,2	51,7	4,34	± 0,787
15	İntermodal taşımalarda lojistik hizmet sağlayıcı, doğrudan satıcılardan alınan malzemeyi hasarsız teslim eder.	-	-	14,4	28,0	57,6	4,43	± 0,734
16	Taşıma modu veya taşıyıcı kaynaklı hasar nadiren meydana gelir.	-	4,2	13,6	25,4	56,8	4,35	± 0,871
Sipariş Durumu Genel Ortalama		4,373						
Sipariş Kalitesi Boyutu								
17	Lojistik hizmet sağlayıcı tarafından gönderilen ikame öğeler sorunsuz çalışır.	-	2,5	17,8	25,4	54,2	4,31	± 0,854
18	Lojistik hizmet sağlayıcımdan sipariş edilen ürünler teknik gereksinimleri karşılar.	0,8	1,7	22,0	29,7	45,8	4,18	± 0,893
19	Ekipman ve/veya parçalar nadiren uyumsuzdur.	4,2	5,1	16,1	27,1	47,5	4,08	± 1,106
Sipariş Kalitesi Genel Ortalama		4,190						
Sipariş Uyumsuzluğunu İdare Etme Boyutu								

20	Teslim edilen siparişlerdeki kalite uyumsuzluklarının düzeltilmesi tatmin edicidir.	-	2,5	24,6	28,8	44,1	4,14	±	0,880
21	Uyumsuzluk süreci raporu yeterlidir.	-	4,2	23,7	27,1	44,9	4,13	±	0,920
22	Kalite uyumsuzluğu raporlarına verilen yanıt tatmin edicidir.	-	5,1	27,1	24,6	43,2	4,06	±	0,954
Sipariş Uyumsuzluğunu İdare Etme Genel Ortalama				4,110					
Zamanındalık Boyutu									
23	Talepte bulunmakla teslimatı almak arasındaki süre kısadır.	0,8	3,4	31,4	23,7	40,7	4,00	±	0,970
24	Teslimatlar söz verilen tarihte ulaşır.	0,8	5,1	15,3	42,4	36,4	4,08	±	0,892
25	İlk siparişte teslim edilmeyen parçanın tekrar siparişinin süresi kısadır.	0,8	5,9	26,3	32,2	34,7	3,94	±	0,963
Zamanındalık Genel Ortalama				4,007					
*Lojistik Hizmet Kalitesi Ölçeği Genel Ortalama				4,111					

Personel iletişim kalitesi boyutu genel ortalama değeri 4,253, sipariş çıkış miktarı değeri 3,873, bilgi kalitesi genel ortalama değeri 3,945, sipariş prosedürleri genel ortalama değeri 4,225, sipariş doğruluğu değeri 4,023, sipariş durumu değeri 4,373, sipariş kalitesi boyu değeri 4,190, sipariş uyumsuzluğunu idare etme değeri 4,110 ve zamanındalık değeri 4,007 olarak elde edilmiştir. Lojistik hizmet kalitesi ölçeği genel ortalama değeri ise 4,111 olarak elde edilmiştir.

Tablo 14. Müşteri güveni ölçeği boyutuna yönelik sıklık dağılım analizi

Maddeler	Katılımcıların % olarak dağılımı					Ort.	±	Ss.	
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum				
1	Lojistik hizmet sağlayıcıma bana güven verir.	-	2,5	21,2	26,3	50,0	4,24	±	0,874
2	İntermodal taşımalarda lojistik hizmet sağlayıcının markası/isminin bendeki imajı güvenilirdir.	-	2,5	16,1	24,6	56,8	4,36	±	0,843
3	İntermodal taşımalarda gelecekte de lojistik hizmet sağlayıcının müşterisi olmak isterim.	-	2,5	16,9	29,7	50,8	4,29	±	0,838
4	İntermodal taşımalarda lojistik hizmet sağlayıcıma güvenilirdir.	-	0,8	13,6	28,8	56,8	4,42	±	0,755

5	İntermodal taşımalarda lojistik hizmet sağlayıcıma güvenim tamdır.	-	3,4	19,5	22,9	54,2	4,28	±	0,895
*Müşteri Güveni Genel Ortalama			4,318						

Müşteri güveni ölçeği genel ortalama değeri 4,318 olarak bulunmuştur. Çalışmada lojistik hizmet kalitesinin (bağımsız değişken) müşteri sadakati (bağımlı değişken) ve müşteri güveni (bağımlı değişken) etkisinin belirlenmesi amaçlı, regresyon analizi uygulanmıştır. Regresyon tahmin katsayılarının yorumlanabilir özellikte olması için t testi H1, F testi H1 ve R2 belirginlik katsayısı değerinin yüksek olmasının yanı sıra; hata payı normal dağılımlı olmalı, otokorelasyon bulunmamalı, heteroskedasite olmamalı gibi varsayımların da sağlanması gerekmektedir. Ancak bu koşullar altında katsayılar güvenilir ve yorumlanabilir özellikte olacaktır. Varsayımların sağlanması için, Eviews 10.0 sürümü içinde bulunan Newey-West algoritması ile çözümler yapılarak varsayım sapmaları giderilmeye çalışılmıştır.

Tablo 15. Lojistik hizmet kalitesinin müşteri güvenine yönelik regresyon analizi sonuçları

Bağımsız Değişken	β	Std. Hata	t istatistiği	P
Sabit	0.577614	0.106079	5.445135	0.0000*
Lojistik Hizmet Kalitesi	0.911029	0.070974	12.83611	0.0000*

$R^2 = 0.583$ $F_{hesap} = 20.89$ $F_{anlamlılık} = 0.000$,
Harvey test (p) = 0.118, LM test (p) = 0.105
Jarque-Bera (p) = 0.244

Bağımlı Değişken: Müşteri Güveni *0.05 için anlamlı değişken

Tablo 15.'teki regresyon denkleminde, lojistik hizmet kalitesi müşteri güveni üzerinde pozitif yönde (olumlu yönde) anlamlı ilişkili çıkmıştır (p<0.05). Lojistik hizmet kalitesi müşteri güvenini R2 =%66,3 açıklama gücüne sahiptir. Lojistik hizmet kalitesi algısı 1 birim arttığında müşteri güveni algısı 0.911 birim artış gösterecektir. Böylece ana hipotez H1 sağlanmıştır.

Tablo 16. Lojistik hizmet kalitesi alt boyutlarının müşteri güvenine yönelik regresyon analizi

Bağımsız Değişken	β	Std. Hata	t istatistiği	P
Sabit	0.721400	0.153567	4.697622	0.0000*
Personel İletişim Kalitesi	0.264313	0.091616	2.885012	0.0047*
Sipariş Teslim Miktarı	0.128694	0.069215	1.859336	0.0656
Bilgi Kalitesi	0.421954	0.104659	4.031688	0.0001*
Sipariş Prosedürleri	0.368868	0.076929	4.794899	0.0000*
Sipariş Doğruluğu	0.346759	0.087683	3.954691	0.0001

Sipariş Durumu	0.277283	0.307165	0.902719	0.3686
Sipariş Kalitesi	0.307627	0.077060	3.992025	0.0001*
Sipariş Uyuşmazlığı Yönetimi	0.213017	0.047151	4.517785	0.0000
Zamanındalık	0.218590	0.080094	2.729152	0.0074*

R2 = 0.733 Fhesap =21.16 Fanlamlılık =0.000,

Harvey test (p) = 0.129, LM test (p)= 0.136

Jarque-Bera (p)=0.251

Bağımlı Değişken: Müşteri Güveni *0.05 için anlamlı değişken

Tablo 16.'daki regresyon denkleminde, lojistik hizmet kalitesi alt boyutları sipariş çıkış miktarı ve sipariş durumu anlamlı ilişkili çıkmamıştır ($p>0.05$). Bu iki alt boyut dışında kalanlar müşteri güveni üzerinde pozitif yönde (olumlu yönde) anlamlı ilişkili çıkmıştır ($p<0.05$). Lojistik hizmet kalitesi alt boyutları müşteri güvenini $R^2 = \%73,3$ açıklama gücüne sahiptir.

Personel iletişim kalitesi algısı 1 birim arttığında müşteri güveni algısı 0.721 birim artış gösterecektir. Bilgi kalitesi algısı 1 birim arttığında müşteri güveni algısı 0.421 birim artış gösterecektir. Sipariş prosedürleri algısı 1 birim arttığında müşteri güveni algısı 0.368 birim artış gösterecektir. Sipariş doğruluğu algısı 1 birim arttığında müşteri güveni algısı 0.346 birim artış gösterecektir. Sipariş kalitesi algısı 1 birim arttığında müşteri güveni algısı 0.307 birim artış gösterecektir. Sipariş uyumsuzluğunu idare etme algısı 1 birim arttığında müşteri güveni algısı 0.213 birim artış gösterecektir. Zamanındalık algısı 1 birim arttığında müşteri güveni algısı 0.218 birim artış gösterecektir. Sipariş çıkış miktarı ve sipariş durumu istatistik anlamlı çıkmamıştır. Böylece alt hipotez H1a kısmen sağlanmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Ülkemizde ve dünyada artan yeşil lojistik akımı, karbon ayak izi akımı ve bunların etkisi ile birlikte CO2 salınımının azaltılması konusunda yapılan çalışmalar lojistik merkezlerin oluşumunu desteklemiş ve bu merkezlerin altyapıları modlar arası geçişe uygun olacak şekilde planlanmıştır. Lojistik köy olarak da adlandırılan bu merkezlerde kap değişimi yapılmadan uygun taşıma aracına elleçleme imkanı veren intermodal taşımalar git gide popülerliğini ve kullanımını arttırmıştır. Denizyolu ve demiryolu taşımalarında aynı anda çoklu yük taşımalarının yapılabilmesi sonucunda hem daha uygun fiyatlı bir taşıma organizasyonu yapılabilecek hem de sürdürülebilir bir dünya için tercih sebebi olarak bu taşıma türleri daha da ön plana çıkacaktır. Daha sürdürülebilir taşıma organizasyonları için çok modlu taşımaların desteğini almak artık bir zorunluluk haline gelmiştir (Küçük vd., 2017).

Çalışmada lojistik hizmet kalitesinin müşteri güvenine etkisinin istatistik olarak anlamlı olup olmadığı araştırılmıştır. Yapılan regresyon analizinin değerlendirilmesi sonucunda

lojistik hizmet kalitesi genel skorunun müşteri güveni üzerinde yüksek açıklama gücü etkisiyle pozitif yönde yani olumlu anlamda etkisi vardır. Oluşturulan alt hipotezlerde lojistik hizmet kalitesinin dokuz alt boyutunu oluşturan personel iletişim kalitesi, sipariş çıkış miktarı, bilgi kalitesi, sipariş prosedürleri, sipariş doğruluğu, sipariş durumu, sipariş kalitesi, sipariş uyumsuzluğunu idare etme, zamanındalık alt boyutları ile müşteri güveni arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Lojistik hizmet kalitesine ait dokuz alt boyuttan sipariş çıkış miktarı ve sipariş durumu anlamlı ilişkili çıkmamıştır. Bunlar haricinde kalan yedi alt boyut için gerçekleşen her olumlu gelişme müşteri güvenine de aynı şekilde olumlu yönde yansımaktadır. Yıldız (2020) tarafından yapısal eşitlik modeli kullanılarak daha önce yapılan çalışmada e-ticaret sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin lojistik hizmet kalitesinin müşteri güvenine etkisi araştırılmıştır. Lojistik hizmet kalitesinin memnuniyet ve güveni pozitif yönde etkilediği ve sadakati anlamlı bir şekilde etkilemediği sonucu elde edilmiştir. Analiz sonucu elde edilen bulgular Yıldız (2020)'in çalışmasını destekler niteliktedir. Çalışmada özellikle sermaye yapısı özelliği dikkate alındığında yerli-yabancı ortaklığı olan firmalar için lojistik hizmet kalitesinin, sipariş durumu alt boyutuna anlamlı derecede etki ettiği görülmektedir. Yabancı sermaye sahibi firmaların kontrollü olma ve garantıcilik güdüsüyle yükün kondisyonu, hasarsızlığı ve eksiksizliği bu firmaların tercih edilmesinde önemli bir etken olarak değerlendirilebilir (Gümüş, 2013).

Bu çalışmanın en önemli kısıtı İstanbul'da intermodal taşımacılık hizmeti veren bir firmanın müşterileri olmasıdır. Zaman ve maliyet kısıtı nedeniyle anket soruları Likert Ölçeği'ne göre hazırlanmış ve katılımcıların sorulara samimi ve doğru cevap verdikleri varsayılmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda intermodal taşımacılık hizmetlerinin lojistik hizmet kalitesi Servqual ölçeği kullanılarak analiz edilebilir ve sonuçları bu çalışmayla karşılaştırılabilir.

Makalenin Araştırma ve Etik Beyanı Bilgileri

Yazar Çıkar Çatışması Beyanı	Araştırmaya konu olan durum ve olgular ile yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Yazar Katkı Oranı Beyanı	Oktay Güngör %60 ve Aynur Acer %40
Etik Kurul Onay Belgesi	Araştırmanın etik kurul onayı 07/09/2021 tarihinde İstanbul Arel Üniversitesi Etik Kurulu'nun 2021/12 No2lu kararı ile elde edilmiştir.

Kaynakça

- Adebayo, I. T. (2017). An Evaluation of the Impact of Business-to-Customer (B2C) Logistics Service Quality (LSQ) on Customer Satisfaction in Nigeria. *IOSR Journal of Business and Management*, 19(4), 111-115.
- Atılğan, K. Ö. & Alhussein, H. (2021). İnternet Sitesi Tasarımının Müşteri Güveni, Müşteri Memnuniyeti ve Satın Alma Niyetine Etkisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 351-375.
- Bakan, İ., & Şekkele, Ü. Z. H. (2018). Lojistik Hizmet Kalitesinin Müşteri Sadakati Üzerine Etkisi: Kahramanmaraş İlinde Bir Alan Çalışması. *54. TURAN: Stratejik Arastirmalar Merkezi*, 10(40), 123.
- Bienstock, C. C., Mentzer, J.T. & Bird, M. (1997). Measuring Physical Distribution Service Quality. *Journal of Academy of Marketing Science*, 25(1), 31–44.
- Craig, A., Blanco, E., & Sheffi, Y. (2013). Estimating the CO2 Intensity of Intermodal Freight Transportation. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 22, 49–53.
- Çekerol, G., & Nağçakan, M. (2011). Lojistik Sektörü İçerisinde Türkiye Demiryolu Yurtiçi Yük Taşıma Talebinin Ridge Regresyonla Analizi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 31(2), 321-344.
- Doney, P. M., & Cannon, J. P. (1997). An Examination of the Nature of Trust in Buyer-Seller Relationships. *Journal of Marketing*, 61, 35-51.
- Farahani, R. Z., Rezapour, S., & Kardar, L. (2011). *Logistics Operations and Management: Concepts and Models*. Elsevier.
- Fawcett, S. E., & Cooper, M. B. (1998). Logistics Performance Measurement and Customer Success. *Industrial Marketing Management*, 27(4), 341-357.
- Flint, D. J., & Gammelgaard, B. (2007). Value and Customer Service Management. John T. Mentzer, Matthew B. Myers, & Theodore P. Stank (Ed.) içinde, *Handbook of Global Supply Chain Management*. California: Sage Publications.
- Grönroos, C. (1984). A Service Quality Model and Its Marketing Implications. *European Journal of Marketing*, 18(4), 36- 44.
- Gümüş, S. (2013). Lojistik Sektörünün Türk Ekonomisine Katkıları ve Bir Araştırma. *Business & Management Studies: An International Journal*, 1(3), 302-324.
- Hacrefendiođlu, Ş., & Çolular, N, (2008). İlişkisel Pazarlamada Güven Unsuru ve Otel İşletmelerinde Uygulama. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 107-126.
- Hallikainen, H., & Laukkanen, T. (2018). National Culture and Consumer Trust in e-commerce. *International Journal of Information Management*, 38(1), 97-106.

- Hatipoğlu, S., & Işık, E.S. (2015). Havayolu Ulaşımında Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi: İç Hatlarda Bir Uygulama. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 293-312.
- Hoffman, K. D., & Bateson, J. E. (1997). *Essentials of Service Marketing*. Florida.
- İlhan, K. (2021). İnternet Üzerinden Alışverişlerde Elektronik Hizmet Kalitesi ve Lojistik Hizmet Kalitesinin Müşteri Memnuniyeti ve Sadakatine Etkisi. *Journal of International Social Research*, 14(80).
- Karadeniz, M., & Işık, M. (2014). Lojistik Hizmet Kalitesi ile Müşteri Memnuniyeti İlişkisi: E-ticaret Üzerine Bir Araştırma. *İstanbul Journal of Social Sciences*, Summer, (7), 1-24.
- Kasapoğlu, L., & Cerit, A. G. (2011). Türkiye'de İntermodal Konteyner Taşımacılığında Demiryolu Ulaştırma Potansiyelinin Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, 3(1), 59-72.
- Kılcı, H. (2017). Taşımacılık Faaliyetlerinin Rekabet Üstünlüğü Oluşturmada İşletmecilikte Yeri ve Önemi: Türkiye Örneği ve Türkiye'de Taşımacılığın Gelişimi. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, (ICOMEF 2017 özel sayısı), 74-86.
- Kim, H. W., Xu, Y., & Koh, J. (2004). A Comparison of Online Trust Building Factors between Potential Customers and Repeat Customers. *Journal of the Association for Information Systems*, 5(10), 392-420.
- Kordnejad, B. (2014). İntermodal Transport Cost Model and İntermodal Distribution in Urban Freight. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 125, 358–372.
- Korucuk, S. (2018). İmalat İşletmelerinde Lojistik Hizmet Kalitesinin İşletme Verimliliğine Etkisinin Lojistik Regresyon Analizi ile Belirlenmesi: Erzincan İli Örneği. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(2), 30-43.
- Küçük, O., Yeşilyurt, E., & Kartal, Ö. (2017). Lojistik Köy Performans Faktörlerinin Önem Düzeyinin Belirlenmesi: Kastamonu Örneği. *The International New Issues In Social Sciences*, 4(4), 37-42.
- Macharis, C. & Bontekoning, Y.M. (2004). Opportunities for OR in İntermodal Freight Transport Research: A Review. *European Journal of Operational Research*, 400–416
- Maltz, A., & Maltz, E. (1998). Customer Service in The Distributor Channel Empirical Findings. *Journal of Business Logistics*, 19(2), 103.
- Martinez, P., & Del Bosque, I. R. (2013). The Role of Consumer Identification on the Effects of Corporate Social Responsibility on Consumer Behaviour in The Spanish Hotel Industry. *Revista de Análisis Turístico*, 22(5), 896-917.

- Massaroni, E., Cozzolino, A., & Wankowicz, E. (2016). Sustainability Reporting of Logistics Service Providers in Europe. *International Journal of Environment and Health*, 8(1), 38-58.
- Mentzer, J. T., Flint, D. J., & Hult, T. M. (2001). Logistics Service Quality as a Segment-Customized Process. *Journal of Marketing*, 65(4), 82–104.
- Mentzer, J. T., Flint, D. J., & Kent, J. L. (1999). Developing a Logistics Service Quality Scale. *Journal of Business Logistics*, 20(1), 9–32.
- Mentzer, J. T., Gomes, R., & Krapfel, R. E. (1989). Physical Distribution Service: A Fundamental Marketing Concept?. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 17(1), 53–62.
- Mosavi, S. A., & Ghaedi, M. (2012). A Survey on the Relationship between Trust, Customer Loyalty, Commitment and Repurchase Intention. *African Journal of Business Management*, 6(36), 10089-10098.
- Murphy, Jr. P. R., & Knemeyer, A. M. (2016). *Güncel Lojistik*. (Ed. F. Yenercan ve Ş. Demiroğlu, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 115-116.
- Oflaç, B. S., & Uyguç, B. B. (2017). İntermodal Taşımacılık: Tercih Nedenleri ve Avrupa-Türkiye Arasındaki Problemler. *Business and Management Studies: An International Journal*, 5(3), 842-858.
- Orel, F. D., Nakıboğlu, G., & Oygür, L. (2012). Lojistik Hizmetlerde Algılanan Hizmet Kalitesi Boyutlarının Müşteri Tatmini Üzerindeki Etkileri. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, (563), 41-41.
- Oskaybaş, K., Dursun, T., & Yener, D. (2014). Online Alışverişte Tüketicilerin Tercihlerini Etkileyen Unsurların Belirlenmesi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi*, 36(1), 119-135.
- Parasuraman, A., Zeithaml Valerie A. & Berry Leonard L. (1985). A Conceptual Model of Service Quality and Implications for Further Research. *Journal of Marketing*, 49, 41-50
- Raimondo, M. A. (2000). The Measurement of Trust in Marketing Studies: A Review of Models and Methodologies. *16th IMP-conference*. Bath-UK.
- Rinehart, L. M., Cooper, M. B., & Wagenheim, G. D. (1989). Furthering the Integration of Marketing and Logistics Through Customer Service in the Channel. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 17(1), 63-71.
- Rodrigue, J., Comtois, C., & Slack, B. (2017). *The Geography of Transport Systems*. New York: Routledge, ss. 143-176.
- Rushton, A., Croucher, P., & Baker, P. (2010). *The Handbook of Logistics and Distribution Management (4. b.)*. London: Kogan Page Limited.

- Saraçoğlu, T. (2013). *İşletmelerde Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamalarını Müşteri Güveni, Müşteri Bağlılığı ve Firma İmajı Üzerindeki Etkileri: Otel İşletmelerinde Bir Uygulama*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Seçilmiş, C., Kaşlı, M., Kılıçlar, A.V., & Sarı, Y. (2001). Demiryolu Hizmetlerindeki Kalitenin Ödenen Ücret Açısından Müşteri Tatminine Etkisi. *Ege Akademik Bakış*, 11(4), 573-586.
- Siau, K., & Shen, Z. (2003). Building Customer Trust in Mobile Commerce. *Communications of The ACM*, 46(4), 91-94.
- Suhartanto, D., Helmi Ali, M., Tan, K. H., Sjahroeddin, F., & Kusdibyo, L. (2019). Loyalty toward Online Food Delivery Service: The Role of E-Service Quality and Food Quality. *Journal of Foodservice Business Research*, 22(1), 81-97.
- Toygar, A. (2018). *Algılanan Hizmet Kalitesinde E-lojistik Uygulamalarının Rolü: Lojistik İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma*. Balıkesir: Bandırm Onyedü Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Turban, E., Outland, J., King, D., Lee, J. K., Liang, T. P., & Turban, D. C. (2018). *A Managerial and Social Networks Perspective*. New York: Springer International Publishing.
- Uzel, E., & Tuna, O. (2014). The effect of Logistics Service Quality on Past Purchase Behavioral Intention in On-line Shopping. *Journal of Management Marketing and Logistics*, 1(3), 241-258.
- Yangınlar, G., & Tuna, F. (2020). Havayolu Taşımacılığında Hizmet Kalitesinin Kurumsal İmaj, Müşteri Memnuniyeti ve Müşteri Sadakati Üzerindeki Etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 173-187.
- Yıldız, B. (2020). E-ticaret Lojistik Hizmet Kalitesinin Güven, Memnuniyet ve Sadakat Üzerindeki Etkisi. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1), 37-59.
- Yıldız, E. (2018). Effects of Logistics Service Quality on Behavioral Intention: An Application on Electronic Service Customers. *Icpress 2018 Proceedings Volume 2: Economic Studies*, 43.

The Effect of Logistics Service Quality on Customer Trust and an Application in Intermodal Transport Services

Extended Abstract

Purpose and Significance

Transportation activity being one of the most important logistics activities, is the process of physical flow of raw materials, intermediate products and materials within the relevant enterprise or It is the process of physically sending final products from a business to distribution channels. It is very important that these needed products are delivered to the right people undamaged. Delivering this need at the right time, at the right place, in the right quantity, under the right conditions and undamaged, is an activity that adds value to transportation and the manufacturer (Kılıcı, 2017).

Transportation is a service that has started since the beginning of human history. This activity, which was initially carried out with different types of unimodal transport such as road, air, sea, rail and pipeline, it has become nowadays more differentiated and diversified with the effect of cost and environmentalist activities. The geographical infrastructure and product characteristics of the countries have allowed the development of different types of transportation and multimodal transportation has begun to be used as an alternative. In all multi-transport, more than one type of transportation is used together, creating a cost advantage and improving services by offering a safer and greener transportation activity. Intermodal transport is only one of these multimodal transport types. Macharis and Bontekoning (2004) define intermodal transport as “the combination of at least two modes of transport in a single transport chain, in which most of the route is traversed by rail, inland waterway or ocean-going vessels without the change of transport container for goods”. He underlines that road transport is very rare in intermodal transport, and it is generally used for short distances especially in the initial and final transportation of products.

The structure of the goods and the transfer speeds at the terminals affect the service quality of the logistics service providers, and as a result of this, the tendency towards intermodal transports is increasing compared to unimodal transports (Oflač and Uyuğ, 2017). With the integration of intermodal transportation services, it is aimed to reduce and facilitate the handling activities to be carried out during the transfer of cargo from one type of transportation to another, and to ensure efficiency in this sense (Kasapoğlu and Cerit, 2011). The growth of international trade in recent years has led to an increase in the trend towards

the use of intermodal transport and, as a result, an increase in research on this topic. These researches show us that intermodal transportation has a positive effect on the transportation economy with its effect on efficiency and transportation costs. Compared to a single-mode mode of transport, it saves 20% on transport costs and 63% train loading space utilization reaches equilibrium (Kordnejad, 2014). An intermodal system can minimize the environmental impact in terms of CO2 emissions by up to 57% compared to a single mode system (Craig vd., 2013).

In addition to the cost minimization efforts of the enterprises, this type of transportation has found itself in a continuous development process with the reflection of the CO2 emission, increased sensitivity to environmental movements, the effort to carry out activities based on sustainable and green logistics, on intermodal transportation (Rodrigue vd., 2017). This development has brought with it innovative changes and operational diversity, and has assigned some duties to companies providing logistics services in this field. It has now become a necessity for companies that carry out intermodal transportation activities to become businesses that give confidence to their customers by perfecting the services offered in order to make these services sustainable and permanent. For this reason, the effect of logistics service quality on customer trust in intermodal transportation activities was deemed worthy of research in this study. This study consists of four parts after the introduction. In the first part, the concepts of logistics service quality and customer trust, which constitute the conceptual framework, are mentioned. The second part of the study consists of a literature review. In the third part, information is given about the method of the research and the hypotheses. In the last part, the obtained data were analyzed and interpreted.

Method

In the study, the effect of logistics service quality on customer trust in intermodal transportation services was investigated and the data obtained were analyzed with the regression model. In order for the regression estimation coefficients to be interpretable, the t test H1, F test H1 and R2 significance coefficient values must be high, as well as other assumptions must be met. The data were obtained by contacting the customers of a multinational company operating in the intermodal transportation sector in Turkey through a survey. In the study in which the convenience sampling method was applied, the answers of 118 users constitute the data set. The surveys were conducted online between 05.03.2021 and 16.05.2021. IBM SPSS 25.0 package program and Eviews 10.0 version were used in the evaluation of the data and the results were interpreted.

The survey part consists of three parts. In the first part, questions about the demographic characteristics of the employees and company information were included. In the second part, the logistics service quality scale (LQS), which was created by Mentzer, Flint and Kent

in 1999 and developed with the contributions of Mentzer, Flint and Hult in 2001, consisting of nine sub-dimensions and a total of 25 statements was used. The sub-dimensions of the LQS scale, which consists of 25 expressions, are listed as follows: timeliness, inter-employee relationship quality, order status, order procedures, order dispute management, order delivery quantity, order quality, order accuracy, information quality. In the last part of the questionnaire, a five-item scale developed by Mosavi and Ghaedi (2012) was included. The scales used include statements arranged in a five-point likert format. In the study, the reliability of the scales was tested before the analysis. The Cronbach Alpha test, which is one of the most used methods in reliability analysis, was used and the Cronbach Alpha value was obtained as 0.961. If this value is more than 0.70, it indicates that the scale is reliable.

The main hypothesis of the research is that the effect of logistics service quality on customer trust is statistically significant. The sub-hypotheses were established in the direction that each of the sub-dimensions (timeliness, inter-employee relationship quality, order status, order procedures, order dispute management, order delivery quantity, order quality, order accuracy and information quality) constituting the logistics service quality has a statistically significant effect on customer trust, one by one.

Findings

When the data obtained from 118 users were evaluated, the following information was obtained about the companies. When the information about the number of personnel working in the company is evaluated, 23.7% of them are 11-25 people, 15.3% of them are 500 people and above, 12.7% are 1-10 people, 12.7% are 50-99 people. It was observed that 11.9% of the personnel consisted of 26-49 personnel, 11.9% of them were between 100-249 personnel and 11.9% of them were in the range of 250-499 personnel. When the capital structure of the companies participating in the survey is evaluated, it has been found that 63.6% of the companies have 100% domestic, 21.2% of them are domestic-foreign partnerships and 15.3% are companies that have 100% foreign capital. 37.3% of the users who participated in the survey work in companies that provide services in transportation, customs clearance and all other logistics activities. When the share of logistics in the total expenditures of the companies where the users work is evaluated, it has been determined that 31.4% is between 11-25%. 32.2% of the companies that users work with are railway containers and 23.7% are railway containers+RO-RO as intermodal transportation type. 35.6% of the companies participating in the survey have been doing intermodal transportation activities for more than 10 years. Finally, the share of intermodal transportation in the logistics activities of 40.7% of the companies where the participants work was less than 10%. When the answers given by the users participating in the survey to all the statements in the LQS scale are evaluated, there is an average of 4,11 satisfaction. Similarly, when the answers given to the statements in the customer trust scale are

evaluated, the overall average is 4,32. In the obtained regression equation, logistics service quality was found to be positively (positively) significantly correlated with customer trust. Logistics service quality has the power to explain customer confidence 66.3%. When the perception of logistics service quality increases by one unit, the perception of customer trust will increase by 0.911 units.

Discussion and Conclusions

As a result of simultaneous multi-load transportation in sea and rail transportation, a more affordable transportation organization can be made and these transportation types will come to the fore as a reason for preference for a sustainable world. In the study investigating whether the effect of logistics service quality on customer trust in intermodal transportation is statistically significant or not, as a result of the evaluation of regression analysis, it has been found that the overall score of logistics service quality has a high explanatory power on customer trust. on the other hand, there was no statistically significant relationship between the order output quantity and order status, which are the nine sub-dimensions of logistics service quality, and customer confidence. In addition, especially considering the capital structure variable, it is seen that the logistics service quality for companies with domestic-foreign partnerships has a significant effect on the order status sub-dimension.

Barnett, Clive ve Low, Murray (2004). *Spaces of Democracy: Geographical Perspectives on Citizenship, Participation and Representation*. Sage: Londra. 253 sayfa.

Semra Akay¹

Makale Türü
Eser İncelemesi

Başvuru Tarihi
30.07.2021

Kabul Tarihi
25.10.2021

DOI

En basit anlamda demokrasi, sıradan insanların yönetimde bir şekilde güç sahibi olmasıdır. Günümüzde demokrasi, artık evrensel bir boyut kazanmış olup dünyanın farklı ülkelerinde hem ideal olarak hem de uygulamada demokrasinin gerçekleştiğine şahit olmaktayız. *Spaces of Democracy: Geographical Perspectives on Citizenship, Participation and Representation (Demokrasinin Mekânları: Vatandaşlık, Katılım ve Temsiliyet Üzerine Coğrafi Bakış Açıları)* adlı bu kitap “demokrasi teori ve pratikte nasıl anlaşılabilir?” sorusuna cevap aramaktadır. Beşeri coğrafyanın önde gelen bilim insanları bu önemli soruya çeşitli coğrafi bakış açıları getirir. Barnett ve Low, kitabın amacını beşeri coğrafyanın demokratikleşme ve demokrasi konusundaki rolünün çok az olmasına bağlayıp dolayısıyla bu eksikliği gidermek için hem teorik hem de ampirik çalışmalar açısından beşeri coğrafyanın ilgisini normatif siyaset teorisine çekmek olduğunu belirtirler. Gerçekten de her ne kadar beşeri coğrafya çalışmaları dünyadaki eşitliklilikler ve adaletsizliklere demokratik normların etkisiyle vurgu yapıyor olsa da beşeri coğrafyanın demokrasiye bir kavram olarak katkısı oldukça yetersizdir. Temel amacı bu eksikliği doldurmak olan bu kitap, küreselleşme, ulus ötesi milliyetçilik, temsiliyet, kamusal alan gibi temel kavramları derinlemesine inceler.

İlk bölümde, Barnett ve Low, kitabın teorik çerçevesini oluştururlar. Barnett ve Low *kimlerin* demokrasiye katılacağı, bu katılımın *nasıl* düzenleneceği ve demokratik gözetim altında *hangi*

¹ Semra Akay, Öğretim Görevlisi Dr., Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, semraakay@gantep.edu.tr <https://orcid.org/0000-0001-9688-8275>

eylemlerin gerçekleştireceğinin günümüz modern dünyasında büyüyen bir problem haline geldiğini belirtirler. Bu problemleri coğrafi bir bakış açısı ile ele almanın gerekliliğine dikkat çekerler. Coğrafi araştırma ve demokratik teorinin neden ayrıştıklarını üç temel neden üzerinde incelerler. İlki, coğrafyanın devleti ele alma biçiminin liberalizmin devleti ele alma biçimi ile örtüşmemesi ve buna bağlı olarak liberalizmin beşeri coğrafyada sorunlu bir yer işgal etmesidir. İkincisi, siyasal teori ve beşeri coğrafyada coğrafi tasavvur etmenin farklılaşmasıdır. Son olarak, siyasal teorinin üzerinde durduğu “evrensel” kavramının coğrafyada nasıl anlaşılacağına dair ortaya çıkan problemlerdir. Sonuç olarak, siyasal teoriye konu olan siyaset, adalet, vatandaş(lık) ve seçimler gibi terimler coğrafyacılar tarafından farklı algılanmaktadır.

Barnett ve Low’un temel argümanı, farklı demokratikleşme biçimlerini düşünmenin mümkün olduğudur. Siyasal teorici William Connolly’nin (1991) demokrasinin “esasen tartışmalı bir kavram” olduğu tezine katılan Barnett and Low, demokrasinin dağılımı ve yayılmasını “aile benzerleri” (family resemblances) olarak nitelerler. Demokrasiyi çoğu zaman yerel özelliklerin, başka yerlerdeki demokratik pratiklerin benimsenmesi ve yeni tür demokrasilerin icat edilebileceği bir kombinasyon olarak nitelerler. Demokrasi her ne kadar gittikçe daha kurumsal bir hüviyete bürünse de bu sürecin esasında demokrasinin melezleşmesi olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünürler. Dolayısıyla da demokrasiyi evrensel ilkelere indirgemezler; aksine geliştirilen pratikler ve normların yeni bağlamlara uygularken coğrafi bir bakış açısının gerekliliğine dikkat çekerler. Sonuç olarak demokrasiye evrensel olarak yaklaşmanın yeniden düşünülmesi konusunda ısrarcı olan Barnett ve Low demokrasiyi “kesin olmadan belirleyici olan ve bu nedenle tartışmaya ve revizyona açık olan siyasi bir form” olarak kabul ederler (s. 16). Barnett ve Low’un demokrasiyi esnek bir şekilde tanımlamaları oldukça önemli bir katkıdır. Çünkü evrensellik arayışı çoğu zaman Batı ile özdeşleştirilmekte ve Batı’nın normları evrenselmiş gibi lanse edilmektedir. Oysaki Batı dışındaki coğrafyalar öyle veya böyle bir şekilde demokrasilere sahiptir ve bu coğrafyaların kendi konjonktürlerine göre anlaşılması gerekmektedir. Bu yüzden, Barnett ve Low’un teorik katkısı farklı coğrafyaların uyguladıkları demokrasiyi kendi konjonktürü içerisinde anlamamızı sağlamaktadır. Kitaptaki diğer 11 bölüm, demokrasinin *kime, nasıl ve ne* olduğu üzerine farklı bakış açıları sunarlar. Kitap, “Seçimler, Oy verme ve Temsilîyet”, “Demokrasi, Vatandaşlık ve Ölçek” ve “Demokratik Mekânlar Oluşturma” başlıklarından oluşan üç ana kısma ayrılır.

“Seçimler, Oy verme ve Temsilîyet” başlıklı ilk kısım, demokrasi ve seçimler arasındaki ilişkiye eleştirel bir bakış açısı sunar ve 3 bölümden oluşur. John O Loughlin, 1990’lardan beri küresel demokratikleşmenin trendini araştırır. Demokrasinin küresel anlamda üç dalga halinde gerçekleştiğini belirten Loughlin, birinci ve ikinci dalga demokrasinin sırasıyla 19. yy ve Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra mekânsal olarak Batı’da gerçekleştiğini belirtir. Loughlin’in asıl ilgisini çeken dönem ise 1990’larda Sovyet Sosyalist Rusya’nın dağılması ile başlayan Üçüncü

Dalga demokrasi dönemidir. Üçüncü dönem demokrasinin makro bölgesel karakterli olduğunu iddia eden Loughlin, bu dönemin nedenlerini sorgular. “Demokrasi küreselleşmenin bir sonucu mu?”, “Küreselleşme, ülkeleri demokratik açıdan aynılaştırıyor mu?”, “Demokrasi ile uluslararası yardım arasında ilişki var mıdır?” ve “Demokrasi ile Soğuk Savaş arasındaki ilişki nedir?” (s. 24-25) gibi sorulara cevap arayan Loughlin sadece küresel trendlere bakan siyaset bilimcilerin aksine yerel koşulların da demokrasinin yayılması üzerindeki etkilerini sorgular. Bu açıdan Loughlin yerelliğin demokrasinin şekillenmesindeki önemini hatırlatır.

Ron Johnston ve Charles Pattie oy verenlerin niteliğini coğrafi bir bakış açısıyla irdelerken seçim çalışmalarına eleştirel bir bakış açısı sunarlar. Coğrafyanın oy verme üzerindeki önemine vurgu yapan Johnston ve Pattie, seçim coğrafyasına yeni bir model önerirler. Siyasal partilerin ve diğer önemli aktörlerin oy verenleri nasıl manipüle ettiklerinin yöntemlerini sorgularken, coğrafyanın önemine dikkat çekerler. Sonuç olarak Johnston ve Pattie, coğrafyanın hem seçimin yapılma sürecinde hem de sonucunda etkili olduğunu iddia ederler. Benzer şekilde, Richard L. Morrill Amerika Birleşik Devletlerinde (ABD) temsiliyet, hukuk ve yeniden bölgelere ayırma arasındaki ilişkiyi ele alıp temsiliyet kavramına alternatif bir bakış açısı sunar. ABD’de temsiliyetin kalitesi ve demokratik kurumların anlamlılığına eleştirel bir şekilde yaklaşan Morrill, ABD’de ırksal ve dilsel anlamda temsiliyet sorunu olduğuna vurgu yapar. 2000 yılında ABD’de gerçekleştirilen başkanlık seçimlerini de tartışmaya açan Morrill, bu seçimler ile seçimsel taraflılık, gücün dağılımındaki eşitsizlik, seçim kampanyalarının finans sisteminin yozlaştırılması ve seçime hile karıştırma arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarır. Aslında Morrill 2000 yılı başkanlık seçiminden yola çıkarak seçimler ve meşrutiyet arasındaki ilişkiyi yeniden düşünmemizi sağlar.

Yine 3 bölümden oluşan ikinci kısım, demokrasinin farklı mekânlarını sorgulayıp, mekânın karmaşıklığı ve demokratik siyasi yapıların ölçekleri hakkında ciddi bir şekilde fikir yormamızı sağlar. Sallie Marston ve Katharyne Mitchell, farklı mekân ve zamanlarda oluşan “vatandaşlık oluşumlarını” ele alıp, devletin vatandaşlık ile olan ilişkisini, kapitalist kalkınmanın biçimi ve mantığı ile açıklamaya çalışırlar. Vatandaşlığın durağan ve gittikçe evrimleşen bir kavram olmadığını savunurlar ve onlara göre vatandaşlık statik ve doğrusal olmayan siyasi, kültürel, ekonomik ve hukuki bir yapıdır. Vatandaşlık oluşumuna bu açıdan bakan Marston ve Mitchell iki örnek olayla bunu pekiştirmeye çalışırlar. İleri 19. yy ABD’sinde “beyaz şehirli kadınlar hareketi” ve ikincisi 20. yy Hong Kong “ulus ötesi göçmenlerin hareketi”. Farklı zaman ve mekânlarda ortaya çıkan bu iki hareket ile vatandaşlık oluşumunda devletin etkisi ve etkilenmesi gibi ikircikli durumu ortaya koyarlar. Her iki durumda da devletin vatandaşlığın hak ve sorumlulukları üzerinde önemli ölçüde etkisi vardı. Fakat bu, vatandaşlığın sadece devletin emirlerinin etkisi ile belirlenen bir statü olduğu anlamına gelmez. Tam aksine,

Marston ve Mitchell, vatandaşlığın ekonomik, kültürel ve sosyal süreçlere ve hareketlere göre biçimlenen, aktif olarak oluşturulmuş ve müzakere edilmiş bir statü olduğuna dikkat çekerler.

David Smith, liberal teorilere eleştirel bir şekilde yaklaşım mülteci ve sığınmacıların vatandaşlık haklarını ele alır. Smith, ünlü düşünür Robert Nett'in (1971: 216) 1971'de kaleme aldığı makalesinde, serbest dolaşımı, "hazır olmadığımız kazanılmış bir hak" olarak iddia ettiği argümanının günümüzdeki karşılığını sorgular. Sığınmacı (asylum seeker) ve mülteci (refugee) gibi statülerin 11 Eylül (2001) sonrası İngiltere'sinde nasıl karşılandığını tahkik eder. Bunu yaparken de coğrafyanın etik ile yakın zamanda olan ilişkisinden yola çıkıp serbest dolaşımın ahlaki ve felsefi durumunu irdeler. Netice itibarıyla, Smith, Robert Nett'in tezinin günümüzde hala geçerli olduğunu iddia edip, bu durumun demokratik katılım ve diğer ayrıcalıkların sınırlarını savunan sözde liberal demokrasilerin özüne aykırı olduğunu savunur. Bu açıdan Smith, liberal demokrasilerin sığınmacı ve mülteciler üzerinden yaşadığı krizi ortaya çıkarır.

Murray Low ise kentler ve demokrasi arasındaki çetrefilli ilişkiyi "ölçek" ve "yönetişim" kavramlarıyla ele alır. Low, kentlerin düşünülenin aksine demokrasi için iyi bir model olmadığına ve dolayısıyla bu yaygın görüşün tehlikelerine işaret eder. Kentler demokratik uygulama türlerini mümkün kıldıklarına dair atfedilen önem ve jeo-tarihsel olarak kendi hükümetlerine olanak sağladıklarından dolayı – şehir devleti gibi-kentler demokrasinin merkezi olarak düşünülürler. Bu düşüncenin aksine Low, kentsel siyasal mekânın karmaşıklığının altını çizerek, farklı mekânsal ölçeklerdeki yönetim örgütlerinin düzenlenmesi ve kentlerdeki farklı aktörlerin yönetimdeki güçlerinin dağılımı gibi konularda, daha açık ve üretken bir bakış açısı sunar. Demokrasinin de tıpkı kentler gibi karmaşık bir yapıya sahip olduğunu öne süren Low, demokrasinin her zaman her yerde geçerli bir plan olmadığını savunur. Bu anlamda demokrasi kavramını yeniden tanımlar ve halkın iktidarla nasıl bir iletişimde olduğu, ona nasıl karşı çıkabildiği ve iktidarı nasıl hesap verilebilir hale getirdiği sürecini düşünmemiz gerektiğini hatırlatır. Sonuç olarak Low, demokrasiyi belli bir mekâna (kentler) hapsetmekten ziyade demokrasinin mekânsal olarak karışık ve sosyal olan uygulamalar olduğunu ve bunun etkisiyle de kurumlar ve iletişim biçimlerini sürekli değiştiren bir form olduğunu iddia eder. Demokrasi ve kent arasındaki karmaşık ilişki, hala bile çok fazla kuramlaştırılmamıştır. Bu nedenle Low'un daha az araştırılmış olan bu konuya katkısı yadsınamaz ve daha sonraki literatüre de oldukça katkısı olmuştur (bkz. Barnett, 2014; Featherstone, 2008).

Son kısım olan "Demokratik Mekânlar Oluşturma" 5 bölümden oluşur. Bu kısımdaki bölümler gayri-resmî siyaset türlerinden yola çıkarak demokrasi ve demokratikleşmenin nasıl çeşitli olduğunu gösterir. Lynn Staeheli ve Don Mitchell, siyaset ile kamusal ve özel mekânlar arasındaki ilişkiyi ele alırlar. Onlara göre, kamu ve mahremiyet arasındaki sınırın belirlenmesi ve tanımı, demokratik eylem ve siyasetin farklı potansiyelleri için hayati bir öneme sahiptir. Kamusal ve özel mekân arasındaki ayrımın kapitalist Batı devletlerinde, özellikle de ABD'de

bir paradoks haline geldiğini ikna edici bir biçimde savunurlar. Örneğin kamusal alanlar temalaştırılmış parklar ve alışveriş merkezleri ile özel mekânlara dönüşürken, benzer biçimde 11 Eylül sonrası ABD’inde özel alan, kamunun ciddi bir gözetim ve denetimi altına girmiş olabilmekte. Bu anlamda, Staeheli ve Mitchell, “kamusallık ve mahremiyeti demokrasi ve adaleti sağlamlaştıran yol olarak nasıl düşünebiliriz?” (s. 156) sorusuna mekânı algılama biçimlerinin çeşitliliğine dikkat çekerek yanıtlar bulmaya çalışırlar. Mekânı soyut düşünmeden çıkarıp farklı insanlar için farklı konularda farklı içerikler alabilen çok değerlikli bir biçimde düşünmenin gerekliliğine dikkat çekerler. Bundan yola çıkarak Staeheli ve Mitchell, demokrasi ve adaletin bir şekilde mahremiyeti gerekli kıldığı gibi, aynı zamanda, görünür ve kolektif olmayı da gerektirdiklerine hükmederler. Bu anlamda Staeheli ve Mitchell klasik kamusal alan kavramına (bknz. Habermas, 1974; Rawls, 1997) bir eleştiri getirip, kamusallık ve mahremiyet üzerine farklı açılardan bakabilmeyi sağlar. Gareth A. Jones, demokrasi ve vatandaşlığın karmaşık bir jeopolitik önerdiğini Latin Amerika örneği ile ele alır. Demokratik potansiyeli genişletmenin yollarını arayan Jones, kimlik kavramı üzerinden giderek kurumsal perspektifin ötesinde siyasetin çoklu mekânı olduğunun düşünülmesi gerektiğine inanır. Bir yandan kentlerdeki kamusal mekânların kamusallığını sorgularken, diğer yandan da, kentlerin vatandaşlığın değişik biçimlerine ev sahibi yaptığını öne sürer. Sonuç itibarıyla Jones, kentlerdeki ekonomik anlamda parçalanmış alanlara (korunmalı siteler veya gettolar) bakarak vatandaşlığın da aslında ayırıcı (disjunctive) bir özellik taşıdığını belirtir.

Clive Barnett demokrasinin anlamı ve pratiklerini oluşturmada medya ve iletişimin rolünü ortaya çıkarmak için bir yandan kamusal alanın önemine dikkat çeker, diğer yandan da, medya, iletişim ve temsiliyeti kavramsallaştırmanın yollarını arar. Habermas’ın bilinen kamusal alan (the public sphere) tezine eleştirel bir şekilde yaklaşan Barnett, kamusal alanı halkla iletişimin kurumsallaşmış süreçlerinin bir serisi olarak düşünmemiz gerektiğini savunur. Güney Afrika’da medya ve demokrasi ilişkisini incelerken demokratik bir kamusal alanın inşasında medyanın merkezleşmesi gerektiğini öne sürer. Bu bağlamda, Barnett, eleştirel bir coğrafi bakışın gerekliliğine dikkat çeker. Kamusal alanı kavramsallaştırırken de medya ve iletişimin güçlü veya zayıf bir kamu ortaya çıkarabilecek kapasitede olduğu gerçekliğinin göz önünde bulundurulması gerektiğine inanır. Sophie Watson ise, demokraside sosyal sermayenin inşası konusunu ele alıp, demokrasinin farklı biçimlerdeki mümkünlüğüne dikkat çeker. Robert Putnam’ın 1993 yılında kaleme aldığı “Demokrasiyi Çalıştırmak” kitabındaki fikirlerinin kültürel coğrafyada kullanılması gerektiğini savunur. Putnam’ın tezine coğrafi bir bakış açısı kazandıran Watson, demokratik kültürlerin geçici, değişken ve yerel koşullardan etkilenen farklı mekânsal biçimlerde gerçekleştiğine inanır. Watson’ın “Üçüncü Yaşın Üniversitesi” (üniversitelerde yaşlılara eğitim veren birlikler), “gençlik dansı ve çılgın kültürler” ile “kadın yardımı” örnekleri oldukça ilgi çekicidir. Bu örnekler ile, mekânın, açık ve bilindik olan siyasi birleşmeler kadar önemli olan yeni demokratik kültürlerin ortaya çıkarmasındaki çeşitliliğine, dinamikliğine ve geçiciliğine dikkat çeker. Sonuç olarak Watson,

genellikle çok fark edilmeyen yeni bağlantı ve politika biçimlerin demokratik kamusal alanın inşasındaki gerekliliğini vurgular.

Son olarak, mobilizasyonun mekânlarını konu alan Bryon Miller, sosyal hareketler, küreselleşme ve yerellik arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarır. Küreselleşmenin ulus ötesi sosyal hareketler üzerindeki izlerini arayan Miller, küreselleşmenin mekânsal organizasyon ve düzeni inşa etmedeki rolünü yadsımaz. Ancak Miller, ulus ötesi hareketlerin izini aynı zamanda yerelleşmede de arar. Miller'e göre, ulus ötesi mobilizasyonlar maddi ve kültürel adaletin soyut biçimleri ile biçimlendiği gibi, aslında, gerçek mekânlarda (lived spaces) yaşayanlar, onların kimlikleri ve özel durumları arasındaki diyalektik ilişki de bu hareketler için hayati bir önem taşır. Sonuç olarak Miller, ulus ötesi hareketlerin yerel kökenlerini açığa çıkarıp küreselleşme ve yerelleşme üzerinde tekrar düşünmemizi sağlar.

Teorik ve ampirik anlamda oldukça zengin olan bu kitap devlet, demokrasi, vatandaşlık gibi kavramları mekan üzerinden kavramsallaştırır. Her ne kadar teorik anlamda kitap biraz dağınık görünse de siyaset, adalet, vatandaşlık ve seçimler gibi kavramlara coğrafi araştırmalarda farklı bakış açıları getirmesi bakımından önemlidir. Diğer bir deyişle, coğrafyacıların bir konsept olarak üzerinde pek kafa yormadıkları demokrasi gibi bir kavramın bu denli disiplinler arası perspektiflerle coğrafyada incelenme çabası takdire değerdir. Özellikle demokrasi ve demokratik rejimlerin küresel bir erozyona uğradığı 21. yy dünyasında, serbest dolaşımın hala "hak edilmiş ama alışık olmadığımız bir hak" olduğu, küresel protestoların silsile bir şekilde hem Küresel Kuzey hem de Küresel Güney'e yayıldığı, neo-faşist ve muhafazakâr ideolojilerin kamusal alanda gittikçe artan etkisinin olduğu bir dönemde, yerel ve küresel arasındaki ilişkiyi farklı coğrafi perspektifler getiren bu kitabın önemi daha da anlaşılır hale gelir. *Demokrasinin Mekânları: Vatandaşlık, Katılım ve Temsiliyet Üzerine Coğrafi Bakış Açılırları*, beşeri coğrafya, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler ile siyasi sosyoloji gibi alanlarda gerek lisans gerekse lisansüstü eğitim gören öğrencilerin istifade edebileceği bir kitaptır.

Makalenin Araştırma ve Etik Beyanı Bilgileri

Yazar Çıkar Çatışması Beyanı	Eser incelemesine konu olan eser ve yazarı ile incelemeye yazar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Yazar Katkı Oranı Beyanı	Eser incelemesinin tümü tarafımda hazırlanmıştır.
Etik Kurul Onay Belgesi	Eser incelemesi sürecinde yazarın, bilimsel etikle örtüşmeyen herhangi bir eylemi söz konusu değildir.

Kaynakça

- Barnett, C. (2014). What do cities have to do with democracy?. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38(5), 1625-1643.
- Connolly, W. E. (1991). Democracy and territoriality. *Millennium*, 20(3), 463-484.
- Featherstone, D. (2008). *Resistance, space and political identities: The Making of Counter-global Networks* (Vol. 103). New York: John Wiley & Sons.
- Habermas, J. (1974). The public sphere: An encyclopedia article (1964). *New German Critique*, (3), 49-55.
- Nett, R. (1971). The civil right we are not ready for: the right of free movement of people on the face of the earth. *Ethics*, 81(3), 212-227.
- Putnam, R. (1993). The prosperous community: Social capital and public life. *The American Prospect*, 13 (Spring), Vol. 4. Available online: <http://www.prospect.org/print/vol/13> (accessed 7 December 2020).
- Rawls, J. (1997). The idea of public reason revisited. *The University of Chicago Law Review*, 64(3), 765-807.

Dergi Yazım Kuralları

1. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi hakemli bir dergi olup altı (6) ayda bir olmak üzere yılda iki (2) defa yayınlanmaktadır. Makaleler Türkçe ve İngilizce dillerinde gönderilebilir.
2. Dergide sosyal bilimler alanında özgün araştırmalar yayınlanır.
3. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen makaleler daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış ve yayınlanmak üzere başka bir basılı/elektronik mecraya sunulmamış olmalıdır. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ne sunulan ve/veya hakemlik sürecine alınan makalelerin, başka bir mecraya yollanmış olması ve daha önce tıpkı veya benzerinin yayınlanmış olmasının tespiti halinde süreç iptal edilir.
4. Makaleler "Dergipark Makale Başvuru Sistemi (<http://dergipark.gov.tr/kusbder>)" üzerinden değerlendirilmektedir.
5. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ne sunulan makaleler öncelikle şekil ve içerik yönünden ön incelemeye tabi tutulmaktadır. Dergiye gönderilen tüm makaleler yazar(lar)ı tarafından [Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Makale Yazım Şablonuna](#) uygun şekilde düzenlenmiş olmalıdır. Şekil ve içerik olarak uygun bulunan makaleler hakem tayin edilmek üzere yayın kuruluna sunulmaktadır. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen makalelerin hakemlik sürecine girip girmeyeceği dört (4) hafta içinde sonuçlandırılır.
6. Yayın Kurulu tarafından incelenen makaleler, [Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin Etik İlkeler ve Yayın Politikası](#)na uygun bulunduğu takdirde, makalenin alanıyla ilgili Alan Editörüne yönlendirilir. Her makale Alan Editörü tarafından, anonim bir metin olarak, en az iki farklı hakeme gönderilir. Hakem raporlarından birinin olumlu diğerinin olumsuz gelmesi durumunda üçüncü hakeme raporlaması için gönderilir. İki hakem raporunun olumsuz gelmesi durumunda üçüncü hakemin raporuna başvurulmadan makale reddedilir.
7. Hakem(ler)'den gelen raporlar doğrultusunda, makalenin yayınlanmasına, rapor çerçevesinde yazar(lar)'dan düzeltme, ek bilgi ve kısaltma istenmesine veya yayınlanmamasına karar verilmekte ve bu karar yazar(lar)'a bildirilmektedir.

8. Makale için düzeltme istenmesi durumunda, düzeltmenin editörlükçe belirtilecek süre içinde yapılarak yayın kuruluna ulaştırılması gerekmektedir. Aksi takdirde çalışma editörlük olarak süreçten çıkarılacaktır.

9. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ne yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin başvurusunda makalenin türü (Araştırma, olgu sunumu, derleme vb.) belirtilmelidir.

10. Gönderilen makalenin orijinal dili Türkçe ise Türkçe başlık, Türkçe öz, İngilizce başlık, İngilizce abstract, makalenin orijinal dili İngilizce ise İngilizce başlık, İngilizce abstract, Türkçe başlık, Türkçe öz yer almalıdır. Öz/Abstract yazımında; amaç, yöntem, bulgular ve sonuç bilgilerinin yer almasına özen gösterilmelidir. Öz/Abstract kısımlarının altında anahtar kelimeler (keywords) yazılmalıdır. Öz/Abstract yazımında kısaltma kullanılmamalıdır. Öz/Abstract kısımları 200 kelimeyi aşmamalıdır. Makaleye ait başlık 14 punto, ilk harfleri büyük, bold (kalın) ve sayfaya ortalı olarak yazılmalıdır. Öz/Abstract başlıkları, 11 punto, ilk harfleri büyük, bold ve sayfaya ortalı olarak yazılmalıdır. Öz/Abstract tek sayfaya sığdırılmalı ve "Giriş" bölümü diğer sayfadan başlamalıdır. Çalışma daha önce sunulmuşsa, bir projeden veya tezden üretilmişse vs. makalenin başlığının sonuna (*) dipnotu konularak gerekli açıklama yapılmalıdır.

11. "Dergipark Makale Başvuru Sistemine" başvuru yapılırken iletişim formu ve telif hakkı formu doldurulur. Bu formlar dergimizin web sayfasında ve başvuru sistemi üzerinde bulunmaktadır.

12. Makale başlığının altına, sayfaya ortalı olarak, Yazar/ların ilk harfler büyük diğer harfler küçük olacak şekilde tam adları yazılmalı ve ada dipnot ekleyerek unvan, kurum ve iletişim bilgisine dipnotta yer verilmelidir.

13. Tüm makalelerin kaynakça ve dipnot düzenlemeleri; Amerikan Psikologlar Birliği (American Psychological Association, APA) tarafından yayınlanan "The Publication Manual of the American Psychological Association (6th edition), 2010" isimli kaynakta belirtilen yazım ilkelerine uygun olarak yazılmalıdır. Kaynakça, ofis programlarının "[alıntılar ve kaynakça](#)" kısmı kullanılarak otomatik olarak oluşturulabilir.

14. Gönderilen makaleler "Calibri Light" yazı tipinde, "10" yazı tipi boyutunda, Türkçe font kullanılarak ve "tek" satır aralığında yazılmalıdır. Metni oluşturan paragraflar arası boşlukları önce "Onk" sonra 6nk olarak yazılmalıdır. Makale metni tablo ve şekillerle birlikte en çok 10.000 sözcük ve "[makale yazım şablonunda](#)" belirtilen ölçülerde (18*24 cm) olmalıdır. Sayfa yapısı alt 2 cm, üst 3 cm, sağ ve soldan 2,5 cm, cilt payı soldan 0 cm bırakılarak ve iki yana dayalı olarak yazılmalıdır.

15. Metinde başlık sınıflandırması "[makale yazım şablonunda](#)" yer alan "[stillerle](#)" (Bölüm Başlığı, 1. Düzey, 2. Düzey, 3. Düzey) yapılıdır. "Giriş", "Yöntem", "Bulgular", "Tartışma ve Sonuç", "Kaynakça" ve "Extended Abstract" başlıkları için makale yazım şablonunda yer alan "Bölüm Başlığı" stili kullanılacaktır. Makalenin Türkçe ve İngilizce ana başlıkları Calibri yazı tipinde 14 punto, birinci düzey başlıklar Calibri Light yazı tipinde 11 punto, bold ve ortalı ve sözcüklerin ilk harfleri büyük diğer harfleri küçük olacak şekilde yazılmalıdır. Birinci düzey başlıklar bold ve sola dayalı olarak yazılmalıdır. Sonuç kısmı da başlık sınıflandırmasına dâhil edilir.

16. Yayınlanmak üzere gönderilen makalelerde metnin içinde ve başlıklarda paragraf girintisi olmamalıdır.

17. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen makalelerin şekil, grafik ve tabloların derginin belirttiği formata uygun olması gereklidir. Dipnotlar, grafikler ve tablolar olabildiğince atıf yapılan sayfada veya hemen devamında yer almalıdır. Grafik ve tabloların altındaki notlar bu materyalleri ana metne bakmaksızın anlaşılabilir hale getirme amacını taşımaktadır. Tablo ve şekil başlığı, sayfaya ortalanmış ve rakam ile sıralanarak Calibri Light yazı tipinde 9 punto ile yazılmalıdır ("Tablo 1." veya "Şekil 5." gibi...). Tablo ve şekiller sayfaya ortalanmış ve metin kaydırma özelliği kapalı olmalıdır. Tablonun altına düşülen "Not" lar italik yazılmalıdır.

18. Makalede yer verilen her bir ek ayrı sayfalarda, kaynakçadan sonra verilmelidir. Başlıkları bold, büyük harf ve sola dayalı yazılmalıdır ("EK 1:" gibi.).

19. Metinde kaynaklara atıfta bulunurken yazarların soyadı ve yayın tarihi (ve gerekiyorsa sayfa bilgisi) kullanılmalıdır. Örneğin: Özçelik (2015)...; Özçelik (2015, s. 150)...; Özçelik (2015, ss. 182-186)...; Özçelik'e (2014) göre...; Özçelik ve Tuncer'e (2014) göre...; Özçelik ve Tuncer (2014)...; Özçelik, Tuncer ve Özcan (2016)...gibi. APA atıf formatına uygun olarak, atıfta bulunulan kaynağın yazar sayısı 3 ile 5 arasında ise, kaynağa metin içinde ilk geçtiği yerde yukarıdaki gibi atıfta bulunulur. Aynı kaynağa daha sonra yapılan atıflarda ilk yazarın ismi ile birlikte "vd." ifadesi kullanılır: Özçelik vd. (2015). Yazar sayısı 6 veya daha fazla ise; atıf, metin içinde ilk geçtiği yerde ve sonrasında Özçelik vd. (2015) olarak verilmelidir. Cümle sonunda birden fazla esere atıfta bulunuluyorsa bu kaynaklar parantez içinde alfabetik sıra ile verilmelidir. Örneğin: ...(Özçelik, 2014; Tuncer, 2004; Tuncer vd., 2009; Özçelik, Tuncer ve Özcan, 2007). Diğer atıf işlemleri için web sayfamızda bulunan "The Publication Manual of the American Psychological Association (6th edition), 2010" isimli kaynaktan yararlanılabilir.

20. Kaynaktan aynen alıntı yapıldıysa, kaynağa atıfta bulunurken sayfa numarası mutlaka verilmelidir. Türkçe metinde kaynaklara atıfta bulunurken sayfa bilgisi için "s." veya "ss." kullanılmalıdır (yazar tarafından hangi gösterim şekli seçiliyorsa tüm makalede aynı

olmalıdır.). Örneğin Özçelik (2015, s. 182)...; Özçelik (2015, ss. 182-183). İngilizce metinlerde ise “p.” veya “pp.” şeklinde kullanılmalıdır. Word’de yer alan otomatik atıf sisteminde p veya pp oluşturmaktadır. Otomatik atıf sistemi kullanıldığı takdirde bu şekilde kullanım da kabul edilmektedir.

21. Makalede sayfa altı dipnotu olarak açıklama varsa ve dipnotta herhangi bir kaynağa atıf yapılmışsa, bu kaynak, kaynakçada da belirtilmelidir.

22. Kaynak, “KAYNAKÇA” başlığı altında ve yeni bir sayfadan başlamak üzere yazılmalıdır. Kaynaklar yazılırken yazarların tümünün adları verilmelidir. Araştırmacı çalışmasında kullandığı kaynakları yazar soyadlarının alfabetik sırasına göre yazmalıdır. Her kaynağın yazımında birinci satır hariç diğer tüm satırları 1 cm içeriden yazılır. Aynı yazarın birden fazla eserine gönderme yapıldığında kaynaklar basım yılına göre eskiden yeniye doğru verilir. Yazarın aynı tarihli birden fazla yayını varsa, yayın tarihi yanına a, b gibi harfler konarak kaynaklar birbirinden ayrılır. Makalelerde makalenin yayınlandığı kaynaktaki başlangıç ve bitiş sayfa numarası (numaraları) verilmelidir. Birden fazla yazar varsa, son yazarı yazmadan önce “ve” kullanılmalıdır.

Kaynaklar aşağıdaki örneklere göre yazılmalı ve düzenlenmelidir:

a. Tek yazarlı kitap:

Yazar Soyadı, A. (Yayın Yılı). Kitap Adı. Yayın Yeri: Yayınevi.

Tek Yazarlı Kitap Örnek:

Erhan, Ç. (2015). Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri (2. b.). Ankara: İmge Kitabevi yayınları.

b. Çok yazarlı kitap:

Yazar 1, Yazar 2 ve Yazar 3 Soyadı, A. (Yayın Yılı). Kitap Adı. Yayın Yeri: Yayınevi.

Çok Yazarlı Kitap Örnek:

Keohane, R. O. ve Nye, J. S. (2012). Power and Interdependence (4. b.). New York: Longman.

c. Kitapta bölüm:

Yazar Soyadı, A. (Yayın Yılı). Eser Adı. A. Editörü Soyadı (Dü) içinde, Kitap adı (sayfa numaraları). Yayın yeri: Yayınevi.

Kitap Bölüm Örnek:

Aydın, M. ve Açıkmeşe, S. (2015). Türkiye’de Güvenlik Kavramsallaştırması. M. Aydın, H. G. Brauch, M. Çelikpala, U. O. Spring ve N. Polat (Dü) içinde, Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe (2. b., s. 491-508). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

ç. Kurum Yayınları:

Kurum Adı (Yayın Yılı). Yayın adı. Yayın Yeri: Yayınevi.

Kurum Yayını Örnek:

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. (2012). Sekseninci Hesap Yılı Hakkında Banka Meclisince Hazırlanan Faaliyet Raporu: Yıllık Rapor 2011. Ankara: Ömür Matbaacılık.

d. Çeviri kitaplar:

Yazar Soyadı, A. (Yayın Yılı). Kitap adı (A. Soyadı, Çev.). Yayın yeri: Yayınevi.

Çeviri Kitaplar Örnek:

Lipson, L. (1978). Politika Biliminin Temel Sorunları (2 b.). (T. Karamustafaoğlu, Çev.) Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

e. Tez:

Yazar Soyadı, A. (Yayın Yılı). Tez Adı. Yer: Enstitü Adı, Tezin Türü.

Tez Örnek:

Gök, N. (1997). Beylikler Döneminden İtibaren Osmanlı Diplomatasında Berat Formu. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

f. El kitapları:

Yazar Soyadı, A. (Yayın Yılı). Eser. Yayın Yeri: Yayınevi

El Kitapları Örnek:

Seyidoğlu, H. (2016). Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı (Genişletilmiş 10. b.). İstanbul: Güzem Can Yayınları.

g. Yazarı Bilinmeyen Eser:

Eser (Yayın Yılı). Yayın Yeri: Yayınevi.

Yazarı Bilinmeyen Eser:

Dede Korkut Hikâyeleri. (2018). (A. Çakan, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ğ. Popüler Dergi Makalesi:

(Yazar belli ise):

Yazar Soyadı, A. (Ay Yıl). Makale Adı. Popüler Dergi Adı (Sayı), sayfa numarası.

Yazarı Belli Popüler Dergi Makalesi Örneği:

Baykal, N. (2020, Eylül). Aristo'nun En Seçkin Öğrencisi: Fârâbî. TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi(634), 66-70.

(Yazar belli değil ise):

Makale Adı (Yıl, Ay Gün). Dergi Adı (Sayı), sayfa numarası.

Yazarı Belli Olmayan Popüler Dergi Makalesi Örneği:

Foreign News: The Near East. (1923, March 24). Time Magazine.

h. Bilimsel Dergi Makalesi:

Yazar 1, Yazar 2 ve Yazar 3 Soyadı, A. (Yayın Yılı). Makale Adı. Dergi Adı, cilt (sayı), sayfa numarası.

Bilimsel Dergi Makalesi Örneği:

Jensen, M. C. ve Meckling, W. H. (1976). Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure. Journal of Financial Economics, 3(4), 305-360.

i. Gazete Makalesi:

Yazar Soyadı, A. (Yıl, Ay Gün). Makale Adı. Gazete Adı, sayfa numarası.

Gazete Makalesi Örneği:

Arcayürek, C. (1966, Ocak 13). İşte Johnson Mektubu. Hürriyet Gazetesi, s. 1.

i. Bildiri:

(Yayımlanmış ise):

Yazar Soyadı, A. (Yayın Yılı). Bildiri Adı. A. Soyadı ve A. Soyadı (Dü.), Bildiri Kitabı Adı içinde (sayfa numarası). Yayın Yeri: Yayınevi.

Yayımlanmış Bildiri Örneği:

Bulgur, N. (2017). 20. Yüzyılda Göç Teorileri ve Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları. G. B. Durgun ve T. Korkmaz (Dü.), I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimler Kongresi içinde (s. 1-11). Priştina-Kosova: Gazi Üniversitesi Matbaası.

• (Yayımlanmamış ise):

Konuşmacı Soyadı, A. (Yıl). Bildiri Adı. Toplantı Adı, Toplantı Yeri.

Yayımlanmamış Bildiri Örneği:

Bulgur, N. (2017). 20. Yüzyılda Göç Teorileri ve Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları. I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimler Kongresi. Priştina-Kosova.

j. Poster:

Yazar Soyadı, A. (Yıl, Ay Gün). Posterin Adı. Toplantı Adı, Toplantı Yeri: Toplantıyı Düzenleyen Kurum.

Poster Örneği:

Gedik, M. S. ve Hakkoymaz, H. (2020, Kasım 12-15). 112 Acil Sağlık Hizmetleri Çalışanlarının Hizmet ve Sosyal Durumlarının Değerlendirilmesi. 16. Ulusal Acil Tıp Kongresi, 61. Ankara: Acil Tıp Uzmanları Derneği.

k. Ansiklopedi Maddesi:

Yazar Soyadı, A. (Yayın Yılı). Madde Adı. Ansiklopedi Adı, cilt, sayfa no. Yayın Yeri: Yayınevi.

Ansiklopedi Maddesi Örneği:

Şener, M. (2005). Mina. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 30, 96-97. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

l. Rapor:

Kurum Adı. (Yayın Yılı). Rapor Adı (Rapor No). Yayın Yeri: Yayınevi.

Rapor için Örnek:

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. (2012). Sekseninci Hesap Yılı Hakkında Banka Meclisince Hazırlanan Faaliyet Raporu: Yıllık Rapor 2011. Ankara: Ömür Matbaacılık.

m. Yasa ve Yönetmelikler:

Yasa Adı. (Kabul Edildiği Yıl, Ay Gün). (Yasa Numarası).

Yasa ve Yönetmelikler için Örnek:

Yükseköğretim Kanunu. (1981, Kasım 4). (2547).

n. Elektronik Kaynaklar:

Yazar Soyadı, A. (Yayın Yılı, Ay Gün). Yayın Adı. Ay Gün, Yıl tarihinde Web Sitesinin Adı: web sitesi linki adresinden alındı.

Elektronik Kaynak için Örnek:

Ataş, M. (2021, Nisan 4). Anadolu Ajansı Türkiye'nin 100 Yıllık Serüvenini Kitaplaştırdı. Nisan 15, 2021 tarihinde Anadolu Ajansı Resmî Web Sitesi: <https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/anadolu-ajansi-turkiyenin-100-yillik-seruvenini-kitaplastirdi/2198558> adresinden alındı.

23. Makalelerde Türk Dil Kurumu'nun yazım kılavuzu ve yazım kuralları örnek alınmalıdır. Detaylı bilgi için Türk Dil Kurumu'nun web sayfasına bakınız: www.tdk.gov.tr . Yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözlükler kullanılmalıdır. Türkçe alışılmamış sözcükler kullanılırken ilk geçtiği yerde yabancı dildeki karşılığı parantez içinde verilebilir. Metinde geçen yabancı kelimeler italik olmalıdır.

24. İngilizce dilinde gönderilen makalelerin ve Türkçe gönderilen makalelerin İngilizce yazılmış bölümlerinin, gönderim öncesinde yetkin bir dil kontrolünden geçirilmiş olması gerekmektedir. İçerikten bağımsız olarak, dil yönüyle yetersiz olan makaleler iade/ret edilmektedir. Yazarların bu hususa azami dikkat göstermeleri önemlidir.

25. Makalelerde dile getirilen düşüncelerden yazar/ları sorumludur.

26. Dergide yayınlanması kabul edilen ve yayınlanan yazıların (yazılı ve elektronik ortam) yazar(lar)ı telif haklarını Kırklareli Üniversitesi'ne devretmiş sayılır.

27. Makale sunum ve değerlendirme süreçlerine ilişkin tüm iletişim DERGİPARK sistemi ile gerçekleştirilir. Telefonla bilgi verilmez.

28. Gönderilen makaleler yukarıda belirtilen şartlara uygun olmadığı takdirde sürece sokulmadan editöryal ret verilecektir.

Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Makale Yazım Şablonu: [TR](#) ve [ENG](#)

Bu yayın koşulları, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu kararı gereği yürürlüktedir.

İÇİNDEKİLER

Makaleler

Diler TÜRKOĞLU, Fatih KONAK,
Pazartesi Anomalisine Farklı Bir Bakış: ABD ve Avrupa Borsaları Üzerine Bir Uygulama

Tayfun VARNALI,
Toplam Kalite Uygulamalarının İş Görenler Üzerindeki Tatminsizliği

Ayça DOĞANER,
Türkiye’de Sektörel Teknolojik Gelişmelerin Makroekonomi Üzerindeki Etkisi:
İnşaat Sektöründe Yapay Zeka Kullanımına Yönelik Bir İnceleme

Mehmet Can DEMİRTAŞ,
Seçim Sonrası Dönemde Seçmenlerin Siyasal Memnuniyet ve Güven Düzeylerinin Belirlenmesine
Yönelik Bir Araştırma

OĞuzhan AKSOY,
Suriye İç Savaşı’nda Çatışma Yönetimi Perspektifinden nc Taraf Müdahaleleri

Muzaffer AKDOĞAN, Didem SAYGIN, Ilknur GL,
Sağlık ve Çevre Etkileşimine AB Perspektifinden Yaklaşmak

Muzaffer AKDOĞAN, Didem SAYGIN,
Lojistik Hizmet Kalitesinin Müşteri Güvenine Etkisi ve İntermodal Taşıma Hizmetlerinde Bir
Uygulama

Sayı Eser İncelemeleri

Semra AKAY,
*Barnett, Clive ve Low, Murray (2004). Spaces of Democracy: Geographical Perspectives on
Citizenship, Participation and Representation*